

**VEDECKÝ ČASOPIS VYSOKEJ ŠKOLY
EKONÓMIE A MANAŽMENTU VEREJNEJ SPRÁVY
V BRATISLAVE**

VEREJNÁ SPRÁVA A REGIONÁLNY ROZVOJ

EKONÓMIA A MANAŽMENT

**School of Economics and Management
in Public Administration
Scientific Journal**

**Číslo 1, august 2020, ročník XVI.
No. 1, August 2020, Volume XVI.**

Verejná správa a regionálny rozvoj

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Public administration and regional development

School of Economics and Management in Public Administration

Hlavný redaktor (Editor-in-Chief)

Vojtech Kollár

Výkonný redaktor (Executive Editor)

Michal Fabuš

Redakčná rada (Editorial Board)

Viera Cibáková

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Zoran Čekerevac

Union University Belhrad, Serbia

Iveta Dudová

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Vladimír Gozora

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Iryna V. Gontareva

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, Ukraine

Sebastian Jabłoński

University of Economics, Tourism and Social Sciences in Kielce, Poland

Jozef Kuril

VŠEMvs v Bratislave, Slovenská republika

Vasyl Kyfiak

Chernivtsi Institute of Trade and Economics, Chernivtsi, Ukraine

Ján Lidák

Academia Rerum Civilium, Kutná Hora, Czech republic

Robert Magda

Szent István University Gödöllő, Hungary

Janus Paweska

International University of Logistics and Transport in Wroclaw, Poland

Thomas Prorok

Center for Public Administration Research, Wien, Austria

Agota Rasiene

Mykolas Romeris University, Vilnius, Lithuania

Russell Gerrard

Cas Business School, City Univesity London, United Kingdom

Antonín Slaný

Masaryk university, Faculty of Economics and Administration, Brno, Czech republic

Renata Stasiak- Betlejewska

Czestochowa University of Technology, Czestochowa, Poland

Oleh Soskin

National Academy of Management, Kyiv, Ukraine

Daniela Todorova

University of Transport Todor Kableshkov, Sofia, Bulgaria

Jaroslav Vykřuk

Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Ukraine

Harald Wilhelm

College of Public Administration in Bavaria, Hof, Germany

Lukáš Zagata

Czech University of Life Sciences Prague, Faculty of Economics and Management, Czech republic

Verejná správa a regionálny rozvoj

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Public administration and regional development

School of Economics and Management in Public Administration

**Číslo 1, august 2020, ročník XVI.
No. 1, August 2020, Volume XVI.**

Contents

Efektívna výroba komodít – predpoklad konkurencieschopnej poľnohospodárskej prvovýroby Efficient commodity production-presumption of competitive advantage of agriculture basic industry	7
<i>Nina BACULÍKOVÁ</i>	
Európska vzdelávacia politika zameraná na vzdelávanie dospelých a jej nástroje European education policy for adult learning and its tools	14
<i>Iveta DUDOVÁ</i>	
How COVID-19 influenced international trade	21
<i>Michal FABUŠ</i>	
Občianstvo z hľadiska medzinárodného práva Meaning of Nationality in International Law	29
<i>Petra HULLOVÁ</i>	
Migranti a remitendy v priestore EÚ a na Slovensku – problémy, alebo zdroje ekonomického rastu The migrants and remittances in EU and Slovakia – the problems, or source of economic growth	36
<i>Ladislav KABÁT</i>	
Odpadové hospodárstvo v kontexte trvalo udržateľného rozvoja Waste management in the context of sustainable development	56
<i>Vojtech KOLLÁR – Pavol IVANOV</i>	
Jednostrannosť alebo dvojstrannosť pri vzniku štátnozamestnaneckých vzťahov The contracting principle and the creation of the labour relations	68
<i>Jozef KURIL</i>	
Porušenie služobnej disciplíny v štátnozamestnaneckých vzťahoch Violation of official discipline in civil servant relations	72
<i>Jozef KURIL</i>	
Analýza vybraných vývojových tendencií trhu internetových médií v Slovenskej republike Analysis of selected development tendencies of the internet media market in the Slovak Republic	77
<i>Marcel LINCÉNYI – Michal FABUŠ</i>	
Vzdelávanie dospelých a participácia verejnosti pri jeho rozvoji Adult education and participation of public on its development	86
<i>Silvia MATÚŠOVÁ</i>	

Priestorová alokácia finančnej pomoci v najmenej rozvinutých okresoch Slovenska Spatial allocation of financial assistance in the least developed districts of Slovakia . . .	101
<i>Nikolas SZABÓ</i>	
Návrh politiky súdržnosti EÚ po roku 2020 s vymedzením na regionálny rozvoj Slovenska Draft EU cohesion policy after 2020 defining on the regional development of Slovakia	110
<i>Silvia VADKERTIOVÁ</i>	
Recenzia: Kollár, V. – Matúšová, S.: Manažment inovácií	118
<i>Miroslav RUSKO</i>	
Recenzia: Kollár, V. – Matúšová, S.: Produktové manažérstvo	121
<i>Miroslav RUSKO</i>	
Autori príspevkov	127
Recenzenti	128

Efektívna výroba komodít – predpoklad konkurencieschopnej poľnohospodárskej prvovýroby

Nina BACULÍKOVÁ*

Efficient commodity production-presumption of competitive advantage of agriculture basic industry

Abstract

Total competitiveness of agricultural producers depends above all on economic stability of the subject through use of production potential and output realization. There are unit costs, level of production intensity, utility parameters and realization prices, which affect on the level of competitiveness.

Higher efficiency is the first presumption to competitive advantage of each producer. Limiting factor of competitive advantage in the agriculture basic industry is a level of production rate, usage of production potential and creating of conditions for implementation.

Keywords: *effectiveness, competitiveness, conditions for implementation, prices, costs*

JEL Classification: Q10,Q13,Q18

Úvod

Poľnohospodárski výrobcovia sú súčasťou veľmi silného a rozsiahleho konkurenčného prostredia Európskej únie. Prvýrobcovia sú preto vystavení permanentným tlakom, aby boli úspešní a efektívni vo svojej podnikateľskej činnosti. Preto musia hľadať možnosti a diverzifikovať svoju výrobu tak, aby obstáli v silnom konkurenčnom tlaku, tak internom, ako i externom.

Hľadanie cesty k prosperite v konkurenčnom prostredí predstavuje zložitý proces, ktorý si vyžaduje analyzovať a zhodnotiť vhodnými metódami konkurenčnú situáciu a svoje silné a slabé stránky v konkurenčnom postavení.

Pri sledovaní tohto procesu nestačí použitie iba jedinej metódy, vzhľadom na to, že do neho vstupuje veľa interných a externých vplyvov.

Príspevok poukazuje na jednu z možných metód, ktorá umožní získať určitú bázu pre vlastné rozhodnutia v procese výroby, s ohľadom na jej konkurencieschopnosť.

Zo širokej škály faktorov, ktoré súvisia s problematikou konkurencieschopnosti sú v príspevku vybrané tie, ktoré predstavujú determinujúce oblasti poľnohospodárskych prvovýrobcov. Jedná sa o:

1. Interné faktory

- výrobný potenciál (úrodnosť, nákladovosť),
- ekonomický potenciál (realizačné ceny, tržby),
- štátna podpora (dotácie).

* Ing. Nina Baculíková, PhD. Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: nina.baculikova@vsemvs.sk

2. Externé faktory – postavenie a úroveň prvovýrobcov v konkurenčnom prostredí EÚ

Pri interných faktoroch boli predmetom analýzy predovšetkým intenzifikačné ukazovatele rastlinnej výroby regiónov Slovenskej republiky. Pri ekonomických faktoroch sa pozornosť zameriava na realizačnú a výsledkovú ekonomickú úroveň. Štátna podpora predstavovala dotácie. Analýza externých faktorov spočíva v sledovaní prvovýrobcov SR v komparácii s krajinami V-4 a priemerom EÚ u vybraných komodít.

V oboch prípadoch je pre jednoduchú komparáciu použitá bodová metóda, ktorá spočíva v tom, že maximálna hodnota je stanovená ako základ a ostatné veličiny predstavujú určitý podiel tejto bázy. V príspevku je analyzovaný rok 2017.

1 Interné faktory

V rámci interných faktorov je hodnotený výrobný potenciál, ekonomický potenciál a štátna podpora.

1.1 Výrobný potenciál

Predmetom hodnotenia výrobného potenciálu je rastlinná produkcia podľa regiónov Slovenskej republiky. Rôznorodosť klimatických a pôdných podmienok Slovenska determinuje poľnohospodársku prvovýrobu, čo ovplyvňuje predovšetkým produkciu rastlinných produktov.

Príspevok poukazuje na možné rezervy a riešenia, ktoré vyplývajú z výrobných podmienok. Sledujú sa najmä intenzifikačné faktory, predovšetkým dosahovaná úrodnosť a úroveň vkladov do výrobného procesu. (tabuľka 1)

Tab. 1 Bodové hodnotenie výrobného potenciálu regiónov SR za rok 2017
(maximálna hodnota max = 1)

Ukazovateľ	západné Slovensko	stredné Slovensko	východné Slovensko
1. Úrodnosť:			
<i>pšenica</i>	0,98	0,83	1,00
<i>jačmeň</i>	1,00	0,87	0,90
<i>repka olejná</i>	1,00	0,74	0,84
<i>slnečnica</i>	0,93	0,92	1,00
<i>zemiaky</i>	1,00	0,43	0,34
<i>trvalé trávne porasty</i>	0,90	1,00	1,00
Spolu (%)	5,81 – 100,0	4,79 – 82,4	5,08 – 87,4
2. Náklady:			
<i>mzdové náklady</i>	1,00	0,97	0,91
<i>pohonné hmoty</i>	1,00	0,74	0,69
<i>nakúpené osivá</i>	1,00	0,44	0,37
<i>hnojivá</i>	1,00	0,40	0,48
<i>ochrana rastlín</i>	1,00	0,33	0,48
<i>réžia</i>	0,93	1,00	0,35
Spolu (%)	5,93 – 100,0	3,88 – 65,4	3,24 – 54,6

Zdroj: Vlastné spracovanie

Ako vyplýva z tabuľky 1, pri dosahovaní hektárových výnosov vybraných plodín, dominantné postavenie zaujíma západoslovenský región, čo je jednoznačne spôsobené klimatickými

a pôdnymi podmienkami. No i napriek tomu, znevýhodnení prvovýrobcovia stredoslovenského a východoslovenského regiónu, konkurujú u niektorých plodín vyspelejšiemu západoslovenskému regiónu. Ide predovšetkým o výrobu pšenice a slnečnice. Na základe bodového hodnotenia je možno konštatovať, že v roku 2017, stredoslovenský región dosahoval 82,4 % úrovne západoslovenského regiónu a východoslovenský región 87,4 % úroveň. Správne zvolenou výrobnou štruktúrou je možné znižovať tieto rozdiely medzi jednotlivými regiónmi Slovenska.

Znevýhodnené regióny SR podstatne zaostávajú vo vkladoch do výrobného procesu. Ide hlavne o intenzifikačné vstupy do pôdy, ako je vklad do osív, hnojív a na ochranu rastlín. U týchto nákladových položiek nedosahujú ani 50% úrovne západoslovenského regiónu. Len pri položke mzdové náklady sú všetky regióny približne na rovnakej úrovni.

Tu je vidieť veľká rezerva predovšetkým pri vstupoch s intenzifikačným charakterom, ktorá môže byť predpokladom, že práve tieto vklady budú mať výrazný vplyv na efektívnosť a rentabilitu výroby.

Čo sa týka nákladovosti región stredné Slovensko dosiahol 65,4% úrovne západného Slovenska a východné Slovensko iba 54,6% jeho úrovne. Úroveň vybraných ukazovateľov výrobného potenciálu je uvedená v tabuľke 2.

Tab. 2 Bodové hodnotenie výrobného potenciálu regiónov SR za rok 2017

Ukazovateľ	Západné Slovensko	Stredné Slovensko	Východné Slovensko
1. úrodnosť	5,81	4,79	5,08
2. nákladovosť	5,93	3,88	3,24
Výrobný potenciál spolu(1 + 2)	11,74	8,67	8,32
v %	100,00	73,85	70,87

Zdroj: Vlastné spracovanie

Faktografický materiál potvrdzuje, že rozdiel medzi regiónmi je spôsobený predovšetkým vkladmi do výrobného procesu. Výrobný potenciál je ovplyvňovaný prírodnými a klimatickými podmienkami, ale v rozhodujúcej miere i vkladmi do výroby.

1.2 Ekonomický potenciál

Konkurencia je v konečnej fáze ovplyvňovaná ekonomickou stabilitou podniku. Realizačná fáza je rozhodujúcou pre túto stabilitu, vytvára dostatočné finančné zdroje a ovplyvňuje efektívnosť výroby. V nasledujúcej tabuľke 3 sú hodnotené realizačné ceny prvovýrobcov a dosahované tržby podľa regiónov Slovenska.

Tab. 3 Bodové hodnotenie realizačných cien a tržieb podľa regiónov SR za rok 2017 (maximálna hodnota max = 1)

Ukazovateľ	západné Slovensko	stredné Slovensko	východné Slovensko
1. Realizačné ceny:			
• pšenica	1,0	0,92	0,89
• jačmeň	1,0	0,85	0,96
• repka olejná	1,0	0,93	0,96
• slnečnica	1,0	0,95	0,91
• zemiaky	1,0	0,74	0,77
Spolu – %	5,00- 100,00	4,39 – 87,80	4,50 – 90,00
1. Tržby:			
- z vlastnej výroby a služby,	1,0	0,55	0,42
z toho:	1,0	0,20	0,33
• RV	1,0	0,81	0,31
• poľnoh. služby	1,0	0,72	0,33
• z nepoľn. činnosti	0,91	1,00	0,49
- ostatné služby			
Spolu – %	4,91 – 100,00	3,28 – 66,80	1,88 – 38,29

Zdroj: Vlastné spracovanie

Na základe hodnotenia v tabuľke 3 je možné konštatovať, že realizačné ceny nevykazujú podstatný rozdiel medzi regiónmi i keď, pri rozdielnom realizovanom množstve, môžu ovplyvniť objem finančných zdrojov. Stredoslovenský región dosiahol 87,80% úroveň a východoslovenský región 90,00%.

Veľký rozdiel v sledovanom roku je medzi regiónmi v tvorbe tržieb, ktoré vytvárajú zdroje pre podnik. Tu sa nachádzajú najväčšie rezervy pre vyrovnávanie diferencií medzi regiónmi. Úroveň ekonomického potenciálu však neovplyvňujú iba ekonomické faktory, ale tiež i záujmy manažmentu a marketingové stratégie.

1.3 Štátna podpora

Jednotlivé formy štátnej podpory majú vyrovnávať, podporovať a vytvárať porovnateľný priestor pre podnikanie. Zároveň má štátna podpora úlohu presadzovať a usmerňovať poľnohospodársku politiku, ako i vyrovnávať disparity vo výrobných podmienkach. Tieto zásady sa odrazili pri hodnotení regiónov SR. (tabuľka 4)

Tab. 4 Bodové hodnotenie štátnej podpory v regiónoch SR za rok 2017 (maximálna hodnota max = 1)

Ukazovateľ	západné Slovensko	stredné Slovensko	východné Slovensko
5. Dotácie			
- národné dotácie	0,88	1,0	0,49
- Plán rozvoja vidieka	0,36	1,0	0,51
- priame platby RV	1,0	0,99	0,99
- platby za znevýhodnené podmienky	0,48	1,00	0,80
Spolu – %	2,72 – 68,17	3,99 – 100,00	2,79 – 69,92

Zdroj: Vlastné spracovanie

Najväčší objem dotácií bol v stredoslovenskom regióne, pričom západoslovenský región predstavuje 68,17 % podiel a východoslovenský región 69,92 % podiel.

Tabuľka 5 predstavuje ekonomický potenciál jednotlivých regiónov Slovenska, vyjadrený bodovým hodnotením, pri zohľadnení realizačných cien, tržieb a štátnej podpory, dosahovaných v týchto oblastiach.

Tab. 5 Bodová úroveň ekonomického potenciálu regiónov SR za rok 2017

Ukazovateľ	západné Slovensko	stredné Slovensko	východné Slovensko
1. Realizačné ceny	5,00	4,39	4,50
2. Tržby	4,91	3,28	1,88
3. Dotácie	2,72	3,99	2,79
Ekonomický potenciál	12,63	11,66	9,17
spolu(3 +4+5) %	100,00	92,32	72,60

Zdroj: Vlastné spracovanie

Východoslovenský región podielom 72,60 % ekonomického potenciálu nevytvára dostatočné finančné zdroje ani pre jednoduchú reprodukciu v porovnaní s ostatnými regiónmi Slovenska. Komodity z tohto regiónu sa ťažšie realizujú i v samotnom konkurenčnom prostredí Slovenska.

Ak zhodnotíme úroveň výrobného a ekonomického potenciálu regiónov SR, je možno konštatovať, že dominantnú úlohu v ich úrovni zohráva výrobný potenciál a efektívnosť jeho využitia.

Tab. 6 Celková bodová úroveň regiónov SR za rok 2017

Ukazovateľ	západné Slovensko	stredné Slovensko	východné Slovensko
Celkový potenciál regiónov SR (1+2+3+4+5)	24,37	20,33	17,49
%	100,00	83,42	71,77

Zdroj: Vlastné spracovanie

Znevýhodnené regióny Slovenska, stredné a východné Slovensko, dosahovali iba 83,42 % resp. 71,77% úroveň západného Slovenska. Štátna podpora len čiastočne vyrovnáva výrobné diferencie medzi regiónmi.

2. Externé faktory

Pri sledovaní externých faktorov je hlavná pozornosť venovaná realizačným cenám vybraných komodít rastlinného a živočíšneho pôvodu, ktoré sú uvedené v tabuľke 7.

Tab. 7 Bodové hodnotenie cien výrobcov rastlinných a živočíšnych komodít vo vybraných krajinách EÚ za rok 2017 (maximálna hodnota max = 1)

Komodita	Slovensko	Česko	Poľsko	Maďarsko	EÚ
pšenica	0,92	0,92	1,00	0,90	0,89
jačmeň	0,98	1,00	0,88	0,80	0,88
repka olejná	0,93	1,00	0,99	0,90	0,89
slnečnica	0,86	0,94	0,99*	0,90	1,00
zemiaky	0,95	0,67	0,45	0,93	1,00
býky	0,89	0,89	0,87	0,63	1,00
mlieko	0,88	1,00	0,92	0,87	0,99
ošpané	1,00	0,95	0,95	1,00	0,95
kurčatá	0,91	0,97	1,00	0,88	0,93
vajcia	0,81	0,81	0,93	1,00	0,88
Spolu	9,13	9,15	8,93	8,81	9,41

Zdroj: Vlastné spracovanie, * bodové ohodnotenie podľa repky (slnečnica sa nepestuje)

Na základe tohto ukazovateľa je možné stanoviť komparatívne výhody SR u jednotlivých komodít v porovnaní s krajinami V-4 ako i s Európskou úniou. Z tabuľkového prehľadu vyplýva, že pri tejto komparácii za rok 2017 sa prvovýrobcovia SR nachádzajú v popredí medzi krajinami V-4 (2. miesto) a taktiež i v porovnaní s priemerom Európskej únie. Dokumentuje to i nasledovná tabuľka 8.

Tab. 8 Celkové bodové hodnotenie výrobných cien v porovnaní s krajinami V-4 a priemerom EÚ za rok 2017

ukazovateľ	Slovensko	Česko	Poľsko	Maďarsko	EÚ
Body spolu	9,13	9,15	8,93	8,81	9,41
V-4 %	99,78	100,00	98,14	96,28	102,84
Priemer EÚ %	97,02	97,20	95,43	93,62	100,00
SR %	100,00	100,2	97,81	96,49	103,07

Zdroj: Vlastné spracovanie

Prvovýrobcovia v Slovenskej republike sú, na základe výsledkov hodnotenia, konkurencieschopnými v uvedených komoditách v rámci V-4 i na trhoch Európskej únie. Dôležitú úlohu pri tom zohráva vhodne zvolená marketingová stratégia výrobcu.

Záver

Zvyšovanie konkurencieschopnosti prvovýrobcov SR závisí od nasledovných faktorov:

- efektívne využívanie výrobného potenciálu;
- vyrovňovanie regionálnych rozdielov cestou intenzifikácie a uplatňovania najnovších výrobných postupov;
- zvyšovať kvalitu výrobkov a tým vytvárať predpoklady pre vyššie zhodnotenie pri ich realizácii;
- štátnou podporou smerovať k zvyšovaniu konkurencieschopnosti vytváraním vhodných výrobných podmienok;
- uplatňovanie marketingových stratégií a najnovších manažérskych znalostí v praxi.

Literatúra

- [1] BACULÍKOVÁ, N.: *Determinanty konkurencieschopnej poľnohospodárskej prvovýroby v Slovenskej republike*. In Verejná správa a regionálny rozvoj, VŠEMvs, Bratislava, 2019, ročník XV, č.1, str.78-81, ISSN 1337-2955.
- [2] BACULÍKOVÁ, N. – CEHULA, M.: *Determinanty potenciálnej konkurencieschopnosti poľnohospodárskych prvovýrobcov SR*. In Zborník "Medzinárodné vzťahy 2007 – Energetická politika EÚ a boj proti klimatickým zmenám", FMV EU Bratislava, Ekonóm, 2007, ISBN 978-80-225-2437-7.
- [3] BACULÍKOVÁ, N. – CEHULA, M.: *Konkurencieschopnosť prvovýrobcov SR po vstupe do EÚ*. In Zborník „Udržitelný management a celoživotní vzdělávání v 21.století“, ČVUT Fakulta stavební, Praha, 2006, s.20-24, ISBN 80-01-03613-8.
- [4] Hospodárenie poľnohospodárskych podnikov SR, VÚEPP Bratislava, 2018.
- [5] Komoditné situačné a výhľadové správy, VÚEPP Bratislava, 2018.
- [6] Správa o poľnohospodárstve a potravinárstve v Slovenskej republike za rok 2017(Zelená správa). MPRV SR Bratislava, 2018.

Európska vzdelávacia politika zameraná na vzdelávanie dospelých a jej nástroje¹

Iveta DUDOVÁ*

European education policy for adult learning and its tools

Abstract

Adults are educated for a variety of reasons, such as improving employment prospects, personal or professional development and acquiring cross-cutting skills. Adult education also contributes to improving social cohesion and promotes active citizenship. Individuals need to develop professionally constantly in order to be competitive in the labour market. The importance of adult education is essential for the European Union to overcome economic challenges, but also to respond to the demand for new skills and sustainable productivity in an increasingly digitised world economy.

Keywords: *lifelong learning, adult education, European education policy*

JEL Classification: I20, I28

Úvod

Vzdelávacia politika Európskej únie je založená na uplatňovaní otvorenej metódy koordinácie vo vzdelávaní a odbornej príprave. Úloha EÚ je podporná a vychádza z princípu subsidiarity. Činnosti a iniciatívy na európskej úrovni v oblasti vzdelávania dospelých podporujú reakciu členských štátov na aktuálne výzvy. Môžu poskytnúť podporu inštitúciám a jednotlivcom a umožňujú lepšiu výmenu poznatkov a skúseností medzi krajinami v rámci otvorenej metódy koordinácie. Vzdelávacia politika a v rámci nej osobitne zameraná na ďalšie vzdelávanie, resp. vzdelávanie dospelých musí byť efektívna. To znamená, že musí dosiahnuť stanovené ciele, premietat' ich do požadovaných vplyvov, ktoré sa musia starostlivo definovať. Článok sa zameriava na ciele európskej vzdelávacej politiky zameranej na vzdelávanie dospelých v kontexte celoživotného vzdelávania a nástroje tejto politiky, ktoré podporujú rozvoj vzdelávania dospelých v rámci národných politík.

Rozvoj zručností nadobúda v politikách stále väčší význam. Považuje sa za zásadný prvok inteligentného, udržateľného, inkluzívneho a dlhodobého hospodárskeho rastu a na budovanie odolných spoločností. Rozvoj zručností, a teda aj vzdelávanie dospelých, je preto súčasťou štrukturálnych reforiem potrebných na vytvorenie väčšieho počtu pracovných miest a rastu a na podporu investícií.

1 Význam vzdelávania dospelých v rámci celoživotného vzdelávania

Prínosy z ďalšieho vzdelávania a učenia sa sú zásadné. Výhody pre vzdelávajúcich sa majú tak ekonomický charakter (vyššie príjmy, lepšia zamestnateľnosť), ale aj neekonomický (všeobecné zlepšenie životnej pohody a zdravia, výraznejšie zapojenie sa do občianskych aktivít). Výhody pre zamestnávateľov sú najmä lepšia výkonnosť spoločnosti z hľadiska inovácií, väčšia motivácia zamestnancov a zvýšenie produktivity a ziskovosti. Výhody pre spoločnosť z ekonomického aspektu sú vyššia konkurencieschopnosť a vyššia úroveň HDP a zo sociálneho aspektu sú to pozitívne účinky na zdravie, životné prostredie a nižšia miera výskytu kriminality.

1.1 Vplyv vzdelávania na sociálnu súdržnosť

V decembri 2017 Európska rada, Európsky parlament a Európska komisia podporili prijatie Európskeho piliera sociálnych práv s tým, že sa zdôrazňuje význam sociálneho, vzdelávacieho a kultúrneho rozmeru politík EÚ pri tvorbe spoločnej európskej budúcnosti. Prvá zásada Európskeho piliera sociálnych práv zdôrazňuje, že každý má právo na kvalitné a inkluzívne vzdelávanie, odbornú prípravu a celoživotné vzdelávanie, aby si udržal a získal zručnosti, ktoré mu umožnia plne sa zapojiť do života spoločnosti a úspešne zvládať zmeny postavenia na trhu práce.

Podpora rovnosti, sociálnej súdržnosti a aktívneho občianstva je jedným zo strategických cieľov spolupráce v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy na úrovni EÚ. V spoločnej správe Komisie a Rady z roku 2015 o vykonávaní strategického rámca pre európsku spoluprácu vo vzdelávaní a odbornej príprave (VOP 2020) sa ako priority pre európsku spoluprácu v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy stanovujú inkluzívne vzdelávanie, rovnosť, spravodlivosť, nediskriminácia a podpora občianskych kompetencií.

V stratégii Európa 2020 a strategickom rámci VOP 2020 sa stanovili dva hlavné ciele pre Európu, a to miera predčasného ukončenia vzdelávania a odbornej prípravy mladých ľudí vo veku 18 – 24 rokov pod 10 %, a minimálne 40 % ľudí vo veku 30 – 34 rokov s ukončeným vysokoškolským vzdelávaním, bez ohľadu na jeho formu.

Európska komisia vo svojom príspevku k sociálnemu samitu v Göteborgu stanovila víziu európskeho vzdelávacieho priestoru. V tejto iniciatíve sa vyzdvihuje význam kvalitného a inkluzívneho vzdelávania, a to už od raného detstva, pre vytváranie základov pre sociálnu súdržnosť, sociálnu mobilitu a spravodlivú spoločnosť. Túto víziu podporila Komisia aj vo svojom oznámení o význame politík v oblasti mládeže, vzdelávania a kultúry pri budovaní silnejšej Európy, kde uviedla, že jedným z cieľov európskeho vzdelávacieho priestoru by mala byť podpora členských štátov EÚ pri zlepšovaní inkluzívneho charakteru ich systémov vzdelávania a odbornej prípravy.

Na základe návrhov Komisie už boli prijaté viaceré politické iniciatívy, ako sú odporúčanie Rady o kľúčových kompetenciách pre celoživotné vzdelávanie a odporúčanie Rady o presadzovaní spoločných hodnôt, inkluzívneho vzdelávania a európskeho rozmeru výučby. V máji 2018 Komisia prijala návrh nového programu Erasmus+, v ktorom zdvojnásobuje jeho rozpočet.

Komisia zároveň v tejto oblasti realizuje širokú škálu opatrení, ako sú napríklad vytvorenie pracovnej skupiny pre VOP 2020 na podporu spoločných hodnôt a inkluzívneho vzdelávania, ktorá vypracovala stručný online prehľad osvedčených postupov v uvedených oblastiach dostupný na sieti Yammer; iniciatíva so zapojením pozitívnych vzorov na podporu sociálneho začlenenia a predchádzanie vylúčeniu a násilnej radikalizácii mladých ľudí; súbor nástrojov pre pracovníkov s mládežou, ktorí pracujú s mladými ľuďmi vystavenými riziku marginalizácie; Európska cena v oblasti sociálneho začleňovania prostredníctvom športu. Program Erasmus+ tiež podporuje iniciatívy a činnosti zamerané na rozvoj inovatívnych politík a postupov na najnižšej úrovni s prioritným zameraním na sociálne začlenenie.

Komisia pripravuje rozvoj viacerých oblastí, ako je rozšírenie európskeho súboru nástrojov pre školy, online platformy pre školy a učiteľov; rozvoj online platformy eTwinning, ktorej cieľom je prepojiť učiteľov a študentov v celej Európe a podporiť školenia pre učiteľov na tému výchova k občianstvu; poskytnutie stimulov pre inštitúcie vysokoškolského vzdelávania, aby udeľovali kredity za dobrovoľnícku činnosť a vytvorenie študijných programov, v ktorých sa spája akademický obsah s občianskou angažovanosťou; zavedenie Európskeho zboru solidarity – iniciatívy EÚ, ktorá vytvára pre mladých ľudí príležitosti zapojiť sa do dobrovoľníckej činnosti alebo pracovať na projektoch vo svojej krajine či v zahraničí, čo prináša výhody na miestnej a regionálnej úrovni; ďalšie rozšírenie virtuálnej výmeny v rámci programu Erasmus+, ktorá mladým ľuďom v Európe a v južnom Stredozemí umožňuje zapojiť sa do zmysluplného interkultúrneho dialógu online v rámci formálneho alebo neformálneho vzdelávania.

1.2 Význam vzdelávania pre zamestnanosť a hospodárstvo EÚ

Zabezpečením účinného vzdelávania možno lepšie zosúladiť zručnosti pracovnej sily s potrebami hospodárstva EÚ, keď sa zvyšuje potreba kvalifikovanej pracovnej sily na dosiahnutie maximálnej produktivity a pokračujúcej inovácie v čoraz viac globalizovanej ekonomike. Účinné politiky v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy môžu takisto skvalitniť osobný rozvoj, podporiť aktívne občianstvo a posilniť rovnosť, ako aj podporiť sociálne začlenenie a integráciu. V súčasnosti narastá nesúlad medzi zručnosťami, ktoré ľudia získavajú vďaka vzdelávaniu a odbornej príprave, a tými, ktoré sa požadujú na trhu práce. A najmä, približne 20 percent obyvateľstva v produktívnom veku v EÚ nevie dobre čítať, písať a počítať. To obmedzuje potenciál jednotlivca na osobný rozvoj a jeho šance na získanie zamestnania a zároveň je to faktorom, ktorý prispieva k slabšiemu hospodárskemu rastu.

Hoci za systémy vzdelávania a odbornej prípravy sú zodpovedné členské štáty, EÚ zohráva kľúčovú úlohu v podpore a dopĺňaní úsilia o zlepšenie a modernizáciu vnútroštátnych systémov vzdelávania. Ciele, nástroje a dohody v oblasti spolupráce na úrovni EÚ sú uvedené vo VOP 2020. Pokrok sa monitoruje pomocou ukazovateľov a na základe súboru referenčných hodnôt. V zmysle stratégie Európa 2020 a európskeho semestra EÚ vykonáva analýzy jednotlivých krajín s cieľom podporiť členské štáty v rozvoji ich politík v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy a monitorovať pokrok dosiahnutý pri uskutočňovaní reforiem. Tieto analýzy reagujú na výzvy, ktoré sú identifikované na úrovni EÚ, členských štátov a regiónov, a ich cieľom je podporiť partnerské učenie a výmenu osvedčených postupov; vrátane určenia oblastí, do ktorých je potrebné investovať. Členským štátom EÚ sa každý rok môžu poskytnúť osobitné usmernenia o prioritných reformách vo forme tzv. odporúčaní pre jednotlivé krajiny. EÚ takisto podporuje viaceré konzultácie a činnosti spolupráce so zapojením zainteresovaných strán, ako sú poskytovatelia vzdelávania a odbornej prípravy, občianska spoločnosť, podniky, sociálni partneri a organizácie zamestnávateľských zväzov.

Fórum pre vzdelávanie, odbornú prípravu a mládež je platforma, ktorá slúži na výmenu názorov medzi rôznymi zainteresovanými stranami z oblastí vzdelávania, odbornej prípravy a mládeže.

1.3 Digitálne zručnosti a technológie v oblasti vzdelávania

S rýchlym vývojom nových technológií ako umelá inteligencia, robotika, cloud computing či blockchain bude digitálna transformácia v Európe akcelerovať. Tak ako predošlé veľké technologické revolúcie, aj digitalizácia ovplyvňuje spôsob života ľudí, ich interakciu, štúdium i pracovné miesta. K zlepšeniu výsledkov vzdelávania, posilneniu rovnosti a zefektívneniu môže prispieť inovácia vo vzdelávacích systémoch, ktorá sa chápe ako zavádzanie nových služieb, technológií a kompetencií vzdelávacími inštitúciami.

Komisia v roku 2018 prijala akčný plán digitálneho vzdelávania, ktorý sa sústreďuje na potrebu implementovať, stimulovať, podporovať a šíriť účelné využívanie digitálnych a inovačných vzdelávacích praktík. Obsahuje 11 opatrení na podporu využívania technológií a rozvoj digitálnych kompetencií vo vzdelávaní. Akčný plán má tri priority a stanovujú sa v ňom opatrenia s cieľom pomôcť členským štátom EÚ pri riešení výziev a využívaní príležitostí vo vzdelávaní v digitálnom veku: 1. priorita – lepšie využívanie digitálnych technológií na výučbu a učenie sa (Opatrenie 1 – Pripojenie v školách, Opatrenie 2 – Nástroj sebareflexie SELFIE a mentorský program pre školy, Opatrenie 3 – Digitálne podpísané kvalifikácie; 2. priorita – Rozvoj digitálnych kompetencií a zručností (Opatrenie 4 – Centrum vysokoškolského vzdelávania, Opatrenie 5 – Zručnosti v rámci otvorenej vedy, Opatrenie 6 – Európsky týždeň programovania v školách, Opatrenie 7 – Kybernetická bezpečnosť vo vzdelávaní, Opatrenie 8 – Odborná príprava v oblasti digitálnych a podnikateľských zručností pre dievčatá); 3. priorita – zdokonaľovanie vzdelávania lepšou analýzou a predikciou údajov (Opatrenie 9 – Štúdie o IKT vo vzdelávaní, Opatrenie 10 – Umelá inteligencia a analytika, Opatrenie 11 – Strategická predikcia).

V akčnom pláne sa uvádzajú európske iniciatívy, ktoré Komisia v partnerstve s členskými štátmi, zainteresovanými aktérmi a spoločnosťou ako celkom implementuje do konca roka 2020.

Akčný plán je súčasťou širšej ambície Komisie vytvoriť európsky vzdelávací priestor a dopĺňa odporúčania o spoločných hodnotách a kľúčových kompetenciách. Bude sa vykonávať ako súčasť európskej spolupráce vo vzdelávaní a odbornej príprave (ET 2020). Zároveň podporí európsky semester, ktorý je vďaka odporúčaniam pre jednotlivé krajiny v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy hlavným stimulátorom reforiem.

2 Vzdelávacia politika EÚ podporujúca vzdelávanie dospelých

V uznesení Rady o obnovenom európskom programe vzdelávania dospelých sa zdôrazňuje potreba výrazne zvýšiť účasť dospelých na formálnom aj neformálnom vzdelávaní a informálnom učení sa, či už v záujme získania pracovných zručností, aktívneho občianstva alebo osobnostného rozvoja a sebarealizácie. V programe je načrtnutá vízia spôsobu, akým sa má vzdelávanie dospelých v Európe rozvíjať do roku 2020, a na roky 2015 – 2020 sa stanovili osobitné priority – zlepšiť správu tejto oblasti prostredníctvom užšej koordinácie jednotlivých oblastí politík, väčšej účinnosti a zamerania na potreby spoločnosti; výrazne zvýšiť ponuku a dopyt po vysokokvalitnom vzdelávaní dospelých, najmä pokiaľ ide o schopnosť čítať, písať a počítať a digitálne zručnosti; zabezpečiť efektívne komunikačné, poradenské a motivačné stratégie s cieľom zamerať sa na vzdelávajúci sa dospelých a poskytovať im podporu; ponúkať dospelým flexibilnejšie formy vzdelávania a lepší prístup k nim poskytovaním širších možností vzdelávania na pracovisku, využívaním informačných a komunikačných technológií a tzv. programov „druhej šance“ na zvyšovanie kvalifikácie; zlepšiť kvalitu vzdelávania dospelých prostredníctvom monitorovania vplyvu politík a zlepšenia odbornej prípravy pre pedagógov, ktorí sa špecializujú na vzdelávanie dospelých.

Rada tiež prijala odporúčanie s názvom Cesty zvyšovania úrovne zručností, ktorého cieľom je pomôcť dospelým získať minimálnu úroveň gramotnosti, matematickej gramotnosti a digitálnych zručností alebo špecifickú kvalifikáciu na úrovni vyššieho sekundárneho vzdelávania (stupeň 3 alebo 4 v európskom kvalifikačnom rámci).

Komisia má pracovnú skupinu VOP 2020 pre vzdelávanie dospelých, ktorú tvoria národní experti, zástupcovia európskych sociálnych partnerov a členovia občianskej spoločnosti. Skupina si vymieňa informácie, analyzuje ich a vytvára politické usmernenia v oblasti vzdelávania dospelých na základe najlepších postupov získaných z celej Európy. Bola zriadená aj sieť národných koordinátorov, ktorých úlohou je propagovať vzdelávanie dospelých vo svojich krajinách, poskytovať poradenstvo a podporu v oblasti príslušnej politiky a zhromažďovať a šíriť najlepšie postupy. Elektronická platforma vzdelávania dospelých v Európe (EPALE) poskytuje viacjazyčný online priestor na výmenu, prezentáciu a podporu najlepších postupov v oblasti vzdelávania dospelých, ako aj na podporu partnerského učenia.

2.1 Európska agenda pre vzdelávanie dospelých

Obnovená európska agenda pre vzdelávanie dospelých (EAAL) definuje zameranie pre európsku spoluprácu v oblasti politiky vzdelávania dospelých na obdobie do roku 2020. Prijala ju Rada v novembri 2011. V ňom Rada uznáva, že je potrebné pre všetkých dospelých pravidelne zvyšovať svoje osobné a profesionálne zručnosti a schopnosti, ale vzdelávanie dospelých je najslabším článkom vnútroštátnych systémov celoživotného vzdelávania. Medzi témy, na ktoré sa program zameriava, patria rozširovanie možností prístupu všetkých dospelých k flexibilnému a vysokokvalitnému vzdelávaniu kedykoľvek v ich živote; vývoj nových prístupov k vzdelávaniu dospelých so zameraním na výsledky vzdelávania; zvyšovanie informovanosti o tom, že vzdelávanie je celoživotné úsilie; vývoj účinných systémov celoživotného poradenstva a systémov na potvrdzovanie neformálneho a informálneho vzdelávania.

S cieľom uľahčiť spoluprácu medzi európskymi krajinami a Komisiou pri vykonávaní EAAL má každá zúčastnená krajina národného koordinátora. Každý národný koordinátor stanovuje pracovný program, v ktorom sa vymedzujú konkrétne činnosti, ktoré ich organizácia podnikne na vykonávanie EAAL vo danej krajine.

2.2 Európsky kvalifikačný rámec

Európsky kvalifikačný rámec (EQF) je spoločný európsky referenčný rámec, ktorého účelom je zvýšiť čitateľnosť a zrozumiteľnosť kvalifikácií v rôznych krajinách a systémoch. EQF, ktorý pokrýva kvalifikácie na všetkých úrovniach a vo všetkých subsystémoch vzdelávania a odbornej prípravy, poskytuje komplexný prehľad kvalifikácií v 39 európskych krajinách, ktoré sa v súčasnosti podieľajú na jeho vykonávaní. Európsky kvalifikačný rámec je mostom medzi vnútroštátnymi kvalifikačnými systémami. Jadrom EQF je jeho osem referenčných úrovní definovaných z hľadiska výsledkov vzdelávania, t. j. vedomostí, zručností a zodpovednosti za autonómiu. Krajiny vyvíjajú svoje národné kvalifikačné rámce na implementáciu EQF.

Vykonávanie EQF je založené na odporúčaní o európskom kvalifikačnom rámci pre celoživotné vzdelávanie, ktoré prijal Európsky parlament a Rada v r. 2008 a revidované odporúčania pre EQF boli prijaté v r. 2017 s cieľom zabezpečiť kontinuitu a ďalšie prehľbovanie EQF. EQF bol katalyzátorom rozvoja komplexných národných kvalifikačných rámcov založených na výsledkoch vzdelávania.

Do roku 2018 formálne prepojilo svoje národné kvalifikačné rámce s EKR 35 krajín, medzi nimi aj Slovensko. EQF ovplyvnil rozvoj národných a regionálnych kvalifikačných rámcov vo svete. Pilotné porovnávanie a kvalifikačné rámce tretích krajín s EQF sa uskutočnili vo vzťahu k austrálskemu kvalifikačnému rámcu, novozélandským kvalifikačným rámcem a hongkonským kvalifikačným rámcem.

2.3 Elektronická platforma pre vzdelávanie dospelých v Európe

EPALE je nová viacjazyčná komunita pre odborníkov v oblasti vzdelávania dospelých. Jej cieľom je zlepšiť kvalitu a poskytovanie vzdelávania dospelých v Európe, vytvoriť silné celoeurópske odvetvie vzdelávania dospelých a umožniť odborníkom na vzdelávanie dospelých a realizátorom osloviť všetkých dospelých. Platforma poskytuje priestor na výmenu, prezentáciu a propagáciu metód osvedčené postupy vo vzdelávaní dospelých. Jednotlivci zapojení do organizácie a poskytovania vzdelávania dospelých môžu získať prístup na platformu na zdieľanie najnovšieho vývoja a učenie sa jeden od druhého. EPALÉ obsahuje nástroje na vyhľadávanie partnerov a skupiny na spoluprácu.

Celkovým cieľom tohto nástroja je podporiť členské štáty pri formulovaní a vykonávaní účinných politík vzdelávania dospelých a pri lepšom využívaní už existujúcej databázy dôkazov. Tento nástroj predstavuje koncepčný rámec na vysokej úrovni pre politiky vzdelávania dospelých, ktorý je určený na pomoc tvorcom vnútroštátnych, regionálnych a miestnych politík pri implementácii a zlepšovaní ich politík.

2.4 Európsky systém kreditov pre odborné vzdelávanie a prípravu

Európsky kreditový systém pre odborné vzdelávanie a prípravu (ECVET) je európsky nástroj na podporu celoživotného vzdelávania, mobility študentov a flexibility vzdelávacích postupov na dosiahnutie kvalifikácie. ECVET bol prijatý Európskym parlamentom a Radou v roku 2009. Prijatie a implementácia ECVET v zúčastnených krajinách je dobrovoľná.

Je založený na konceptoch a zásadách, ktoré sa používajú na vytvorenie spoločného a zrozumiteľného jazyka pre transparentnosť, prenos, akumuláciu a uznávanie vzdelávacích výstupov. Niektoré z týchto koncepcií a procesov sú už súčasťou mnohých kvalifikačných systémov v celej Európe. Hlavné koncepty a princípy ECVET sú:

- výsledky vzdelávania, ktoré sú vyjadrením vedomostí, zručností a schopností, ktoré možno dosiahnuť v rôznych učebných kontextoch;
- jednotky vzdelávacích výstupov, ktoré sú súčasťou kvalifikácie. Jednotky môžu byť posudzované, validované a uznávané;
- body ECVET, ktoré poskytujú ďalšie informácie o jednotkách a kvalifikáciách v číselnej podobe;

- zápočet, ktorý sa udeľuje za hodnotené a zdokumentované vzdelávacie výstupy učiaceho sa. Kredit možno preniesť do iných súvislostí a akumulovať na dosiahnutie kvalifikácie na základe kvalifikačných štandardov a predpisov platných v zúčastnených krajinách.

Vzájomná dôvera a partnerstvo medzi zúčastnenými organizáciami sú vyjadrené v memorandách o porozumení a dohodách o vzdelávaní. ECVET uľahčuje validáciu neformálneho a informálneho vzdelávania tým, že má toto vzdelávanie potvrdené a uznané a prostredníctvom zvyšovania jednotiek prostredníctvom formálneho vzdelávania.

Záver

Vzdelávanie a odborná príprava sa v európskej vzdelávacej politike považuje za najlepšiu investíciu do budúcnosti Európy. Zohrávajú kľúčovú úlohu v podpore rastu, inovácie a tvorby pracovných miest. Európske systémy vzdelávania a odbornej prípravy musia poskytovať perspektívne znalosti, zručnosti a schopnosti, aby mohli inovovať a prosperovať. Dôležitú rolu majú aj z hľadiska budovania európskej identity, ktorá vychádza zo spoločných hodnôt a kultúr.

Dospelí sa vzdelávajú z rôznych dôvodov, ako je zlepšenie vyhliadok na zamestnanie, osobný alebo profesionálny rozvoj a získanie prierezových zručností. Vzdelávanie dospelých prispieva aj k zlepšeniu sociálnej súdržnosti a podporuje aktívne občianstvo. Jednotlivci sa musia neustále profesionálne rozvíjať, aby boli na trhu práce konkurencieschopní. Význam vzdelávania dospelých je pre Európsku úniu nevyhnutný kvôli prekonávaniu hospodárskych problémov, ale aj ako reakcia na dopyt po nových zručnostiach a udržateľnej produktivite v čoraz viac digitalizovanej svetovej ekonomike.

Účasť na vzdelávacích činnostiach dospelých úzko súvisí s dostupnosťou vzdelávacích príležitostí zabezpečovaných verejnou politikou, ako aj rozsah vládnych investícií v tejto oblasti. Účasť dospelých na ďalšom vzdelávaní v rámci celoživotného vzdelávania na celoeurópskej úrovni sa musí orientovať na naplnenie hlavných výziev, ako je výrazné zvýšenie miery účasti dospelých na vzdelávaní, najmä u ekonomicky neaktívnych, nezamestnaných, starších a dospelých s nižšou kvalifikáciou. Na úrovni členských štátov je potrebné zabezpečiť spravodlivý prístup ku vzdelávacím príležitostiam a poskytovať kvalitné vzdelávanie.

Digitálne technológie majú mnoho podôb a tvoria súčasť pracovného prostredia i životného štýlu. Potenciál digitálnych technológií zlepšiť vzdelávanie je obrovský a z veľkej časti nevyužitý. Kľúčovou súčasťou digitálneho vzdelávania je zabezpečiť rovnosť a kvalitu prístupu a infraštruktúry. Tzv. digitálna priepasť má mnoho rozmerov, no v boji proti nerovnostiam a vylúčeniu musí byť východiskovým bodom zlepšenie prístupu k technológiám a pripojeniu pre všetky deti vo vzdelávacom systéme. Rozdiely v kvalite prístupu a infraštruktúry treba riešiť, pretože vysoká kvalita znamená inovačnejší a plnohodnotnejší vzdelávací proces.

Európska vzdelávacia politika ponúka pre oblasť vzdelávania dospelých mnohé nástroje, ktoré dopĺňajú celý systém nástrojov vytvorených pre jednotlivé oblasti celoživotného vzdelávania, ktoré umožňujú rozvoj v tejto oblasti v Európe.

Literatúra

- [1] EUROPEAN COMMISSION, DIRECTORATE GENERAL FOR EMPLOYMENT, SOCIAL AFFAIRS AND INCLUSION: *An in-depth analysis of adult learning policies and their effectiveness in Europe..* Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014. ISBN 978-92-79-46380-8.
- [2] DUDOVÁ, I.: *Ekonomia vzdelávania*. Bratislava: Iura Edition, 2013. ISBN 978-80-8078-668-7.
- [3] DUDOVÁ, I. – STANEK, V. – POLONYOVÁ, S.: *Sociálna politika*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018. ISBN 978-80-8168-866-9.
- [4] Sekretariát ECVET. Dostupné na internete: <https://www.ecvet-secretariat.eu/en/what-is-ecvet>.
- [5] Európska komisia – Education and Training – The European Credit system for Vocational Education and Training. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/education/resources-and-tools/>

the-european-credit-system-for-vocational-education-and-training-ecvet_en.

- [6] Odporúčanie Európskeho parlamentu a Rady z 18. júna 2009 o vytvorení Európskeho systému kreditov pre odborné vzdelávanie a prípravu (ECVET). 2009/C 155/02.
- [7] Odporúčanie Rady z 19. decembra 2016 Cesty zvyšovania úrovne zručností: nové príležitosti pre dospelých. 2016/C 484/01.
- [8] Odporúčanie Rady z 22. mája 2017 týkajúce sa európskeho kvalifikačného rámca pre celoživotné vzdelávanie, ktorým sa zrušuje odporúčanie Európskeho parlamentu a Rady z 23. apríla 2008 o vytvorení európskeho kvalifikačného rámca pre celoživotné vzdelávanie. 2017/C 189/0.
- [9] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov o akčnom pláne digitálneho vzdelávania, v Bruseli 17. 1. 2018 COM(2018) 22 final o akčnom pláne digitálneho vzdelávania.
- [10] Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov: Návrh spoločnej správy Rady a Komisie na rok 2015 o vykonávaní strategického rámca pre európsku spoluprácu vo vzdelávaní a odbornej príprave (ET 2020). Nové priority pre európsku spoluprácu v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy. SWD(2015) 161 final.
- [11] Uznesenie Rady o obnovenom európskom programe vzdelávania dospelých. 2011/C 372/01.

How COVID-19 influenced international trade¹

Michal FABUŠ*

Abstract

Globalization refers to the growing interdependence of countries, resulting from the increased integration of trade, finance, and global single market ideas. The main elements are international trade and the integration of the flow of foreign investment. Globalization is driven by two main factors. One involves technological advances that have reduced transport and communication costs. The other factor has to do with the increasing liberalization of trade and capital markets. The main drivers of global integration have been technological innovation, political change, and economic policy. Trade opening has taken place multilaterally through multilateral negotiations, bilaterally and regionally through preferential trade agreements. From an economic point of view, the case of free trade is based on the existence of profits, and most economists usually agree that trade derives an advantage.

We are currently witnessing that free trade policy has created a level of competition in the open market that brings constant innovation and leads to better products, better paid jobs, new markets and greater savings and investment. All this is currently threatened by the SARS-CoV-19 pandemic. Main aim of this paper is to focus on the development of international trade during this pandemic time.

Keywords: International trade, export, import, pandemic, COVID-19

JEL Classification: F10, F16

I Introduction and theoretical background

Classical theories of international trade include the theory of absolute costs (or advantages), formulated by Adam Smith (1776 Treatise on the Essence of the Wealth of Nations). A. Smith was a supporter of the free market and an open economy. This theory advises a country to deal with the production of those products that it can produce the cheapest compared to other countries. A. Smith introduced the so-called labor theory of value, namely that the value of a good is given by the amount of labor required to produce it. Labor productivity per employee then determines the country's absolute advantage in producing the product over another country. This theory has proved to be only partially valid, because countries can also export goods that do not have the absolute advantage of the lowest costs. (BALÁŽ, 2010; LIPKOVÁ, 2006)

Other classical theories include the theory of comparative costs (advantages) formulated by David Ricardo (in 1817 Principles of Political Economy and Taxation). Like Smith, Ricardo was in favor of an open economy and free trade. This theory suggests that it is worthwhile to produce goods for export even if these goods can be produced at a lower cost than another country. Thus, the country has lower comparative costs that will allow it to export (it is possible that they are also the absolute lowest costs, compared to the other country). If other countries are able to produce the goods more advantageously, the goods will be imported into the country. This allows for the international division of labor that is needed for an evolving free market. (KALÍNSKA, 2010; SVA-TOŠ, 2009)

John Stuart Mill was another who extended the classical theories of international trade. It was a theory of mutual demand, characterized by the fact that the goods and their value stabilized at

¹ Projekt IGP no. 2/2020 – M „Medzinárodné podnikateľské prostredie – koncept determinujúci súčasné premeny a megatrendy budúceho vývoja (s dôrazom na kvantifikáciu javov a reakciu firiem)“ and IGP no. 1/2020 “Medzinárodné podnikateľské prostredie – determinant súčasných trendov”

a certain price level, which is given by the size of demand for the product. The fixed price is the world price of goods used for exchange on international markets. "According to Mill, the cost of commodity production affects only the national exchange rate, but not the international exchange rate." (MARCINČÁKOVÁ, 2012) How this price develops depends on the economic situation of individual states. If the world price is higher, the country will export products and, conversely, if it is lower, it will import them. (ŠTĚRBOVÁ, 2013)

Other more recent theories include neoclassical theories of international trade. The basis of the theory is considered to be the Heckscher-Ohlin-Samuelson (H-O-S) theory (originated in the 1930s). This theory rejects classical, not recognizing value based solely on work. It accepts supply and mutual demand, but they do not form its basis. They argued that the production of goods required factors of production, namely land, labor, and capital. Countries are differently equipped with production factors and this determines the total cost of production and thus whether this production is competitive. They respected the different pricing within the country, and pricing at the international level, as well as the different distribution of production factors across the market. (BALÁŽ, 2010)

Export – belongs to the basic forms of international trade. It is a business operation with the help of which we export goods or services across borders in order to obtain foreign exchange. Import – also belongs to the basic forms of MO. Its meaning is exactly the opposite of export. These are imports of goods and services from abroad, in exchange for cash or exported goods. Re-export – this is the re-export of goods. Upon re-export, the re-exporter imports the goods from one country in order to subsequently export the goods to another country. Depending on whether the goods cross the customs territory of the re-exporter, we divide the re-export into direct and indirect. Direct re-export is when the exported goods do not cross the customs territory of the re-exporter and indirect re-export is exactly when the goods cross the customs territory of the re-exporter. If a company chooses re-export as a form of MO, it is because there are certain advantages. One of the advantages is the position of the re-exporter on a foreign market, or the completion of a product from imported parts. (LIPKOVÁ, 2006)

Trade liberalization is one of the important forces that supports globalization processes. It is precisely the liberalization of international capital flows and the liberalization of goods flows. Liberalization in the economic sense means completely free trade, without any obstacles. The opposite of liberalization and the removal of obstacles is protectionism, the philosophy of which is the introduction of protective and free trade restrictive measures. In modern post-war times, the policies of individual countries try to respond differently to international pressure. It is a combination of liberalism and protectionism in conjunction with internationalization. Today, countries are merging into larger economically stronger units, within which the impact of globalization and liberalization is increasing, but externally the grouping has a protectionist approach. For this reason, the impact of globalization is different and is given by the policies of individual countries or their groupings. The openness of individual countries varies and indicates the extent to which exports and imports contribute to GDP. (MARCINČÁKOVÁ, 2012)

II International trade during COVID-19

International trade has slowed significantly in recent years. The annual period from 2012 to 2015 remained at a growth rate below 3.1%. The World Trade Organization assumed a continued slow growth rate below 3% in 2016. The slow pace of trade expansion reflects the speed of the world economy. The main contributor was the slow growth of production in the main developed economies. Although trade grew twice as fast as production before the global crisis, a significant slowdown in trade growth compared to GDP growth had a declining trend. The decline in the reactivity of trade to GDP growth can be explained by a slowdown in global value chains. Some major players are increasingly gaining inputs to the domestic market, reflecting reindustrialisation efforts. There may be a slight increase in investment to reduce the share of capital goods in total consumer goods exports. Another factor is the slow recovery of most major European economies, which account for a larger share of total trade and world trade.

As for the value of world trade in goods and services, it closed in 2015 for the first time since the global crisis. The nominal value of world goods in exports fell from \$ 19 trillion to \$ 16.5 trillion. This is due to the fact that while world trade growth has slowed, the volume depreciation of major currencies against the US dollar has led to a decline in the commercial value of dollars and a sharp decline in the price of commodities, especially mineral fuels. There are also significant differences between regions. The least developed countries and Africa were severely affected.

Developing countries accounted for 45% of world exports of goods in 2015. However, there are still large differences between the countries with the 18 largest exporters of goods, mainly developed economies, and Asia, which accounts for 70% of world exports of goods in 2015. Unequal trade emphasizes is a constant challenge. In 2015, commodity prices also fell. All commodity groups recorded a larger decline in prices than in 2014, when oil prices fell the most. The main factors behind the relatively low level of most price commodities in 2015 are related to the level of inventories. Low commodity prices have reduced demand for imports. As observed during the global economic crisis, trade in services has become more resilient than trade in goods.

In 2015, the nominal value of global exports fell by 6% from \$ 5.1 trillion. The worst decline was recorded in transforming economies, by more than 15%. Developing countries have increased their share of global trade in services to 31%. The largest exporters of services in 2015 were the USA, the United Kingdom, China, Germany, and France.

International trade is largely about merchandise trade. In 2017, world trade in goods was valued at over \$ 17 trillion. The vast majority of international trade concerns goods, while services account for a much lower share. World trade in goods has increased dramatically over the last decade, rising from about \$ 10 trillion to more than \$ 18.5 trillion in 2014. It then declined in 2016 and returned to \$ 17.5 trillion in 2017.

In 2017, exports of goods in developed countries reached about \$ 9 trillion, while exports of services reached about \$ 3.5 trillion. Trade in goods in developing countries reached about \$ 8.5 trillion and in services about \$ 2 trillion. Since 2017, world trade has continued to be largely concentrated in three main regions: North America, East Asia, and Europe.

The value of merchandise trade increased by 10% in 2018. The increase in exports was mostly driven by high energy prices while Asia was the main contributor to an increase in global imports. Value of world merchandise trade in 2018 was \$ 19.67 trillion. Developing economies exported a total of US\$ 8,779 billion in 2018, of which US\$ 193 billion were from least developed countries. The top ten traders in merchandise trade accounted for a little over half of the world's total trade in 2018. Developing economies had a 44% share in world merchandise trade in 2018.

International trade contracted for most countries during Q1 2020, incoming data for Q2 2020 indicate a much more severe downturn. While world trade was already slowing down prior to the COVID-19 pandemic, the economic and social disruptions brought by COVID-19 are resulting in a dramatic decline in trade. The value of international trade in goods has declined by about 5% in Q1 2020 and is expected to decline further by 27% in Q2 2020. While trade continue to collapse in most regions, the East Asia and Pacific regions show signs of recovery. Trade in the automotive and energy sector collapsed while trade in agri-food products has been stable. Trade of medical products related to COVID-19 has more than doubled in April 2020.

International trade is likely to remain below the levels observed in 2019 in the second half of the year. The magnitude of which will be dependent upon not only additional economic disruptions brought by the COVID-19 pandemic but also on the type and extent of policies that countries will adopt to restart their economies. Assuming persisting uncertainty, UNCTAD expects a decline of around 20% for the year 2020. European Commission expects that EU27 trade will decline by 10-16% in 2020.

Statistics for some of the major economies further reinforces the bleak picture for international trade. First, most recent trade figures indicate further deterioration in April and May. Second, except for the first two months of 2020, China appears to have fared better than other major economies. In fact, China's exports grew by 3% in April. Still, most recent data for China indicates

that such recovery may be short-lived as imports and exports fell by about 8% in May. Third, intra-regional trade appears to have declined to a much lower rate for countries in the East Asian and Pacific Regions. For the European Union intra-regional trade has declined at a similar pace as overall trade. On the other hand, United States' statistics indicate a much stronger decline of intraregional trade.

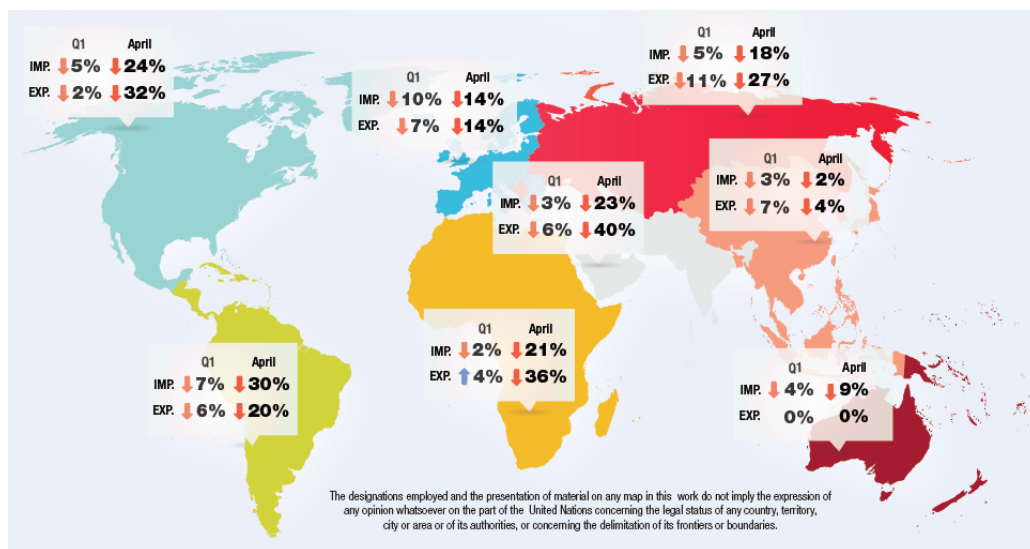
Figure 1 International imports balance from selected countries in 2020 (in %)

IMPORTS		January	February	March	April	May*
	China	↓7%	↓10%	0%	↓14%	↓8%
	Intra-regional	↓18%	↓12%	↑5%	↓5%	↑4%
	European Union	↓4%	↓5%	↓13%		
	Intra-regional	-4%	-3%	-14%		
	Japan	↓4%	↓14%	↓2%	↓4%	↓21%
	Intra-regional	↓3%	↓25%	↓1%	↑6%	
	Republic of Korea	↓5%	↑2%	0%	↓16%	↓21%
	Intra-regional	↓8%	↓3%	↑3%	↓8%	
	United States	↓4%	↓4%	↓7%	↓21%	
	Intra-regional	↑5%	↑5%	↓6%	↓46%	

Figure 2 International export balance to selected countries in 2020 (in %)

EXPORTS		January	February	March	April	May
	China	↓22%	↓10%	↓7%	↑3%	↓8%
	Intra-regional	↓26%	↑5%	↓1%	↑8%	↓1%
	European Union	↓3%	↓3%	↓13%		
	Intra-regional	↓3%	↓4%	↓17%		
	Japan	↓3%	↓1%	↓9%	↓19%	↓26%
	Intra-regional	↓4%	↑2%	↓6%	↓6%	
	Republic of Korea	↓7%	↑4%	↓1%	↓25%	↓20%
	Intra-regional	↓3%	0%	↓3%	↓21%	
	United States	0%	↑1%	↓9%	↓29%	
	Intra-regional	↓3%	↓2%	↓10%	↓42%	

Figure 3 International trade drops around the world regions (in %)

The European single market is one of the European Union's greatest achievements. An area of more than 500 million inhabitants has been created without internal borders or other regulatory barriers to the free movement of goods and services. The European Union is the most integrated of the major trading blocs in the world, with two thirds of the trading countries being members of the European Union. The European Union accounts for 21% of the world's economic product. The European single market is considered an important achievement thanks to the multilateral trading system, which is under great pressure from US tariffs and the Brexit process.

Article 26 section 2 of the Treaty on the Functioning of the European Union briefly defines the internal market as an area without internal frontiers in which the free movement of goods, persons, services and capital is ensured in accordance with the provisions of the Treaties. At present, we tend to take it for granted that we can transport goods across the internal borders of the European Union and that there are no restrictions on passengers or citizens.

The European single market and trade policy have gradually developed since the acquisition of the Schengen area under the Treaty of Rome signed in 1958. At present, this is an articulated structure that allows factors to move freely within and outside the EU. It is a powerful engine of growth. It took almost a quarter of a century, until 1993, when the single market was transformed. Today's main challenge is transatlantic trade and investment partnership and modernization.

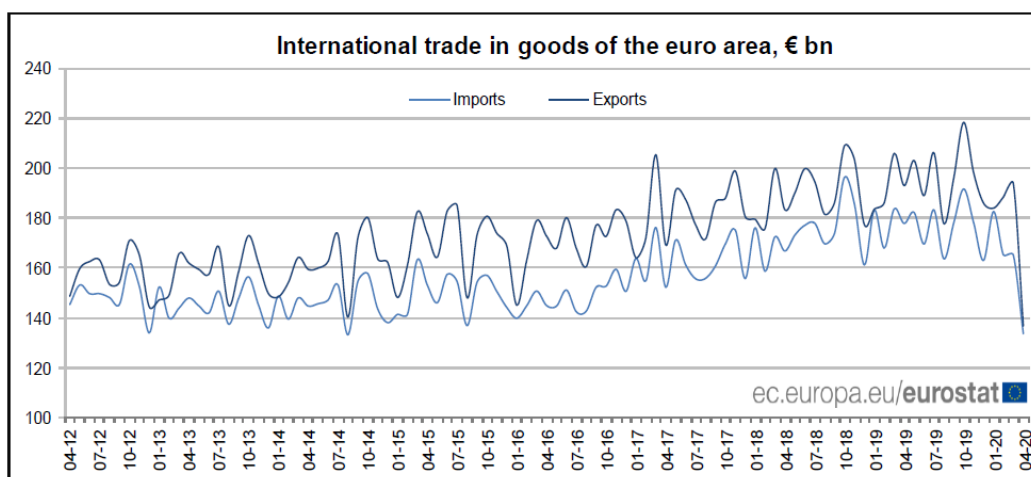
In April 2020, the COVID-19 containment measures widely introduced by the Member States continued to have a significant impact on international trade in goods. The first estimate for euro area exports of goods to the rest of the world in April 2020 was €136.6 billion, a decrease of 29.3% compared with April 2019 (€193.3 bn). Imports from the rest of the world stood at €133.7 bn, a fall of 24.8% compared with April 2019 (€177.8 bn). As a result, the euro area recorded a €2.9 bn surplus in trade in goods with the rest of the world in April 2020, compared with +€15.5 bn in April 2019. Intra-euro area trade fell to €112.4 bn in April 2020, down by 32.2% compared with April 2019.

Table 1 EU exports and imports trade balance with selected world countries in 2019 – 2020

	EU exports to			EU imports from			Trade balance	
	Jan-Apr 19	Jan-Apr 20	Growth	Jan-Apr 19	Jan-Apr 20	Growth	Jan-Apr 19	Jan-Apr 20
United States	125.0	120.9	-3.3%	77.6	76.8	-1.0%	47.4	44.0
China	64.0	60.4	-5.6%	115.9	113.7	-1.9%	-51.9	-53.3
United Kingdom	112.6	91.1	-19.1%	66.8	58.0	-13.2%	45.8	33.1
Switzerland	48.8	47.3	-3.1%	35.2	37.8	7.4%	13.6	9.6
Russia	26.9	25.9	-3.7%	51.7	37.8	-26.9%	-24.8	-11.9
Turkey	21.7	22.1	1.8%	23.8	20.6	-13.4%	-2.2	1.6
Japan	19.8	18.9	-4.5%	21.9	19.8	-9.6%	-2.1	-0.9
Norway	17.2	15.6	-9.3%	19.5	15.5	-20.5%	-2.3	0.2
South Korea	14.2	15.2	7.0%	15.8	15.2	-3.8%	-1.6	0.0
India	12.5	10.1	-19.2%	14.3	12.6	-11.9%	-1.7	-2.5

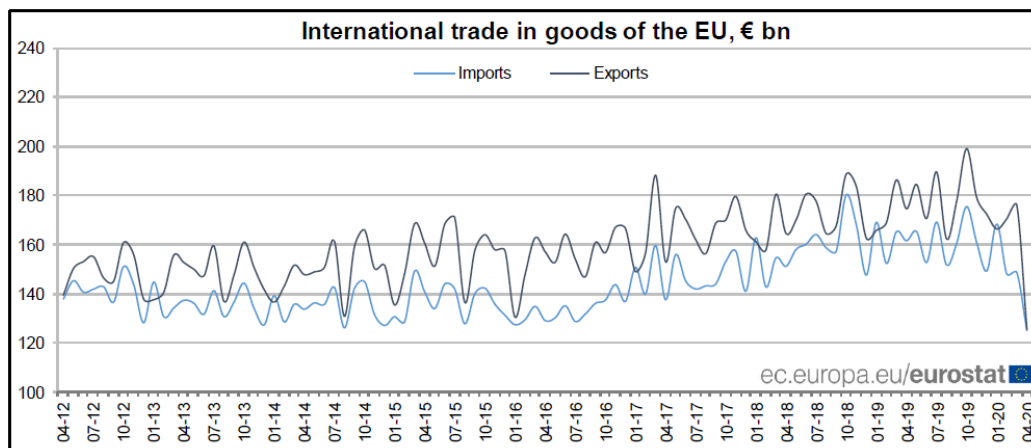
In January to April 2020, euro area exports of goods to the rest of the world fell to €703.3 bn (a decrease of 8.6% compared with January-April 2019), and imports fell to €646.3 bn (a decrease of 9.3% compared with January-April 2019). As a result, the euro area recorded a surplus of €57.0 bn, compared with +€57.2 bn in January-April 2019. Intra-euro area trade fell to €595.4 bn in January-April 2020, down by 11.1% compared with January-April 2019.

Figure 4 International trade in good of the Euro Area (in bl. EUR)

The first estimate for extra-EU exports of goods in April 2020 was €125.4 billion, down by 28.2% compared with April 2019 (€174.7 bn). Imports from the rest of the world stood at €125.1 bn, down by 22.7% compared with April 2019 (€161.8 bn). As a result, the EU recorded a €0.2 bn surplus in trade in goods with the rest of the world in April 2020, compared with +€12.9 bn in April 2019. Intra-EU trade fell to €175.2 bn in April 2020, -32% compared with April 2019.

Figure 5 International trade in good of the EU (in bl. EUR)

III Conclusion

While world trade was already slowing down prior to the COVID-19 pandemic, the economic and social disruptions brought by COVID-19 are resulting in a dramatic decline in trade. International trade is likely to remain below the levels observed in 2019 in the second half of the year. The magnitude of which will be dependent upon not only additional economic disruptions brought by the COVID-19 pandemic but also on the type and extent of policies that countries will adopt to restart their economies.

The general decline in international trade in Q1 2020 has been followed by a much more substantial decline in April. This trend has been observed for developing and developed countries. However, trade in developing countries appears to have fallen faster in April relative to developed countries. This is especially noticeable for imports. For developing countries, while declines in exports are likely driven by reduced demand in destination markets, declines in imports may indicate not only reduced demand but also exchange rate movements, concerns regarding debt and shortage of foreign currency.

Economic disruptions brought by COVID-19 have affected some sectors significantly more than others. In the first quarter of 2020, textiles and apparel declined by almost 12 percent, while office machinery and automotive sectors have fallen by about 8 percent. On the other hand, the value of international trade in the agri-food sector increased by about 2 percent. Preliminary data for April indicates further declines in most sectors and a very sharp contraction in trade of energy and automotive products, about -40 percent and -50 percent in values respectively. Significant declines are also observed in chemicals, machineries and precision instruments with drops above 10 percent. Conversely, office machinery appears to have rebounded in April, largely because of the positive export performance of China. Trade in agri-food products has been so far the least volatile. In general, the variance across sectors has been driven by decreases in demand and disruptions of supply capacity and on disruption of global value chains due to COVID-19.

Acknowledgements

The paper is the output of an international scientific project IGP no. 2/2020 – M „ Medzinárodné podnikateľské prostredie – koncept determinujúci súčasné premeny a megatrendy budúceho vývoja (s dôrazom na kvantifikáciu javov a reakciu firiem)” and IGP no. 1/2020 “Medzinárodné podnikateľské prostredie – determinant súčasných trendov”.

References

- [1] BALÁŽ, P. A KOL. 2010. *Medzinárodné podnikanie. Na vlně globalizujúcej sa svetovej*

- ekonomiky*. 5. vyd. Bratislava: Sprint dva, 2010. 537 s. ISBN 978-80-89393-18-3.
- [2] KALÍNSKÁ, E. 2010. *Medzinárodný obchod v 21. storočí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 228 s. ISBN 978-80-247-3396-8.
- [3] LIPKOVÁ, Ľ. A KOL. 2006. *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. 1. vyd. Bratislava: Sprint vďaka Bratislava, 2006. 410 s. ISBN 80-89085-55-5.
- [4] MARCINČÁKOVÁ, D. 2012. *Medzinárodné podnikanie. Z makroekonomického pohľadu*. 1. vyd. Bratislava: Lura Edition, 2012. 149 s. ISBN 978-80-8078-515-4.
- [5] SVATOŠ, M. A KOL. 2009. *Zahraničný obchod teórie a praxe*. 1. vyd. Praha: Grada, 2009. 367 s. ISBN 978-80-247-3396-8.
- [6] ŠTĚBOVÁ, L. A KOL. 2013. *Medzinárodný obchod ve světové krizi 21. století*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a. s., 2013. 368 s. ISBN 978-80-247-4694-4.
- [7] UNCTAD. 2020. *Global Trade Update*. [online] https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditc-misc2020d2_en.pdf.
- [8] UNCTAD. 2020. *Statistical data*. [online] https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en.
- [9] EUROPA.EU. 2020. *Trade*. [online] <https://ec.europa.eu/trade/>.
- [10] EUROSTAT. 2020. *Statistical data*. [online] <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

Občianstvo z hľadiska medzinárodného práva

Petra HULLOVÁ*

Meaning of Nationality in International Law

Abstract

This paper is focused on the concept of the nationality in international law. Through the theoretical approaches this paper provides different opinions about the meaning of nationality in the international law. Nationality is defined by the national law of every state but also is touched by the influence of the international law. The era of the ending 19th century and beginning of 20th century was marked by the adoption of the first international treaties and conventions in the field of nationality starting with the Bancroft Treaties and continuing with numerous conventions and declarations adopted by international or european community.

Keywords: *nationality, international law, treaty, convention*

JEL Classification: K33

Úvod

Koncepcia štátneho občianstva sa, v dnešnom ponímaní, objavila neskoro v histórii moderného systému štátov. Možno tvrdiť, že hlavné dôvody zavedenia tohto konceptu by mohli súvisieť s meniacim sa vnímaním jednotlivcov ako súčasti spoločnosti (v porevolučnom Francúzsku) alebo so zmenami územia v dôsledku vojen (strata územia Normandie pre Anglicko). Termín „občan štátu“ a „štátne občianstvo“ sa prvýkrát objavili až na konci 19. storočia v pruskom práve a nahradili tak dovtedy používané pojmy „subjekt“ a „oddanosť“.

Pojem štátne občianstvo úzko súvisí s pojmom štát a jeho suverenitou, ktorá mu zveruje najvyššiu moc na výkon právomocí, čo do vnútra štátu, ako aj pri zastupovaní subjektov navonok, bez ohľadu na veľkosť štátu, na základe zvrchovanej rovnosti medzi štátmi. Preto sa usúdilo, že otázky štátneho občianstva patria do vnútroštátnej jurisdikcie každého štátu. Ako však potvrdil Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti v poradnom stanovisku týkajúcom sa dekrétov o štátnom občianstve v Tunisku a Maroku, otázka, či určitá záležitosť patrí alebo nepatrí výlučne do právomoci štátu je v podstate relatívna otázka, ktorá je priamo závislá na vývoji medzinárodných vzťahov.¹

Podľa súčasného stavu medzinárodného práva, a teda podľa názoru Medzinárodného súdneho dvora, sú otázky štátneho občianstva v zásade vyhradené pre vnútroštátnu oblasť. Toto stanovisko otvorilo cestu k regulácii otázok štátneho občianstva v medzinárodnom práve. Aj keď štáty majú v tejto oblasti rozsiahlu diskrečnú právomoc, nie je neobmedzená. Kunz zastával názor, že „neexistujú vôbec veci, ktoré môžu byť upravené iba vnútroštátnym právom“.² Osobitný spravodajca Komisie pre medzinárodné právo Kamto dospel k záveru, že „štátne občianstvo sa v zásade riadi vnútroštátnym právom, aj keď v medziach stanovených medzinárodným právom“.³ Záver, ktorý je potrebné vyvodíť je taký, že pre medzinárodné právo neexistujú žiadne obmedzenia samy o sebe na reguláciu otázok štátneho občianstva, čo nepochybne ovplyvnilo aj reguláciu štátneho občianstva a autonómie štátov v medzinárodnom práve. V ďalšom texte príspevku zameriame pozornosť na rôzne teoretické prístupy k štátnemu občianstvu v medzinárodnom práve a následne na vývoj medzinárodných zmlúv z oblasti štátneho občianstva.

1 Teoretické prístupy k štátnemu občianstvu v medzinárodnom práve

Otázka, do akej miery pravidlá a zásady, ktoré existujú v medzinárodnom práve, umožnili

dospieť k záveru, že v medzinárodnom práve existuje pojem štátneho občianstva sa u viacerých autorov líšia. Weis sa domnieva, že „*štátne občianstvo, aj keď je určené vnútroštátnym právom, je v princípe konceptom medzinárodného práva. Koexistencia štátov a existencia medzinárodných vzťahov sú, prinajmenšom v modernej dobe, predpokladom koncepcie štátneho občianstva*“.⁴ Podľa Weisa potom „*štátne občianstvo ako pojem medzinárodného práva nie je možné definovať z hľadiska vnútroštátneho práva a ani to nemôže byť záležitosťou miestnej samosprávy s výlučným medzinárodného práva*“.⁵ Argumenty, ktoré Weis uvádza, sú založené na rôznych funkciách, ktoré štátne občianstvo plní na vnútroštátnej a medzinárodnej úrovni.

Verzijl obozretne tvrdí, že štátne občianstvo je v zásade pojem vnútroštátneho práva, ktorý má určité dôsledky pre vnútroštátne právo súkromné, ako aj pre medzinárodné právo verejné a súkromné. To znamená, že existuje toľko definícií štátneho občianstva, koľko sa ich používa vo vnútroštátnom práve.⁶ Van Panhuys hovorí, že „*na účely medzinárodného práva má štátne občianstvo ako formálna kategória povahu a priori koncepcie, ktorú nemožno ľahko merať jasnými a faktickými kritériami*“.⁷ Napokon to môže závisieť od výberu definície tohto pojmu v medzinárodnom práve. Tento príspevok je skôr sprevádzaný argumentom, že pojem štátne občianstvo vo všeobecnosti patrí do oblasti vnútroštátneho práva, avšak v medzinárodnom meradle je takáto lokálna úprava nepostačujúca, a je preto žiaduce, aby bol pojem štátneho občianstva zadaný aj medzinárodným právom.

Ako uvádza Ziemeľ, medzinárodné právo rozvíja zásady a pravidlá, ktoré môžu upravovať štátne občianstvo nezávisle od jeho regulácie vo vnútroštátnom práve, aj keď iba v osobitných prípadoch. Možno tvrdiť, že nielen medzinárodné právo obyčajové, ale aj novodobé kodifikácie podporujú názor vyjadrený Ziemeľom. Proces kodifikácie sa začal koncom 19. a začiatkom 20. storočia, keď najmä samotné štáty identifikovali problémy súvisiace s inštitútom štátneho občianstva a predložili konkrétne návrhy na riešenie konfliktov práva. Nasledovalo prijatie prvých medzinárodných zmlúv a dohôdov v oblasti štátneho občianstva počnúc Bancroftskými zmluvami a početnými dohovormi a deklaráciami. Okrem kodifikovaných textov možno nájsť aj v judikatúre medzinárodných súdov týkajúce sa právnych predpisov o štátnom občianstve. Tieto ustanovenia sa však zameriavajú skôr na koordináciu rôznych otázok týkajúcich sa štátneho občianstva medzi dvoma alebo viacerými štátmi, než na samotnú definíciu medzinárodných záväzkov priamo vyplývajúcich štátom z danej problematiky.

2 Medzinárodné zmluvy týkajúce sa štátneho občianstva

Prvýkrát na konci 19. storočia, a to v dôsledku emigrácie štátnych občanov z mnohých európskych štátov do Severnej a Južnej Ameriky, stalo sa potrebným ukotviť otázky štátneho občianstva do medzinárodných zmlúv. S cieľom vyriešiť problémy týkajúce sa vtedy povinnej vojenskej služby a vzťahu podriadenosti medzi vojakmi a veliteľmi, uzavrelo niekoľko prisťahovaleckých a emigračných krajín medzi sebou zmluvy, ktoré definovali získanie a stratu štátneho občianstva.

Bancroftské zmluvy z rokov 1868 až 1937 medzi USA a Pruskom ako aj rôznymi južnými štátmi Európy zabezpečovali vyváženie záujmov medzi prisťahovaleckými krajinami a krajinami, z ktorých ich štátni občania emigrovali. Kým prisťahovalecké krajiny sa v zásade zaujímali o ustanovenia týkajúce sa straty prechádzajúceho štátneho občianstva, krajiny emigrácie sa snažili zachovať štátne občianstvo svojich štátnych občanov, ktorí opustili ich územie. Bancroftské zmluvy upravovali aj stratu štátneho občianstva po uplynutí určitej doby alebo v závislosti od určitých okolností, ako je napr. vstup do vojenskej služby prisťahovaleckej krajiny.⁸

⁴ Weis P., *Nationality and Statelessness in International Law*, 2. vydanie, 1979, Sijthoff a Noordhoff, s. 32

⁵ Ibid., s. 66

⁶ Verzijl J. H.W., *International Law in Historical Perspective*, časť 5, 1972, Sijthoff a Leyden, s. 1

⁷ Van Panhuys H. F., *The Role of the nationality in International Law*, 1959, Sijthoff a Leyden, s. 26

⁸ *The North German Treaty: Mr. Bancroft's Explanation of the Treaty-Count Bismark Accepts His Interpretation*, 1868, uverejnené v NY Times, dostupné na internete: <https://www.nytimes.com/1868/04/28/archives/the-north-german-treaty-mr-bancrofts-explanation-of-the-treatycount.html>

V nasledujúcom období, po prvej svetovej vojne, sa sformovali ďalšie medzinárodné zmluvy týkajúce sa otázok štátneho občianstva. V dôsledku masívnych teritoriálnych zmien na území Európy, bola otázka štátneho občianstva obyvateľstva v nástupníckych štátoch mimoriadne dôležitou témou. Väčšina medzinárodných zmlúv ustanovovala právo obyvateľstva zvoliť si štátne občianstvo nástupníckeho štátu. Aj v literatúre prevládala názor, že podľa pravidiel medzinárodného práva verejného by obyvateľstvo územia automaticky stratilo predchádzajúcu štátne občianstvo v dôsledku priamej zmeny územnej suverenity, čo bolo nežiaduce.

Otázky týkajúce sa vzdania sa alebo straty štátneho občianstva boli riešené viacerými bilaterálnymi zmluvami týkajúcimi sa extradície – vydávania osôb. Dvojstranné zmluvy týkajúce sa extradície často ustanovujú doložky, podľa ktorých je štát povinný odmietnuť naturalizáciu osôb, ktorých vydanie žiada druhý zmluvný štát, aby sa dodržala zmluva o vydávaní. Kým tieto doložky by mohli byť podporené argumentom, že vzdanie sa alebo strata štátneho občianstva sa nedá odôvodniť, ak sa má použiť právo na extradíciu podľa zmluvy o vydávaní, je otázne, či všeobecné doložky, ktoré podmieňujú udelenie štátneho občianstva súhlasom iného zmluvného štátu, sú v súlade s medzinárodným právom ako individuálne právo na zmenu štátneho občianstva.⁹

Niektoré bilaterálne zmluvy, ako napríklad zmluva medzi Nemeckom a Iránom z roku 1929, obsahujú doložku, podľa ktorej zmluvné strany nenaturalizujú štátneho občana prvého zmluvného štátu bez predchádzajúceho súhlasu vlády druhého zmluvného štátu.¹⁰ Výmenou verbálnych nôt v roku 1955 sa zmluvné strany v zásade dohodli na zrušení tejto doložky. Dohoda však nemohla nadobudnúť platnosť z dôvodu neratifikácie zo strany Iránu.

Prvá mnohostranná zmluva týkajúca sa priamo štátneho občianstva bola uzavretá v roku 1930 na pôde Haagskej konferencie. Predmetný Haagsky dohovor o určitých otázkach týkajúcich sa konfliktu zákonov o štátnom občianstve (ďalej len „Haagsky dohovor z roku 1930“) upravuje niektoré východiskové princípy z predmetnej oblasti. Hneď v úvodnom článku sa konštatuje, že: „*je vecou každého štátu stanoviť svojim vlastným právom, kto sú jeho štátni občania.*“¹¹ Podmienkou však bolo, že táto normotvorba musí byť v súlade s medzinárodným právom, konkrétne s medzinárodnými zmluvami, medzinárodnou obvyčajou a taktiež aj so všeobecne uznávanými právnymi zásadami vo veci štátneho občianstva.¹² Haagsky dohovor z roku 1930 obsahoval aj protokol o vojenských povinnostiach v otázkach dvojitého občianstva a protokoly o konkrétnych otázkach týkajúcich sa bezdomovstva. Hlavným cieľom Haagskeho dohovoru z roku 1930 bolo minimalizovať dvojité štátne občianstvo a potvrdiť všeobecné zásady štátneho občianstva. S odstupom času je možné konštatovať, že Haagsky dohovor z roku 1930 mal viac menej len teoretický prínos, nakoľko sa zmluvné strany nedokázali dohodnúť na ďalších princípoch, ktoré by prispeli k uniforme normotvorby v oblasti štátneho občianstva a odstránili by problémy plynúce z praxe.

Po druhej svetovej vojne boli bilaterálne zmluvy o štátnom občianstve uzavreté najmä v súvislosti s právnym postavením osôb bez akéhokoľvek štátneho občianstva a riešilo sa tiež štátne občianstvo vydatých žien. Taktiež prostredníctvom medzinárodných dohovorov upravujúcich základné práva a slobody sa medzinárodné právo nepriamo podieľalo na normotvorbe v otázke štátneho občianstva, boli to napr. Všeobecná deklarácia ľudských práv z roku 1948, Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z roku 1950, či Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach z roku 1966.

Dohovor o právnom postavení osôb bez štátneho občianstva z roku 1954 sa pokúsil upraviť právne postavenie osôb bez štátneho občianstva, keď v obmedzenom počte prípadov priznal povinnosť udeliť štátne občianstvo osobám, ktoré by inak nemali žiadne občianstvo a boli by

⁹ bližšie informácie viď Nemecko-Francúzska zmluva o vydávaní osôb z roku 1951, Nemecko-Kanadská zmluva o vydávaní osôb z roku 1977, Nemecko-Americká zmluva o vydávaní osôb z roku 1987

¹⁰ bližšie informácie viď Declaration on Application of 15 August 1955, Bundesgesetzblatt 1955 II 829.

¹¹ The Hague Convention concerned certain questions relating to the conflict of nationality laws, League of Nations Treaty Series (LNTS) vol. 179, s. 89

¹² Ibidem

bezdomovcami.¹³ Podobná povinnosť bola stanovená v Haagskom dohovore z roku 1930 a následne bola rozobratá aj v Dohovore o obmedzení počtu osôb bez štátneho občianstva z roku 1961, ktorý predstavoval snahu o riešenie otázky osôb bez štátneho občianstva, pričom v jeho preambule sa konštatuje, že „je vhodné obmedziť počet prípadov bez štátneho občianstva prostredníctvom medzinárodného dohovoru“.¹⁴ Dohovor o obmedzení počtu osôb bez štátneho občianstva ukladá jeho zmluvným stranám záväzky dvojakého zamerania. V prvom rade sa jedná o skutočnosť, že „každý zmluvný štát sa musí vzdať výkonu právomocí, pokiaľ majú dopad na štátne občianstvo jeho obyvateľov, napr. v prípade odňatia štátneho občianstva proti vôli“.¹⁵ V druhom rade je to fakt, že „záväzkom zmluvných strán je nedopustiť vznik takej situácie, kedy by osoby, ktoré sa ocitli na ich území zostali bez štátneho občianstva v dôsledku uplatnenia ich vnútroštátnych predpisov“.¹⁶ Preskúmaním týchto medzinárodných zmlúv je možné dospieť k záveru, že bojujú proti bezdomovectvu len zoširoka, nakoľko sú právne záväzné len pre limitovaný okruh signatárskych štátov.

Dohovor o štátnom občianstve vydatých žien z roku 1957 nahradil zásadu rovnakého štátneho občianstva rodiny za princíp rodovej rovnosti. Už článok 10 Haagskeho dohovoru z roku 1930 stanovoval, že udelenie štátneho občianstva manželovi, počas trvania manželstva, nezahŕňa automaticky zmenu štátneho občianstva manželky, s výnimkou jej súhlasu.¹⁷ Taktiež prostredníctvom tohto Newyorského dohovoru si medzinárodné spoločenstvo dalo za cieľ eliminovať prípady osôb bez akéhokoľvek štátneho občianstva, v súvislosti s uzavretím manželstva. Viedla ho k tomu vtedajšia prax niektorých arabských krajín a existencia rôznych vnútroštátnych právnych úprav, kde sobášom s určitým štátnym občanom cudzinky automaticky strácali svoje štátne občianstvo bez toho, aby súčasne nadobudli štátne občianstvo svojho manžela. V dôsledku toho sa v prípade krízovej situácie ocitli v danej krajine bez možnosti poskytnutia akejkoľvek diplomatickej ochrany zo strany domovského štátu.¹⁸

V rámci Európy boli odporúčania a zmluvy, týkajúce sa formovania medzinárodného práva v otázkach štátneho občianstva, kreované spočiatku pod záštitou Rady Európy. Mnoho odporúčaní výboru ministrov, ako aj parlamentného zhromaždenia sa zaoberalo otázkami zníženia viacnásobného štátneho občianstva, statusu utečencov, či zmiešaných manželstiev.

Dohovor Rady Európy o znížení počtu prípadov viacnásobného štátneho občianstva z roku 1963 vrátane dvoch pozmeňujúcich protokolov z rokov 1977 a 1955 bol až do roku 1997 hlavným zdrojom európskych noriem v oblasti štátneho občianstva, aj keď ho neratifikovalo viac ako 13 európskych štátov, vrátane napr. Fínska, Grécka a Portugalska. Jedným z hlavných cieľov dohovoru bolo zníženie prípadov dvojitého občianstva. Podľa článku 1. „Štátni občania zmluvných strán, ktorí sú plnoletí a ktorí konajú na základe svojej slobodnej vôle vo veci získania iného štátneho občianstva prostredníctvom naturalizácie, opcie alebo udelenia, nie sú oprávnení si zachovať svoje pôvodné štátne občianstvo.“¹⁹ Ďalšie dôležité ustanovenie sa týkalo vojenskej služby. Podľa článkov 5. a 6. vojenská služba sa musí plniť iba v štáte, v ktorom má jednotliviec obvyklý pobyt.²⁰ „Hoci druhý pozmeňovací protokol z roku 1995 významne modifikoval pôvodné reštriktívne pravidlá a umožňoval zachovať si štátne občianstvo aj v prípade získania nového štátneho občianstva, ak

¹³ UN Treaty Series (UNTS), vol. 360, s.130

¹⁴ Kľučka J. a Pecho P., Občianstvo v medzinárodnom a európskom práve, Právny obzor, 2007, č. 3., s. 207-208

¹⁵ Ibidem

¹⁶ Ibidem

¹⁷ UN Treaty Series (UNTS), vol. 309, s.65

¹⁸ Kľučka J. a Pecho P., Občianstvo v medzinárodnom a európskom práve, 2007, Právny obzor, č. 3., s. 205-225

¹⁹ Convention on the Reduction of Cases of Multiple Nationality and Military Obligations in Cases of Multiple Nationality, citované dňa 15. 12. 2019, dostupné na internete: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/02/2-07/multiple-nationality.xml>

²⁰ League of Nations Treaty Series (LNTS), vol. 178, s.227

*dôvodom jeho nadobudnutia bolo manželstvo alebo narodenie, nenašiel tento inštrument priaznivú politickú odozvu u členov Rady Európy.*²¹

Tieto dohovory vedú k záveru, že ľudské práva majú v medzinárodnom práve dvojaký vplyv na rôzne aspekty štátneho občianstva. Na rozdiel od tradičných medzinárodných zmlúv o štátnom občianstve, ako je Haagsky dohovor z roku 1930, kde sa ukladajú štátom povinnosti v súvislosti s otázkami štátneho občianstva, komisia pre medzinárodné právo pri práci na nových kodifikáciách v oblasti štátneho občianstva zmenila metodiku a po novom rieši otázky nie z pohľadu štátu, ale z hľadiska jednotlivca. Komisia pre medzinárodné právo uviedla, že dôvodom tejto zmeny je to, že „v dôsledku vývoja v oblasti ľudských práv ustúpil tradičný prístup založený na prevahe záujmov štátov pred záujmami jednotlivcov.“²²

Najnovšia komplexná kodifikácia pravidiel týkajúcich sa štátneho občianstva je Dohovor z dielne Rady Európy – Európsky dohovor z roku 1997, kde sa konštituovala snaha o vytvorenie novej komplexnej regulácie otázky štátneho občianstva pod titulom medzinárodnej zmluvy. Dohovor podpísala väčšina európskych štátov s výnimkou Belgicka, Írska, Luxemburska, Španielska a Spojeného kráľovstva a bol ratifikovaný piatimi štátmi s účinnosťou od 1. marca 2000. Očakávalo sa, že do značnej miery nahradí Dohovor Rady Európy o znížení počtu prípadov viacnásobného štátneho občianstva z roku 1963, aj keď mnoho signatárskych štátov vzneslo určité výhrady, najmä čo do výkladovej časti. Pôvodnou myšlienkou tohto dohovoru bolo vypracovať protokol k Európskemu dohovoru o ľudských právach. Tento návrh sa však nenaplnil, niektorí autori tvrdia, že dôvodom bol strach z posilnenia právnej legislatívy v oblasti štátneho občianstva na medzinárodnej úrovni a následné postavenie štátov pod prísne monitorovacie mechanizmy.

Ako poznamenala Kiwan, hoci ľudské práva majú svoje miesto ako súčasť občianstva, snaha prezentovať ľudské práva ako teoretický základ pre občianstvo, je koncepčne nesprávne. Preto pri riešení alebo pokuse o vymedzenie pojmu štátneho občianstva v medzinárodnom práve je potrebné mať na pamäti, že nie je možné zahrnúť všetky aspekty štátneho občianstva, ale iba tie, ktoré možno odvodiť z medzinárodného práva, na ktorom sa dosiahla dohoda, ako súčasť univerzálnych dohôd.²³ Európsky dohovor z roku 1997 opakuje pozíciu, ktorú zastávajú tvorcovia Haagskeho dohovoru z roku 1930, ktorou sa potvrdzuje nadradenosť vnútroštátneho práva pri riešení štátneho občianstva, ale jeho medzinárodné uznanie podlieha určitým podmienkam. Tento Dohovor potvrdil niekoľko dôležitých skutočností, ku ktorým došlo v medzinárodnom práve.

Po prvé, Európsky dohovor z roku 1997 predstavuje prvý nástroj, ktorý kodifikuje normy týkajúce sa štátneho občianstva, ktoré priamo obmedzujú diskrečnú právomoc štátov, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru. Týka sa to nielen konfliktov práva vo veci štátneho občianstva, ale aj prístupu k štátnemu občianstvu a jeho straty. Po druhé, Dohovor uznal uplatniteľnosť určitých ľudských práv vo veciach štátneho občianstva. Európsky dohovor výslovne vo svojom článku 3 ods. 1 priznáva právo každému štátu ustanoviť si vo svojom právnom poriadku, kto sú jeho občania, t. j. samostatne si určovať podmienky nadobúdania a straty štátneho občianstva.²⁴ Článok 4 Európskeho dohovoru z roku 1997 uvádza:

„Štátne občianstvo každého zmluvného štátu by malo byť založené na týchto zásadách:

- a) každý má právo na štátne občianstvo;*
- b) nedochádza k bezdomovstvu;*
- c) nikto nesmie byť svojvoľne zbavený svojho štátneho občianstva;*

²¹ Somorová L., Občianstvo SR v kontexte medzinárodného a európskeho práva, 2012, Justičná revue, č. 4, s. 575

²² odsek 5, Draft Articles on Nationality in Relations to the succession of States with commentaries, 1999, Yearbook of the International law Commission, 1999, č. 2, časť 2, s. 24

²³ Kiwan D., Human Rights and Citizenship: An Unjustifiable Conflation, 2005, Journal of Philosophy of Education vol. 39/1, s. 37-38

²⁴ European Convention on nationality, European Treaty Series č. 166, citované dňa 15. 12. 2019, dostupné na internete: <https://rm.coe.int/168007f2c8>

d) ani uzavretie manželstva, ani zrušenie manželstva medzi štátnym občanom zmluvného štátu a cudzincom, ani zmena štátneho občianstva jedného z manželov počas trvania manželstva automaticky neovplyvní štátne občianstvo druhého z manželov.“²⁵

Článok 5 ďalej zavádza zásadu nediskriminácie uplatniteľnú, tak v prípade nadobudnutia štátneho občianstva, ako aj v prípade požívania práv priznaných na základe štátneho občianstva, pričom „normy zmluvného štátu *nebudú obsahovať rozdiely ani zahŕňať prax, ktoré predstavujú diskrimináciu na základe pohlavia, náboženstva, rasy, farby pleti alebo národného či etnického pôvodu*“.²⁶ Úplný obraz pojmu občianstva v medzinárodnom práve preto nemôže byť utvorený bez parciálneho odkazu na ľudské práva.

Záver

Je diskutabilné, či pojem štátneho občianstva, ako koncept medzinárodného práva, by mal byť v dnešnej dobe odlišný, v porovnaní s právnou úpravou vtedajšej doby. Pravidlá, ktoré sa uplatňujú v oblasti regulácie otázky štátneho občianstva sa výrazne rozvinuli a pozmenili. Tieto nemusia nevyhnutne kopírovať vnútroštátne pravidlá, ktoré sú zväčša nejednotné, medzinárodné právo predsa obsahuje určitý súbor pravidiel a zásad, ktoré sa uplatňujú nezávisle od vnútroštátneho práva. Preto pojem štátneho občianstva existuje v medzinárodnom práve, aj keď v obmedzenom rozsahu. Zahŕňa aj ľudské práva, ale priamo o sebe nevyplýva z ľudských práv.

Na záver tohto príspevku možno konštatovať, že problematika štátneho občianstva síce zostáva primárne regulovaná na vnútroštátnej úrovni každého štátu osobitne, avšak berúc do úvahy, globalizačné procesy, ktoré značne poznačili medzinárodné vzťahy, a ktoré sa odrazili aj v tomto príspevku rozobratých bilaterálnych a medzinárodných dokumentoch, ovplyvnili do veľkej miery fenomén štátneho občianstva a nie je možné sa na danú problematiku pozerat' len selektívne z pohľadu vnútroštátneho práva nakoľko globalizácia so sebou priniesla zmenu v spoločnosti.

S rastúcou globalizáciou sa koncept štátneho občianstva, ako formy členstva v spoločenstve majúcej znaky spoločnej identity v jednom národnom štáte zmenil. Vzrastajúci počet krajín, ktoré umožňujú mať dvojité občianstvo a extenzívne práva pre ľudí, ktorí nie sú občanmi toho ktorého štátu, znížil tlak na nadobúdanie občianstva. Okrem toho aj pohyb migrantov znížil relevantnosť národného občianstva. Na druhej strane vzrast nacionalizmu, ktorý je čiastočne výsledkom globalizácie a obáv z rizík migrácie a z hrozieb spojených s terorizmom, oživil diskusie o štátnom občianstve a lojalite k jednému štátu. Čo tieto aktuálne trendy znamenajú pre štáty a aj pre prisťahovalcov, ukáže až budúcnosť.

Literatúra

Monografie

- [1] KIWAN, D. Human Rights and Citizenship: An Unjustifiable Conflation, 2005, *Journal of Philosophy of Education*, vol. 39/1, s. 37-38, ISSN 1467-9752.
- [2] KL'UČKA, J. – PECHO, P., Občianstvo v medzinárodnom a európskom práve, 2007, *Právny obzor*, č. 3., s. 205-225, ISSN 0032-6984.
- [3] KUNZ, L. J. Prípad Nottebohm, 1960, 54 *American Journal of International Law* s.536-572 a s. 546, ISSN0002-9300.
- [4] KAMTO M., 4th Report on the Expulsion of Aliens, 2008, UN Documents, A/CN.4/594, *Yearbook of the International Law Commission*, UN Publications, ISSN 0082-8289.
- [5] SOMOROVÁ, L., Občianstvo SR v kontexte medzinárodného a európskeho práva, 2012, *Justičná revue*, č. 4, s. 575, ISSN 1335-6461.

²⁵ Ibidem

²⁶ Ibidem

- [6] WEIS P. *Nationality and Statelessness in International Law*, 2. vydanie, 1979, Sijthoff a No-ordhoff, s. 32, ISBN 978-90286-032-95.
- [7] VERZIJL J. H.W., *International Law in Historical Prospective*, časť 5, 1972, Sijthoff a Leyden, s. 1, ISBN 978-90286-015-81.
- [8] VAN PANHUYS H. F., *The Role of the nationality in International Law*, 1959, Sijthoff a Leyden, s. 26, ISBN 978-90286-010-82.

Právne dokumenty

- [9] Convention on the Reduction of Cases of Multiple Nationality and Military Obligations in Cases of Multiple Nationality, dostupné na internete: <https://www.jus.uio.no/english/services/library/treaties/02/2-07/multiple-nationality.xml>.
- [10] Declaration on Application of 15 August 1955, *Bundesgesetzblatt*, 1955, vol. II, s. 829.
- [11] Draft Articles on Nationality in Relations to the succession of States with commentaries, 1999, *Yearbook of the International law Commission*, 1999, č. 2, časť 2, s. 24, ISSN 0082-8289.
- [12] European Convention on nationality, *European Treaty Series* č. 166, dostupné na internete: <https://rm.coe.int/168007f2c8>.
- [13] League of Nations Treaty Series (LNTS), vol. 178, s.227, ISSN 1019-3430.
- [14] Nationality Decrees Issued in Tunis and Morocco, *Advisory opinion*, 1923, PCIJ Ser. B, č. 4, str. 2, UN Publication, ISBN 9789211338058
- [15] The Hague Convention concerned certain questions relating to the conflict of nationality laws, *League of Nations Treaty Series* (LNTS) vol. 179, s. 89, ISSN 1019-3430.
- [16] The North German Treaty: Mr. Bancroft's Explanation of the Treaty-Count Bismark Accepts His Interpretation, 1868, uverejnené v NY Times, ISSN 0013-0613, dostupné na internete: <https://www.nytimes.com/1868/04/28/archives/the-northgerman-treaty-mr-bancrofts-explanation-of-the-treatycount.html>.
- [17] UN Treaty Series (UNTS), vol. 360, s.130, ISSN 2412-1495.

Migranti a remitendy v priestore EÚ a na Slovensku – problémy, alebo zdroje ekonomického rastu

Ladislav KABÁT*

The migrants and remittances in EU and Slovakia – the problems, or source of economic growth

Abstract

The migration movements have long been in the focus of political, economic and social studies. Its solution raises fundamental differences of opinions also among the member states of the European Union. Significantly contributed to this also the Visegrad Group (V4) countries.

The situation is complicated also by the fact that the EU, as well as the directly involved states and international institutions do not possess accurate data on migrants' movements, their mother countries and real reasons for their migration, their degree of threat to life, their social structure and their destinations. This makes situation confusing, what the populist political parties and some institutions exploit for spreading the unfounded information about ongoing migratory movements. The main objective of our paper is to present the less known facts and contexts and to draw attention to the need for deeper study of the migration, migrant and remittances.

It is also important to correctly interpret not only the migration but also the remittance flows, which reflect the results of economic activity of migrants in the host countries and confirm their interest in active participation in the economic and social development of both host and parent countries and thus prospective return.

In the paper we use statistical data of international organizations, especially UN, World Bank, OECD, European Union and International Organization for Migration. However, to ensure their quality and updating, the activity and responsible approach of national institutions in the systematic collection of these data and their rapid transfer to the databases of transnational coordinating organizations is important.

Keywords: *Migration, remittances*

JEL Classification: O150, J610, J620, Z130

Úvod

Problematika migračných pohybov je dlhodobo v centre pozornosti politických, ekonomických aj sociálnych štúdií. Zvýšenú pozornosť získala po migračnej vlne z rokov 2016 a 2017. Jej riešenie vyvoláva zásadné názorové rozpory aj medzi členskými krajinami Európskej únie. Výrazne k tomu prispievajú krajiny Vyšehradskej skupiny (V4), ktoré sa zväčša vymedzujú voči návrhom na akékoľvek participatívne riešenie pretrvávajúcej migračnej situácie.

Jej riešenie komplikuje aj skutočnosť, že Európska únia, ani priamo zainteresované štáty, či medzinárodné inštitúcie nedisponujú presnými údajmi o pohybe migrantov, o ich materských krajinách a skutočných dôvodoch ich migrácie, o stupni ich ohrozenia na živote, o ich sociálnej štruktúre, priebežných pobytoch a cieľových destináciách. Táto skutočnosť robí situáciu neprehľadnou, čo zneužívajú populistické politické strany a niektoré organizácie a inštitúcie na šírenie

nepodložených informácií o prebiehajúcich migračných pohyboch. Uvádzaním neoverených a vedome skresľovaných údajov šíria v širokých vrstvách obyvateľstva jednotlivých krajín strach a odpor k akýmkoľvek úvahám a snahám o konštruktívne riešenie migračnej krízy. Možno konštatovať, že jedným z kľúčových problémov pri hľadaní účinných riešení migračnej krízy je nedostatok kvalifikovaných štatistických informácií. Hlavným cieľom nášho príspevku je preto upozorniť na menej známe štatistické údaje a potrebu ich kvalifikovanej hĺbkovej analýzy, očistenej od populistických politických pozícií a názorov na riešenie migračnej problematiky.

Pozornosť si preto vyžaduje ich informačné vymedzenie, systematický zber a spracovanie. Rovnako je dôležité prezentovať problematiku migrácie v historickom kontexte, ako aj vo vzťahu k jej ekonomickým a sociálnym zdrojom a dopadom na hostiteľské, ako aj materské krajiny migrantov. Tieto skutočnosti je tiež potrebné systematicky prezentovať odbornej i laickej verejnosti, a takto predchádzať šíreniu cieľavedomých dezinformácií, ktoré s migračnými pohybmi, priamo, či nepriamo súvisia.

Dôležité je preto správnym spôsobom interpretovať aj remitendové toky, ktoré reflektujú finančne ohodnotenú ekonomickú aktivitu migrantov v hostiteľských krajinách, ale súčasne dokazujú ich záujem o aktívnu participáciu na ekonomickom a sociálnom rozvoji materských krajín, a teda aj o perspektívny návrat do nich.

V príspevku využívame štatistické dáta medzinárodných organizácií, a to najmä OSN, Svetovej banky, OECD, Európskej únie a Medzinárodnej organizácie pre migráciu. Pre zabezpečenie ich kvality a aktualizácie je však dôležitá aktivita a zodpovedný prístup národných inštitúcií pri systematickom zbere týchto údajov a pri ich rýchlom prenose do databáz nadnárodných koordinujúcich organizácií.

Problematika a dáta

Medzinárodná migrácia, teda pohyb osôb cez hranice krajín je historicky známa z dávnych čias a mala rôzne dôvody. Vždy však mala aj veľký vplyv na sociálno-ekonomické prostredie a rast alebo zmierňovanie chudoby v krajinách pôvodu, ale aj na sociálnu a demografickú štruktúru v cieľových krajinách. Možno konštatovať, že migrácia, ako spoločensko-historický fenomén, ovplyvňoval a ovplyvňuje sociálne a demografické prostredie tak hostiteľských, ako aj materských krajín.

Migrácia ľudstva predstavuje osobitný sociálno-demografický pohyb, mala rozličné formy, rozsah, trvanie a má veľmi dlhú históriu prakticky vo všetkých oblastiach sveta (www.historyworld.net). V novšej histórii už bola v centre pozornosti médií aj spoločnosti (¹, Newspaper Reporting). Jej súčasný stav a preferované cieľové oblasti – Európa a Severná Amerika, obnažujú mnohé dlhodobé neriešené, ale aj novovznikajúce ekonomické i politické problémy a vojnové konflikty, ktoré migračné a utečenecké vlny v pôvodných materských krajinách podnecujú. Sú to aj dôsledky vysoko diferencovaného ekonomického rastu medzi priemyselne vyspelými krajinami a rozvojovými krajinami, ale aj medziregionálne rozdiely v rámci jednotlivých krajín. Na špecifické problémy s koncentráciou bohatstva v rukách malého počtu ľudí upozorňuje už dlhodobo organizácia OXFAM (², OXFAM), podľa ktorej „...najbohatšie 1% ľudí vlastní viac bohatstva ako zvyšok planéty... a osem ľudí teraz vlastní rovnaké bohatstvo ako chudobnejšia polovica obyvateľov sveta“. Situácia je aj predmetom rozsiahleho počtu vedeckých štúdií, pričom sa hľadajú a analyzujú zdroje tohto vývoja (³, Migration and Conflict, (⁴, Tombe, 2015).

Ku špecifikácii faktorov tohto vývoja prispieva štúdia o migračných trendoch v Európe a Strednej Ázii (Migration Trends, ⁵). Podľa nej ku kľúčovým faktorom interregionálnej migrácie patrí vysoký stupeň globalizácie ekonomiky v tejto oblasti a skutočnosť, že medzi jednotlivými krajinami sú výrazné rozdiely v príjmovej situácii obyvateľstva a pretrvávajúce vojnové a občianske konflikty.

Hlbšie poznanie problematiky migrácie je sťažené nedostatkom kvalifikovaných štatistických údajov, ktoré by poskytli jej objektívny a relatívne aktuálny obraz vo svete. Na túto skutočnosť upozornilo aj prvé Spoločné Fórum OECD a Spojených národov o migračnej štatistike, ktoré sa

uskutočnilo v 2018 v Paríži (<https://news.un.org/en/story/2018/01/1000452>). V prijatých dokumentoch sa konštatuje, že „...hľadať riešenia nie je možné bez spoľahlivých údajov...“ a „...nástroje riešenia migračnej situácie musia vychádzať z konkrétnych údajov...“.

Viaceré údaje o migračnej situácii sú iba odhadované, a preto ich v ďalšej časti príspevku uvádzame s upozornením na možné nezhody s inými zdrojmi informácií.

Dostupné štatistiky Medzinárodnej organizácie pre migráciu (IMO,⁶) uvádzajú, že v súčasnosti žije približne 271 miliónov ľudí mimo svojej materskej krajiny, čo predstavuje asi 3,5% svetovej populácie. O dôvodoch tejto situácie možno získať podrobnejšie štatistické informácie podľa jednotlivých migračných segmentov, ktorými sú migranti, emigranti, imigranti, dočasne presídlení, žiadatelia o azyl a utečenci (⁷, IOM, 2019).

Pojmom migranti sa označujú ľudia, ktorí menia materskú krajinu a oficiálnymi, či neoficiálnymi cestami riešia podmienky pre svoj nový dočasný pobyt v hostiteľskej krajine. Podľa vzťahu ku krajine ich pôvodu ich označujeme ako emigrantov, t. j. tých, ktorí opúšťajú materskú krajinu a prechádzajú do novej, hostiteľskej krajiny. Z pozície tejto krajiny ich označujeme ako imigrantov.

Presuny obyvateľov z materskej krajiny do hostiteľskej krajiny označujeme ako migračné vlny a z pozície konkrétneho štátu ich označujeme ako imigračné a emigračné toky. V prvom prípade sa jedná o „prílev“ osôb do hostiteľskej krajiny, v druhom prípade je to „odlev“ obyvateľov z materskej krajiny. Dôvody týchto pohybov môžu byť rôzne a v literatúre sú podrobne analyzované (⁸, Castelli, (⁹, Consumer, ¹⁰, Filipek, ¹¹, Hendricks).

Táto skupina migrantov je klasifikovaná ako ekonomickí migranti. Hlavným cieľom ich migračných presunov sú zväčša krajiny s vyššou úrovňou ekonomického rozvoja a vyšším životným štandardom a následne je to snaha o získanie oficiálneho prístupu na trh práce a včlenenie sa do sociálneho prostredia novej krajiny. V tejto kategórii je štatisticky oficiálne klasifikovaných vo svete približne 266 miliónov migrantov, z ktorých väčšina má možnosť vstupovať na trh práce a získavať oficiálnu kompenzáciu za vykonávanú prácu tak, ako domáca pracovná sila. Finančné vyjadrenie týchto kompenzácií sa označuje termínom remitendy (¹², Migration, 2016).

Vo všeobecnosti sa uvádza, že migranti sú významným faktorom v ekonomike hostiteľskej krajiny. Ako uvádza Kosten (¹³, Immigrants) „...migrants today play a crucial role in the U.S. workforce. Although 17 percent of the overall workforce is foreign-born, certain industries are much more dependent on immigrants. Nearly one quarter of workers in the construction industry are immigrants...“. Vo svojich záveroch však ešte pokračuje konštatovaním, že „...according to the latest population projections by the U.S. Census Bureau, immigration will become the primary driver of U.S. population growth by 2030, not because of an increase in immigration, but primarily due to the — rising number of deaths and lower birth rates in the U.S.-born population...“. Podobné závery prezentujú aj ďalšie výsledky (¹⁴, World Bank, ¹⁵, OECD).

Veľkú pozornosť nachádza hodnotenie vplyvu remitend na ekonomický rast prijímajúcich krajín aj krajinách strednej a východnej Európy, ktoré v minulosti prechádzali centrálnou riadenou ekonomikou. Podľa hodnotenia Nita (¹⁶, Remittance) „...are significant in Romania and also have a positive impact on the economic development of the country...“. Slightly similar conclusion are presented by Gordon, et al (¹⁷) according whom „...the remittance ...have positive impact on economic development in Lithuania, Latvia and Estonia...“, however „...the minimum wages are far more important determinants of economic development than remittances.“.

Názorový skepticizmus na význam remitend prezentuje aj Sobiech (¹⁸), podľa ktorého „...remittances can foster growth, but the effect is significant only at low levels of financial development...“.

K záverom o štatisticky nepreukaznom vplyve remitend na ekonomický rast dospel aj Klobodu (¹⁹) pre krajiny Sub-Saharskej Afriky. K tomuto výsledku dospeli viacerí autori z rozvojových krajín, v ktorých sú objemy remitend vo vzťahu k hrubému domácomu produktu podstatne vyššie, ako je to v krajinách strednej a východnej Európy.

Ukazuje sa, že aplikácia rôznych analytických nástrojov a modelov, osobitne však výber explanatórnych premenných môžu do značnej miery ovplyvniť výsledné riešenia a identifikáciu korelačných a regresných vzťahov medzi objemom remitend a mierami ekonomického rozvoja. Pri sofistikovanejších modeloch a širšej údajovej báze je možné odhadit' aj ďalšie zaujímavé vzťahy, prípadne prehliť skúmanie kauzálnych vzťahov medzi sledovanými premennými.

Zaujímavý pokus o hodnotenie vplyvu remitend na ukazovatele ekonomického rastu prezentuje Alkhatlan ⁽²⁰⁾ na príklade Saudskej Arábie, a to analýzou vplyvu vyplatených remitend na rast domáceho HDP. Ukazuje sa, že „...there is a negative but statistically insignificant relationship between outflows of workers' remittances and economic growth in the long term. However, there is a negative and statistically significant relationship between workers' remittances and economic growth in the short term...“. Z metodického hľadiska je užitočné upozornenie na fenomén krátkodobého a dlhodobého vplyvu remitencií.

Potvrdil to aj Barajas ⁽²¹⁾ a spol., ktorí už dávnejšie upozorňovali na skutočnosť, že pri hodnotení vplyvu remitend na ekonomický rast je potrebné diferencovať krátkodobé a dlhodobé efekty „...While it is undeniable that remittances have poverty-alleviating and consumption-smoothing effects on recipient households, a key empirical question is whether they also serve to promote long-run economic growth...“. Opatrnejší postoj v hodnotení efektívnosti remitend zaujímajú aj Chami a kol ⁽²²⁾, Chami). Podľa ich názoru „... remittances are essential in the battle against poverty, ...but at the same time, economic research has failed to find that remittances make a significant contribution to a country's economic growth.“

V literatúre sú známe aj výsledky exaktných modelových prepočtov, ktoré prínos remitend k ekonomickému rastu materskej krajiny nielenže nepotvrdzujú, ale spochybňujú už aj meranie objemu remitend a prikláňajú sa k názoru, že ich význam je možné identifikovať iba v priamych pozitívnych dopadoch na riešenie problému chudoby. Podľa Clemence ⁽²³⁾ „...migration and remittances clearly have first order effects on poverty, migrant households' welfare and global GDP but detecting the effect of remittances on economic growth faces important challenges...“.

K cenným zisteniam o negatívnych javov, ktoré identifikovali pri analýze remitendových tokov, dospeli viacerí autori z rozvojových krajín. Konkrétne je to fenomén korupcie, ktorý bol identifikovaný ako endogénny faktor na rôznych úrovniach ekonomickej realácie remitendových prostriedkov. Muhhamad a Khairuzzaman ⁽²⁴⁾ skúmali tento problém na údajovej báze za päť krajín južnej a juhovýchodnej Ázie za obdobie rokov 1985-2011. Modelovým prepočtom potvrdili pozitívny vplyv remitend na ukazovatele ekonomického rastu, ale aj pozitívny vzťah medzi objemom remitend a výskytom korupcie.

Na základe uvedeného prehľadu publikovaných výsledkov o vplyve remitend na ekonomický rast v materských krajinách sa pokúsime analyzovať túto situáciu v prostredí EÚ a osobitne upozorniť na situáciu na Slovensku.

Migrácia v krajinách EÚ a na Slovensku – jej aktuálny stav a perspektívne riešenie

Pre lepšie porozumenie diskutovanej problematiky uvedieme základné informácie a počtoch a rozmiestnení migrantov v priestore Európskej únie. Využijeme k tomu oficiálne údaje zo štatistických zdrojov OSN, Svetovej banky, OECD, Eurostatu a predovšetkým zo zdrojov Medzinárodnej organizácie pre migráciu.

Vzhľadom na obsahovú orientáciu príspevku sa sústredíme na analýzu remitenčných platieb, t. j. finančných prostriedkov, ktoré dostávajú občania našich krajín pri výkone povolania v zahraničí, alebo aj v iných krajinách sveta.

Vzhľadom na rozsiahlosť migračnej problematiky sa sústreďujeme na migračné toky, ktoré sa realizujú, alebo priamo súvisia s prostredím Európskej únie. Súhrnné údaje o súčasnom rozložení migrantov vo svete a vo vzťahu k priestoru Európskej únie uvádza Tabuľka 1 podľa demografického zdroja a cieľa migračného presunu. Údaje vyjadrujú pohyb obyvateľstva podľa ich pôvodu (EÚ, mimo EÚ).

Tab. 1 Počet a štruktúra migrantov vo svete a v EU, 2017

	Do EU	%	Mimo EU	%	Spolu
Z EU	20 574 356	55,7	16 375 841	44,3	36 950 197
%	35,6		7,9		13,9
Z mimo EU	37 194 022	16,2	191 999 573	83,8	229 193 595
	64,4		92,1		86,1
Spolu	57 768 378		208 375 414		266 143 792

Zdroj: IOM, Eurostat, WB, spracovanie autor

Ako vyplýva z údajov v tabuľke, najväčší objem migračných tokov prebiehal mimo prostredia EÚ, a to až 92%. Z údajov je však zrejmá aj vysoká intenzita migračných tokov medzi krajinami Únie. V roku 2017 bolo registrovaných viac ako 20 miliónov obyvateľov EÚ, ktorí žili so statusom migranta v inej členskej krajine Únie a viac ako 16 miliónov sa bolo evidovaných v krajinách mimo EÚ. Počet migrantov z krajín mimo EÚ so statusom migranta (podľa pôvodu) v EÚ bol viac ako 37 miliónov ľudí, čo predstavuje približne 7,9% z celkového počtu jej obyvateľov.

Objem imigračných tokov do krajín Európskej únie za rok 2017 zachytáva Tabuľka 2. Z jej údajov vyplýva, že v priebehu celého sledovaného obdobia sa najvyšší podiel migrantov usadzoval v Nemecku a dosahoval približne 20% z ich celkového počtu v EÚ. V roku 2017 to bolo 917 109 imigrantov (20,86%). Z ďalších krajín prijímali v tom istom roku najviac imigrantov UK 644 209 (14,65%), Španielsko 532 132 (12,10%), Francúzsko 369 964 (8,42%), Taliansko 343 440 (7,81%) a Poľsko 209 353 (4,76%). Podiel týchto krajín na celkovom počte prijatých migrantov z krajín mimo EÚ 73,97 %, zvyšné západné krajiny prijali 16,47 % migrantov a nové členské krajiny, vrátane Slovenska prijali 9,6% z krajín mimo EÚ.

Tabuľka 2. Prílev migrantov do krajín Európskej únie v roku 2017

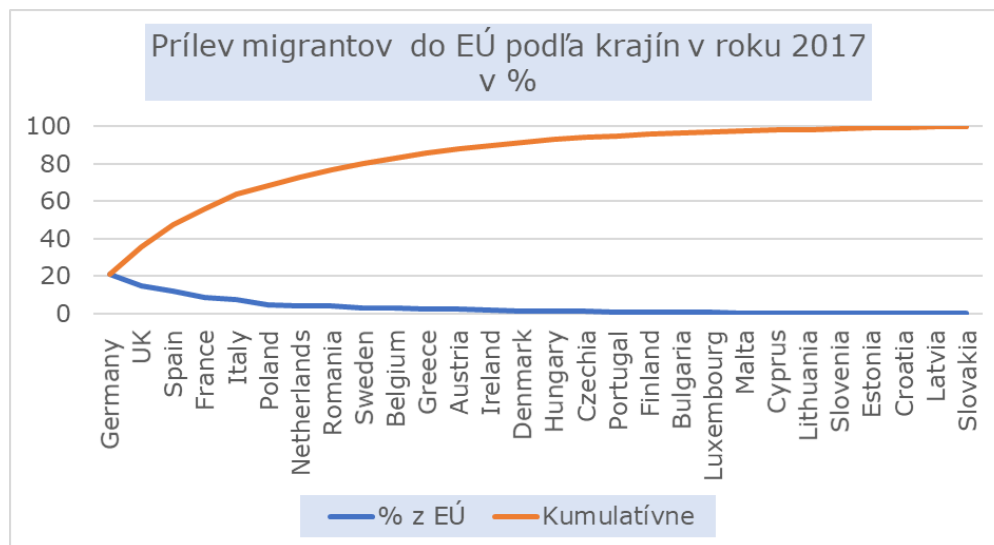
Prílev migrantov do EÚ v roku 2017								
	Absolútne				V %			
Krajina	Spolu	Domáci	Z EÚ	Mimo EÚ	Spolu	Domáci	Z EÚ	Mimo EÚ
Belgium	126 703	17 536	60 151	48 333	100	13,84	47,47	38,15
Bulgaria	25 597	13 060	649	11 817	100	51,02	2,54	46,17
Czechia	51 847	4 536	16 586	30 725	100	8,75	31,99	59,26
Denmark	68 579	19 533	25 595	23 054	100	28,48	37,32	33,62
Germany	917 109	124 389	395 003	391 498	100	13,56	43,07	42,69
Estonia	17 616	8 549	4 555	4 500	100	48,53	25,86	25,54
Ireland	78 499	26 444	28 507	22 657	100	33,69	36,32	28,86
Greece	112 247	31 743	17 180	63 324	100	28,28	15,31	56,41
Spain	532 132	78 182	139 415	314 238	100	14,69	26,20	59,05
France	369 964	127 973	74 464	167 527	100	34,59	20,13	45,28
Croatia	15 553	7 911	2 187	5 449	100	50,86	14,06	35,04

Italy	343 440	42 369	61 096	239 953	100	12,34	17,79	69,87
Cyprus	21 306	3 956	9 315	8 035	100	18,57	43,72	37,71
Latvia	9 916	4 780	748	4 368	100	48,20	7,54	44,05
Lithuania	20 368	10 155	700	9 480	100	49,86	3,44	46,54
Lux	24 379	1 199	16 662	6 485	100	4,92	68,35	26,60
Hungary	68 070	31 617	11 182	25 260	100	46,45	16,43	37,11
Malta	21 676	1 471	11 746	8 459	100	6,79	54,19	39,02
Netherl	189 646	44 644	72 573	68 618	100	23,54	38,27	36,18
Austria	111 801	9 684	64 353	37 373	100	8,66	57,56	33,43
Poland	209 353	132 788	22 653	53 829	100	63,43	10,82	25,71
Portugal	36 639	20 249	7 603	8 785	100	55,27	20,75	23,98
Romania	177 435	146 315	9 244	17 510	100	82,46	5,21	9,87
Slovenia	18 808	3 288	3 315	12 205	100	17,48	17,63	64,89
Slovakia	7 188	4 277	2 332	579	100	59,50	32,44	8,06
Finland	31 797	8 062	6 464	16 480	100	25,35	20,33	51,83
Sweden	144 489	19 513	29 973	89 964	100	13,50	20,74	62,26
UK	644 209	80 853	242 687	320 669	100	12,55	37,67	49,78
EU Spolu	4 396 366	1 025 076	1 336 938	2 011 174	100	23,32	30,41	45,75

Zdroj: IOM, autor

Slovensko prijalo celkovo 7188 imigrantov (0,163%), z ktorých však 4277 (59,5%) sú slovenskí občania vracajúci sa po dlhodobých pobytoch v zahraničí. O marginálnej participácii Slovenska na imigračnom programe EÚ svedčí aj nasledujúci obrázok 2.

Obr. 2 Prílev migrantov do EÚ podľa krajín v roku 2017, v %

Zdroj: Eurostat, autor

Z uvedených údajov je evidentné, že migračné pohyby sú a budú aj v budúcnosti významným faktorom meniacej sa demografickej štruktúry EÚ a bude potrebné ich pri populačných projekciách

zohľadňovať.

Užitočné informácie o bilaterálnom statuse migrantov v roku 2017 uvádza Tabuľka 3. Tieto údaje zachytávajú štruktúru migrantov dlhodobo žijúcich v jednotlivých krajinách EÚ. Podľa jej údajov vyplýva, že ku krajinám s najvyšším počtom evidovaných emigrantov patria Spojené kráľovstvo so 4,82 miliónmi občanov, Poľsko s 4,29 miliónov a Nemecko s 4,14 miliónmi. Najvyšší celkový počet imigrantov má Nemecko a to 12,55 miliónov, UK 9,20 a Francúzsko 7,97 miliónov. Z hľadiska migračných prílevov z krajín mimo EÚ sú vyššie uvedené krajiny aj najväčšími prijímateľmi imigrantov z týchto krajín. V prípade Nemecka je to 7,7 milióna, Spojené kráľovstvo 5,6 milióna a Francúzsku 5,5 miliónov.

Vysoké počty migrantov a riešenie ich situácie v hostiteľských krajinách si vyžaduje trvalú a koordinovanú súčinnosť vlád i mimovládnych a charitatívnych organizácií. Nepripravené prostredie a neschopnosť hostiteľských krajín absorbovať vysoký príliv migrantov sťažuje ich včleňovanie do sociálnej štruktúry týchto krajín a má negatívne dopady na sociálne prostredie krajiny (²⁵, Gál-goczy).

Slovensko v roku 2017 reportovalo 182 tisíc dlhodobo žijúcich imigrantov, z ktorých 150 tisíc pochádzalo z krajín EÚ a 32 tisíc z krajín mimo EÚ. Pre porovnanie – v ČR žilo 752 tisíc imigrantov, z toho 370 tisíc z krajín mimo EÚ.

Možno konštatovať, že Slovensko patrí medzi krajiny EÚ, ktoré nie sú vyhľadávaným cieľom pre dlhodobý pobyt. Túto situáciu konzervuje aj prísna azylová politika a nízka empatia orgánov štátnej a verejnej správy, ktoré riešia administratívno-právne záležitosti žiadateľov o možnosť prisťahovania do krajiny.

V súčasnosti sme svedkami masívnych migračných tokov, ktoré sú stimulované aj meniacou sa demografickou štruktúrou obyvateľstva v Európe, teda aj na Slovensku a v priestore krajín V4. Fenomén starnutia obyvateľstva je v tomto regióne akútny a „...jeho riešenie nie je jednoduché, nakoľko hlavnými faktormi sú – predlžovanie ľudského života ako dôsledok vyššej úrovne kvality života a klesajúca natalita, ako dôsledok výrazných zmien v spôsobe života spoločnosti a v postavení a zaradení žien v pracovných pozíciách. Oba tieto faktory budú aj naďalej rovnakým spôsobom ako doteraz negatívne ovplyvňovať populačnú dynamiku našich krajín...“ (European Union, ²⁶). Ukazuje sa, že v dôsledku toho je možné uvažovať iba s jediným faktorom, ktorý by mohol aspoň čiastočne spomaliť negatívny populačný vývoj a tým je aktívna a cielene realizovaná politika voči migrantom. Politika, ktorá bude voči nim ústretová a bude umožňovať ich čo najskoršie zaradenie do sociálneho, pracovného, a v prípade detí a mládeže, do vzdelávacieho prostredia hostiteľských krajín. Takéto riešenia si však vyžadujú, aby „...politickí reprezentanti upustili od populistických hodnotení migrácie a aby pristupovali k jej riešeniu so zodpovednosťou za budovanie trvale udržateľného sociálno-ekonomického a demografického systému vlastnej krajiny“ (²⁷, Bogdanova).

Očakáva sa však aj objektívne hodnotenie dôsledkov migračných pohybov a dopadov na ekonomiku domácych, ako aj hostiteľských krajín. V tejto súvislosti je potrebné analyzovať finančné toky, ktoré sú súčasťou fyzického presunu migrantov a reflexiou ich hodnotového ocenenia na trhu práce v hostiteľskej krajine. Podrobnejšie informácie uvádzame v nasledovných častiach príspevku.

Migranti, remitendy a očakávané sociálno-ekonomické efekty

Presun pracovnej sily z materskej do hostiteľskej krajiny môže ovplyvňovať obe národné ekonomiky. V literatúre je podstatne vyššia pozornosť venovaná štúdiu dopadov migračných presunov na materskú krajinu, ktorá sa stáva prijímateľom kompenzačných príjmov svojich občanov dočasne pôsobiacych v zahraničí (²⁸, Airola). Na špecifické otázky o význane prílevu remitend vo vzťahu k budovaniu vzdelávacích inštitúcií v materských krajinách odpovedá príspevok Razu (²⁹, Remittances). Migračné presuny a ich efekt je preto potrebné hodnotiť z pohľadu oboch zainteresovaných krajín, pre ktoré môžu byť významným rozvojovým zdrojom ich národných ekonomík.

Tabuľka 3			Bilaterálna štruktúra migrantov, stav v roku 2017																																
	Austria	Belgium	Bulgaria	Croatia	Cyprus	Czechia	Denmark	Estonia	Finland	France	Germany	Greece	Hungary	Ireland	Italy	Latvia	Lithuania	Malta	NL	Poland	Portugal	Romania	Slovakia	Slovenia	Spain	Sweden	UK	Emigrácia do EU	V %	Emigrácia mimo EU	V %	Emigrácia do EU	V %		
Austria	0	3 379	761	5 011	417	4 800	1 484	225	603	127 760	183 625	2 212	9 111	843	35 557	91	59	1 008	208	6 594	4 063	521	671	3 662	9 055	7 184	5 772	15 000	295 862	57,88	124 993	42,12	510 485	42,12	
Belgium	2 708	0	1 597	365	308	1 013	1 464	238	693	125 880	189 825	2 212	9 111	843	35 557	91	59	1 008	208	6 594	4 063	521	671	3 662	9 055	7 184	5 772	15 000	295 862	57,88	124 993	42,12	510 485	42,12	
Bulgaria	23 839	31 689	0	296	7 247	9 200	7 844	353	2 095	17 893	263 320	71 721	1 416	2 122	99 144	135	104	931	1 132	21 926	1 854	5 350	18 721	2 326	1 790	124 709	8 757	71 000	756 154	51,27	154 076	47,73	561 790	47,73	
Croatia	43 339	31 689	0	296	7 247	9 200	7 844	353	2 095	17 893	263 320	71 721	1 416	2 122	99 144	135	104	931	1 132	21 926	1 854	5 350	18 721	2 326	1 790	124 709	8 757	71 000	756 154	51,27	154 076	47,73	561 790	47,73	
Cyprus	297	513	1 074	0	0	1 74	169	10	183	1 047	1 858	21 155	461	2 09	926	23 768	5	0	439	122	455	843	86	1 482	968	61 499	2 000	8 452	506 476	47,92	550 545	52,08	1 475 021	52,08	
Denmark	39 650	719	1 627	923	794	0	1 346	347	248	9 244	93 000	4 349	1 558	6 539	10 130	135	79	962	101	6 393	4 836	257	583	87 813	649	7 611	1 831	40 000	321 704	66,37	162 981	33,63	484 685	33,63	
Estonia	1 319	2 447	224	99	199	586	0	254	985	6 733	22 000	884	495	1 053	3 097	207	275	2 690	164	3 581	957	408	346	273	120	9 665	41 870	24 000	124 931	48,18	134 351	51,82	259 282	51,82	
Finland	523	973	112	19	34	197	1 432	0	44 481	8 222	8 000	126	163	953	1 467	3 019	1 279	558	5	1 098	214	132	5	57	40	2 093	10 303	9 354	89 557	74,36	112 311	55,64	201 868	55,64	
France	1 631	2 602	172	37	582	490	3 446	0	3 886	11 500	757	833	11 888	128 402	197	302	38 884	538	25 160	27 991	93 781	8 536	2 956	3 598	202 792	9 525	164 000	1 071 721	46,55	1 135 676	51,45	2 207 397	51,45		
Germany	8 512	184 110	1 987	1 713	1 079	4 906	5 739	1 043	2 399	0	130 915	6 573	4 395	11 888	128 402	197	302	38 884	538	25 160	27 991	93 781	8 536	2 956	3 598	202 792	9 525	164 000	1 071 721	46,55	1 135 676	51,45	2 207 397	51,45	
Greece	5 736	16 720	11 688	143	27 912	1 876	2 420	109	1 239	13 085	348 475	0	1 289	684	16 382	45	44	1 984	96	14 944	3 321	194	6 138	5 007	165	3 904	16 025	52 000	547 668	54,70	453 002	45,30	1 000 770	45,30	
Hungary	67 729	9 386	550	2 657	406	4 800	4 723	305	2 248	10 712	19 340	1 696	0	8 825	12 870	193	133	1 152	180	14 024	1 440	413	8 469	16 420	725	9 095	16 000	474 474	47,47	61 55	298 387	38,45	770 861	38,45	
Ireland	1 151	3 362	351	51	914	1 156	1 578	97	604	9 977	14 000	579	1 070	0	9 354	822	1 136	1 725	341	5 651	1 836	1 614	953	1 047	97	13 863	2 565	398 000	484 474	47,47	61 55	298 387	38,45	770 861	38,45
Italy	31 107	120 669	3 582	3 294	567	5 605	7 341	1 172	2 606	380 356	61 450	6 188	5 598	8 507	0	242	262	21 877	1 956	27 624	10 647	2 816	50 893	3 117	109 153	107 699	220 000	203 635	51,18	1 580 105	48,82	2 326 519	48,82		
Latvia	1 482	1 684	239	26	194	416	4 668	3 771	1 778	2 833	29 000	345	195	23 786	3 376	0	10 127	518	96	3 837	1 662	213	6	162	79	14 395	11 345	190 000	405 428	62,09	147 557	37,91	652 985	37,91	
Lithuania	1 329	2 154	206	25	109	945	10 940	1 755	1 054	6 656	41 000	535	222	41 483	5 870	16 095	0	635	95	5 907	14 627	377	15	162	79	14 395	11 345	190 000	405 428	62,09	147 557	37,91	652 985	37,91	
Luxembourg	935	13 536	73	30	13	27	117	7	100	13 083	21 000	717	198	167	4 651	7	23	0	2	1 248	248	4 056	24	62	193	1 406	319	1 714	63 956	89,39	7 589	10,61	71 545	10,61	
Malta	110	447	82	0	39	36	89	2	43	487	753	88	96	400	1 854	5	0	287	0	355	15	46	8	31	20	284	176	35 000	40 763	37,63	67 550	62,37	108 313	62,37	
Netherlands	8 418	129 755	1 163	787	567	5 257	6 309	319	1 494	44 504	149 160	3 735	9 337	5 355	12 685	137	101	4 734	532	0	2 776	4 092	466	631	866	44 648	10 656	72 000	514 684	50,50	504 461	49,50	1 019 145	49,50	
Poland	72 220	75 956	2 286	1 045	833	26 000	37 090	929	4 404	113 345	134 000	15 880	9 304	137 131	114 429	806	3 877	3 341	311	117 904	0	1 007	490	6 872	632	52 690	85 517	907 000	3 118 899	72,63	1 175 401	27,37	4 294 340	27,37	
Portugal	2 615	35 435	418	48	75	349	2 251	267	555	724 000	136 080	319	520	2 673	6 305	37	45	100 460	71	17 201	147	0	978	209	163	99 501	3 583	142 000	1 276 305	55,74	1 013 337	44,26	2 289 942	44,26	
Romania	98 727	72 751	9 524	485	6 367	12 800	21 894	442	2 845	91 158	531 660	45 355	208 362	21 422	1 024 132	70	165	1 844	848	18 032	2 659	23 513	0	8 735	605	639 676	26 358	840 000	3 211 429	87,68	451 420	12,32	3 662 649	12,32	
Slovakia	37 959	1 543	473	626	160	289 600	2 312	182	223	4 520	40 000	847	21 145	12 731	10 806	24	26	751	127	3 489	96	248	0	791	5 946	1 571	95 000	532 485	86,98	79 701	13,02	612 186	13,02		
Slovenia	22 218	183	117	47 768	17	584	385	45	60	2 706	31 000	478	425	225	4 578	7	0	511	45	320	164	59	88	328	0	1 249	1 252	1 883	116 695	68,16	54 507	31,84	171 202	31,84	
Spain	6 843	47 366	6 440	183	184	1 388	5 592	770	2 774	313 179	163 560	1 159	2 214	8 336	31 953	158	586	4 241	188	26 250	5 166	16 366	39 492	590	526	0	10 199	157 000	854 883	598 213	41,17	1 453 098	41,17		
Sweden	5 000	3 328	345	611	1 074	1 206	13 614	774	51 984	10 216	12 000	5 520	1 669	2 008	6 011	220	238	2 185	582	4 709	1 401	831	251	231	973	17 275	0	148 135	47,36	164 626	52,64	312 761	52,64		
Ungary	10 613	82 973	8 025	652	42 854	9 200	13 870	34 391	57 385	188 161	107 005	17 358	9 397	289 122	1 823 833	27 606	24 265	335 445	12 150	333 737	258 887	208 921	156 053	150 517	116 452	1 861 414	324 568	3 597 029	20 574	356	16 375 841	74,51	38 550 197	74,51	
Ungarska + EU	74 428	83 948	58 036	99 773	96 101	404 504	187 380	23 395	112 288	2 383 397	4 036 806	325 548	314 311	999 825	1 823 833	27 606	24 265	335 445	12 150	333 737	258 887	208 921	156 053	150 517	116 452	1 861 414	324 568	3 597 029	20 574	356	16 375 841	74,51	38 550 197	74,51	
%	44,81	46,11	17,69	15,66	46,29	53,74	35,61	17,36	16,25	29,91	35,74	25,35	63,32	71,70	20,93	10,87	89,08	47,96	27,12	38,77	23,15	39,90	30,82	30,82	30,82	28,79	0	10 199	157 000	854 883	598 213	41,17	1 453 098	41,17	
Mimo EU	879 372	1 039 585	93 298	350 300	34 289	370 358	11 880	14 021	3 362 349	7 714 174	8 126 000	458 127	281 628	388 982	2 082 008	23 627	1 068	603 511	12 150	333 737	258 887	208 921	156 053	150 517	116 452	1 861 414	324 568	3 597 029	20 574	356	1				
%	1,93	9,98	1,87	5,31	0,94	0,94	0,31	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	

K základným cieľom migračných pohybov, odhladnuc od nútejnej a utečeneckej migrácie, je hľadanie priestoru pre realizáciu pracovnej sily migrantov na trhu práce v hostiteľskej krajine. Ich finančná kompenzácia formou remitend sa sleduje v hostiteľskej krajine ako vyplatené remitendy, resp. odlev remitend a taktiež sa sleduje aj v materskej krajine migrantov ako prijaté remitendy, resp. prílev remitend.

Podľa správy Amerického akademie vied (*The Economic and Fiscal Consequences of Immigration*, 2016) „...prist'ahovalci majú zásadný význam pre hospodársky rast v Amerike...“. Podľa generálneho tajomníka OSN A. Guterresa ⁽³⁰⁾ „... migrácia umožňuje miliónom ľudí hľadať nové príležitosti, ktoré majú prospech pre ich pôvodné komunity, ale aj pre ich nové hostiteľské krajiny. Väčšina migrantov predstavuje silný potenciál pracovnej sily a v prípade efektívnej integrácie môže byť dôležitým faktorom hospodárskeho života v hostiteľskej krajine...“.

Dôkazom o aktívnej participácii migrantov na ekonomickom rozvoji hostiteľských krajín je rastúci objem remitend, ktoré s ich pracovnou aktivitou priamo súvisia. Podľa oznámenia Svetovej banky ⁽³¹⁾ objem remitend, ktoré migranti transferovali do materských krajín v roku 2018, bol viac ako 689 miliárd USD, pričom až 529 miliárd (76%) bolo prevedených vo forme remitend prijímateľom v nízko-príjmových rozvojových krajinách. Tieto finančné zdroje sa stávajú jedným z externých zdrojov ich ekonomického rastu ⁽³²⁾, Press Release; ⁽³³⁾, Khomutenko, 2016), čím čiastočne nahrádzujú negatívne dopady straty pracovnej sily na domácom trhu práce.

Objem prijatých remitend často prevyšuje objem iných známych zahraničných finančných zdrojov, ako sú programy oficiálnej rozvojovej pomoci (Official Development Assistance – ODA), ale aj priame zahraničné investície (Foreign Direct Investment – FDI). Efekt z remitend však často prekračuje ich nominálnu hodnotu a jeho odhad zahŕňa aj tzv. neformálne transfery sociálnej povahy, ako sú novozískané pracovné, odborné a komunikačné poznatky migrantov. Je to sociálny kapitál, ktorý je v prípade návratu migrantov ľahko prenositeľný do materskej krajiny Monro ⁽³⁴⁾.

Metodika a výsledky

Systematické sledovanie štatistiky migračných pohybov a remitenčných transferov gestoruje a sprostredkovávajú odbornej verejnosti Svetová banka ako aj OECD (<https://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaissues/brief/migration-remittances-data>).

Pri odhade objemu remitend sa využívajú a zosúladujú aj informácie o fyzickom pohybe migrantov a pri štatistickom spracovaní transferov remitend sa sledujú:

- na strane materskej krajiny prijímané remitendy – príliv remitend
- na strane hostiteľskej vyplácané remitendy – odliv remitend

Pri sledovaní transferov sa sledujú a spracovávajú iba údaje, ktoré poskytujú oficiálne finančné inštitúcie. Vzhľadom na dostupnosť údajov o finančných transferoch je zrejmé, že všetky údaje o remitenčných tokoch sú iba štatistické odhady a takto je potrebné s nimi aj pracovať.

Prílev remitend (PR) – materská krajina

Pri remitenčných platbách sa sledujú ich toky podľa uhrádzajúcej a podľa prijímajúcej krajiny. Primárne údaje sa získavajú zo zdrojov finančných inštitúcií, ktoré tieto transakcie zabezpečujú. V Tabuľke 4 uvádzame objem prijatých remitend za jednotlivé členské krajiny (materské krajiny) Únie v rokoch 2004-2018, ako aj ich podiel na HDP krajiny v roku 2018.

Tabuľka 4 Objem prijatých remitend v krajinách EU v USD (mil)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	% GDP 2018
AUS	2 526	2 315	2 516	2 916	3 190	3 099	2 984	3 249	3 029	3 262	3 239	2 863	2 928	2 993	3 292	0,7%
BEL	6 867	6 888	7 266	8 993	10 480	10 638	10 351	11 066	10 626	11 224	11 427	9 966	10 234	10 651	11 450	2,1%
BUL	1 726	1 613	1 716	1 694	1 919	1 592	1 333	1 483	1 449	1 667	1 685	1 495	1 666	2 205	2 395	3,8%
CRO	665	1 562	1 611	1 854	2 065	1 890	1 900	2 092	2 085	2 174	2 149	2 104	2 190	2 484	2 942	4,9%
CYP	245	105	104	142	975	593	862	740	555	376	267	254	342	379	433	1,8%
CZ	814	1 341	1 603	1 827	1 134	1 196	1 229	1 394	1 409	1 738	2 628	2 675	3 126	3 589	3 912	1,6%
DEN	1 080	666	740	823	1 052	1 019	925	1 150	1 182	1 371	1 483	1 258	1 247	1 324	1 396	0,4%
EST	167	264	402	411	362	340	357	438	461	568	544	457	486	506	545	1,8%
FIN	666	693	715	806	959	865	894	756	862	973	907	865	832	881	945	0,3%
FRA	12 260	14 212	15 529	17 589	20 085	19 649	19 903	22 927	22 674	24 413	25 351	24 058	24 055	24 885	26 428	0,9%
GER	6 581	6 866	7 482	9 770	10 974	12 333	12 792	15 328	14 643	16 398	17 069	15 812	16 447	16 777	17 364	0,4%
GRE	1 242	1 220	1 543	2 484	2 687	2 020	1 499	1 186	681	805	735	509	417	401	406	0,2%
HUN	1 722	1 913	2 073	2 309	2 522	1 747	2 069	2 785	3 530	4 599	4 768	4 632	4 881	4 856	4 715	3,0%
IRE	414	513	539	590	633	573	658	755	700	718	719	603	594	596	640	0,2%
ITA	2 176	4 094	4 074	4 596	7 355	7 036	7 977	8 726	9 169	9 436	10 096	9 606	9 514	9 759	9 603	0,5%
LAT	230	379	480	551	1 920	1 585	1 258	1 505	1 499	1 605	1 543	1 327	1 226	1 265	1 269	3,7%
LIT	325	745	994	1 433	1 565	1 239	1 673	1 954	1 508	2 060	2 113	1 372	1 280	1 302	1 388	2,6%
LUX	1 135	1 199	1 347	1 473	1 630	1 657	1 653	1 773	1 682	1 880	1 873	1 658	1 686	1 747	1 915	2,8%
MAL	31	222	209	229	264	260	230	227	200	246	253	274	249	262	278	1,9%
NET	2 163	1 259	1 552	1 630	1 649	1 712	1 720	1 788	1 641	1 619	1 482	2 298	2 159	2 281	2 548	0,3%
POL	4 724	6 471	8 486	10 468	10 475	8 174	7 659	7 712	6 989	7 400	7 409	6 783	6 712	6 870	7 378	1,3%
POR	3 303	3 061	3 485	4 162	4 288	3 788	3 726	3 922	3 991	4 455	4 446	4 378	4 433	4 461	4 773	2,0%
ROM	132	952	1 160	1 624	1 702	682	641	694	733	3 519	3 381	3 085	3 489	4 299	5 245	2,2%
SK	529	1 212	1 343	1 662	2 050	1 671	1 591	1 753	1 928	2 072	2 395	2 138	2 119	2 163	2 213	2,1%
SLO	266	261	279	320	380	329	347	489	253	309	369	377	407	478	632	1,1%
SPA	7 540	6 662	7 352	8 963	9 742	8 583	8 687	9 655	9 715	10 641	10 720	10 305	10 264	10 641	12 301	0,9%
SWE	677	1 812	2 245	3 205	4 095	3 968	4 061	4 385	4 293	4 592	4 558	3 364	2 888	2 966	3 052	0,6%
UK	5 920	6 045	6 106	6 556	5 995	5 243	4 951	5 099	4 945	4 805	4 932	4 999	4 578	4 390	5 435	0,2%

Ako vyplýva z uvedených údajov, ich podiel na HDP sa výrazne mení podľa jednotlivých krajín Únie. Vyšší objem remitend reportujú zväčša krajiny, ktoré prechádzali problémovými situáciami s domácim trhom práce a vysokou nezamestnanosťou, čo stimulovali ich občanov k odchodu na zahraničné pracovné trhy s lepším finančným ohodnotením ako nachádzali v domácom prostredí. V EÚ to boli hlavne migranti z Chorvátska a Bulharska. Slovensko získalo v roku 2018 remitendy v objeme 2,1% hrubého domáceho produktu.

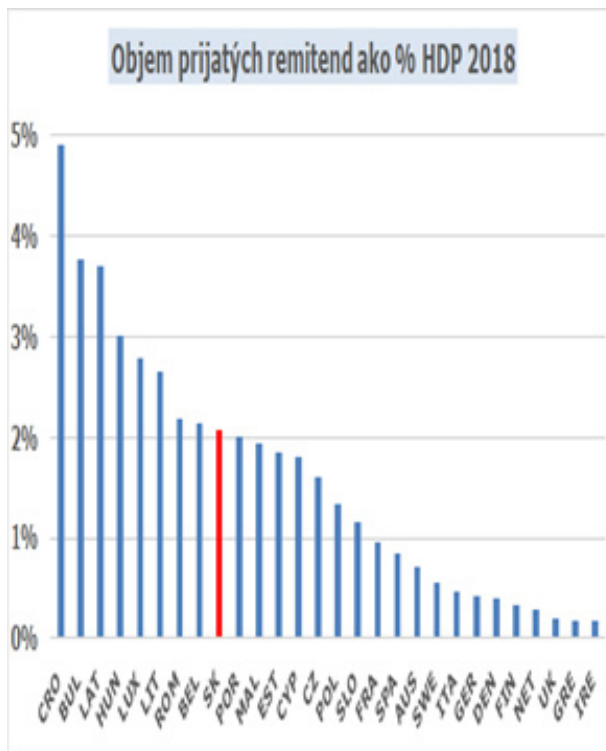
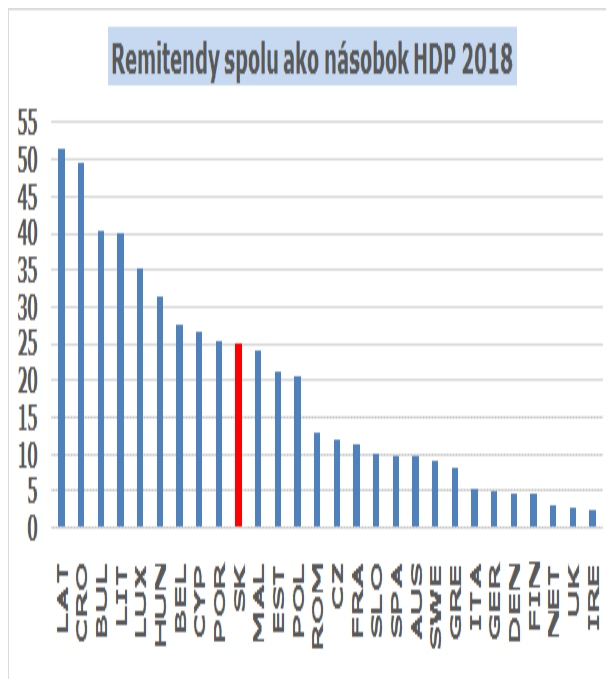
Prehľad získaných remitend podľa podielu na HDP krajín znázorňuje Obr. 1a. Pre názornejšiu interpretáciu uvádzame na Obr. 1b informáciu o objeme získaných remitend od roku 2004 do roku 2018 ako násobok objemu HDP za rok 2017. V prípade Lotyšska dosahuje objem získaných remitend viac ako 50-násobok HDP. Relatívne vysoký objem remitend, 25-násobok HDP za rok 2018 aj podľa tohto ukazovateľa získalo aj Slovensko.

V ekonomikách nových členských krajín EÚ vrátane Slovenska mali remitendy významnú úlohu. Domácnosti na Slovensku ich transferom získali v roku 2018 viac ako 2,21 miliárd USD a celkovo od roku 2004 to bolo viac ako 26 mld USD. Z tohto objemu financií viac ako 87 % tvorili transfery z krajín EÚ (UK, ČR, Nemecko, Rakúsko) a 12,5% získali občania Slovenska na pracovných trhoch mimo EÚ (Kanada, USA, Austrália), čo potvrdzuje skutočnosť, že primárnym trhom práce pre slovenských občanov boli krajiny Únie, predovšetkým však UK a ČR.

Podrobnejšie členenie prijatých remitend v jednotlivých krajinách EÚ za rok 2018 uvádza Tabuľka 5. Celkový objem prijatých remitend je rozdelený na zdroje z krajín EÚ a zdroje z krajín mimo EÚ. Údaje naznačujú výrazné rozdiely v objemoch remitend získaných z týchto dvoch zdrojov. Napríklad Malta, získala iba 31% remitend z krajín EÚ, zatiaľ čo v prípade Slovenska je to viac ako 87% a Rumunsko viac ako 85%. K zaujímavým informáciám patrí aj údaj o vysokom podiele (77%) remitend UK získaných v krajinách mimo EÚ. V poslednom stĺpci je uvedené poradie krajiny podľa celkového objemu získaných remitend.

Tabuľka 5

Obrázky 1a. a 1b. Prijaté remitendy krajín EÚ a ich pomer k HDP 2018

Zdroj: Svetová banka, autor

Remitendy do krajín EU podľa uhrádzajúcich zoskupení, mil USD a %						
Krajina	Z EU	%	Z mimo EU	%	SUM	Poradie
Austria	1 691	57,62	1 243	42,37	2 934	12
Belgium	7 876	76,67	2 397	23,33	10 273	4
Bulgaria	900	40,50	1 323	59,50	2 224	15
Croatia	1 072	46,49	1 235	53,52	2 307	14
Cyprus	192	57,48	142	42,52	335	26
Czechia	2 613	71,43	1 045	28,57	3 658	11
Denmark	685	50,93	660	49,07	1 344	19
Estonia	245	43,82	314	56,18	559	24
Finland	623	75,84	198	24,16	821	22
France	14 032	55,30	11 341	44,70	25 372	1
Germany	7 126	42,33	9 707	57,67	16 833	2
Greece	137	42,81	182	57,19	319	27
Hungary	2 744	58,47	1 949	41,53	4 692	9
Ireland	385	63,34	223	36,66	608	23
Italy	4 130	44,47	5 158	55,53	9 287	5
Latvia	496	45,49	594	54,51	1 090	21
Lithuania	755	57,99	547	42,01	1 302	20
Luxembourg	1 556	89,10	190	10,90	1 746	17
Malta	67	31,19	148	68,81	215	28
Netherlands	712	50,67	693	49,33	1 406	18
Poland	4 682	68,80	2 123	31,20	6 805	6
Portugal	2 756	57,27	2 056	42,73	4 811	8
Romania	4 221	85,38	723	14,62	4 944	7
Slovakia	1 838	87,53	262	12,46	2 100	16
Slovenia	287	70,60	119	29,40	406	25
Spain	5 988	56,00	4 704	44,00	10 692	3
Sweden	1 478	52,41	1 342	47,59	2 819	13
UK	1 004	22,95	3 370	77,05	4 374	10
Spolu	70 290	56,56	53 989	43,44	124 279	

Odlev remitend (OR) – hostiteľská krajina

Informácie o vyplatených remitendách z pozície hostiteľskej krajiny umožňujú lepšie posudzovanie finančne vyjadrených výsledkov pôsobenia migrantov v ekonomike hostiteľskej krajiny, a tým aj zosúladovanie migračnej politiky s možnosťami a potrebami domácej ekonomiky. Takýmto postupom sa môžu v predstihu odstraňovať problémy s neregulovanými „prítokmi“ migrantov, pre ktorých sa v hostiteľskej krajine nenachádza vhodný priestor na trhu práce.

Údaje o vyplatených remitendách v krajinách EÚ v rokoch 2004-2017 v miliónoch USD uvádza Tabuľka 6. V poslednom stĺpci je uvedený podiel remitend roku vyplatených v roku 2017 na objeme príslušného HDP.

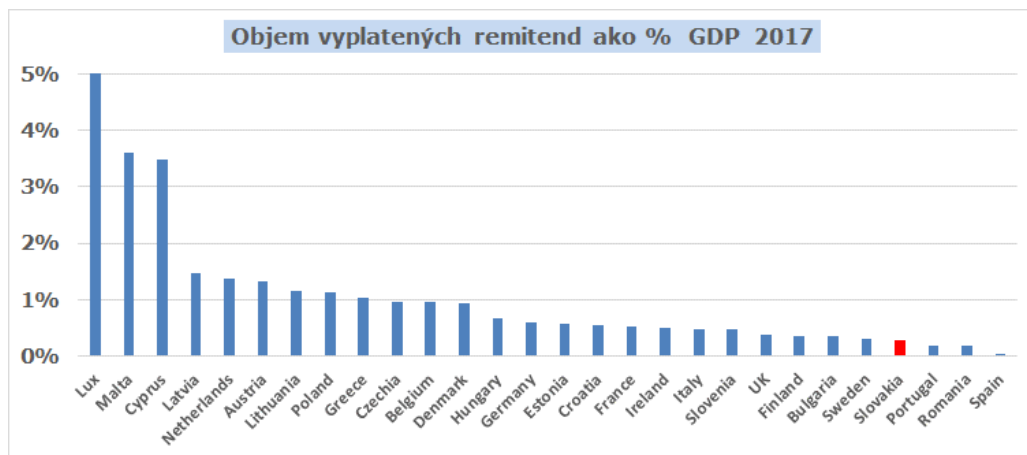
Tabuľka 6 Objem vyplatených remitend v krajinách EÚ v miliónoch USD

Úhrada remitend v USD a v % HDP															
Krajina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	% GDP 2017
Austria	2 226	2 120	2 301	2 593	2 985	2 907	2 991	3 620	3 452	3 896	4 961	4 748	5 050	5 475	1,3%
Belgium	2 620	2 427	2 564	3 202	4 124	4 479	4 185	4 556	4 239	4 488	4 501	4 395	4 514	4 700	1,0%
Bulgaria	29	35	50	103	162	101	90	105	107	162	169	151	167	199	0,3%
Croatia	100	138	183	237	267	235	236	249	247	267	297	275	278	304	0,6%
Cyprus	255	241	240	305	817	694	952	895	760	742	833	677	732	758	3,5%
Czechia	1 435	1 341	1 678	2 296	2 586	2 045	1 497	1 522	1 335	1 079	1 523	1 376	1 659	2 060	1,0%
Denmark	1 230	1 512	1 775	3 054	4 025	3 391	2 833	3 148	2 979	3 059	3 172	2 781	2 914	3 078	0,9%
Estonia	26	50	75	93	98	92	123	113	113	100	114	94	122	151	0,6%
Finland	225	266	437	553	685	686	721	445	775	835	762	927	881	897	0,4%
France	4 260	9 475	10 281	11 947	13 269	11 757	12 029	12 849	12 566	13 425	13 726	12 787	13 312	13 503	0,5%
Germany	13 003	12 708	12 697	14 084	15 232	15 323	14 683	16 116	15 588	19 979	20 078	18 033	20 290	22 091	0,6%
Greece	497	902	982	1 460	1 912	1 843	1 932	1 941	1 438	1 291	1 424	1 870	1 800	2 082	1,0%
Hungary	814	912	981	1 367	1 526	1 192	1 133	1 195	1 089	837	882	685	788	922	0,7%
Ireland	997	1 441	1 853	2 520	2 672	2 549	2 267	2 194	1 996	1 958	1 960	1 564	1 541	1 614	0,5%
Italy	5 513	2 588	2 463	2 871	14 445	14 390	12 886	14 501	11 826	11 566	11 133	9 443	9 173	9 256	0,5%
Latvia	13	17	25	41	913	673	443	559	569	608	570	495	416	444	1,5%
Lithuania	28	259	426	567	652	679	552	1 026	1 135	852	905	589	584	548	1,2%
Lux	6 002	6 699	7 561	9 370	11 006	10 725	10 645	11 720	11 343	12 237	12 865	11 179	11 640	12 666	5,0%
Malta	21	192	223	259	1 320	1 861	1 612	1 107	1 051	1 108	1 113	404	402	454	3,6%
Netherlands	5 034	4 547	6 076	10 086	12 696	11 662	9 398	10 246	9 576	9 686	8 280	10 195	10 482	11 355	1,4%
Poland	658	621	694	1 018	1 474	1 154	1 306	1 395	1 521	1 557	2 163	2 557	3 716	5 865	1,1%
Portugal	1 164	436	445	346	388	518	506	627	499	493	356	235	376	381	0,2%
Romania	8	22	41	55	168	64	88	128	116	547	638	526	309	364	0,2%
Slovakia	22	50	59	82	153	138	70	70	154	175	225	240	242	271	0,3%
Slovenia	80	91	140	248	380	246	196	198	187	196	208	184	195	226	0,5%
Spain	6 975	733	794	897	749	557	434	456	379	334	372	368	304	362	0,03%
Sweden	545	729	930	1 056	1 206	1 071	1 160	1 390	1 387	1 623	1 584	1 242	1 212	1 672	0,3%
UK	3 552	9 643	10 646	11 597	11 212	9 275	9 565	9 931	10 077	10 528	11 569	10 703	10 187	9 727	0,4%

Ku krajinám, v ktorých sa na trhu práce výrazne uplatňuje zahraničná pracovná sila, patrí na prvom mieste Luxembursko, kde objem vyplatených remitend tvorí jednu pätinu HDP. Náznať relatívne vysokej exploatácie externej pracovnej sily indikujú aj údaje za Cyprus a Maltu (3,8% HDP). Vo vyššej miere nachádza externá pracovná sila uplatnenie aj v Holandsku, Dánsku, Rakúsku a Česku. Na nízky podiel migrantov v pracovnom procese možno usudzovať pre ostávajúce krajiny Únie, vrátane Slovenska, kde objem vyplatených remitend v roku 2017 dosiahol 271 miliónov USD, čo predstavuje iba 0,3% HDP, Obr. 2.

Pracovnú aktivitu migrantov v hostiteľskej krajine indikujú závery o ich participácii na tvorbe HDP. V doterajších štúdiách však toto očakávanie nie je štatisticky a dostatočne kvantifikované potvrdené, ako na to poukazuje Amuedo-Dorantes ⁽³⁵⁾, podľa ktorej remitendy môžu krátkodobo posilniť príjmovú situáciu domácností, ale môžu taktiež kultivovať dlhodobú závislosť na tejto forme príjmu a tým oslabovať sklon k podnikateľskej kultúre.

Obrázok 2 Objem vyplatených remitend, % HDP 2017

V Tabuľke 7 sú uvedené údaje o „odleve“ remitend podľa cieľovej strany, ktorou je EÚ, alebo krajiny mimo EÚ.

Tabuľka 7 Odlev remitend z krajín EÚ do zoskupení EÚ a mimo-EÚ

Odlev remitend z krajín EÚ, mil USD a v %					
Krajina	Z EÚ	%	Mimo EÚ	%	Spolu
Austria	2 394	58,62	1 690	41,38	4 083
Belgium	4 484	74,46	1 538	25,54	6 022
Bulgaria	73	50,18	73	49,82	146
Croatia	215	18,49	946	81,51	1 161
Cyprus	128	29,13	310	70,87	438
Czechia	1 382	64,83	750	35,17	2 131
Denmark	754	40,57	1 104	59,43	1 857
Estonia	41	20,23	161	79,77	202
Finland	543	57,52	401	42,48	944
France	10 497	48,24	11 261	51,76	21 758
Germany	13 943	56,52	10 727	43,48	24 671
Greece	347	22,02	1 230	77,98	1 577
Hungary	764	69,85	330	30,15	1 093
Ireland	1 145	52,97	1 016	47,03	2 161
Italy	6 465	37,22	10 904	62,78	17 369
Latvia	82	24,53	253	75,47	335
Lithuania	71	29,51	170	70,49	241
Luxembourg	1 252	94,76	69	5,24	1 321
Malta	33	40,90	47	59,10	80
Netherlands	2 684	47,81	2 931	52,19	5 615
Poland	1 141	68,34	529	31,66	1 670
Portugal	1 722	69,77	746	30,23	2 468
Romania	410	69,45	180	30,55	591
Slovakia	822	94,19	51	5,81	873
Slovenia	419	51,51	394	48,49	813
Spain	7 798	43,63	10 076	56,37	17 874
Sweden	1 618	43,91	2 066	56,09	3 684
UK	9 064	33,82	17 738	66,18	26 801
Spolu	70 290	47,50	77 691	52,50	147 981

Zdroj: I

Krajiny Európskej únie v roku 2017 spolu vyplatili 147 981 mil. USD, pričom viac ako 47% týchto financií smerovalo do členských krajín Únie a 52,5% do krajín mimo EÚ. Najvyšší objem vyplatených remitend reportujú UK 26 mld USD, Nemecko 24 mld, Francúzsko 21 mld a Taliansko

17 mld.

Krajiny V4 vyplácajú pomerne nízke objemy remitend, čo súvisí s nízkym počtom prijatých a následne aj pracujúcich migrantov. Krajiny V4 výrazne uprednostňujú externú pracovnú silu z prostredia krajín EÚ, alebo krajín, ktoré sú zo strany EÚ preferované. Napríklad imigranti z krajín EÚ, ktorí pôsobia na Slovensku poberajú až v 94% celkovo vyplatených remitend. V prípade Maďarska 69%, Poľska 68%, Českej republiky 64%. Na druhej strane, v prípade Chorvátska, Estónska a Grécka, je podiel úhrad pre migrantov z krajín EÚ iba 18% až 22%.

Podľa odhadov Svetovej banky, prevody z EÚ dosiahli v roku 2017 celkom 147 miliárd dolárov, z ktorých 77 miliárd smerovalo do nečlenských krajín a predovšetkým do rozvojových krajín.

Tabuľka 8 Objem tokov remitend medzi krajinami EÚ a nečlenskými krajinami sveta

Objem tokov remitend medzi ČK a NK EU, 2017, mil USD			
	EU	NON EU	Spolu
EU	70 290	77 691	147 981
NON EU	53 989	411 494	465 483
Spolu	124 279	489 185	613 464

Zdroj: W

Podľa prezentovaných údajov sa vo forme remitend v roku 2017 celkovo vo svete prerozdeleno viac ako 613 miliárd USD, čo potvrdzuje závažnosť sledovania a usmerňovania migračných tokov tak, aby boli v maximálne možnej miere zosúladené s potrebami ekonomík hostiteľských krajín a aby umožňovali aj migrantom ich osobnostný rozvoj v hostiteľskej krajine, prípadne bezproblémový návrat domov.

Skupina V4 a postavenie Slovenska – remitendy

Skupina krajín V4 sa v rámci Európskej únie dlhšiu dobu pomerne jednoznačne a kriticky vyjadruje k snahám o regulovaný prístup k migračnej politike s vyššou zaangažovanosťou všetkých členských krajín na riešení migračného prílevu. Politické postoje krajín V4, osobitne Maďarska, sú v ostrom protiklade k postojom Únie a postojom väčšiny jej členov. Pre objasnenie súčasnej situácie v oblasti migračnej politiky a súčasného stavu migrantov je vhodné uviesť niektoré dôležité údaje o migračných presunoch, ich súčasnom rozsahu a o bilaterálnych tokoch remitend medzi jednotlivými krajinami Únie pre rok 2017.

Z krajín V4 dosiahli najvyšší podiel remitend k HDP v Maďarsku (3%), na Slovensku to bolo 2,1%. V ČR a Poľsku, kde pracovné trhy neboli výrazne oslabené, bol podiel remitend na HDP o niečo nižší (1,6 % a 1,3%).

Údaje za Slovensko reflektujú relatívne nízku zamestnanosť externej pracovnej sily v ekonomike krajiny. V súvislosti s meniacou sa dynamikou ekonomického rastu sa budú zrejme aj tieto ukazovatele meniť.

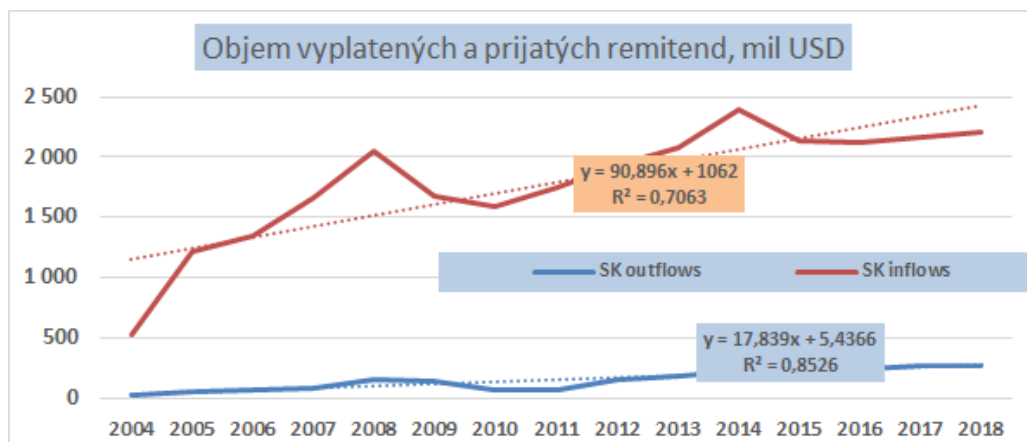
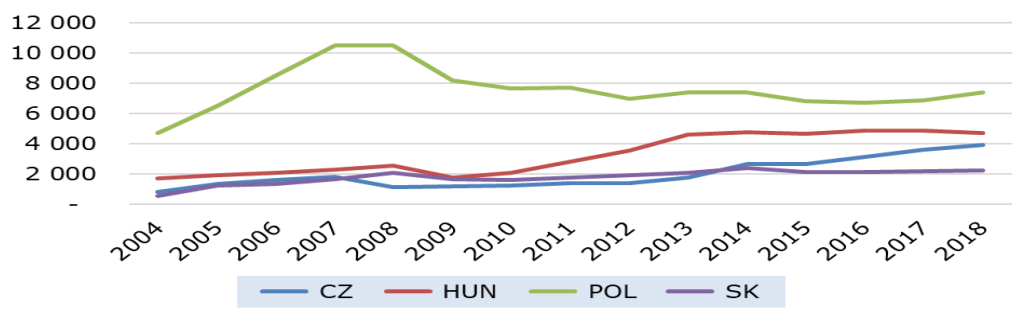
Na základe rôznych hodnotení možno konštatovať, že remitendy sú významným externým finančným zdrojom a zohrávajú čoraz dôležitejšiu úlohu v ekonomike mnohých krajín. Prispievajú k ich hospodárskemu rastu a sú významným faktorom zvyšovania životnej úrovne obyvateľov zainteresovaných krajín.

Pre porovnanie vývoja vyplatených a prijatých remitend na Slovensku v rokoch 2004-2018 uvádzame grafickú prezentáciu na Obr. 4. Vysoká dynamika prílevu remitend aj ich dlhodobý trendový nárast naznačuje dlhodobé pracovné pôsobenie slovenských občanov v zahraničí, osobitne v krajinách Únie. Bude zaujímavé sledovať tento vývoj v súvislosti s Brexitom a následnými dopadmi na trh práce v UK. Taktiež bude zaujímavý vývoj na trhu práce na Slovensku v prípade zníženia

Bilaterálne remitandy v rámci krajín EU, v miliónoch USD																													Spolu			
	Aus	Bel	Bul	Cro	Cyp	Cze	Den	Est	Fin	Fra	Ger	Gre	Hun	Ire	Ita	Lat	Lit	Lux	Mal	Net	Pol	Por	Rom	SK	Slo	Spa	Swe	UK				
Aus	0	49	28	105	1	294	7	1	4	114	834	1	384	1	84	3	2	20	0	12	112	4	109	109	46	35	28	9	2 394			
Bel	29	0	39	6	1	32	32	4	16	2 319	336	10	49	6	379	5	5	245	1	179	119	75	77	23	4	376	74	45	4 484			
Bul	1	8	0	0	1	7	0	0	0	8	9	2	3	0	4	0	0	0	0	0	2	0	9	1	0	14	1	3	73			
Cro	11	6	0	0	0	0	0	0	0	17	33	0	21	0	10	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	110	0	4	0	215		
Cyp	2	6	11	0	0	5	1	0	1	14	12	9	3	1	2	1	0	0	0	1	1	0	9	1	0	2	9	36	128			
Cze	27	20	15	13	0	0	3	1	1	63	67	1	38	1	17	1	2	1	0	7	44	1	18	1 010	1	12	10	8	1 384			
Den	10	39	9	2	0	8	0	4	10	90	143	1	32	1	20	14	20	13	0	10	55	4	20	5	1	51	175	15	754			
Est	0	2	0	0	0	0	1	0	6	2	5	0	1	0	1	12	4	0	0	0	1	0	0	0	0	1	3	0	41			
Fin	3	11	2	1	0	5	5	101	0	30	28	0	17	0	7	5	2	2	0	2	6	1	3	1	0	18	287	5	543			
Fra	70	2 949	27	27	2	64	34	3	10	0	962	4	87	8	1 195	8	6	344	1	60	190	1 520	84	15	6	2 738	81	1	10 497			
Ger	1 102	582	144	618	3	1 034	144	37	53	2 124	0	76	997	13	1 310	63	89	575	1	214	2 117	338	647	242	98	1 030	184	109	13 943			
Gre	3	9	86	1	25	9	2	0	1	19	45	0	7	0	10	1	1	19	0	5	19	0	53	1	1	0	22	7	347			
Hun	48	34	3	6	1	12	2	0	2	53	137	0	0	1	13	0	0	4	0	4	7	1	320	83	1	11	13	5	764			
Ire	4	33	3	3	1	43	5	8	3	131	52	0	69	0	26	66	80	4	1	7	205	6	27	39	1	70	15	243	1 145			
Ita	68	952	93	56	2	63	19	4	8	1 875	932	7	99	3	0	9	12	135	4	20	221	16	1 448	29	9	265	57	61	6 465			
Lat	1	2	0	0	0	1	1	10	0	3	11	0	2	0	1	0	45	0	0	0	2	0	0	0	0	1	2	1	82			
Lit	0	3	0	0	0	1	1	4	0	4	8	0	1	1	1	31	0	1	0	0	6	0	0	0	0	5	1	2	71			
Lux	5	363	1	1	0	6	12	2	3	444	54	1	9	1	62	2	1	0	1	6	5	215	2	2	1	33	15	5	1 252			
Mal	1	3	1	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	5	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0	1	1	10	33			
Net	38	1 023	30	1	1	45	17	2	7	307	513	4	91	4	71	8	8	29	1	0	143	38	20	13	0	193	35	42	2 684			
Pol	22	108	3	2	0	33	5	1	1	358	331	1	11	6	33	5	116	7	0	4	0	0	4	5	0	44	11	31	1 141			
Por	3	68	8	0	0	2	2	0	0	1 200	112	0	3	1	9	1	107	0	6	2	0	33	0	0	0	140	7	16	1 722			
Rom	3	31	28	4	1	4	1	0	0	44	15	2	59	1	85	0	0	1	0	1	2	0	1	0	0	124	2	3	410			
SK	14	13	2	2	0	583	1	0	0	29	12	0	131	1	6	0	0	2	0	1	8	0	7	0	0	5	1	4	822			
Slo	51	11	3	179	0	5	0	0	0	51	62	0	6	0	29	0	0	2	0	1	1	0	1	3	0	7	5	2	419			
Spa	54	879	255	4	1	62	61	5	34	2 835	951	1	74	13	295	12	43	38	1	72	126	312	1 143	27	3	0	177	322	7 798			
Swe	32	44	13	18	2	11	218	31	422	113	198	5	133	2	30	20	22	8	0	14	138	8	34	5	3	76	0	20	1 618			
UK	86	632	95	24	151	284	111	28	38	1 782	1 258	12	418	320	428	228	297	0	57	85	1 149	213	150	223	0	738	257	0	9 064			
EU>EU	1 691	7 876	900	1 072	192	2 613	685	245	623	14 032	7 126	137	2 744	385	4 130	496	755	1 556	67	712	4 682	2 766	4 221	1 838	287	5 988	1 478	1 004	70 290			
%	57,63	76,67	40,50	46,49	57,48	71,43	50,93	43,82	75,84	55,30	42,33	42,81	58,47	63,34	44,47	45,49	57,99	89,10	31,19	50,67	68,80	57,27	85,38	87,53	70,60	56,00	52,41	22,95	100,00			
MEU>EU	1 243	2 397	1 323	1 235	142	1 045	660	314	198	11 341	9 707	182	1 949	223	5 158	594	547	190	148	693	2 123	2 056	723	262	119	4 704	1 342	3 370	0			
%	42,37	23,33	59,50	53,51	42,52	28,57	49,07	56,18	24,16	44,70	57,67	57,19	41,53	36,66	55,53	54,51	42,01	10,90	68,81	49,33	31,20	42,73	14,62	12,47	29,40	44,00	47,59	77,05	0,00			
Spolu	2 934	10 273	2 224	2 307	335	3 658	1 344	559	821	25 372	16 833	319	4 692	608	9 287	1 090	1 302	1 746	215	1 406	6 805	4 811	4 944	2 100	406	10 692	2 819	4 374	70 290			

tempa výroby v automobilovom priemysle.

Obr. 3 Prílev remitend do krajín V4, mil USD

Na Slovensko bolo v rokoch 2004-2018 transferovaných 26,83 mld. USD vo forme vyplatených remitend. V tom istom období slovenské podnikateľské subjekty vyplatili ich zahraničným pracovníkom 1,95 mld USD. Z uvedeného je evidentné, že v celom tomto období bolo pôsobenie domácej pracovnej sily na zahraničných pracovných trhoch z hľadiska dopadov na makroekonomickú platobnú bilanciu vysoko pozitívne.

Možno tiež predpokladať, že vyššou realizáciou na domácom trhu tovarov a služieb boli tieto zdroje aj významnou zložkou domácej spotreby domácností a tým aj faktorom rastu hrubého domáceho produktu.

Remitendy ako faktor ekonomického rastu

Rozsiahla literatúra je venovaná problematike analýzy a hodnotenie významnosti migračných zdrojov, a to tak v ich dopadoch na ekonomiku domácej, ako aj hostiteľskej krajiny. V prípade krajín ekonomicky vyspelých krajín je namieste skúmanie vplyvu vyplatených remitend na ekonomický rast, konkrétne na hrubý domáci produkt, resp. na jeho vyjadrenie formou HDP na obyvateľa.

V prípade krajín, ktoré skôr benefitujú z prijatých remitendových platieb sa taktiež skúma ich objem v dopadoch na hrubý domáci produkt, resp. HDP na obyvateľa. V pokračovaní príspevku predložíme niekoľko ekonometrických modelov, pomocou ktorých budeme túto situáciu hlbšie

analyzovať.

Záver

Nízka populačná dynamika v krajinách EÚ a aj na Slovenska vyvoláva oprávnené otázky nad perspektívnou udržateľnosťou demografickej, a tým aj sociálnej stability krajiny. Odpovede na tieto otázky by mali byť taktiež súčasťou odborných, ale aj občianskych diskusií o migračnej politike a o jej racionálnom usmerňovaní. Tvrdé protimigračné postoje, ktoré prezentujú predstavitelia niektorých politických strán, ale aj krajín V4, nie sú konzistentné s potrebami perspektívneho riešenia demografickej situácie ich vlastných krajín.

Index starnutia a Index ekonomického zaťaženia sú dôležitými ukazovateľmi, ktoré by mali byť dlhodobo sledované a mali by byť zohľadňované pri tvorbe nástrojov sociálnej a demografickej politiky. Zmena hodnôt týchto ukazovateľov reflektuje dlhodobé zmeny v demografickej štruktúre spoločnosti. Ich (negatívny) vývoj môže byť sčasti korigovaný reguláciou migračných tokov (imigrácia, emigrácia) pre konkrétnu krajinu, ako to bolo naznačené v predchádzajúcich častiach príspevku.

Poukázali sme aj na základné problémy, ktoré sprevádzajú, alebo sú priamou súčasťou populačnej, či migračnej politiky. Na konkrétnych údajoch sme demonštrovali situácie, ktoré sú z hľadiska oboch politík a ich nástrojov neriešené, prípadne nezabezpečené. Realizácia konkrétnych opatrení pre tieto situácie si však vyžaduje poznať nielen minulé a súčasné problémy, ale aj rozsah a charakter možných budúcich problémov v oblasti populačnej a následne aj migračnej problematiky. V súvislosti s tým sme uviedli ako podnet k ďalším diskusiám aj niektoré perspektívne očakávané parametre demografického vývoja, ako kľúčového zdroja migračných pohybov vo svete, a teda aj v rámci EÚ.

Problematika migrácie je v rámci Európskej únie vysoko frekventovanou diskusnou a polemickou témou. Napriek veľkej pozornosti, ktorú si v spoločenskom diskurze vynucuje, **je dlhodobo prekrývaná mnohými neoverenými a zavádzajúcimi informáciami o možných negatívnych dopadoch na sociálne a ekonomické prostredie európskych krajín.** V dôsledku toho sa mobilizujú extrémne hnutia a politické strany a snažia sa migračný proces úplne zastaviť. Neberú do úvahy rizikový demografický vývoj v krajinách EÚ a ani nenavrhujú alternatívne riešenie tejto situácie. Ako sme ukázali, bez prírlevu migrantov by počet obyvateľov Európskej Únie bol degresívny. V jeho dôsledku by boli ohrozené aj perspektívy udržania stability jej sociálneho systému. Sme presvedčení, že predložené informácie môžu pomôcť pri správnom chápaní aktuálnej migračnej dynamiky a pri hľadaní vhodných foriem jej realizácie pre jednotlivé členské krajiny Únie.

Literatúra

- [1] POOLEY, C.: Newspaper Reporting of Migrants in England 1851–1911: Spatial and Temporal Perspective, *Journal of Migration History*, https://brill.com/view/journals/jmh/5/1/article-p31_31.xml, 2019.
- [2] OXFAM: AN ECONOMY FOR THE 99%, https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/bp-economy-for-99-percent-160117-en.pdf, 2017.
- [3] O'MALLEY, P.: Migration and Conflict, *New England Journal of Public Policy*: Vol. 30 : Iss. 2, Article 14, 2018.
- [4] TOMBE, T. – ZHU.X.: Trade, Migration and Regional Income Differences: Evidence from China, <https://www.aeaweb.org/conference/2015/retrieve.php?pdfid=410>, 2015.
- [5] DEMIRGUC-KUNT, A. – OZDEN, C.: Migration Trends in Europe and Central Asia, 2019, <https://blogs.worldbank.org/peoplemove/migration-trends-and-policies-europe-and-central-asia>.
- [6] IOM : World Migration Report 2020, E-ISBN 978-92-9068-789-4, <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020>.
- [7] IOM: International Migration Law N°34 – Glossary on Migration, ISSN: 1813-2278, 2019, Electronic copy only.
- [8] CASTELLI, F.: Drivers of migration: why do people move?, *Journal of Travel Medicine*, 2018.

- [9] Consumer Financial Protection Bureau, <http://www.consumerfinance.gov/>.
- [10] FILIPEK, K. – POLKOWSKA, D.: The Latent Precariousness of Migrant Workers: a Study of Ukrainians Legally Employed in Poland, *Journal of International Migration and Integration*, 2019.
- [11] HENDRICK, M. – BARTRAM, D.: Bringing Happiness Into the Study of Migration and Its Consequences: What, Why, and How?, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, Volume 17, 2019.
- [12] World Bank: Migration and Remittances, World Bank Group, www.KNOMAD.org, 2016.
- [13] KOSTEN, D.: International Migration Forum, Immigrants as Economic Contributors: They Are the New American Workforce, <https://immigrationforum.org/article/immigrants-as-economic-contributors-they-are-the-new-american-workforce/>, 2018.
- [14] World Bank: Migration and Remittances Factbook 2016, e-ISBN: 978-1-4648-0320-8, 2016.
- [15] OECD: Is Migration Good for Economy? Migration Policy Debates, www.oecd.org/migtaion.
- [16] NITA, G.: Remittances from Migrant Workers and their Importance in Economic Growth, *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*, <http://dx.doi.org/10.6007/IJARAFMS/v8-i1/4041> (DOI: 10.6007/IJARAFMS/v8-i1/4041), 2018.
- [17] GORDON, R., et al: Migrant remittances and their impact on the economic development of the Baltic States, *Geographica Pannonica*, ISSN 0354-8724 (hard copy) | ISSN 1820-7138 (online).
- [18] SOBIECH, I.: Remittances, finance and growth: Does financial development foster the impact of remittances on economic growth?, *ScienceDirect*, <https://doi.org/10.1016/j.world-dev.2018.08.016>.
- [19] ADAMSA, S. – MENSAHKLOBODUB, E., K.: Remittances, regime durability and economic growth in Sub-Saharan Africa (SSA), *Economic Analysis and Policy*, 2016, <https://doi.org/10.1016/j.eap.2016.01.002>.
- [20] ALKHATHLAN, K: The nexus between remittance outflows and growth: A study of Saudi Arabia, *Economic Modelling*, 2013, <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2013.05.010>.
- [21] BARAJAS, A., at all: Do Remittances Promote Economic Growth? IMF, 2010.
- [22] IMF: Is There a Remittance Trap?, *Finance and Development*, September, 2018 <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2018/09/pdf/is-there-a-remittance-trap-chami.pdf>.
- [23] CLEMENS, M. – MCKENZIE, D.: Why Don't Remittances Appear to Affect Growth?, *The Economic Journal*, Volume 128, Issue 612, 1 July 2018, Pages F179–F209, <https://doi.org/10.1111/ecoj.12463>.
- [24] MUHAMMAD, A. – SALLAHUDDIN, H. – KHAIRUZZAMAN, K.: Corruption, workers remittances, FDI and economic growth in five South and South East Asian countries: A panel data approach, (2013), *Journal of Scientific Research*, ISSN 1990-9233, <http://www.idosi.org/mej-sr/mejsr.htm>, 2013.
- [25] GALGÓCZI, B. – LESCHKE, J.: EU Labour Migration since Enlargement: Trends, Impacts and Policies, Routledge, ISBN 978-1-3155-8071-5, 2016.
- [26] European Commission: European Union – Looking at the Lives of older People in the EU, ISBN: 978-92-76-09815-7, Luxembourg, 2019.
- [27] BOGDANOVA, M.: Policies and Instruments for Social Development, *Journal of Innovations and Sustainability*, 4/2018.
- [28] AIROLA, J.: Labor Supply in Response to Remittance Income: The Case of Mexico, *The Journal of Developing Areas*, 2018.
- [29] RAZA, A. – FRIEMENA, A. – SULEM, M. H.: The Role of Remittances in the Development of Higher Education: Evidence from Top Remittance Receiving Countries, *Social Indicators Research*, ISSN: 0303-8300, 2019.
- [30] GUTERRES, A.: Towards a new global compact migration, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/articles/2018-01-11/towards-new-global-compact-migration>, 2018.
- [31] World Bank: Migration and Development Brief 31, 2019.
- [32] World Bank: Press Release 2019/148.
- [33] KHOMUTENKO, Y.: REMITTANCES AND HOUSEHOLDS' INVESTMENTS IN UKRAINE, Thesis for AM degree, Kyiv School of Economics, 2016.

- [34] MONRO, V.: The Value of Remittances, Adam Smith Institute, <https://www.adamsmith.org/blog/economics/the-value-of-remittances/>, 2015.
- [35] AMUEDO-DORANTES, C.: The good and the bad in remittance flows, (<http://wol.iza.org/articles/good-and-bad-in-remittance-flows>), 2014.

Odpadové hospodárstvo v kontexte trvalo udržateľného rozvoja

Vojtech KOLLÁR – Pavol IVANOV*

Waste management in the context of sustainable development

Abstract

Sustainable growth and development are determined by economic, social and environmental activities in society. In meeting the ever-growing needs for production and final consumption, the importance of the circular economy has an irreplaceable place. The circular economy represents a new alternative to the traditional linear economy based model on a change in the „produce – consume – dispose“ patterns. The paper presents the state of waste management in the Slovak Republic in the context of the latest data presented in the EU, as well as with the development of waste, its management and recovery in the Slovak Republic.

Keywords: *sustainable growth and development, circular economy, waste management, waste recovery*

JEL Classification: O44, Q01, P48

Úvod

Politika EÚ v oblasti životného prostredia sa zakladá na článku 11 a článkoch 191 až 193 Zmluvy o fungovaní Európskej únie. V článku 191 sa boj proti zmene klímy uvádza ako výslovný cieľ politiky EÚ v oblasti životného prostredia. Udržateľný rozvoj je zastrešujúcim cieľom EÚ, ktorá sa zasaďuje za „vysokú úroveň ochrany a zlepšovania kvality životného prostredia“ (článok 3 Zmluvy o Európskej únii). Európske nariadenia poskytujú dynamický rámec politík výrobkov na zlepšenie environmentálnych vlastností výrobkov počas ich životného cyklu. Politiky Európskej únie sú flexibilné tak, aby sa mohli prispôbiť meniacim sa podmienkam technológie a trhov. Ich požiadavky a kritériá sú revidované, aby odrážali technické inovácie, ako napr. vývoj materiálov, technológií a výrobných procesov. Rozsah produktových politík sa priebežne skúma s cieľom riešiť relevantné nové skupiny výrobkov.

Rámcom politík výrobkov Európskej únie je ich potenciálna komplementárnosť, zabezpečenie synergií a prekonanie potenciálnych nezrovnalostí. „Plán pre Európu efektívne využívajúcu zdroje“, ktorá je súčasťou stratégie Európa 2020, požaduje trvalo udržateľnú spotrebu a výrobu do roku 2050, pričom navrhuje použiť prístup dobrovoľných, ako aj povinných opatrení pre niekoľko výrobkov a služieb. Počas procesu navrhovania produktov sa okrem technických, ekonomických a obchodných požiadaviek stali environmentálne aspekty, nielen pridanou hodnotou, ale aj požiadavkou. Návrh má silný vplyv na environmentálne vplyvy v ďalších fázach životného cyklu výrobkov, napríklad výroba, distribúcia, používanie a koniec životnosti. Ak sa tieto vplyvy predpokladajú a zohľadnia sa v počiatočnom štádiu návrhu, je ľahké zlepšiť environmentálne vlastnosti výrobkov. Preto niekoľko nariadení Európskej únie povzbudzuje výrobcov k tomu, aby vytvárali výrobky vzhľadom na celý životný cyklus. Predvídať budúce environmentálne požiadavky, vedie podnik často ku konkurenčným výhodám. (COM 571, 2011/ 1)

Trvalo udržateľný rozvoj (ďalej len TUR) predstavuje komplexný a synergický proces, ktorý ovplyvňuje všetky oblasti nášho života. Tento proces prebieha na rôznych úrovniach s dopadom na kvalitné uspokojovanie materiálnych, duchovných a sociálnych potrieb. Ovplyvňuje záujmy ľudí, pričom rešpektuje hodnoty prírody a únosnú kapacitu krajiny, ako aj jej zdrojov. TUR je spojený s uspokojovaním rastúcich potrieb a s primeraným využívaním zdrojov z nášho životného

prostredia (ďalej len ŽP), čím neobmedzíme ďalšie generácie v možnostiach uspokojovať ich budúce potreby. Teoretické východiská TUR riešia interakciu environmentálneho, sociálneho a ekonomického systému. Environmentálny systém je charakteristický obmedzenými zdrojmi, citlivou biodiverzitou, ekosystémami a ich reakciou na antropogénne vplyvy. Jeho centrom je starostlivosť, ako aj ochrana o biotické a abiotické zložky ŽP. Sociálny systém rieši medziľudské vzťahy, či už medzi jednotlivcami, skupinami, menšinami, alebo národmi na globálnej a lokálnej úrovni. Ekonomický systém zabezpečuje uspokojovanie potrieb, získavanie hodnôt a kompenzáciu straty týchto hodnôt. (Rusko, M. a kol., 2019/ 2)

Harmóniu a odstraňovanie dichotomických vzťahov medzi zložkami TUR môžeme dosiahnuť regulovanou a cielenou zmenou vzorca spotreby. Musíme zmeniť správanie subjektov trhu, ich produkty, ako aj trh výrobných faktorov a časti reprodukčného procesu. Táto zmena musí byť koordinovaná na globálnej úrovni a iniciovaná z integračných zoskupení krajín, uvedomujúcich si synergiu udržateľného rastu a rozvoja. Regulácia a zásahy štátu (resp. inštitúcií integračných zoskupení), sú nevyhnutnou podmienkou ovplyvnenia a regulácie subjektov na trhu. Musia to byť cielené aktivity, zamerané na zmenu vzorca spotreby a správania sa týchto subjektov, ale aj subjektov verejnej správy a orgánov trhového dohľadu.

Koncept TUR je nástrojom spoločnosti na sledovanie vykazovaných zmien v zadaných oblastiach a kľúčových oblastiach, ktoré sledujeme pomocou vybraných indikátorov. Indikátory (resp. ukazovatele) predstavujú formu kvantitatívnych a kvalitatívnych údajov, ktoré sú použité pre ilustráciu a vysvetlenie komplexných (napr. environmentálnych) javov, alebo procesov, zrozumiteľným spôsobom.

V procese globalizácie a tvorby nadnárodných spoločenstiev došlo vďaka TUR k tvorbe spoločnej stratégie, no tá zaväzovala k činnosti iba štáty a ich poverené inštitúcie. Demografické štúdie upozorňovali na nárast obyvateľstva do dvojnásobného množstva za určitý časový interval. Tento interval pôvodne pred 10 000 rokmi trval s odhadmi 35 000 rokov. Po tomto zlome s príchodom lepších poľnohospodárskych systémov sa skrátil za obdobie ďalších 9 650 rokov, na interval o priemernej dĺžky iba 1 500 rokov. Od roku 1650 do roku 1850, za ubehnutých 200 rokov sa populácia opäť navýšila z 500 miliónov na milión obyvateľov. Následné zdvojnásobenie na dva miliardy obyvateľov prebehlo len za 80 rokov, do roku 1930. V roku 1975 existovali 4 miliardy obyvateľov - za 45 rokov a v roku 2011 už vláda USA odhadovala 8 miliárd obyvateľov do roku 2025. Hovoríme teda o náraste štyroch miliárd obyvateľov za 50 rokov. Druhá prognóza vlády USA hovorí o náraste obyvateľstva v rokoch 2000-2050 o 3,3 miliarda. (Zovanyi, G., 2013/ 3)

Európska únia, ako spoločenstvo národov je tvorená desiatimi percentami celkovej populácie sveta, no jej produkcia, spotreba a transport tvorí 70 – 80 % celkových škôd na ŽP vo svete. Podstatou je vyšší štandard rozvojových krajín, kde vzniká väčšie množstvo odpadu na obyvateľa. V EÚ na jedinca pripadá spotreba o výške 16 ton za rok, no iba 10 ton sa zužitkuje a 6 ton pripadá na odpad. Problémom nie je len nadmerná a čoraz viac rastúca spotreba, ale aj tvorba odpadu, nakoľko až polovica tohto odpadu skončí na skládke. (Vokounová, D., 2013/ 4)

Riešením tohto neželateľného stavu je obehová (cirkulárna) ekonomika, ktorej podstata spočíva v zmene spoločenského vzorca správania sa. Tento nový model predstavuje protiklad terajšieho modelu – lineárnej ekonomiky. Cirkulárny model má okrem stabilnej ekonomiky zaistiť aj zdravé životné prostredie. Výnos v tomto systéme je založený na efektívnom využívaní prírodných zdrojov, pomocou účinného zhodnocovania. Takto zhodnocované musia byť nielen materiály, ale hlavne produkty, či ich komponenty. Takto sa výrazne minimalizuje odpad a náklady na vstupné materiály i energiu, potrebných pre výrobu nových výrobkov.

Európa je v popredí celosvetového prechodu na nízkouhlíkové a obehové hospodárstvo, ktoré si kladie za cieľ udržať hodnotu výrobkov, materiálov a zdrojov tak dlho, ako je to možné. Rátajú s tým, že súčasné produkty sa vrátia do výrobného cyklu na konci ich používania takým spôsobom, ktorý minimalizuje tvorbu odpadu. Tento proces sa začína na samom začiatku životného cyklu výrobku - inteligentným dizajnom výrobkov a výrobnými procesmi, ktoré môžu pomôcť šetriť zdroje, vyhnúť sa neefektívnemu nakladaniu s odpadmi a tak vytvoriť nové obchodné príležitosti. Európska komisia prijala ambiciózne „Balík opatrení pre obehové hospodárstvo“, ktorý pozostáva

z Akčného plánu EÚ obsahujúceho opatrenia, ktoré pokrývajú celý životný cyklus výrobu.

Monitorovací rámec stanovený Európskou komisiou pozostáva z indikátorov rozdelených do štyroch tematických oblastí:

- Výroba a spotreba;
- Nakladanie s odpadmi;
- Sekundárne suroviny;
- Konkurencieschopnosť a inovácie.

Prvoradým cieľom politiky v oblasti nakladania s odpadmi by mala byť minimalizácia negatívnych účinkov tvorby a nakladania s odpadmi, v ich vplyve na zdravie ľudí a životné prostredie. Politika odpadového hospodárstva by sa mala zameriavať aj na obmedzovanie využívania prírodných zdrojov a uprednostňovať praktické uplatňovanie hierarchie odpadového hospodárstva v súlade so zásadou „znečisťovateľ platí“.

Predchádzanie vzniku odpadu by malo byť prvoradou prioritou odpadového hospodárstva, ako aj opätovné použitie a recyklácia materiálov, ktoré by sa mali uprednostňovať pred energetickým zhodnocovaním odpadu, ak je to z environmentálneho, technického a ekonomického hľadiska možné, alebo vhodné. Zneškodňovanie odpadu by malo byť až poslednou prípustnou možnosťou.

1 Odpadové hospodárstvo Slovenskej republiky

SR je od roku 2004 súčasťou EÚ s pomerne malou a otvorenou ekonomikou. V rámci globalizácie a medzinárodných vzťahov sa podieľa každoročne aj na vyprodukovanom odpade vo svete, ktorý na úrovni EÚ zaznamenávame v systéme Eurostat.

Právny rámec pre nakladanie s odpadmi v Európskej únii tvorí smernica Európskeho parlamentu a Rady 2008/98/ES o odpade a o zrušení určitých smerníc. Právny rámec pre nakladanie s odpadmi v Slovenskej republike ustanovuje zákon NR SR č. 79/2015 Z. z. o odpadoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len zákon o odpadoch). Zákon o odpadoch vymedzuje kľúčové pojmy, stanovuje základné požiadavky pre odpadové hospodárstvo a povinnosti prevádzkovateľov zariadení, ktoré vykonávajú činnosti nakladania s odpadom.

Krajiny európskeho spoločenstva vyprodukujú priemerne okolo 2,5 miliardy ton odpadu za rok. Je to dôsledok zvyšujúceho sa počtu obyvateľov EÚ, ako aj ich zvyšujúcej sa spotreby, ktorej dôsledkom je tvorba odpadu. Posledné komplexné štúdie sú z roku 2016, a to aj napriek presadzovaniu dobrovoľných nástrojov environmentálnej politiky v EÚ. Vďaka inováciám a výskumu je v tejto oblasti trend spomaľovania objemu odpadov, ktorý nie je na požadovanej úrovni a vo výsledku produkcia odpadu neklesá, ale drží sa v sledovanom období na rovnakých hodnotách.

V roku 2004 EÚ vyprodukovala len o 61,4 tisícok ton odpadu viac, ako v roku 2016. Je preto nevyhnutné zaviesť také opatrenia v EÚ, ktoré nezabezpečia len zníženie produkcie odpadu, ale hlavne zabezpečia jeho opätovné využitie. (European Commission, Eurostat, 2020/ 5)

Monitoring množstva vzniknutých odpadov (celkovo a v pomere ku HDP) vytvorených v hospodárstve, člení odpady na nebezpečné a ostatné, pri vývoji množstva vzniknutých komunálnych odpadov (celkovo a v pomere na obyvateľa). Komunálne odpady vzhľadom na svoju špecifickosť sú sledované ako samostatná skupina.

Tabuľka 1 Porovnanie tvorby odpadu v Európskej únii a v Slovenskej republike (v tonách a v %)

Rok	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016
-----	------	------	------	------	------	------	------

EU 28	2 547 590 000	2 567 270 000	2 427 000 000	2 454 720 000	2 484 270 000	2 507 090 000	2 537 770 000
Slovensko	10 668 411	14 501 495	11 472 008	9 384 112	8 425 384	8 862 778	10 606 966
SK v %	0,419%	0,565%	0,473%	0,382%	0,339%	0,354%	0,418%

Zdroj: EUROPEAN COMMISSION. Aktualizované: 2020. [online]. Generation of waste by waste category, hazardousness and NACE Rev. 2 activity. Vlastné spracovanie.

Tabuľka 2 Tvorba odpadu v Slovenskej republike (v tonách a v %)

Rok	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016
Celkom	10 668 411	14 501 495	11 472 008	9 384 112	8 425 384	8 862 778	10 606 966
Nebezpečný odpad	422 274	532 941	527 205	415 479	370 223	371 214	496 126
Bezpečný odpad	10 246 137	13 968 554	10 944 803	8 968 633	8 055 161	8 491 564	10 110 840
NO v %	3,96%	3,68%	4,60%	4,43%	4,39%	4,19%	4,68%
BO v %	96,04%	96,32%	95,40%	95,57%	95,61%	95,81%	95,32%

Zdroj: EUROPEAN COMMISSION. Aktualizované: 2020. [online]. Generation of waste by waste category, hazardousness and NACE Rev. 2 activity. Vlastné spracovanie.

Od roku 2004 do roku 2016 postupne narástla v SR produkcia nebezpečného odpadu cca o jedno percento, čo sa javí ako trend, kde množstvo tohto odpadu môže rásť aj v ďalších rokoch i s ohľadom na štrukturálne zmeny v hospodárstve, ako je koncentrácia automobilového priemyslu a jeho dodávateľských subjektov na Slovensku. (Kollár. V., 2015/ 6)

Celkovo SR síce produkuje iba do 5 % nebezpečného odpadu, v množstve 422 274 ton a od roku 2004 objem odpadu do roku 2016 stúpol na 496 126 ton, čo predstavuje nárast nebezpečného odpadu o 73 852 ton za 12 rokov. (European Commission, Eurostat, 2020/ 7)

Množstvo vzniknutých odpadov (bez KO) za obdobie rokov 2005 – 2018 zrástol o cca 19 %. Pri medziročnom porovnaní rokov 2017 a 2018 bol sledovaný medziročný nárast o 10,3 %. Vznik nebezpečného odpadu zaznamenáva pokles, v období rokov 2005 – 2018, kde poklesol ich podiel na celkovej tvorbe odpadu o 8,7 %. Najväčším producentom podľa klasifikácie činností SK NACE bola v celom časovom rade priemyselná výroba, ktorá mala v roku 2018 podiel na celkovom množstve vzniknutých odpadov (bez KO) cca 35 %. V sledovanom období komunálny odpad rástol, pričom v roku 2018, oproti roku 2005 vzrástol o 49,2 %. Najväčší jeho nárast je od roku 2013, kde komunálny odpad z hodnoty 305 kg na obyvateľa stúpol v roku 2018 na hodnotu 434,32 kg na obyvateľa. V medziročnom porovnaní bolo v roku 2018 vyprodukovaných o 34 kg komunálnych odpadov na obyvateľa viac, než ako v roku 2017 a v roku 2019 bol nárast o 7 kg na obyvateľa v SR oproti roku 2018. V porovnaní so vznikom komunálnych odpadov v krajinách EÚ patrí SR medzi krajiny s menším množstvom KO na obyvateľa. Priemer komunálneho odpadu v EÚ 27 bol v roku 2018 až 492 kg na obyvateľa. (Štatistický úrad SR, databáza DATAcube, 2020/ 8)

Tabuľka 3 Množstvo komunálneho odpadu na obyvateľa (počet obyv. podľa miesta narodenia, kg odpadu/ obyv. a podľa priemeru za rok)

Kategória	Ľudia v kraji 2011	Kg odpadu za rok 2011 / osoba	Podľa priemeru za rok 2011
Bratislavský kraj	606 537	442,82	135%
Trnavský kraj	555 509	434,28	133%
Trenčiansky kraj	594 186	334,38	102%
Nitriansky kraj	689 564	380,97	117%
Žilinský kraj	689 601	311,24	95%
Banskobystrický kraj	660 128	267,75	82%
Prešovský kraj	815 806	246,32	75%
Košický kraj	792 991	256,54	78%
Kategória	Ľudia v kraji 2018	Kg odpadu za rok 2018 / osoba	Podľa priemeru za rok 2018
Bratislavský kraj	659 598	512,69	120%
Trnavský kraj	563 591	555,81	130%
Trenčiansky kraj	585 882	423,17	99%
Nitriansky kraj	676 672	506,28	119%
Žilinský kraj	691 368	433,35	102%
Banskobystrický kraj	647 874	383,91	90%
Prešovský kraj	825 022	329,34	77%
Košický kraj	800 414	328,84	77%

Zdroj: ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR. [online]. Bilancia podľa krajiny narodenia a pohlavia – SR–oblasť– kraj–okres, m–v [om7001rr]. Vlastné spracovanie.

Rastúce množstvo celkového odpadu ovplyvňuje aj populačné zmeny v SR a to s ohľadom na staré záťaže ŽP na území SR, množstvo odpadu, jeho štruktúru a spôsob nakladania s ním, si vyžaduje primeranú pozornosť a prijatie opatrení v kontexte s cieľmi a opatreniami v EÚ. Ak porovnávame populačné zmeny v SR a v EÚ, tak za roky 2004-2016 pribudlo v EÚ vyše 17,6 milióna obyvateľov a v SR pribudlo vyše 54 tisíc obyvateľov. Do roku 2019 pribudli v EÚ ďalšie 3 milióny obyvateľov a v SR 24 tisíc obyvateľov.

Tieto údaje predstavujú mierny nárast obyvateľstva v EÚ a v SR oproti krajinám ostatného sveta. Krajiny EÚ majú najvyššiu spotrebu na jedného obyvateľa vo svete, preto aj mierny nárast populácie má rastúci efekt na spotrebu a tvorbu odpadov.

Za roky 2004-2019 pribudlo cca 4 až 4,25 % obyvateľstva v EÚ a v SR za toto obdobie pribudlo 1,4 % obyvateľstva. Pri porovnávaní nárastu za dve sledované obdobia 2004 - 2016 a 2016 – 2019 je v EÚ pomer 84 % za prvé obdobie a 16 % za druhé obdobie, z celkového nárastu obyvateľov za roky 2004 – 2019. V SR je pomer 69 % za prvé obdobie do roku 2016 a za druhé obdobie od roku 2016 je to 31 % z celkového nárastu obyvateľov. (European Commission, Eurostat, 2020/ 9)

Rýchlosť nárastu populácie v SR sa premietol aj do nárastu množstva komunálneho odpadu na hodnotu 434,32 kg na obyvateľa v roku 2019. Od roku 2016 predstavuje nárast o 54 kg/obyv. v roku 2019. V prepočte na nárast počtu obyvateľov v sledovanom období je prírastok množstva o 2,2 kg/obyv. v SR. Rastúce množstvo obyvateľov a produkcie odpadu je v SR potenciálnym rizikom zhoršenia stavu životného prostredia v dôsledku zvyšovania odpadov aj na regionálnej úrovni.

Tabuľka 4 Populačné zmeny (populácia k 1. januáru)

Rok	2004	2016	2019	Spolu
EU 28 celkom	492 555 798	510 181 874	513 471 676	
Prírastok za rok		17 626 076	3 289 802	20 915 878
Slovensko celkom	5 371 875	5 426 252	5 450 421	
Prírastok za rok		54 377	24 169	78 546

Zdroj: EUROPEAN COMMISSION. Aktualizované: 2020. [online]. Population change - Demographic balance and crude rates at national level. Vlastné spracovanie.

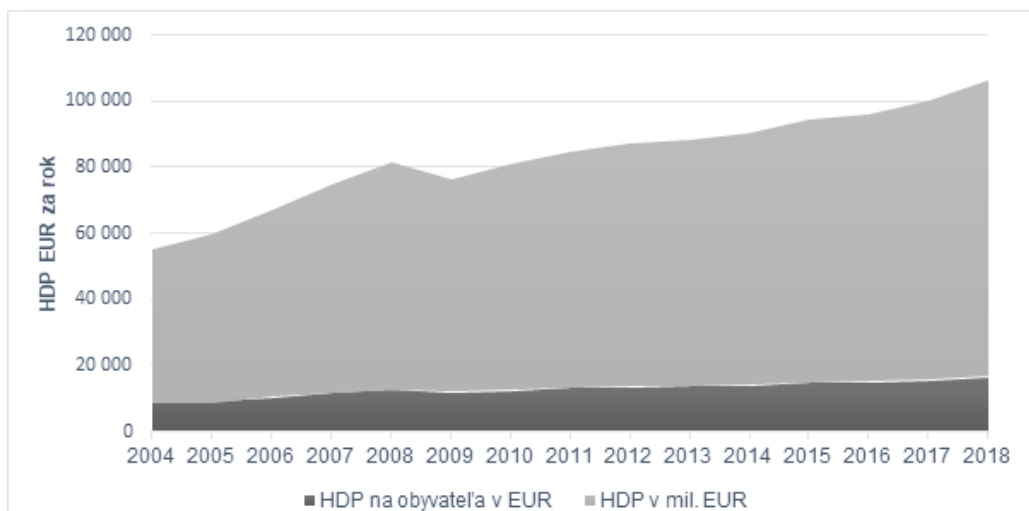
2 Produkcia v Slovenskej republike

Tvorba odpadov je ukazovateľom, ktorý úzko súvisí s úrovňou ekonomickej činnosti v danej krajine, ako aj modeluje spotrebu surovín. Bohatšie ekonomiky majú preto tendenciu produkovať viac odpadov. V mnohých vyspelých krajinách je znižovanie celkového objemu produkovaného odpadu prejavom zmien v spotrebe surovínových zdrojov, zvyšovania recyklácie a opätovného využívania.

Pre zhodnotenie vývoja tvorby odpadov je využívané aj porovnanie produkcie odpadov s vývojom hospodárstva, vyjadreného pomocou hrubého domáceho produktu (ďalej len HDP).

Z tohto hľadiska sa za pozitívne považuje, ak trend rastu HDP je rýchlejší ako rast tvorby odpadov, pričom ho vieme sledovať na množstvo HDP za rok. Vývoj HDP za jednotlivé roky prezentuje obrázok 1. Celkové HDP krajiny rástlo do roku 2008, kde sme v roku 2009 zaznamenali pokles a následne zaznamenávame miernejší rast až do roku 2017. Podobný vývoj nasleduje až do začiatku roka 2020. Podobne ako HDP, aj obyvatelia v SR preukazujú stabilitu a odolávanie zmenám, pri čom HDP na obyvateľa výraznejšie odoláva takýmto zmenám.

Obrázok 1 Tvorba hrubého domáceho produktu v Slovenskej republike

dukt (v bežných cenách). Vlastné spracovanie.

Porovnanie produkcie v SR za rok 2018 vyjadrené ako regionálny hrubý domáci produkt v bežných cenách a v percentuálnom vyjadrení HDP za všetky kraje SR prezentuje tabuľka 5. Na prvom

mieste je Bratislavský kraj s 28,37 %-tným podielom, za ním nasleduje štvorica - Košický (11,90 %), Trnavský (11,24 %), Žilinský (10,84 %) a Nitriansky kraj (10,40 %). Posledné 3 miesta patria v tvorbe HDP Prešovskému (9,54 %), Trenčianskemu (8,98 %) a Banskobystrickému kraju (8,72 %).

Tabuľka 5 Regionálny hrubý domáci produkt (v mil. EUR a v % na kraj)

Rok	2018	v % na kraj
Bratislavský kraj	25 449,58	28,37%
Trnavský kraj	10 087,51	11,24%
Trenčiansky kraj	8 059,87	8,98%
Nitriansky kraj	9 328,23	10,40%
Žilinský kraj	9 728,37	10,84%
Banskobystrický kraj	7 827,89	8,72%
Prešovský kraj	8 562,56	9,54%
Košický kraj	10 676,95	11,90%

Zdroj: ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. Aktualizované: 2020. [online]. Regionálny hrubý domáci produkt (v bežných cenách). Vlastné spracovanie.

Vyjadrenie HDP v bežných cenách na obyvateľa prezentuje tabuľka 6, na prvom mieste je Bratislavský kraj, ktorý dosahuje 235,73 %-tný podiel produkcie. Jeho vyše dvojnásobná produkcia je dôsledkom vysokej koncentrácie ekonomiky, čo hraničí však až s preťažením a nevhodným rozmiestnením pracovných príležitostí v krajine. (Štatistický úrad SR, databáza STAT dat, 2020/ 10)

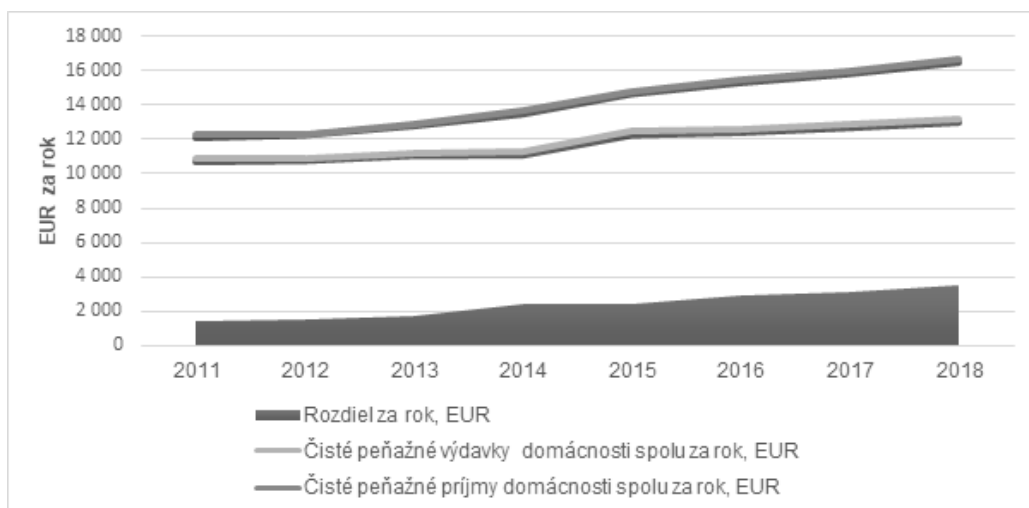
Tabuľka 6 Regionálny hrubý domáci produkt na obyvateľa (v EUR a v % na obyvateľa)

Rok	2018	v % na obyvateľa
Bratislavský kraj	38 836,00	235,73%
Trnavský kraj	17 917,48	108,76%
Trenčiansky kraj	13 741,78	83,41%
Nitriansky kraj	13 768,71	83,58%
Žilinský kraj	14 078,55	85,46%
Banskobystrický kraj	12 064,18	73,23%
Prešovský kraj	10 388,55	63,06%
Košický kraj	13 352,95	81,05%

Zdroj: ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. Aktualizované: 2020. [online]. Regionálny hrubý domáci produkt (v bežných cenách). Vlastné spracovanie.

Trnavský kraj, ako jediný dosahuje priemer, všetky ostatné kraje majú deficit od 15 % a viac. Vývoj čistých peňažných príjmov a výdavkov domácností prezentuje obrázok 2. Ich rastúci vývoj sa prejavil aj v raste spotreby a následne aj v dopade na vývoj odpadov v SR, v sledovanom období. (Štatistický úrad SR, databáza DATAcube, 2020/ 11)

Obrázok 2 Čisté peňažné príjmy a výdavky domácností spolu za rok

Príjmy slovenských domácností rástli vlni rýchlejšie ako ich výdavky. Po odpočítaní z príjmov, odvody a dane sú najvyššie výdavky domácností spojené s kúpou potravín a bývaním. Na krátkodobé tovary tak vynaložíme až polovicu zo všetkých spotrebných výdavkov.

Najvyššie príjmy, ale aj výdavky majú domácnosti v Bratislavskom kraji. Podľa aktuálnych (simulovaných) údajov ŠÚ SR predstavovali v roku 2018 hrubé peňažné príjmy slovenských domácností v prepočte na obyvateľa 6 597 eur.

Po odpočítaní daní a odvodov (t. j. na daň z príjmu a platby Sociálnej poisťovni a zdravotným poisťovniám) 917 eur, boli ročné čisté peňažné príjmy v prepočte na jedného člena domácnosti vypočítané na 5 680 eur. Najvyššia suma spotrebných výdavkov podľa údajov ŠÚ SR vychádzala vlni na obyvateľa Bratislavského kraja až 4 642 eur.

Za ním nasledujú obyvatelia Trenčianskeho (4 516 eur) a Trnavského kraja (4 210 eur). Naopak, najmenej finančných prostriedkov na spotrebné tovary a služby v prepočte na hlavu minuli vlni domácnosti z Prešovského (3 377 eur) a Košického kraja (3 484 eur).

3 Špecifiká odpadového hospodárstva v regiónoch Slovenskej republiky

Analýza štruktúry odpadov v SR je zameraná na produkciu komunálneho odpadu (ďalej len KO) domácnosťami. Analyzované štatistické údaje boli spracované zo systému DATAcube, ktorý je databázou informácií o SR s užívateľským rozhraním. V kategórii ŽP sa nachádzajú potrebné údaje v oblasti KO a spôsob, ako s nimi pracovať.

Na základe týchto údajov je analyzovaný prehľad o celkových množstvách KO na regionálnej úrovni, o spôsoboch jeho zhodnocovania, alebo zneškodňovania. Zhodnocovanie v SR prebieha hlavne v materiálovom a energetickom zhodnocovaní, ale využíva sa aj spätné získavanie organických látok a kompostovanie odpadu.

Menej využívanými alternatívami je aj využitie odpadu pri úprave terénu a zhodnocovanie iným spôsobom. Ak odpad nie je znova využitý, tak je zneškodnený skládkovaním, spaľovaním bez energetického využitia a aj inými spôsobmi.

Tabuľka 7 prezentuje trend v oblasti komunálneho odpadu za jednotlivé roky podľa krajov. Ak tieto údaje sa porovnajú s počtom obyvateľov kraja podľa trvalého pobytu, či už v meste, alebo na vidieku.

Tabuľka 7 Množstvo komunálneho odpadu (v tonách)

Rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Bratislavský kraj	268 588	258 625	262 437	277 328	291 229	292 857	324 714	338 169
Trnavský kraj	241 247	232 354	231 574	243 866	247 482	268 070	280 807	313 247
Trenčiansky kraj	198 684	194 819	200 094	211 721	206 196	206 541	222 573	247 929
Nitriansky kraj	262 702	257 172	251 714	272 949	278 145	290 916	314 739	342 588
Žilinský kraj	214 632	213 069	212 635	219 483	229 218	238 509	274 936	299 601
Banskobystrický kraj	176 752	181 258	171 532	185 374	184 912	203 241	225 051	248 723
Prešovský kraj	200 951	199 338	198 123	199 549	216 867	226 144	238 309	271 709
Košický kraj	203 434	214 141	216 320	219 898	234 406	227 199	255 824	263 211
DATAcube KO SR spolu	1 766 991	1 750 775	1 744 429	1 830 167	1 888 456	1 953 478	2 136 952	2 325 178
Ročný rozdiel KO spolu		-16 215	-6 347	85 738	58 289	65 023	183 474	188 226

Zdroj: ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. [online]. Množstvo komunálneho odpadu podľa spôsobu nakladania (v tonách) [zp1005rs]. Vlastné spracovanie.

V roku 2011 žilo v mestách 54 % obyvateľstva SR a na vidieku žilo 46 % obyvateľstva. Za 8 rokov sa tieto počty zmenili, nakoľko sa ľudia mierne a postupne premiestňujú na vidiek. V roku 2019 už žilo v mestách 53 % obyvateľstva SR a na vidieku žilo 47 % obyvateľstva. Problémy s komunálnym odpadom sa teda týkajú pomerne rovnako, ako obyvateľov miest, tak aj ľudí žijúcich na vidieku. (Štatistický úrad SR, databáza DATAcube, 2020/ 12)

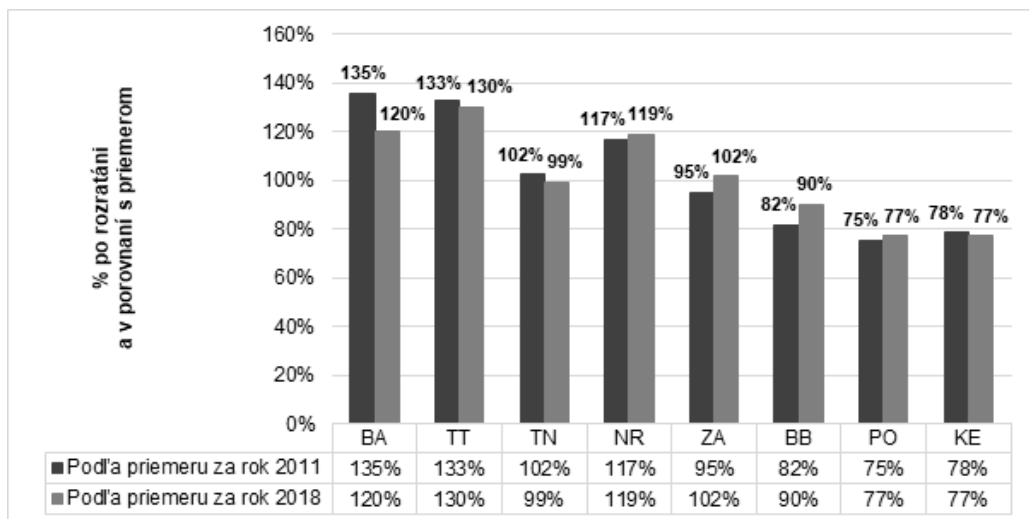
Tabuľka 8 Porovnanie populácie v mestách a na vidieku (počet obyv. podľa miesta narodenia)

Rok	2011	2019	2011	2019
Slovensko	5 404 322	5 457 873	100%	100%
Mestá	2 937 513	2 907 444	54%	53%
Vidiek	2 466 809	2 550 429	46%	47%

Zdroj: ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR. [online]. Bilancia podľa krajiny narodenia a pohlavia - SR-oblasť-kraj-okres, m-v [om7001rr]. Vlastné spracovanie.

Produkciu KO môžeme vyjadriť z celkového množstva vytvoreného KO v kraji, prepočtom medzi obyvateľov daného kraja k danému roku. Priemer produkcie môžeme porovnať s priemerom produkcie KO za daný rok s celou produkciou KO v SR. Po prepočítaní môžeme precizovať a vyjadriť stav KO obyvateľov krajov SR vo vzájomnom porovnaní. Výsledok porovnania po prepočte za všetky kraje na tvorbe KO za rok 2011 v porovnaní s rokom 2018 je na obrázku 3.

Obrázok 3 Zmena produkcie komunálneho odpadu podľa krajov v Slovenskej republike

last'-kraj-okres, m-v [om7001rr]. Vlastné spracovanie.

Z analýzy vyplýva, že od roku 2011 do roku 2018 vytvoril Bratislavský kraj o 15 % menej KO odpadu. Trnavský a Trenčiansky kraj za toto obdobie znížili svoju produkciu KO len mierne o 3 %. Košický kraj mal najnižší pokles produkcie komunálneho odpadu o 1 %. Ostatné 4 kraje mali práveže nárast produkcie odpadu, kde najmenší nárast o 2 % mal Nitriansky a Prešovský kraj. Najväčší nárast tvorby KO v porovnaní s ostatnými spoluobčanmi zaznamenal Žilinský kraj o 7 % a Banskobystrický kraj až o 8 %. (Štatistický úrad SR, databáza DATAcube, 2020/ 13)

Zneškodňovaný odpad spadá pod lineárnu ekonomiku, takže v tomto bode práce sa zameriame na zhodnocovaný odpad, ktorý spadá už so svojimi podkategóriami do cyklickej ekonomiky. Tie môžeme sledovať od roku 2011 do roku 2018 v tabuľke 9 tak, ako aj celkové zhodnocovanie v SR.

Tabuľka 9 Zhodnocovanie odpadu v Slovenskej republike podľa kategórie (v tonách)

Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Komunálny odpad spolu	1 750 775	1 744 429	1 830 167	1 888 456	1 953 478	2 136 952	2 325 178
Zhodnocovaný materiálovo	102 991	65 862	50 321	76 290	231 834	309 247	506 842
Zhodnocovaný energeticky	164 093	173 661	185 939	191 432	196 629	197 070	156 770
Zhodnocovaný spátnym získavaním organických látok	122 759	130 665	145 108	200 488	212 483	317 366	378 559
Zhodnocovaný kompostovaním	81 268	68 930	91 410	129 609	143 358	180 967	215 015
Využitie odpadu na úpravu terénu					158		564
Zhodnocovaný iným spôsobom	57 113	114 482	153 502	105 316	7 396		1 149
Spolu zhodnotený KO za rok	528 224	553 599	626 279	703 135	791 858	1 004 650	1 258 897
Spolu zhodnotený KO za rok v (%)	30%	32%	34%	37%	41%	47%	54%

Eurostat KO SR spolu	1 657 000	1 645 000	1 733 000	1 784 000	1 890 000	2 058 000	2 254 000
-------------------------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------	-----------

Zdroj: ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR. [online]. Množstvo komunálneho odpadu podľa spôsobu nakladania (v tonách) [zp1005rs]. Vlastné spracovanie.

Objem zhodnocovania odpadov v SR a v jeho regiónoch výraznejšie začal rásť v rokoch 2014-2016. Tento trend bol orientovaný hlavne na materiálové zhodnocovanie odpadu s menším podielom spätného získavania organických látok. Energetické zhodnocovanie stagnuje a dosahuje podobné percentuálne hodnoty ako kompostovanie, ktoré len veľmi miernie rastie jednotlivými rokmi. V sledovanom období od roku 2011 do roku 2018 sa materiálové zhodnocovanie v SR uplatnilo najviac zo všetkých foriem zhodnocovania. Energetické zhodnocovanie je naďalej realizované, pričom hlavne prebieha v Bratislavskom a Košickom kraji.

Záver

Európska politika odpadového hospodárstva vychádza zo základnej filozofie, ktorej podstata spočíva v minimalizácii tvorby odpadu, v maximálnej miere materiálového či energetického zhodnotenia odpadu a v ochrane životného prostredia. Najlepším riešením pre životné prostredie je zabrániť samotnému vzniku odpadu. Každý produkt, ktorý spotrebujeme, sa skôr či neskôr stane odpadom, ktorý treba zlikvidovať. Najlepšími možnými riešeniami sú prevencia a opätovné použitie, po čom nasleduje recyklácia (vrátane kompostovania), ďalšie zhodnocovanie na výrobu energie (spaľovanie), alebo zneškodňovanie skladovaním.

Zneškodňovanie odpadu je síce najjednoduchším a najlacnejším riešením pre ľudí, avšak je aj najviac škodlivým, nakoľko znehodnocuje naše životné prostredie. Komunálny odpad predstavuje iba jednu desatinu z celkového objemu 2,5 miliardy ton odpadu, ktorý je v EÚ ročne vyprodukovaný. Takýto jeho ročný objem je v SR na úrovni 12 až 14 %. Priemyselné odpady dosahujú v SR objem viac ako 75 %, pričom priemyselné nebezpečné odpady sú na úrovni 4,5 %.

Stav životného prostredia jednotlivých oblastí SR je charakterizovaný environmentálnou regionalizáciou územia, v zmysle ktorej sa rozlišuje 5 stupňov úrovne stavu životného prostredia. Úroveň kvality životného prostredia je na území SR klasifikovaná 5. stupňom - silne narušené, alebo 4. stupňom – narušené. Takéto zaťaženie nájdeme v siedmich oblastiach (Bratislavská, Galantská, Dolnopovažská, Novozámocká, Hornonitrianska, Košická a Zemplínska). Okrskov so značne narušeným prostredím je šesť (Žiarsky, Dolnopohronský, Jelšavský, Rudniansky, Prešovský a Latorický). Najlepšie životné prostredie sa nachádza v Žilinskom kraji a Prešovskom kraji, naopak, najviac narušené prostredie je v Nitrianskom kraji a v Trnavskom kraji. Je to dôsledok starých záťaží, ako aj štruktúrou hospodárstva SR a podielom jednotlivých ekonomických činností v regiónoch Slovenska.

Hlavné ciele v komunálnej sfére sa zatiaľ v SR nedarí plniť. Slovenská republika recykluje v súčasnosti 348 kg komunálneho odpadu na obyvateľa, čo predstavuje 34 %. Dosiahnuť požadovaných 55 %-tnú recykláciu komunálnych odpadov v SR sa nedarí a nie je ani predpoklad, že SR dosiahne 55 %-tnú požadovanú úroveň v EÚ do roku 2025. Ako neuspokojivú možno hodnotiť aj oblasť triedeného zberu a zhodnocovania biologicky rozložiteľných komunálnych odpadov.

EÚ požaduje od členských krajín do roku 2025 ukladať najviac 10 % komunálneho odpadu na skládkach. SR v súčasnosti na skládkach ukladá až 66 % komunálneho odpadu. V oblasti zhodnocovania odpadu v SR je nevyhnutné transparentne nielen evidovať alokáciu a redistribúciu komunálneho odpadu, ale predovšetkým zabezpečiť jeho využitie, za účelom náhrady za iné materiály vo výrobnej činnosti, alebo v širšom hospodárstve.

Literatúra

[1] EUROPEAN COMMISSION: COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE

- EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS: COM (2011) 571: *Roadmap to a Resource Efficient Europe*. Brussels: European Commission. Aktualizované: 2023. [cit 02.06.2020]. Dostupné na internete: <[https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0571_/com_com\(2011\)0571_en.pdf](https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0571_/com_com(2011)0571_en.pdf)>.
- [2] RUSKO, M. a kol.: *Právne a technické nástroje environmentálnej politiky na podporu udržateľného rozvoja*. Bratislava: STRIX n. f. Žilina v spolupráci so Slovenskou spoločnosťou pre životné prostredie, 2019, s. 126 a nasl., ISBN 978-80-89753-33-8.
- [3] ZOVANYI, G.: *The no-growth imperative: creating sustainable communities under ecological limits to growth*. London: Routledge, 2013, s. 9 a nasl., ISBN 978-0-415-63015-3.
- [4] VOKOUNOVÁ, D. a kol.: *Udržateľný rozvoj a udržateľná spotreba: vybrané problémy*. Bratislava: Ekonóm, 2013, s. 67, ISBN 978-80-225-3739-1.
- [5] EUROPEAN COMMISSION. *Generation of waste by waste category, hazardousness and NACE Rev. 2 activity*. [online]. Luxembourg: European Commission, Eurostat. Aktualizované: 2020. [cit 01.04.2020]. Dostupné na internete: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_wasgen&lang=en>.
- [6] KOLLÁR, V.: *Environmentálna politika vo verejnej správe*. Žilina: Strix, 2015, s. 108 a nasl., ISBN 978-80-89753-05-5.
- [7] EUROPEAN COMMISSION. *Generation of waste by waste category, hazardousness and NACE Rev. 2 activity*. [online]. Luxembourg: European Commission, Eurostat. Aktualizované: 2020. [cit 01.04.2020]. Dostupné na internete: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_wasgen&lang=en>.
- [8] ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR. *Bilancia podľa krajiny narodenia a pohlavia – SR-oblasť-kraj-okres, m-v [om7001rr]*. [online]. Bratislava: Štatistický úrad SR, databáza DATAcube. [cit 01.04.2020]. Dostupné na internete: <http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_DEM/om7001rr/v_om7001rr_00_00_00_sk>.
- [9] EUROPEAN COMMISSION. *Population change – Demographic balance and crude rates at national level*. [online]. Luxembourg: European Commission, Eurostat. Aktualizované: 2020. [cit 01.04.2020]. Dostupné na internete: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_gind&lang=en>.
- [10] ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR. *Regionálny hrubý domáci produkt (v bežných cenách)*. [online]. Bratislava: Štatistický úrad SR, databáza STATdat. Aktualizované: 2020. [cit 01.04.2020]. Dostupné na internete: <[http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeId\(%22i501B9F98E141454B-828C616740BED00C%22\)&ui.name=Region%c3%a1lny%20hrub%c3%bd%20dom%c3%a1ci%20produkt%20\(v%20be%c5%ben%c3%bdch%20cen%c3%a1ch\)%20%5bnu3001rr%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html](http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeId(%22i501B9F98E141454B-828C616740BED00C%22)&ui.name=Region%c3%a1lny%20hrub%c3%bd%20dom%c3%a1ci%20produkt%20(v%20be%c5%ben%c3%bdch%20cen%c3%a1ch)%20%5bnu3001rr%5d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclose.html)>.
- [11] ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR. *Čisté peňažné príjmy a výdavky domácností podľa veku prednos-tu [as1003rs]*. [online]. Bratislava: Štatistický úrad SR, databáza DATAcube. Aktualizované: 2019. [cit 01.04.2020]. Dostupné na internete: <http://datacube.statistics.sk/#!/report/sk/VBD_SK_WIN/as1003rs/i28C750B7631047C6BC7DBEA426AAC166>.
- [12] ŠSTATISTICKÝ ÚRAD SR. *Množstvo komunálneho odpadu podľa spôsobu nakladania (v tonách) [zp1005rs]*. [online]. Bratislava: Štatistický úrad SR, databáza DATAcube. [cit 01.04.2020]. Dostupné na internete: <http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SK_WIN/zp1005rs/v_zp1005rs_00_00_00_sk>.

Jednostrannosť alebo dvojstrannosť pri vzniku štátnozamestnaneckých vzťahov

Jozef KURIL*

The contracting principle and the creation of the labour relations

Abstract

In the scientific paper the autor deals with the contracting principle and the creation of the labour relations (employment relations). Part of the article are considerations, which are focused on the object of the research especially from the view of the theory of labour law. The author analyses the different viewpoints of the legal theorist as well as he defines several own conclusions.

Keywords: *State, Civil service, civil service relationships, civil service employment, public service, public service features, individual legal act, contracting principle, contract of employment*

JEL Classification: K 31

Štátna služba sa vykonáva v štátnozamestnaneckých vzťahoch, ktoré môžu mať tiež formu štátnozamestnaneckého pomeru, prípadne služobného pomeru (v ďalšom budeme pre naše účely používať jednotný termín a to štátnozamestnanecké vzťahy). Štátnozamestnanecké vzťahy majú vlastnú, autonómnu právnu úpravu, pričom sú legislatívne oddelené od pracovnoprávných vzťahov vznikajúcich na trhu práce. Na rozdiel od predchádzajúceho právneho stavu sú štátnozamestnanecké vzťahy budované na iných právnych základoch, vychádzajú z niektorých princípov služobnej pragmatiky prispôbeným súčasným podmienkam, sú koncipované ako vzťahy verejnoprávne, konštituované k štátu.

Vychádzajú ťažiskovo z kariérneho systému štátnej služby, spravidla sú konštruované ako celoživotné vzťahy, pretrvávajúce i po ukončení aktívnej služby. Štátnozamestnanecké vzťahy vytvárajú nevyhnutný právny základ pre profesionálny, objektívny a nezávislý výkon štátnej služby.

Toho času sú zamestnanecké vzťahy v štátnej službe legislatívne oddelené od ostatných zamestnaneckých vzťahov, ich úprava je plne autonómna, sú koncipované ako verejnoprávne vzťahy so zamestnávateľskou subjektivitou štátu, čo predstavuje taký právny stav, ktorý je bežný v právnych poriadkoch aj ostatných demokratických štátov. Koncepcia zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe vychádza v prevažnej miere z kariérneho systému štátnej služby, ktorý predpokladá podriadenie zamestnancov statusu verejnoprávneho zamestnaneckého režimu.

Spôsob vzniku zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe, rozhodnutím o prijatí občana do služobného pomeru (štátnozamestnaneckého pomeru), to znamená na základe individuálneho právneho aktu, je predmetom pozornosti teórie správneho i pracovného práva. Predmetom diskusie býva posudzovanie jednostrannosti, resp. dvojstrannosti založenia týchto vzťahov, či jednostranný menovací akt, ktorým sa zakladá štátnozamestnanecký pomer, je skutočne jednostranným, alebo má podobu zmluvy medzi správou a podriadeným. Táto diskusia nie je ničím novým a prakticky poukazuje aj na nejednotnosť právnej vedy. [1]

Obhajcovia prípustnosti verejných zmlúv zdôrazňovali prítomnosť, hoci aj konkludentnú, uchádzačovo súhlasu v menovacom akte. Podľa nich išlo pri menovaní v podstate o dvojstranný akt, pričom však prejav vôle účastníkov sa obmedzoval na dobrovoľné podriadenie režimu štátnej služby. O ďalšej dispozícii služobnými vzťahmi rozhodoval štát jednostrannými aktmi. Odporcovia tejto teórie namietali predovšetkým, že súhlas zamestnanca je iba podmienkou vydania menovacieho aktu, nie však jeho súčasťou. Podľa nich, pripustením zmluvných prvkov do administratívno-právnych vzťahov, dochádza k nevhodnej privatizácii sféry, ktorá sa riadi odlišnými zásadami. [2]

Osobitnej povahe zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe lepšie zodpovedá zakladanie týchto vzťahov menovaním než pracovnou zmluvou. Zamestnanecký vzťah založený menovaním nestráca charakter vzťahu záväzkového, pretože menovanie je podmienené predchádzajúcim alebo dodatočným súhlasom zamestnanca. (Súhlas zamestnanca môže vyplývať aj zo správania, z ktorého je zrejmé, že zamestnanec so vznikom zamestnaneckého vzťahu súhlasí). Aj tu ide v podstate o dvojstranný zhodný prejav vôle, aj keď nemá formu súkromnoprávnej zmluvy. Zakladanie zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe individuálnym právnym aktom by nemohlo byť prípustné bez súhlasu zamestnanca, aj tieto vzťahy predpokladajú v skutočnosti súhlas zamestnanca. [3] Rovnako J. Filo konštatuje, že aj v prípadoch, keď vzniká zamestnanecký vzťah menovaním, podmienkou účinnosti menovacieho aktu je súhlas zamestnanca, tento súhlas je možné prejavíť aj mlčky – konkludentne. [4] Obdobné stanovisko prezentuje aj I. Tomeš, ktorý uvádza, že aj zamestnanecký vzťah v štátnej službe vznikajúci menovaním predpokladá predchádzajúci súhlas menovaného. [5]

Aj pri vzniku zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe, ktoré sa zakladajú administratívnym aktom, sa uznáva, že formálnemu menovaciemu aktu vždy predchádza „dohoda strán“ a tiež v pomeroch vo svojej podstate verejnoprávných sa pripúšťa vznik zmluvou. Dnes sa rozdiely do určitej miery stierajú. K podobnému stanovisku dochádza aj M. Hrvol, analyzujúc právo verejnej služby v niektorých štátoch Európskej únie, keď konštatuje, že čistá právna charakteristika rozdielov správneho aktu a zmluvy sa v praxi členských štátov nepotvrďuje. Rozdiel medzi jednostranným aktom a zmluvou sa stiera, aj keď teoreticky-právne ho nemožno poprieť. [6]

S uvedeným sa nie celkom stotožňuje, J. Kostečka, ktorý uvádza, že pri konštrukcii zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe, ako vzťahov verejnoprávných, ktoré sa zakladajú správnym aktom – rozhodnutím o menovaní a zaradení štátneho zamestnanca na určité služobné miesto, zahrňujúce aj presne vymedzenú právomoc na úseku štátnej služby, možno rôzne dohody vo veciach štátnozamestnaneckých vzťahov nahradiť rozhodnutiami, ktorými sa vyhovuje príslušnej žiadosti alebo ktoré sa uskutočňujú „po dohode so štátnym zamestnancom“ či „so súhlasom štátneho zamestnanca“, aj tieto zostávajú rozhodnutiami administratívno-právnej povahy a nestávajú sa dvojstrannými právnymi úkonmi. [7] Takisto J. Kubica dochádza k záveru, že prijatie do zamestnaneckého vzťahu v štátnej službe sa realizuje písomným rozhodnutím služobného orgánu, teda jednostranným aktom, bez náznaku zmluvnosti. [8]

Viacerí autori v kontexte s uvedeným riešia problém, či pri vzniku zamestnaneckého vzťahu v štátnej službe (služobného pomeru) ide naozaj o prejav vôle iba jednej strany, a to zamestnávateľského subjektu (napr. P. Tomek). Na rozdiel od uvedeného stanoviska zastáva názor, že rozhodnutiu o prijatí do štátnej služby (služobného pomeru) musí vždy predchádzať žiadosť uchádzača stať sa účastníkom predmetného vzťahu. Ku vzniku služobného pomeru musí smerovať, vedľa prejavu vôle služobného orgánu, tiež prejav vôle uchádzača. Prijímacie konanie, ktoré predchádza vzniku služobného pomeru, sa začína podaním žiadosti občana (uchádzača) o prijatie do služobného pomeru, to znamená, že pri vzniku služobného pomeru uskutočňuje prvotný úkon (žiadosť o prijatie) spravidla občan. Avšak aj v prípade služobného pomeru nie je vylúčené, že ponuka ku vzniku služobného pomeru príde od služobného orgánu. Aj za tohto stavu sa vyžaduje, aby občan podal písomnú žiadosť o prijatie do štátnej služby (služobného pomeru). Aj na základe vyššie prezentovaného sa aktuálnou stáva otázka, či vydaniu rozhodnutia o prijatí občana do štátnej služby (služobného pomeru) nepredchádza dohoda o vzniku služobného pomeru. Rozhodnutie služobného orgánu o prijatí uchádzača do štátnej služby (služobného pomeru) by tak bolo formou objektivizácie tejto dohody. [9] Ďalej P. Tomek konštatuje, že pokiaľ by sme sa priklonili k inému názoru, znamenalo by to, že služobný pomer vznikne na základe jednostranného rozhodnutia, ktoré možno vydať bez súhlasu (dokonca i proti vôli) občana. Takýto postup by bol nezákonný, do štátnej služby nemožno občana povolať správnym rozhodnutím vydaným ex officio. [10]

Z uvádzaných stanovísk je zrejماً značná názorová diferencovanosť ohľadne vzniku zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe. Značné názorové rozdiely v tejto súvislosti vyplývajú aj z nejednotného posudzovania otázky ohľadne rovnosti, resp. nerovnosti vzájomného postavenia subjektov pri zakladaní štátnozamestnaneckého vzťahu.

V právnej teórii, predovšetkým v občianskoprávných prameňoch, sa pod rovným právnym postavením účastníkov právneho vzťahu rozumie taký právny stav, keď jeden z účastníkov právneho vzťahu nemôže svojím jednostranným úkonom založiť povinnosť druhého účastníka vzťahu a v rámci tohto vzťahu nemôže ani autoritatívne vynucovať splnenie povinnosti druhého subjektu. [11] Koncepcia nerovnosti, t. j. nadradenosti jedného subjektu právneho vzťahu nad druhým subjektom toho istého právneho vzťahu v administratívnoprávnych vzťahoch vyplýva z mocenskej prevahy jedného zo subjektov, ako prejav vôle štátu ustanovený zákonmi a inými normatívnymi právnymi aktmi. Na druhej strane vzťahu, v postavení vertikálnej podriadenosti, vystupuje subjekt, voči ktorému sa verejná (štátna) správa vykonáva. Na vznik prevažnej časti týchto vzťahov nie je potrebný súhlas druhého subjektu, dokonca takýto vzťah môže vzniknúť aj proti jeho vôli (druhého subjektu – pozn. autora). [12] V staršej poľskej právnej teórii sa objavil, ohľadne rovnosti či nerovnosti účastníkov právneho (administratívnoprávneho) vzťahu aj značne problematický názor E. Iserzona, podľa ktorého vo všetkých právnych vzťahoch sú účastníci rovnoprávni, pretože o obsahu právneho vzťahu nerozhoduje vôľa strán, ale právotvorné skutočnosti a keďže právny vzťah vzniká z vôle právneho predpisu, možno tvrdiť, že obaja účastníci právneho vzťahu sú podriadení právu a nie je medzi nimi vzťah nerovnosti, nadradenosti. Vo vzťahu k právu sú si rovní. [13] Toto stanovisko je príliš radikálne, nezodpovedá skutočnému usporiadaniu pomerov medzi účastníkmi právnych (administratívnoprávnych) vzťahov a neprihliada k právnej úprave. [14]

Vznik zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe nie je sprevádzaný nerovnou pozíciou subjektov týchto vzťahov, pri usporiadaní ich vzájomných pomerov, v tejto súvislosti, sa neuplatňuje vzťah nadriadenosti a podriadenosti, pretože v postavení, v akom sa nachádzajú voči sebe, nemôže jeden druhému jednostranne vnútiť svoju vôľu (napr. formou záväzných pokynov). Ani jeden zo subjektov posudzovaného vzťahu nemôže jednostranným úkonom založiť povinnosť druhého subjektu a ani nemôže v rámci tohto vzťahu autoritatívne vynucovať splnenie povinnosti druhého subjektu. Na druhej strane nemožno nechať nepovšimnuté, že autonómnosť vôle subjektov je, do istej miery, obmedzená kogentnosťou právnej úpravy.

Zamestnanecký vzťah v štátnej službe nemôže vzniknúť proti vôli občana, uchádzača o prijatie do štátnozamestnaneckého vzťahu, ale len s jeho súhlasom. Vydaniu rozhodnutia o prijatí do štátnej služby vždy predchádza žiadosť uchádzača o prijatie do tohto právneho vzťahu. V tejto súvislosti poznamenávame, že predmetné ustanovenia príslušných zákonov o štátnej službe (ustanovenia upravujúce vznik štátnozamestnaneckého pomeru – pozn. autora) nemožno interpretovať staticky, izolovane, bez vnútorných súvislostí a vzájomnej previazanosti s inými ustanoveniami zákona. Naopak, je nevyhnutné chápať ich v istej komplexnosti posudzovania celého problému. Na druhej strane však nemožno popierať, že kogentné ustanovenia príslušných zákonov o štátnej službe, aj v súvislosti so vznikom zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe, obmedzujú dispozitívnosť v právnom konaní subjektov týchto vzťahov.

Formálne, podľa práva, je rozdiel medzi jednostranným aktom a zmluvou úplne jednoznačný, avšak v skutočnosti sa stráca.

Vzhľadom na to, že v zamestnaneckých vzťahoch v štátnej službe sa uskutočňuje (aj) pracovná činnosť, poznamenávame, že takéto stanovisko korešponduje tiež s článkom 18 Ústavy Slovenskej republiky o nútených prácach, ako aj s článkom 9 Listiny základných práv a slobôd. Opačné stanovisko by znamenalo negatívny zásah do ústavne zakotvených základných práv a slobôd občana. Podobne aj článok 4 ods. 2 Európskeho dohovoru o ľudských právach, ktorý ratifikovala aj Slovenská republika, uvádza, že od nikoho sa nebude vyžadovať, aby vykonával nútené alebo povinné práce. Pričom podľa príslušnej judikatúry Európskej komisie pre ľudské práva sa nútenou prácou rozumie práca vykonávaná zamestnancom proti jeho vôli, ako aj stav, keď povinnosť vykonávať prácu je pre zamestnanca nespravodlivá alebo sa vynucuje nátlakom. [15] Je jasné, že v súvislosti so vznikom zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe o takúto situáciu, aj na základe vyššie uvedeného, nejde.

Záver

Zamestnanecké vzťahy v štátnej službe sa zakladajú k štátu ako k zamestnávateľovi, vznikajú rozhodnutím, tzn. individuálnym právnym aktom o prijatí občana do štátnej služby. Zamestnanecký vzťah v štátnej službe nemôže vzniknúť proti vôli občana, uchádzača o prijatie

do štátnozamestnaneckého vzťahu, ale len s jeho súhlasom. Vydaniu rozhodnutia o prijatí do štátnej služby vždy predchádza žiadosť uchádzača o prijatie do tohto právneho vzťahu. Zamestnanecký vzťah v štátnej službe vzniká na základe rozhodnutia (individuálneho právneho aktu), ktoré predpokladá buď predchádzajúci súhlas alebo následný súhlasný prejav vôle zamestnanca, hoci aj konkludentným konaním. V zamestnaneckých vzťahoch spojených s výkonom štátnej služby ide o poverenie občana zo strany štátu výkonom určitých výsostných právomocí štátu, ktoré štátny zamestnanec uskutočňuje prostredníctvom výkonu štátnej služby na príslušnom služobnom mieste. Rovnako ako pracovnoprávne vzťahy v zmysle Zákonníka práce, aj zamestnanecké vzťahy spojené s výkonom štátnej služby predpokladajú súhlas zamestnanca so vznikom právneho vzťahu. V zmysle vyššie uvedeného je nepochybné, že aj pri vzniku týchto vzťahov sa uplatňuje dvojstrannosť a nie jednostrannosť, vzniku týchto vzťahov.

Literatúra

- [1] KÁLENSKÁ, M.: *K právnímu postavení státních zaměstnanců*, Právny obzor č. 2/1994, s. 166.
- [2] ČEBIŠOVÁ, T.: *Socialistická státní služba*, Praha 1981, s. 63.
- [3] KÁLENSKÁ, M.: *Pracovní poměry pracovníků státního aparátu a vedoucích pracovníků*, AUCI č. 4/1972, s. 322.
- [4] FILO, J. a kol.: *Československé pracovní právo*, Obzor Bratislava 1981, s. 95.
- [5] TOMEŠ, I.: *Právní úprava služebních poměrů zaměstnanců státní správy*, Právo a zákonnost č. 4/1991, s. 189.
- [6] KURIL, J.: *Štátna služba*, Akadémia PZ, Bratislava 2006, s. 106 a nasl.
- [7] KOSTEČKA, J.: *K přípravě zákona o státní službě*, Právní praxe č. 6/1993, s. 317 a nasl.
- [8] KUBICA, J.: *Právní úprava služebního poměru*, 1986, s. 17.
- [9] TOMEK, P.: *Právní povaha služebního poměru*, Právník č. 9, 10/1989, s. 859.
- [10] Tamtiež s. 860.
- [11] DAVID, L.: *Verejnoprávna zmluva a právomoc súdu*, Časopis pro právní vědu a praxi, č. 37 1/1996.
- [12] ŠKULTÉTY, P. a kol.: *Správné právo hmotné, všeobecná a osobitná část*, Bratislava PF UK, 1997, s. 57.
- [13] ISERZON, E.: *Prawo administracyjne*, Warsava 1966, s. 29.
- [14] STAROSCIÁK, J.: *Otázky teorie a praxe*, Ústav státní správy, Praha 1976, s. 113.
- [15] Z materiálu Kancelárie agenta pre zastupovanie SR v konaní pred Európskou komisiou pre ľudské práva, Bratislava 1999.

Porušenie služobnej disciplíny v štátnozamestnaneckých vzťahoch

Jozef KURIL*

Violation of official discipline in civil servant relations

Abstract

In the processed paper the author deals with the legal institute of the disciplinary accountability and its application in the labour relations in the sphere of the civil service (employment relationship). Disciplinary accountability is one of the most typical features of a public nature in the labour relations of the civil service, which is reflected by unequal ratio of the contracting parties. The basic assumption for the application of the disciplinary accountability in the civil service is the existence of the employment relationship. Disciplinary proceeding is regulated by the relevant legislation, the result of the disciplinary proceeding is the decision, through which the disciplinary measure imposed.

Keywords: *disciplinary accountability, labour relations, civil service, public nature in the labour relations of the civil service, disciplinary proceeding, decision, disciplinary measure*

JEL Classification: K 31

V minulosti, v podmienkach dôsledného presadzovania koncepcie jednotných pracovnoprávných vzťahov, sa diferenciácia zamestnaneckých vzťahov pripúšťala len v obmedzenej miere, spravidla tam, kde to bolo spoločensky žiaduce. Zvláštne postavenie a určité preferencie mimo jednotného rámca sa uplatňovali len v tých druhoch štátnej služby, na ktorých bol osobitný záujem (policaĽi, vojaci).

V súčasnosti sú zamestnanecké vzťahy v štátnej službe legislatívne oddelené od ostatných zamestnaneckých vzťahov, ich úprava je plne autonómna, sú koncipované ako verejnoprávne vzťahy so zamestnávateľskou subjektivitou štátu, čo predstavuje taký právny stav, ktorý je bežný v právnych poriadkoch aj ostatných demokratických štátov. Koncepcia zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe vychádza v prevažnej miere z kariérneho systému štátnej služby, ktorý predpokladá podriadenie zamestnancov statusu verejnoprávneho zamestnaneckého režimu.

Verejnoprávna povaha zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe je daná predovšetkým existenciou špecifických znakov týchto vzťahov, ktoré ich odlišujú od ostatných pracovnoprávných vzťahov vznikajúcich na trhu práce. Podstata verejnoprávnej koncepcie zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe, súvisiaca s uplatňovaním verejnoprávneho zamestnaneckého režimu, spočíva v prevahe štátu ako zamestnávateľského subjektu pri regulovaní právneho postavenia štátnych zamestnancov. (Kuril, 2006/4)

Charakteristické črty, v ktorých sa prejavuje verejnoprávna povaha zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe, vyplývajú zo samotnej podstaty týchto vzťahov, v ktorých sa realizuje výkon štátnej služby. Verejnoprávne črty zamestnaneckých vzťahov spojených s výkonom štátnej služby sú v priamej korelácii s povahou plnenia úloh vykonávaných v predmetných právnych vzťahoch. Sú to predovšetkým nasledovné črty:

Zamestnanecké vzťahy v štátnej službe sa zakladajú k štátu ako zamestnávateľovi, vznikajú rozhodnutím (individuálnym právnym aktom) o prijatí občana do štátnozamestnaneckého pomeru, vydaniu rozhodnutia však vždy predchádza žiadosť občana o prijatie do zmieňovaného právneho vzťahu, čo svedčí o prelínaní pracovnoprávných a administratívno-právnych prvkov

v tejto oblasti.

V priebehu realizácie práv a povinností vyplývajúcich zo zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe sa prejavuje nerovné postavenie subjektov týchto vzťahov, prevládajú vzťahy nadriadenosti a podriadenosti. Zmluvná sloboda je značne obmedzená, je nahradená kategorickým vymedzením oprávnení a povinností subjektov, uplatňuje sa kogentná právna úprava.

Zamestnanecké vzťahy v štátnej službe sú vzťahmi zvýšených práv a povinností subjektov týchto vzťahov v porovnaní so všeobecnou mierou práv a povinností občanov. Táto skutočnosť je kompenzovaná niektorými výhodami, predovšetkým právne garantovaným platobným a služobným postupom, inštitútom definitívy, ako aj niektorými ďalšími kompenzačnými ustanoveniami.

Vyjadrením verejnoprávnosti zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe je aj ich osobitná, autonómna úprava, ktorá je nezávislá od právnej úpravy ostatných zamestnaneckých vzťahov. (Schronk, 1992/6)

Vzťahom nadriadenosti a podriadenosti, to znamená verejnoprávnej povahy týchto vzťahov, zodpovedá aj spôsob riešenia sporov, o ktorých rozhoduje príslušný nadriadený, t. j. služobný orgán a až následne súd.

Disciplinárna zodpovednosť ako osobitný druh právnej zodpovednosti je jedným z výrazných, typických a charakteristických znakov zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe dotvárajúci ich verejnoprávnu povahu.

Zodpovednostné vzťahy vystupujú v štátnozamestnaneckých vzťahoch do popredia ešte výraznejšie, ako je to v súkromnozamestnaneckých vzťahoch vznikajúcich na trhu práce. Vyplýva to zo samotnej povahy štátnej služby, z jej osobitostí, ale aj z poslania a úloh štátnej služby v spoločnosti. Uplatňovanie inštitútu disciplinárnej zodpovednosti súvisí bezprostredne s dodržiavaním služobnej disciplíny, v zmysle súhrnu služobných povinností vyplývajúcich pre štátneho zamestnanca z jeho štátnozamestnaneckého pomeru. Porušenie služobnej disciplíny môže zakladať disciplinárnu zodpovednosť, ale za určitých podmienok aj hmotnoprávnu či trestnoprávnu zodpovednosť.

Štátni zamestnanci disponujú v určitom rozsahu štátnou mocou, aj preto majú v porovnaní s ostatnými občanmi zvýšené oprávnenia a povinnosti, presahujúce „všeobecnú“ mieru práv a povinností občanov. Štátni zamestnanci sú nositeľmi práv a povinností z pozície ako občania, ako zamestnanci v pracovnom procese, ale aj ako subjekty pri výkone štátnomocenských oprávnení.

Osobitné služobné oprávnenia majú štátni zamestnanci len v takom rozsahu, v akom to vyžaduje povaha služby a len na služobné účely. Služobné oprávnenia sú odvodené od kompetencie a právomoci príslušného štátneho orgánu a za existencie stanovených podmienok ich musí štátny zamestnanec realizovať. Štátni zamestnanci pri plnení mocenských oprávnení štátu vystupujú a konajú menom štátneho orgánu, ktorý je reprezentantom štátu.

Pri usporiadaní práv a povinností štátnych zamestnancov sa spravidla rozlišujú všeobecné povinnosti (tieto sú predmetom príslušných zákonných úprav štátnej služby) a osobitné povinnosti (sú predmetom špeciálnych, dopĺňajúcich úprav).

Významným zdrojom všeobecne zameraným na plnenie povinností štátnych zamestnancov je služobná prísaha (resp. sľub), ktorú štátny zamestnanec skladá pri vzniku štátnozamestnaneckého pomeru. Služobná prísaha (sľub) predstavuje osobitnú formu vyjadrenia povinností štátneho zamestnanca, od všeobecnej zákonnej formulácie služobnej prísahy (sľubu) možno následne odvodzovať konkrétne povinnosti, predovšetkým vernosť štátu, dodržiavanie zákonov a iných všeobecne záväzných právnych predpisov, nestrannosť a spravodlivosť pri výkone služby a pod.

Je nesporné, že ťažisko v povinnostiach štátnych zamestnancov tvoria tie povinnosti, ktoré sa realizujú v priebehu výkonu štátnej služby a ktoré slúžia na zabezpečenie jeho náležitého priebehu (povinnosť plniť svedomite služobné úlohy, vykonávať štátnu službu osobne, riadne a včas, plne využívať čas služby, pri plnení úloh štátnej služby dodržiavať pravidlá slušnosti, nestrannosti

a spravodlivosti atď.).

K povinnostiam štátnych zamestnancov patria však aj tie služobné povinnosti, ktorých realizácia sa uskutočňuje mimo bezprostredného výkonu služby (povinnosť správať sa aj mimo služby v súlade s určitými etickými požiadavkami, zdržať sa konania, ktoré by mohlo narušiť alebo ohroziť vážnosť a dôveru štátu, resp. štátneho orgánu, v mene ktorého koná, nezneužívať informácie získané v súvislosti s výkonom služby a pod.).

Konkretizácia práv a povinností zamestnancov v štátnej službe sa uskutočňuje ďalšími služobnými predpismi, predovšetkým však rozkazmi, príkazmi a pokynmi nadriadených (predstavených), ktorí v stanovenom rozsahu riadia, organizujú, hodnotia a kontrolujú výkon služby svojich podriadených.

Disciplinárna zodpovednosť je jedným z najtypickejších znakov verejnoprávnej povahy zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe, v ktorých sa prejavuje mocenský, nerovný pomer jedného zo subjektov týchto vzťahov smerom k druhému. Disciplinárna zodpovednosť predstavuje jeden z imanentných znakov zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe, vyplýva zo samotnej podstaty týchto vzťahov, bezprostredne sa dotýka vnútornej stránky týchto vzťahov.

Disciplinárna zodpovednosť vystupuje v zamestnaneckých vzťahoch pri výkone štátnej služby do popredia ešte výraznejšie, ako je to v pracovnoprávných vzťahoch vznikajúcich na trhu práce. Vyplýva to z poslania zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe, z osobitostí plnenia úloh v štátnej službe, zo vzťahov nadriadenosti a podriadenosti v štátnej službe. Význam inštitútu disciplinárnej zodpovednosti súvisí tiež s dodržiavaním služobnej disciplíny, v zmysle súhrnu služobných povinností vyplývajúcich pre štátneho zamestnanca z príslušného zákona o štátnej službe, keďže porušenie služobnej disciplíny (služobných povinností) môže zakladať uplatnenie disciplinárnej zodpovednosti, (ale za určitých okolností aj hmotnú či trestnú zodpovednosť).

Ustanovenia o disciplinárnej zodpovednosti sú integrálnou súčasťou príslušnej právnej úpravy jednotlivých skupín štátnych zamestnancov.

Vo všeobecnosti je disciplinárna zodpovednosť osobitným druhom právnej zodpovednosti, je subjektívnou zodpovednosťou zakladajúcou sa výlučne na princípe zavinenia, je osobnou zodpovednosťou. (Škultéty, 1997/7) Vznik disciplinárnej zodpovednosti v štátnej službe súvisí tiež s porušením služobnej disciplíny, to znamená porušením služobných povinností vyplývajúcich jednak z právnych predpisov, jednak z vnútorných normatívnych a individuálnych právnych aktov, ktoré zodpovedný zamestnanec porušil alebo nedodržiaval.

Základným predpokladom - právnym základom disciplinárnej zodpovednosti v štátnej službe - je existencia zamestnaneckého vzťahu. Disciplinárna zodpovednosť má vnútorne organizačnú povahu, uplatňuje sa voči osobám, ktoré sú na základe spravidla zamestnaneckého vzťahu vo vzťahu určitej organizačnej podriadenosti voči tomu, kto disciplinárnu zodpovednosť uplatňuje. (Boguszak, Čapek, Veverka, 1991/1) Disciplinárna zodpovednosť sa realizuje medzi subjektmi, ktoré sú vo vzájomnom vzťahu nadriadenosti a nerovnosti, jej špecifikum spočíva v tom, že ide o postih osôb, ktoré sú v osobitných právnych vzťahoch k určitej inštitúcii, s osobitnými právami a povinnosťami vyplývajúcimi práve z tohto vzťahu. (Hendrych, 1998/3) Vzťahy súvisiace s uskutočňovaním disciplinárnej zodpovednosti majú mocenský charakter, vyjadrujú nadriadenosť zamestnávajúceho a podriadenosť zamestnanca právneho vzťahu. Pri uplatňovaní disciplinárnej zodpovednosti zodpovednostný vzťah vzniká medzi subjektom, ktorý porušil, resp. nesplnil osobitné právne povinnosti vyplývajúce z príslušného právneho vzťahu, a tým, kto mu je na základe tohto právneho vzťahu nadriadený. Pre súkromnoprávne úpravy, založené na vzťahoch rovnosti subjektov, je disciplinárna zodpovednosť neprijateľná, vylučuje to samotná povaha veci.

Disciplinárna zodpovednosť je jedným z typických a charakteristických znakov zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe. Administratívnoprávnej povahe disciplinárnej zodpovednosti zodpovedá aj povaha chránených vzťahov, v ktorých štátny zamestnanec plní nielen povinnosti súvisiace s pracovnou činnosťou, ale aj osobitné povinnosti vyplývajúce predovšetkým z noriem

správneho práva, keď vykonáva činnosť menom štátu a plní úlohy a funkcie štátu. Disciplinárna povinnosť v štátnej službe vyplýva zo zákona, je sankciou za porušenie zákona. Skutkovým základom disciplinárnej zodpovednosti štátnych zamestnancov je disciplinárny delikt (disciplinárne previnenie), t. j. protiprávne konanie narušujúce služobnú disciplínu, vymedzenú právnymi predpismi, ale aj vnútornými pokynmi. Pre určenie podstaty disciplinárnej zodpovednosti je tiež charakteristická povaha povinností, ktorých porušenie je disciplinárnym deliktom. Vzhľadom na to, že v štátnej službe sa uplatňuje zvýšená miera povinností subjektov týchto vzťahov, v porovnaní so všeobecnou mierou povinností ostatných občanov, možno z tohto pohľadu konštatovať, že aj disciplinárna zodpovednosť je zodpovednosťou zvýšenou, uplatňujúcou sa ako dôsledok porušenia zvláštnych právnych povinností, vyplývajúcich z vnútroorganizačného vzťahu subjektu k určitej organizácii. (Červený, 1990/2) Pre uplatňovanie disciplinárnej zodpovednosti v štátnej službe je príznačné, že subjekt, ktorý porušil služobnú disciplínu, je vo vzťahu podriadenosti voči tomu, kto disciplinárnu zodpovednosť uplatňuje, a to dovtedy, kým subordinačný vzťah trvá. Subjekt oprávnený realizovať disciplinárnu zodpovednosť má zo zákona zverenú disciplinárnu právomoc. Disciplinárna právomoc je právnym nástrojom uplatňovania disciplinárnej zodpovednosti, spravidla býva zverená buď hierarchicky nadriadenému orgánu (v tomto prípade je výhodou dobrá a bezprostredná znalosť pomerov, pružnosť v rozhodovaní), alebo nezávislému kolektívnemu orgánu, najčastejšie disciplinárnym komisiám (v tomto prípade sa výhodou zdá väčšia objektivita, menšie riziko subjektivismu). V súvislosti s uplatňovaním disciplinárnej právomoci sa prikláňame k tým názorom v našej teórii i praxi, v zmysle ktorých chápeme disciplinárnu právomoc ako časť štátnej moci. V tomto zmysle disciplinárnu právomoc chápeme ako súčasť výkonu štátnej moci, orgány realizujúce disciplinárnu právomoc majú postavenie orgánov štátnej moci, pri uplatňovaní disciplinárnej právomoci konajú vo svojom mene, nie v mene zamestnávateľa, disciplinárna právomoc je im zverená ad personam.

Súčasná právna úprava zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe na označenie sankcií potihujúcich konanie naplňajúce skutkovú podstatu disciplinárneho deliktu (disciplinárneho previnenia) požíva termín disciplinárne opatrenia (predtým disciplinárne tresty). Disciplinárne opatrenia predstavujú, u subjektov, voči ktorým smerujú, jednak morálnu, ale aj hmotnú ujmu, nesmerujú bezprostredne k obnoveniu zákonného stavu, ich uplatňovanie smeruje predovšetkým k dosiahovaniu preventívno-výchovných účinkov. Cieľom ukladania disciplinárnych opatrení je prednostne individuálna a všeobecná prevencia, ukladanie disciplinárnych opatrení nesleduje vytvorenie alebo obnovenie pôvodného právneho stavu. (Kurul, 2009/5)

Disciplinárne konanie upravujú príslušné zákony o štátnej službe, priebeh disciplinárneho konania smeruje k objasneniu všetkých okolností, za ktorých došlo k porušeniu služobnej disciplíny a k spáchaniu disciplinárneho previnenia. Štátny zamestnanec musí mať možnosť pred uložením disciplinárneho opatrenia vyjadriť sa k veci, navrhovať dôkazy a obhajovať sa.

Výsledkom disciplinárneho konania je rozhodnutie, ktorým sa ukladá disciplinárne opatrenie. Rozhodnutie o uložení disciplinárneho opatrenia je výrazom nerovnej pozície strán, ich vzájomnej nadriadenosti a podriadenosti, je výrazom mocenského postavenia štátu, ako zamestnávateľa, v tomto vzťahu. So zreteľom na výchovné pôsobenie disciplinárneho opatrenia, ale aj v záujme právnej istoty dotknutého štátneho zamestnanca je uloženie disciplinárneho opatrenia časovo obmedzené.

Disciplinárna zodpovednosť v štátnej službe zaniká skončením príslušného zamestnaneckého vzťahu tvoriaceho jej právny základ, to znamená, že disciplinárna zodpovednosť trvá dovtedy, kým podriadenosť nezanikne.

Záver

Sme tej mienky, že disciplinárna zodpovednosť ako osobitný druh právnej zodpovednosti je jedným z výrazných, typických a charakteristických znakov zamestnaneckých vzťahov v štátnej službe dotvárajúci ich verejnoprávnu povahu. Uplatňovanie disciplinárnej zodpovednosti je

jedným z výrazných právnych prostriedkov spojených s dôslednou realizáciou práv a povinností subjektov týchto vzťahov. Disciplinárna zodpovednosť v zamestnaneckých vzťahoch v štátnej službe má zásadne vnútroorganizačnú povahu, je uplatňovaná vo vnútri týchto vzťahov a podliehajú jej iba osoby, ktoré sú k tejto organizácii v určitom organizačnom vzťahu. Je výrazom vzťahov nadriadenosti a podriadenosti, zánikom štátnozamestnaneckého vzťahu končí aj jej uplatňovanie.

Literatúra

- [1] BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – VEVERKA, V. 1991. *Základy teórie práva*. Praha: Aleko, 1991. s. 179.
- [2] ČERVENÝ, Z. 1990. *Podstata disciplinárnej zodpovednosti*. In: *Správné právo*, no. 1, 1990. s. 44.
- [3] HENDRYCH, D. a kol. 1998. *Správné právo*. Praha: C. H. Beck, 1998. s. 140.
- [4] KURIL, J. 2006. *Štátna služba*. Bratislava: Akadémia PZ, 2006. s. 94 a nasl.
- [5] KURIL, M. a kol. 2009. *Základy pracovného práva*. Bratislava: VŠEMVS, 2009. s. 178.
- [6] SCHRÖCK, R. 1992. *Súčasný stav a ďalší vývoj pracovného zákonodarstva v ČSFR*. Právny obzor č. 9/1992. s. 818.
- [7] ŠKULTÉTY, P. 1997. *Správné právo hmotné*. Bratislava: PFUK, 1997. s. 134.

Analýza vybraných vývojových tendencií trhu internetových médií v Slovenskej republike¹

Marcel LINCÉNYI – Michal FABUŠ*

Analysis of selected development tendencies of the internet media market in the Slovak Republic

Abstract

The main goal of this research study was to analyse the development trends of the selected Internet media on market in the Slovak Republic, for the continuously monitored period from 2008 to 2017. The research confirmed that not only a clear trend of increasing internet media traffic, but also a trend of increasing advertising in this sector. Among other things, the research showed that Internet media traffic quadrupled in 10 years, while the volume of advertising in the monitored Internet advertising media increased almost fivefold during the monitored period.

Keywords: radio stations, broadcast, market development, market of radio stations, analysis, advertising amount

JEL Classification: M21, Y80

Úvod

Vývojové tendencie trhu internetových médií môžeme analyzovať a hodnotiť na základe návštevnosti internetových médií a objemu internetovej reklamy.

Slovenský internet má stále tendenciu rastu. Stal sa súčasťou života nielen mladej generácie, ale takmer celej populácie. Fenomén sociálnych sietí z neho vytvoril významné médium pre modernú komunikáciu. Je rýchly, lacný a poskytuje takmer okamžitú spätnú väzbu. Hoci je internet symbolom slobody, paradoxom je, že o užívateľovi vedia digitálne agentúry takmer všetko. Pre zadávateľa je to nesmierne výhodné, pretože skutočne platí za definovanú cieľovú skupinu alebo počet návštev. Dnes je možné komunikačnú kampaň zacieliť aj prísne regionálne, alebo len na veľmi úzku cieľovú skupinu a úspech kampane bude skutočne len na kvalite posolstva. Jedinou nevýhodou merania internetu je to, že väčšina údajov je deklarovaná respondentom a nie je možné ju overiť – jedná sa hlavne o sociodemografické údaje (vek, stav, príjem, zamestnanie). Miesto pripojenia, počet unikátnych návštev a lokalita sú presné.²

Od roku 2006, odkedy sú dostupné dáta o informatizácii slovenských domácností, do roku 2017, stúpol pomer domácností pripojených na internet trojnásobne – z 26,6 % v roku 2006 (Vlačuha et al., 2012) na 81,3 % v roku 2017 (Vlačuha et al. 2017). Najvyšší nárast bol oproti predošlému roku zaznamenaný v roku 2007 (19,5 %), pričom vysoký nárast pokračoval aj v roku 2008 (12,2 %). V období od roku 2009 do roku 2012 rástol pomer domácností pripojených na internet od 3 do 5 %, (Vlačuha et al., 2012) pričom od roku 2013 do súčasnosti je to približne 1 % nárast pripojených domácností ročne. (Vlačuha et al. 2017).

Najčastejšie využívali internet v priebehu posledných 3 mesiacov z celej populácie vo veku 16-74 rokov respondenti vo veku 35-44 (95,3 %), 16-24 (95 %), 25-34 (93,7 %), 45-54 (84,4 %), pričom najmenej respondenti vo veku 55-64 (65,1 %) a respondenti vo veku 65-74 (36,6 %). (Vlačuha et al. 2017).

1 Metodológia

Hlavným výskumným cieľom bola analýza vývojových tendencií trhu vybraných internetových médií v Slovenskej republike za kontinuálne sledované obdobie v rokoch 2008-2017.

Sekundárnym výskumným cieľom bola analýza vývoja veľkosti mediálneho publika vybraných internetových médií v Slovenskej republike v rokoch 2008-2017 na základe údajov o návštevnosti internetových médií.

Ďalším sekundárnym výskumným cieľom bola analýza vývoja objemu internetovej reklamy v Slovenskej republike v rokoch 2008-2017.

V rámci ďalšieho plánovania a návrhu výskumu sme uprednostnili **koncept výskumných otázok**, v rámci ktorého sme identifikovali jednu hlavnú výskumnú otázku (VO), ktorú sme rozpracovali na ďalšie dve špecifické výskumné otázky:

Hlavná výskumná otázka: Aké boli vývojové tendencie trhu vybraných internetových médií v Slovenskej republike za sledované obdobie v rokoch 2008-2017?

Špecifická výskumná otázka: Aký je vývoj návštevnosti internetových médií v Slovenskej republike v sledovanom období 2008-2017?

Predpokladáme viac ako dvojnásobný nárast návštevnosti internetových médií v Slovenskej republike v roku 2017 oproti roku 2008. Opierame sa pritom o výsledky Štatistického úradu Slovenskej republiky, ktorý zistil, že od roku 2006 do roku 2017 až trojnásobne stúpol pomer domácností pripojených na internet. (Vlačuha et al. 2017).

Špecifická výskumná otázka: Aký bol vývoj objemu internetovej reklamy vo vybraných internetových médiách v rokoch 2008-2017?

Očakávame viac ako trojnásobný nárast objemu internetovej reklamy v roku 2017 oproti roku 2008. Svoje tvrdenie sme pritom stanovili jednak na základe vývojových tendencií pripojených domácností na internet, ale taktiež na základe výsledkov výskumu vývoja objemu reklamy celoslovenských denníkov, ktoré sa za roky 2000 až 2014 takmer strojnásobili. (Lincényi, Fabuš 2017).

Výskumné metódy

Vo výskume sme použili ekonomickú analýzu a komparatívnu analýzu. V rámci ekonomickej analýzy sme analyzovali monitoring internetovej reklamy všetkých sledovaných reklamných internetových médií a taktiež sme analyzovali reálnych internetových užívateľov. „Analýza inzertných príjmov, tzv. monitoring inzercie, je kvantitatívnej povahy. Objem inzercie je jedným z podstatných ukazovateľov, podľa ktorého sa posudzuje miera koncentrácie na mediálnom trhu (zvyšovanie trhových podielov mediálnych prevádzkovateľov).“ (Trampota, 2010, str. 46-47)

Po zbere dát sme údaje podrobili procesu verifikácie, selekcie a klasifikácie. Nasledovala komparatívna analýza, kde sme jednotlivé údaje porovnávali naprieč sledovaného obdobia v rokoch 2008 až 2017. Pre prehľadnejšiu prezentáciu výsledkov komparatívnej analýzy sme dáta spracovali do formy grafov.

Výskumný súbor:

Aj keď je internet veľmi dynamické prostredie, trh internetových médií je na Slovensku za posledné roky stabilný, čo dokazuje skutočnosť, že v prvej dvadsiatke sa nachádzajú prakticky stále tie isté webové portály, len ich poradie sa niekedy mení.

Pre analýzu objemu internetovej reklamy na Slovensku v rokoch 2008-2017 použijeme podklady Interactive Advertising Bureau Slovakia (IAB Slovakia), ktoré je najväčším združením pre internetový **monitoring** pôsobiacim na slovenskom digitálnom trhu, ktorý prevádzkuje jednotný

nezávislý auditovaný rebríček návštevnosti slovenských internetových médií AIMmonitor a taktiež od roku 2007 každoročne vyhodnocuje objemy internetovej reklamy. Údaje IAB Slovakia ohľadom objemov internetovej reklamy pozostávajú z media-net-net hodnoty reklamy na členských serveroch IAB Slovakia a kvalifikovaného odhadu IAB Slovakia tržieb slovenských a medzinárodných nečlenských serverov.³

Analýzu vývoja návštevnosti internetových médií v SR sme zrealizovali na základe výsledkov IMmonitor. Dáta z AIMmonitor sú oficiálne akceptovanými dátami (jednotná mena) zo strany reklamných, mediálnych agentúr a zadávateľov reklamy. AIMmonitor poskytuje dáta o návštevnosti internetových médií a sociodemografický profil užívateľov internetu. Získané dáta slúžia na plánovanie, nákup a vyhodnocovanie reklamných kampaní internetových médií na Slovensku. Tento projekt bol oficiálne spustený v januári 2007. Zadávateľom výskumu je IAB Slovakia a realizátorom projektu je spoločnosť Gemius Slovakia. Meranie AIMmonitor je realizované prostredníctvom systému gemiusAudience™, ktorého hlavnými súčasťami sú: merací systém gemiusTraffic, ktorý umožňuje sledovanie používania internetovej stránky pomocou zberných skriptov vložených do zdrojového kódu stránky. Tento systém meria počet návštevníkov (cookies), zobrazenia (PV), strávený čas a pohyb na stránke, taktiež technické parametre použitých zariadení, ďalej pop-up panel, ktorý zabezpečuje zber sociodemografických ukazovateľov návštevníkov stránok.⁴ Vývoj návštevnosti internetových médií v SR sme analyzovali na základe údajov reálnych užívateľov. Jednotlivé roky sme z priestorových dôvodov komparovali na základe údajov v mesiaci január, avšak bolo naplnené základné pravidlo výskumnej metódy komparovať to, čo porovnateľné je. Autor si je vedomý, že pri prepočtoch podielu trhu internetových médií v rámci jednotlivých mesiacoch počas roka nastali menšie odchýlky, či už v poklese alebo náraste, avšak tie neboli natoľko významné, keďže ani v jednom roku sa poradie týchto internetových médií nezmenilo.

2 Analýza

2.1 Analýza vývoja objemu internetovej reklamy v Slovenskej republike

Na Slovensku výdavky do internetovej reklamy v roku **2017** dosiahli výšku takmer 118 miliónov eur. V rámci členských výdavkov do jednotlivých formátov najviac narástla natívna reklama, ktorá dosiahla hodnotu štvornásobku výdavkov roka 2016. Na členských médiách rástlo aj video o 39% v porovnaní s rokom 2016. Za rastom programmatického predaja reklamy o 62% stojí práca médií, ktoré v roku 2017 urobili významný posun v možnostiach automatizovaného nákupu ich mediálneho priestoru. Bannerová reklama zaznamenala celkovo minimálny nárast (o 0,4%) v porovnaní s rokom 2016. Rast zaznamenal typ reklamy „classifieds and directories“ (tzv. riadková inzercia, katalógová reklama) o 8%. Výrazný nárast zaznamenala spoločnosť v mobilnej reklame za celý trh, ako aj v členskej základni (u členov dosiahla 7,5 násobok roka 2016). Aktuálne má mobilná reklama 37% podiel z celkových výdavkov. V roku 2017 bol na Slovensku programmaticky nakúpený mediálny priestor v hodnote cez 9 mil. eur. Tento spôsob nákupu je atraktívny najmä v prípade video reklamy.⁵

V roku **2016** výdavky na internetovú reklamu presiahli hranicu 112 miliónov €. Podľa deklarovaných príjmov členov združenia pre internetovú reklamu IAB Slovakia a klasifikovaného odhadu AdEx komisie výdavky do internetovej reklamy medziročne rástli o 23,2%. Od roku 2012 ide o najvyššie dosiahnuté medziročné percento rastu. V absolútnej hodnote je na čele reklamných formátov bannerová reklama s 28,4% percentom rastu. Pod jej medziročný nárast sa postupne podpisujú každoročné rasty programmatic reklamy, videa a mobilnej reklamy. Tento trend je zachytený aj v deklaráciách členských médií: programmatic zaznamenal 47% rast, mobilná display reklama 46% rast a video reklama 29% nárast oproti roku 2015. Celkovo však tieto tri kategórie v roku 2016 tvoria len 30% podiel na bannerovej reklame deklarovanej členmi IAB Slovakia. Vyhľadávanie si udržiava pevnú pozíciu, ale jeho celkový podiel na reklamných výdavkoch v porovnaní s predošlým rokom o málo klesol. Najvyššie percento medziročného nárastu zaznamenala položka Other, v ktorej sú zahrnuté viaceré formy reklamy, tie však samostatne v absolútnych hodnotách nevykazujú vysoké čísla. Spomedzi týchto formátov najviac výdavkov smeruje do natívnej reklamy, PR článkov a affiliate marketingu. Natívna reklama dosiahla medzi členskými médiami

90% rast v porovnaní s rokom 2015.⁶

Príjmy z internetovej reklamy na slovenskom online trhu v roku **2015** poskočili o 20,5 %. V roku 2015 slovenskí zadávatelia minuli na slovenských a nadnárodných internetových médiách viac ako 91 miliónov €. V porovnaní s rokom 2014 ide o 20,5% nárast. Príjmy sú tvorené deklarovanými nahlasovanými príjmami členských médií IAB Slovakia a kvalifikovaným odhadom príjmov nečlenských médií, ako aj nadnárodných spoločností pôsobiach na slovenskom online trhu. Členovia IAB Slovakia deklarujú príjmy z online na polročnej báze. Pozitívne hodnotíme návrat postupného zvyšovania percentuálneho rastu v medziročných porovnaníach, nakoľko medzi rokmi 2013 a 2014 príjmy z online narástli, ale o takmer 3% menej, ako v predchádzajúcom medziročnom porovnaní - viď. graf nižšie.⁷

Internetová reklama v roku **2014** narástla o 14,7% Podľa deklarácií objemov členov IAB Slovakia a odhadu príjmov medzinárodných a slovenských nečlenských médií rástol objem príjmov z internetovej reklamy o 14,7% v porovnaní s rokom 2013. V absolútnom vyjadrení dosiahol objem reklamy v roku 2014 viac ako 75,5 mil. €. Rast objemu sa teda z agregovaného pohľadu spomalil (2013/2012 17,5%). V absolútnom vyjadrení predstavuje rast takmer 9,7 mil. €. ⁸

Výdavky do online reklamy narástli na Slovensku podľa odhadu brandžovej asociácie internetových médií IAB v roku **2013** o 17,3 percenta, čo bol tretí najvyšší medziročný skok spomedzi ostatných európskych krajín. Rýchlejšie rástli výdavky v Rusku (+26,8 %) a v Turecku (+24,3 %). Hodnotu slovenského trhu online reklamy IAB Slovakia odhadla v reporte za rok 2013 na 65,8 milióna eur, bez započítania agentúrnych provízií a bonusov. Tento objem počítal aj s odhadom tržieb hráčov ako Facebook a Google, ktorí lokálne údaje neposkytujú. Medziročne išlo o 18-percentný nárast. Podľa odhadov mediálnej siete ZenithOptimedia dosiahli reálne výdaje na internetovú reklamu na Slovensku 45 miliónov eur. Medziročný nárast podľa nich činil 28,6 percenta. ⁹

V roku **2012** dosiahli na Slovensku celkové výdavky do internetovej reklamy výšku 56,022,793 miliónov €, z toho display (21,330,188), classifieds a Directories (12,446,982), paid-for search (20,231,973), a zvyšné ďalšie. ¹⁰

V roku **2011** boli na Slovensku celkové výdavky do internetovej reklamy vo výške 45175847 miliónov €, z toho display (20,793,003), classifieds a Directories (7,456,469), paid-for search (13,113,166), sponsorship (950,837), e-mail (514,967), slotting fees (168,368), rich media (1,406,264), lead generation (772,773). ¹¹

V roku **2010** dosiahli na Slovensku celkové výdavky do internetovej reklamy výšku 25,086,605

⁶ IAB. 2017. V roku 2016 výdavky do internetovej reklamy presiahli hranicu 112 miliónov eur. [online]. 2017 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/tlacove-centrum/v-roku-2016-vydavky-internetovej-reklamy-presiahli-hranicu-112-milionov-eur/>

⁷ IAB. 2016. Príjmy z internetovej reklamy na slovenskom online trhu poskočili o 20,5 %. [online]. 2016 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/tlacove-centrum/prijmy-z-internetovej-reklamy-na-slovenskom-online-trhu-poskocili-o-205/>

⁸ IAB. 2015. Objemy reklamy na Slovensku v roku 2014. [online]. 2015 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/tlacove-centrum/objemy-reklamy-slovensko-tlacova-sprava/>

⁹ CWITKOVICS, Tomáš. 2014. Rast výdavkov do online reklamy bol vlní na Slovensku tretí najvyšší v Európe. [online]. 2014 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://medialne.etrend.sk/internet/rast-vydavkov-do-online-reklamy-bol-vlni-na-slovensku-treti-najvyssi-v-europe.html>

¹⁰ IAB Slovakia. 2018. Objem internetovej reklamy (SK). [online]. 2018 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/vydavky-do-reklamy/objemy-internetovej-reklamy-sk-2017/>

¹¹ IAB Slovakia. 2018. Objem internetovej reklamy (SK). [online]. 2018 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/vydavky-do-reklamy/objemy-internetovej-reklamy-sk-2017/>

miliónov €, z toho display (13,105,787), classifieds a Directories (4,961,665), paid-for search (3,973,87), sponsorship (736,806), e-mail (751,963), slotting fees (114,992), rich media (1,119,134), lead generation (322,371).¹²

V roku **2009** boli na Slovensku celkové výdavky do internetovej reklamy vo výške 23,291,985 miliónov €, z toho display (12,112,774), classifieds a Directories (5,167,190), paid-for search (3,757,636), sponsorship (445,345), e-mail (608,095), slotting fees (150,473), rich media (990,663), lead generation (59,809).¹³

V roku **2008** dosiahli na Slovensku celkové výdavky do internetovej reklamy výšku 24,627,461 miliónov €, z toho display (14,176,425), classifieds a Directories (4,753,933), paid-for search (4,026,223), sponsorship (504,845), e-mail (733,685), slotting fees (0), rich media (389,199), lead generation (43,151).¹⁴

Pre jednoznačnejšie zobrazenie vývojových trendov sme sa snažili ukázať konkrétny vývoj investícií do internetovej reklamy vyjadrený presnými údajmi v eurách. Viac graf č. 1.

2.2 Analýza vývoja návštevnosti internetových médií v Slovenskej republike

V januári v roku **2017** AIMmonitor u všetkých sledovaných reklamných internetových médií odhadoval 44 001 407 skutočných internetových užívateľov. Z toho najviac reálnych internetových užívateľov mali: azet.sk (2799976), zoznam.sk (2444011), sme.sk (2262691), aktuality.sk (2129825), atlas.sk (1867208), cas.sk (1849794), heureka.sk (1813390), bazos.sk (1609764), topky.sk (1603171), pluska.sk (1552757).

V januári v roku **2016** AIMmonitor u všetkých sledovaných reklamných internetových médií odhadoval 40 515 656 skutočných internetových užívateľov. Z toho najviac reálnych internetových užívateľov mali: azet.sk (2830281), zoznam.sk (2471274), sme.sk (2290470), aktuality.sk (2087634), cas.sk (1996733), atlas.sk (1926375), topky.sk (1677576), heureka.sk (1654680), pravda.sk (1604287), pluska.sk (1488670).

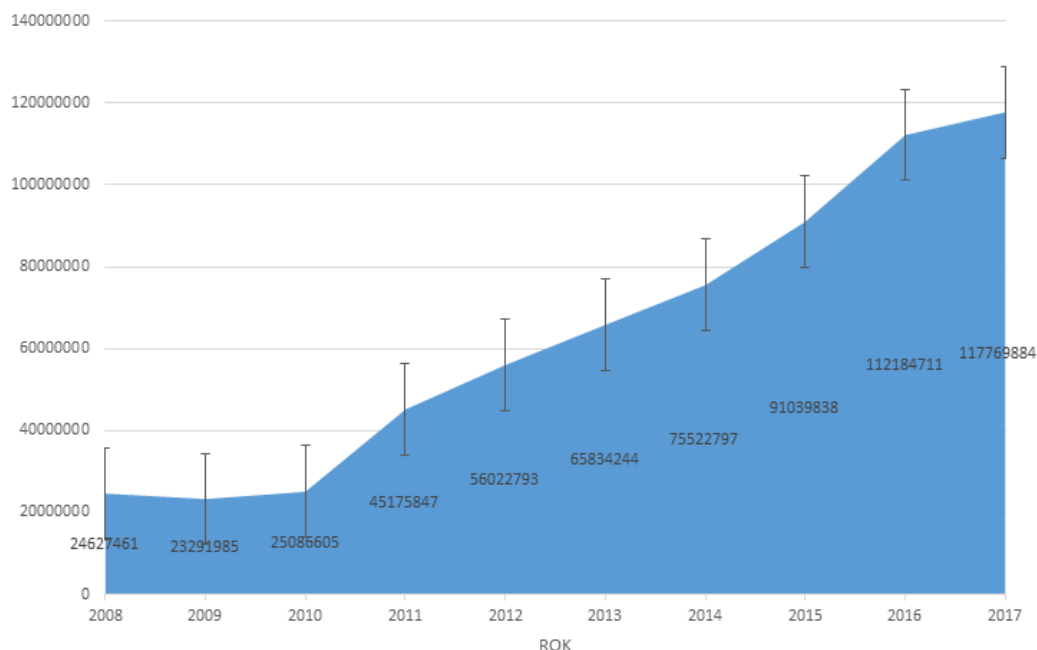
V januári v roku **2015** AIMmonitor u všetkých sledovaných reklamných internetových médií odhadoval 34 360 924 skutočných internetových užívateľov. Z toho najviac reálnych internetových užívateľov mali: azet.sk (2665446), zoznam.sk (2354199), sme.sk (2118123), aktuality.sk (2079434), cas.sk (1833787), atlas.sk (1753452), topky.sk (1616898), pravda.sk (1389159), heureka.sk (1364720), pluska.sk (1064119).

Graf 1: Analýza vývoja celkového objemu internetovej reklamy (v eurách) v rokoch (2008 – 2017)

¹² IAB Slovakia. 2018. Objem internetovej reklamy (SK). [online]. 2018 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/vydavky-do-reklamy/objemy-internetovej-reklamy-sk-2017/>

¹³ IAB Slovakia. 2018. Objem internetovej reklamy (SK). [online]. 2018 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/vydavky-do-reklamy/objemy-internetovej-reklamy-sk-2017/>

¹⁴ IAB Slovakia. 2018. Objem internetovej reklamy (SK). [online]. 2018 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/vydavky-do-reklamy/objemy-internetovej-reklamy-sk-2017/>

zdroj: (AIMmonitor, 2017, s. 10).

V januári v roku **2012** AIMmonitor u všetkých sledovaných reklamných internetových médií odhadoval 22 871 084 skutočných internetových užívateľov. Z toho najviac reálnych internetových užívateľov mali: azet.sk (1827188), zoznam.sk (1802722), sme.sk (1620139), atlas.sk (1460265), aktuality.sk (1362534), topky.sk (1236412), cas.sk (1038064), pravda.sk (976726), centrum.sk (840738), heureka.sk (787201).

V januári v roku **2011** AIMmonitor u všetkých sledovaných reklamných internetových médií odhadoval 19 927 760 skutočných internetových užívateľov. Z toho najviac reálnych internetových užívateľov mali: azet.sk (1791791), zoznam.sk (1749549), sme.sk (1506503), atlas.sk (1391302), topky.sk (1038870), aktuality.sk (897684), pravda.sk (867745), cas.sk (840360), centrum.sk (814374), markiza.sk (683703), tvnoviny.sk (557736).

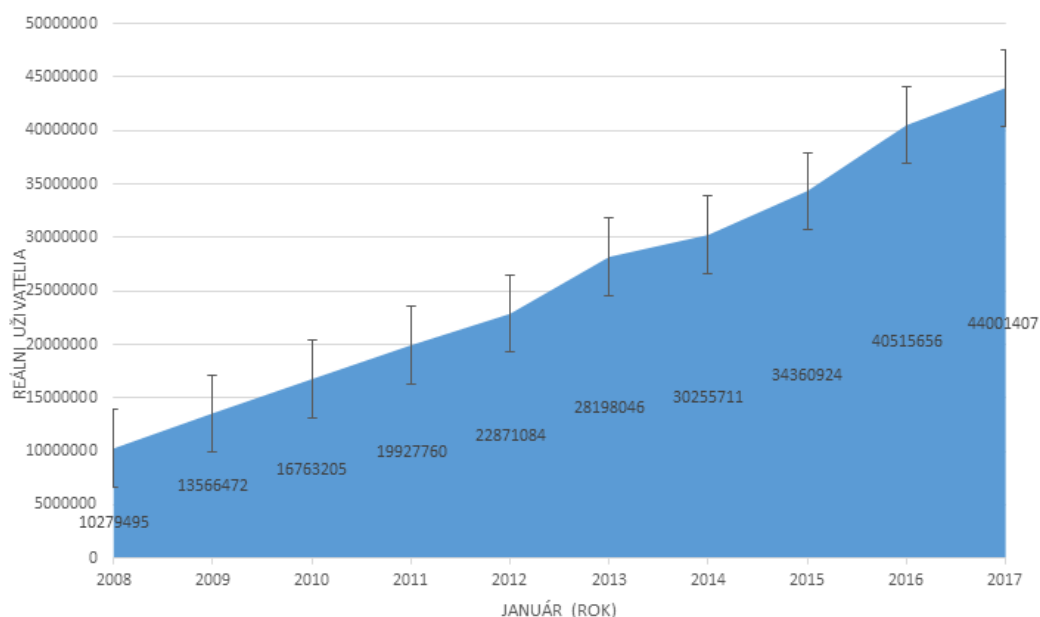
V januári v roku **2010** AIMmonitor u všetkých sledovaných reklamných internetových médií odhadoval 16 763 205 skutočných internetových užívateľov. Z toho najviac reálnych internetových užívateľov mali: azet.sk (1742961), zoznam.sk (1585418), sme.sk (1373440), atlas.sk (1309864), topky.sk (928841), aktuality.sk (831254), centrum.sk (809122), pravda.sk (693769), cas.sk (590151), markiza.sk (565333).

V januári v roku **2009** AIMmonitor u všetkých sledovaných reklamných internetových médií odhadoval 13 566 472 skutočných internetových užívateľov. Z toho najviac reálnych internetových užívateľov mali: azet.sk (1518960), zoznam.sk (1470046), atlas.sk (1227663), sme.sk (1156486), topky.sk (871912), centrum.sk (765202), aktuality.sk (752985), pravda.sk (566515), markiza.sk (511792), cas.sk (505441).

V januári v roku **2008** AIMmonitor u všetkých sledovaných reklamných internetových médií odhadoval 10 279 495 skutočných internetových užívateľov. Z toho najviac reálnych internetových užívateľov mali: zoznam.sk (1460097), azet.sk (1294699), atlas.sk (1149290), sme.sk (975949), topky.sk (928026), centrum.sk (719827), aktuality.sk (562071), markiza.sk (500747), pravda.sk (428693), profesia.sk (393928).

Graf 2: Analýza vývoja odhadovaných skutočných internetových užívateľov

(mesiac január) v rokoch (2008 – 2017)

nuar - 44,001,407) zvýšil stovnasobne. Pri skúmaní návštevnosti internetových médií v SR teda možno pozorovať jasný trend, ktorý má za posledných 10 rokov vzrastajúcu tendenciu, nakoľko ani počas jediného roku medziročne nepoklesol počet internetových užívateľov. Najvyšší nárast internetových užívateľov bol v sledovanom období zaznamenaný v období 2015-2017, keď nárastol počet internetových užívateľov v mesiaci január takmer o tretinu oproti údajom z januára v roku 2014. V januári v roku 2016 pribudlo až 6,154,732 internetových užívateľov oproti januáru v predošlom roku. Každoročný nárast internetových užívateľov bol taký silný, že ani v jednom roku v januári nepoklesol počet reálnych užívateľov pod hranicu 2 000 000 užívateľov oproti predošlému obdobiu. Pri prepočtoch podielu reálnych internetových užívateľov možno konštatovať, že tento trh internetových médií je za posledné roky stabilný, nakoľko od roku 2010 sa poradie na prvých 3 miestach nemení: 1. azet.sk, 2. zoznam.sk, 3. atlas.sk. V roku 2009 sa stal lídrom internetových médií azet.sk, ktorý odsunul zoznam.sk na druhé miesto, kde zostal až do roku 2017. V rokoch 2008-2009 bol na tretej priečke atlas.sk, ktorého v roku 2010 vystriedalo sme.sk, ktorý je na tejto pozícii až do roku 2017.

V rámci druhej špecifickej výskumnej otázky sme očakávali viac ako trojnásobný nárast objemu internetovej reklamy v roku 2017 oproti roku 2008, pričom svoju domnienku sme vyslovili jednak na základe vývojových tendencií pripojených domácností na internet, ale taktiež na základe výsledkov výskumu vývoja objemu reklamy celoslovenských denníkov, ktoré sa za roky 2000 až 2014 takmer strojnásobili. (Lincényi, 2017). Aj toto tvrdenie sa potvrdilo. Uskutočnená

analýza však preukázala, že prírastok bol ďaleko vyšší ako očakávaný dvojnásobok, nakoľko celkový objem internetovej reklamy z roku 2008 (24,627,461 €) sa do roku 2017 (117,769,884 €) zvýšil takmer päťnásobne. Najvyšší nárast objemu reklamy oproti predošlému roku sme pozorovali v roku 2016 (21,144,873 €), a následne v roku 2011 (20,089,242 €). Je veľmi zaujímavé, že nárast objemu reklamy oproti predošlému roku v období od roku 2011 do roku 2016 bol taký silný, že ani raz nepoklesol pod hranicu 9 miliónov eur. Stagnáciu tendencie nárastu môžeme pozorovať v rokoch 2009, 2010 a 2017. Objem internetovej reklamy na slovenskom trhu v sledovanom období jedinýkrát poklesol, a to v roku 2009 (23,291,985 €), keď bol celkový objem internetovej reklamy nižší ako v predošlom roku (24,627,461 €) a následnou stagnáciou tendenciu nárastu v roku 2010 (25,086,605 €). Uvedený pokles a stagnáciu je možné vysvetliť dopadmi svetovej hospodárskej krízy.

Záver

Na základe analýzy vývoja objemu reklamy vo vybraných celoslovenských internetových médiách v Slovenskej republike v roku 2008 až 2017 možno konštatovať nasledovné závery:

V sledovanom období (2008-2017) sme zaznamenali zreteľný trend nárastu návštevnosti internetových médií v SR, ktorý sa zvýšil štvornásobne z roku 2008 (mesiac január - 10,279,495) v rovnakom sledovanom období do roku 2017 (mesiac január - 44,001,407), pričom ani počas jediného roku medziročne nepoklesol počet internetových užívateľov. Pri analýze prepočtov podielu reálnych internetových užívateľov možno ďalej konštatovať, že tento trh internetových médií je za posledné roky stabilný, nakoľko od roku 2010 sa nemení poradie na najvyšších 3 miestach (1. azet.sk, 2. zoznam.sk, 3. atlas.sk). Pri prepočtoch podielu internetových médií na trhu v rámci jednotlivých mesiacov počas roka síce nastali menšie odchýlky, či už v poklese alebo náraste, ani v jednom roku sa však poradie týchto internetových médií nezmenilo.

V analyzovanom období ďalej možno pozorovať jasný trend nárastu internetovej reklamy, ktorý sa zvýšil takmer päťnásobne z roku 2008 (24,627,461 €) do roku 2017 (117,769,884 €). Dopady svetovej hospodárskej krízy sa do slovenského internetového trhu premietli až do roku 2009, keď bol celkový objem internetovej reklamy (23,291,985 €) nižší, ako v roku 2008 (24,627,461 €) a následnou stagnáciou tendenciu nárastu v roku 2010 (25,086,605 €).

Literatúra

- [1] CWITKOVICS, Tomáš. 2014. Rast výdavkov do online reklamy bol vlni na Slovensku tretí najvyšší v Európe. [online]. 2014 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://medialne.etrend.sk/internet/rast-vydavkov-do-online-reklamy-bol-vlni-na-slovensku-treti-najvyssi-v-europe.html>.
- [2] IAB Slovakia. 2018. O nás. [online]. 2018 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/o-nas/>.
- [3] IAB Slovakia. 2019. O nás. [online]. 2018 [2.1.2019]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/aimmonitor/>.
- [4] IAB. 2017. V roku 2016 výdavky do internetovej reklamy presiahli hranicu 112 miliónov eur. [online]. 2017 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/tlacove-centrum/v-roku-2016-vydavky-internetovej-reklamy-presiahli-hranicu-112-milionov-eur/>.
- [5] IAB. 2016. Príjmy z internetovej reklamy na slovenskom online trhu poskočili o 20,5 %. [online]. 2016 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/tlacove-centrum/prijmy-z-internetovej-reklamy-na-slovenskom-online-trhu-poskocili-o-205/>.
- [6] IAB. 2015. Objemy reklamy na Slovensku v roku 2014. [online]. 2015 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/tlacove-centrum/objemy-reklamy-slovensko-tlacova-sprava/>.
- [7] IAB Slovakia. 2018. Objem internetovej reklamy (SK). [online]. 2018 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://www.iabslovakia.sk/vydavky-do-reklamy/objemy-internetovej-reklamy-sk-2017/>.
- [8] LINCÉNYI, Marcel – FABUŠ, Michal. 2017. Economic trends of business actors on daily newspaper market: Case of the Slovak republic. *Entrepreneurship and Sustainability issues*. Volume 5, Numer 1 (September). ISSN 2345-0282. DOI: <http://doi.org/10.9770/jesi.2017.5.1>.

- [9] LIPTÁK, R. Analýza mediálneho trhu v Slovenskej republike [online]. 2014 [cit. 2016-02-16]. Dostupné z: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:YOvG2PMG15AJ:www.nsr.sk/download.php%3FFNAME%3D1418718194.upl%26ANAME%3DAnal%25C3%25B-Dza%2Bslowenskeho%2Bmedialneho%2Btrhu.pdf+%&cd=1&hl=sk&ct=clnk&gl=sk>.
- [10] PZ. 2018. Výdavky do internetovej reklamy v roku 2017 narástli. Najviac zadávatelia investovali do natívnej reklamy. [online]. 2018 [8.10.2018]. Dostupné na: <https://strategie.hnonline.sk/marketing/1721790-vydavky-do-internetovej-reklamy-v-roku-2017-narastli-najviac-zadavatelja-investovali-do-nativnej-reklamy>.
- [11] TRAMPOTA, Tomáš - VOJTĚCHOVSKÁ, Martina. 2010. *Metody výzkumu médií*. Portál. ISBN 978-80-7367-683-4.
- [12] VLAČUHA, Róbert - KOTLÁR, Jozef, ŽELONKOVÁ, Vladimíra. 2012. Prieskum o využívaní informačných a komunikačných technológií v domácnostiach za 1. štvrťrok 2012. *Štatistický úrad Slovenskej republiky*. ISBN 978-80-8121-152-2.
- [13] VLAČUHA, Róbert - KOTLÁR, Jozef - ŽELONKOVÁ, Vladimíra. 2017. Zisťovanie o využívaní informačných a komunikačných technológií v domácnostiach. *Štatistický úrad Slovenskej republiky*. ISBN 978-80-8121-571-1 (online).

Vzdelávanie dospelých a participácia verejnosti pri jeho rozvoji

Silvia MATÚŠOVÁ*

Adult education and participation of public on its development

Abstract

Adult education is becoming a cross-cutting and multidimensional topic. In the process of lifelong learning, the development of adult education has a special position in terms of increasing employability, increasing employment and social inclusion in the region. There is a significant mismatch between the structure of supply and demand in the labour market. It is the development of further education at the national and regional level that can have a positive impact on tackling the labor deficit in the region and on removing the negative factors in unemployment, strengthening regional development and cohesion. The aim of the paper is to point out how to make use of the participation of the general public in solution of public policies, including the adult education policy with the development of regions.

Keywords: *adult education, employability, regional development*

JEL Classification: I2

Úvod

Vzdelávanie dospelých ako forma ďalšieho vzdelávania sa uskutočňuje v regiónoch, ktoré si uvedomujú jeho význam pre rozvoj ľudských zdrojov, a teda aj pre ich konkurencieschopnosť. Na vybudovanie systému ďalšieho vzdelávania vplyva celý rad determinantov, ktoré určujú napredovanie jeho rozvoja v národnom i regionálnom meradle. Jedná sa najmä o legislatívne determinanty vybudovania systému akreditácie, overovania a uznávania výsledkov ďalšieho vzdelávania, vypracovanie koncepcie a stratégie ďalšieho vzdelávania, ich realizáciu a koordináciu, organizačné a inštitucionálne zabezpečenie zo strany štátnej správy, regionálnej a miestnej samosprávy, ekonomické determinanty a informačné determinanty z hľadiska fungovania komplexného informačného systému, databázy štatistických údajov a informácií o prístupe k financovaniu ďalšieho vzdelávania.

Naším cieľom bude poukázať na to, ako možno využiť spôsoby angažovania verejnosti pri riešení verejných politík a osobitne verejnej politiky vzdelávania dospelých v kontexte rozvoja regiónov. K angažovaniu verejnosti by mohli prispieť niektoré modely interakcie, komunikácie a kooperácie v miestnej a regionálnej samospráve, ktoré sme definovali a charakterizovali ich prejavy pri formulovaní výzev a riešení otázok vzdelávania dospelých v regiónoch.

1 Regionálne aspekty vzdelávania dospelých

V procese ďalšieho profesijného vzdelávania možno v súčasnosti badať viaceré výrazné zmeny, ktoré majú andragogický charakter. Mení sa prax aj teoretické interpretácie procesov vzdelávania v organizáciách. Silnejúci vplyv europeizácie a nevyhnutnosť zamerania profesijného života na prípravu profesijnej mobility súvisia najmä s kompatibilitou kvalifikácií a uznávaním neformálneho vzdelávania, ba dokonca v tomto desaťročí aj novým prístupom k validácii informálneho učenia sa. V oblasti analýzy vzdelávacích potrieb sa začína prejavovať orientácia na spájanie potrieb súvisiacich so súčasným stavom a predpokladanými potrebami budúcnosti. V ďalšom vzdelávaní dospelých sa presadzuje kompetenčný model vzdelávania (Veteška, 2011).

To znamená, že na ďalší vývoj profesijného vzdelávania dospelých majú vplyv najmä predstavy zamestnávateľov, ktorí ovplyvňujú trh práce. Meradlom úspešnosti a efektívnosti ďalšieho vzdelávania sa stáva kritérium „uplatnenie na trhu práce.“ Cieľmi vzdelávania sa stávajú prierezové kompetencie (komunikatívnosť, kooperatívnosť, tvorivosť, flexibilita), ktoré sú však skôr len prostriedkami, a kľúčovými musia zostať vedomosti, zručnosti a kompetencie, ktoré sa majú odvíjať od solídneho základu všeobecného a/alebo odborného vzdelania.

2 Regionálne disparity a vzdelávanie dospelých

Vzhľadom na rozdielne historické, geografické, sociálno-ekonomické a spoločenské podmienky sú regióny na Slovensku vybavené rôznym štartovacím kapitálom, rôznorodou kvalitou ľudského potenciálu, infraštruktúrou a adekvátne tomu prebieha aj ich rast a rozvoj.

Pod pojmom regionálne disparity sa chápu rozdiely v stupni sociálno-ekonomického rozvoja regiónov, ktoré sú dôsledkom jeho nerovnomernosti“ (Matlovič, R., Matlovičová, K., 2005). Nerovnomerný rozvoj jednotlivých regiónov je výsledkom súčinnosti pôsobenia viacerých negatívnych faktorov, pričom sa zdôrazňujú najmä faktory ekonomického charakteru. Regióny sa však vyvíjajú aj pod vplyvom neekonomických faktorov, napr. geografického prostredia, historického vývoja, sociálno-spoločenských podmienok, kultúrnych tradícií, vzorcov správania a pod. Rozdiely medzi regiónmi sú determinované ich odlišnými podmienkami, a sú teda prirodzené. Problém regionálnych disparít nemožno vnímať len ako inter-regionálne a ekonomické rozdiely medzi regiónmi, pretože v niektorých problémových regiónoch existujú aj výrazné vnútroregionálne rozdiely.

V konkrétnych historických podmienkach môže prísť k nerovnomernému rozvoju regiónov, čo vyúsťuje do celého radu disparít (ekonomických, sociálnych, kultúrnych, infraštruktúrnych, životnej úrovne obyvateľstva a i.) a regionálnej polarizácie.

Za hlavné príčiny podmieňujúce regionálne disparity možno považovať primárny (prírodný) potenciál, sídelnú štruktúru, polohovú atraktivitu, demografickú štruktúru, dopravnú infraštruktúru, dostupnosť územia a ekonomickú špecializáciu regiónu (Tvrdon, J., Kmecová, Z., 2007), pričom úlohu zohráva aj vplyv historického vývoja a územno-správneho usporiadania. V širších súvislostiach môže byť rozvoj územia regiónu ovplyvnený aj prihraničnými regiónmi susedných krajín.

Nezanedbateľnú úlohu majú aj inštitucionálne faktory a spôsoby uplatňovania regionálnej politiky (Rajčáková, E., Švecová, A. 2009).

Napriek rôznym politickým vyhláseniam, koncepciám regionálneho rozvoja, strategickým dokumentom, vládnym opatreniam a snahám na regionálnej úrovni sa jedným z najzreteľnejších efektov spoločenskej transformácie Slovenska po roku 1989 stal rast regionálnych rozdielov.

Regionálna diferenciácia dosiahla také rozmery, že sa v odbornej literatúre aj pri riešení praktických otázok udomácnili pojmy „regionálna polarizácia“ a „regionálne disparity“. Hlavnou príčinou týchto rozdielov sú, zjednodušene povedané, rozdielne možnosti regiónov adaptovať sa na nové ekonomické a sociálne podmienky (Korec, P., Polonyová, E., 2011) a spoločenské výzvy.

3 Ukazovatele úrovne dosiahnutého rozvoja v regiónoch

Pri hodnotení úrovne dosiahnutého rozvoja sa aplikujú parciálne ukazovatele a z nich vyplývajúci ukazovateľ komplexnej socioekonomickej úrovne, ktorý má syntetický charakter. K parciálnym ukazovateľom patria:

- ukazovateľ demografického profilu (prirodzený, migračný a celkový prírastok/úbytok obyvateľstva, index starnutia obyvateľstva, indexy vzdelanostnej úrovne obyvateľstva a index ekonomickej zaťaženia obyvateľstva);
- ukazovateľ zamestnanosti a trhu práce (počet pracovníkov v odvetviach národného hospodárstva, právnické a fyzické osoby – podnikatelia, živnostníci, miery nezamestnanosti a podnikateľskej aktivity, index progresivity ekonomickej štruktúry);
- ukazovateľ produkčnej výkonnosti (objem tržieb v priemysle, stavebnej produkcii a priamych

zahraničných investícií, priemerná mesačná mzda);

- ukazovateľ infraštruktúrneho vybavenosti (podiel obcí napojených na vodovodnú a kanalizačnú sieť, nemocničné lôžka, vlastníctvo auta a internetovej prípojky, veľkosť obytnej plochy, koeficient redukovanej dĺžky ciest, počet prenocovaní).

Uvedené ukazovatele boli používané napr. v zisťovaniach Štatistického úradu Slovenskej republiky a v rámci Sčítania ľudu, domov a bytov (2011).

Aplikovaním uvedených ukazovateľov na jednotlivé okresy a samosprávne kraje Slovenska a porovnaním získaných výsledkov možno okresy Slovenska na základe ich socioekonomickej výkonnosti rozčleniť do štyroch kategórií – na rozvinuté regióny, stabilné regióny, stagnujúce regióny a ekonomicky depresné regióny.

Zo 79 okresov Slovenskej republiky bolo až 39 okresov klasifikovaných (Korec, P., Polonyová, E., 2011) ako stagnujúce a ekonomicky depresné (!), v ktorých žije až 43 % obyvateľov Slovenska. V rámci nich bolo 25 okresov označených ako ekonomicky depresné. Žije v nich až 25 % obyvateľov Slovenska. Skupina týchto 25 okresov predstavuje priestorovo relatívne súvislé územie juhu stredného Slovenska a východného Slovenska. Toto relatívne súvislé územie začína na západe okresom Veľký Krtíš a končí na východe okresom Sobrance. Osobitnú pozornosť aktérov rozvoja v regiónoch (vláda, samosprávne kraje, okresy) si zasluhuje súvislá koncentrácia najhorších okresov s veľmi ťažkými problémami na juhu stredného a východného Slovenska, tesne primknutá k slovensko-maďarskej hranici (Benč, 2002; Korec, P., Polonyová, E. 2011). V poslednom desaťročí sa vývoj vo viacerých okresoch nezlepšil. Na získanie finančných stimulov a podpory zo strany štátu sa na základe kľúčových ekonomických ukazovateľov od 2015 priebežne identifikovali najmenej rozvinuté okresy (ÚPSVR, 2020), ktoré sledujú naznačenú líniu tzv. juhovýchodného gradientu (Matúšová, 2019).

Z kvalitatívnych charakteristík populácie má na ekonomický rozvoj regiónu najväčší vplyv vzdelanostná štruktúra obyvateľstva. Index potenciálu ľudských zdrojov, index kvality zdravia a základného vzdelania patria k najvýznamnejším determinantom vývoja obyvateľstva, keďže ovplyvňujú takmer všetky sféry sociálneho života. Nedostatočné vzdelanie jednotlivcov nielenže znižuje ich možnosti uplatnenia na trhu práce, ale limituje zodpovedný prístup k životu, zhoršuje životné podmienky, zvyšuje sociálne riziká, a tým zhoršuje aj zdravotný stav obyvateľstva.

Z hľadiska rozvoja ľudských zdrojov sa regionálna politika v minulosti zameriavala na nachádzanie opatrení a prostriedkov znižovania nezamestnanosti a zvyšovania zamestnanosti a podporovala predovšetkým možnosti formálneho vzdelávania, ktoré vedie k získaniu kvalifikácie, resp. rekvalifikácie. V súčasnosti sa ukazuje, že tieto možnosti je potrebné doplniť o ďalšie významné determinanty rozvoja regiónov, ktorými sú demografické zdroje v regióne, resp. ľudský kapitál s dosiahnutým vzdelaním a príslušnou školskou, sociálnou a zdravotníckou infraštruktúrou.

Jedným z cieľov regionálnej politiky je pristupovať k determinantom regionálneho rozvoja komplexne a integrovať existujúce možnosti rozvoja regiónu, preto treba rešpektovať, že dôležitým faktorom rozvoja regiónu a podpory konkurencieschopnosti regiónu je vzdelávanie dospelého obyvateľstva.

Systémové chápanie ďalšieho vzdelávania obyvateľov regiónu si vyžaduje koncepčný, systémový a koordinovaný prístup.

V súčasnosti možno vo vzdelávaní dospelých pozorovať minimálne dva súbežné trendy. Z hľadiska uplatniteľnosti možno na trhoch práce identifikovať tieto prejavy:

- zvýšený dôraz na technologické vzdelávanie na všetkých úrovniach a pri všetkých produktoch;
- zosilnený dopyt po poznatkoch stelesnených v pracovnej sile a v rozsahu a kvalite poskytovaných služieb;
- automatizáciu ukladania poznatkov, ich spracovanie a sprostredkovanie prostredníctvom digitálnych prostriedkov (napr. tvorba manažérskych systémov);
- zvýšenú formalizáciu poznatkov.

Čoraz väčší dôraz sa kladie aj na neformálne učenie sa, ktoré sa uskutočňuje v rôznych typoch

prostredia (v zamestnaní, doma, v komunite) a úlohu zohrávajú aj inštitúcie pôsobiace aj mimo oficiálnej vzdelávacej sústavy.

Pri hodnotení príležitostí vzdelávania dospelých obyvateľov v regiónoch Slovenska je potrebné posúdiť tieto kľúčové otázky:

- Aká je ponuka rôznych vzdelávacích aktivít pre dospelých na trhu vzdelávania?
- Ako rozmanité je odborné zameranie a formy vzdelávania dospelých?
- Ako flexibilné sú vzdelávacie podujatia z hľadiska časovej dĺžky?
- Ako sú vzdelávacie zariadenia dosiahnuteľné z hľadiska vzdialenosti od bydliska či pracoviska účastníkov vzdelávania?
- Aká je cenová dostupnosť vzdelávacích aktivít? (Prusáková, 2019).

Nerovnomernosť ponuky vzdelávacích aktivít sa prejavuje aj na počte akreditovaných vzdelávacích projektov v jednotlivých krajoch (tabuľka 1).

Tab. 1: Ponuka akreditovaných programov ďalšieho vzdelávania v samosprávnych krajoch SR

Názov samosprávneho kraja	Počty akreditovaných programov ĎV
Bratislavský kraj	1 287
Banskobystrický kraj	298
Košický kraj	540
Nitriansky kraj	500
Prešovský kraj	248
Trenčiansky kraj	236
Trnavský kraj	182
Žilinský kraj	481

Zdroj: vlastné spracovanie, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, 2019.

Ekonomický rozvoj regiónov závisí čoraz väčšími na kontinuálnych investíciách do vzdelávania, rozvoja ľudských zdrojov, základného výskumu a na kapacite vytvárať inovácie rôzneho typu a prenášať ich do praxe.

Vzdelávanie, vedomosti a poznatky v kombinácii s rôznymi inými faktormi sú dlhodobou dôležitou súčasťou ekonomického rozvoja.

Kľúčovými pojmami ekonomickej úspešnosti a konkurencieschopnosti regiónov sa stávajú najmä inovačné schopnosti, ľudské zdroje, ľudský kapitál, pričom najhodnotnejším prvkom je schopnosť učiť sa, nadobúdať poznatky a rozvíjať ich.

Mnohé vyspelé štáty sa preto usilujú o zvyšovanie investícií do vzdelávania a rozširovania vzdelávacích ponúk a zavádzanie konceptu celoživotného vzdelávania a celoživotného učenia sa pre všetky vekové skupiny obyvateľstva v regiónoch.

4 Prístupy k vzdelávaniu dospelých v regiónoch

Otázka identifikácie aktérov regionálneho vzdelávania a vytvárania a realizácie regionálnych politík vzdelávania, vrátane vytvárania regionálnych sietí, ktoré integrujú rôzne sociálne skupiny obyvateľov, inštitúcie a spolky fungujúce v obciach, mestách a regiónoch, sa stáva významnou otázkou teórie a praxe vzdelávania dospelých v regiónoch.

Spojenie síl štátnych úradov, regionálnych a miestnych samospráv, podnikateľských subjektov, sektora služieb a vzdelávacích inštitúcií sa vníma ako príležitosť rozvoja miestnych komunít a rozvoja celého regiónu.

Miestne a regionálne orgány majú priamy kontakt s miestnou realitou, najlepšie jej rozumejú,

a preto môžu najviac prispieť k vypracovaniu politiky vzdelávania a jej uskutočňovania na miestnej a regionálnej úrovni (Hamalová-Belajová-Matúšová a kol., 2012).

Dôležitou súčasťou rozvoja vzdelávania dospelých v regiónoch sú regionálne kooperačné siete. Sú to prepojenia viacerých aktérov a platforiem výmeny informácií a formulovania stanovísk ku kľúčovým otázkam rozvoja v regióne. Dokážu voči úradom samosprávnych krajov vyvíjať rôzne požiadavky a tlak.

V čom sa môžu prejavíť regionálne kooperačné siete? Medzi znaky regionálnej interakcie, komunikácie a spolupráce sa spravidla zaraďujú:

- výmena názorov, skúseností,
- využívanie rozličných kvalifikácií a kompetencií ľudí pôsobiacich v regióne,
- spolupráca pri analýze vzdelávacích potrieb,
- spolupráca pri identifikovaní cieľových skupín,
- realizácia projektov, ktoré si vyžadujú viacerých partnerov,
- prekonávanie izolácie inštitúcií a organizácií,
- zamedzovanie duplicity,
- efektívne využívanie ľudského potenciálu,
- významnejšia mediálna publicita,
- rozvoj nových štruktúr a väzieb v regióne.

Základným predpokladom participácie verejnosti v regióne do procesov tvorby a implementácie návrhov opatrení regionálnej samosprávy je pravdivé, úplné a nestranné informovanie verejnosti a zainteresovaných strán, konzultácie s občanmi a verejnosťou a ich zapájanie do riešení problémov a hodnotenia dosahov rozhodnutí samosprávnych krajov na rozvoj regiónu.

Občania sa môžu k návrhom vyjadriť individuálne a kolektívne na stretnutiach s predstaviteľmi samosprávy alebo prostredníctvom občianskych iniciatív, občianskych združení a organizácií podporujúcich ochranu životného prostredia.

Verejnosť predstavuje jednu alebo viacero fyzických osôb, právnických osôb, ich združenia, organizácie alebo skupiny. Tzv. zainteresovaná verejnosť má alebo môže mať záujem na riešení problémov alebo má záujem a potrebu sa k nim vyjadriť.

Dialóg predstaviteľov samosprávy s verejnosťou má za cieľ využiť poznatky a zručnosti dotknutých subjektov, optimalizovať navrhované opatrenia z hľadiska potrieb, záujmov a kvality života obyvateľov, podnikateľských subjektov a ďalších aktérov, plánovito šíriť informácie v najširšom okruhu dotknutých subjektov.

Zúčastnené subjekty (stakeholderi) predstavujú verejnosť alebo organizácie, ktoré majú skutočný záujem posúdiť určité problémy. K nim zaraďujeme jednotlivcov, skupiny občanov, skupiny podnikateľov, verejné záujmové skupiny, priemyselné, obchodné, poľnohospodárske, zdravotnícke, miestne spolky a združenia, mimovládne organizácie, ochranárske hnutia, občianske združenia a občianske iniciatívy, ktoré sú s územím prepojené.

5 Modely spolupráce samosprávy s obyvateľmi v samosprávnych krajoch

Občania, verejnosť a zúčastnené subjekty vytvárajú siete regionálnych aktérov a zapájajú sa do verejných diskusií a hodnotenia s cieľom ovplyvniť tvorbu a implementáciu verejných politík v regiónoch.

Siete regionálnych aktérov sa dynamicky rozvíjajú v rôznorodých interakciách, pod vplyvom interných faktorov a externého okolia. Nadobúdajú rôznorodé podoby, kvalitatívne sa odlišujúce stupne a formy interakcie, komunikácie a spolupráce medzi verejnosťou a regionálnou samosprávou.

Jednotlivé kvalitatívne sa odlišujúce stupne spolupráce samosprávy s občanmi môžeme nazvať modely. Demonštrujú mieru zapojenia regionálnych aktérov, mieru riadenia zo strany samosprávnych krajov, mieru angažovanosti verejnosti a jej občianskych predstaviteľov pri riešení otázok vzdelávania dospelých v regiónoch a jej formalizované platformy. K nim zaraďujeme model

konzultácií, model interakčných vzťahov, model riadenej interakcie, model partnerstva, model učiaci sa región a učiace sa mesto, model inteligentný región, model smart city.

Doplňajú ich prístupy, ktoré spravidla nemajú formalizovaný základ alebo platformu, napríklad prístup na báze využívania medzigeneračných vzťahov.

Model konzultácií

Model konzultácií pri tvorbe a implementácii politiky vzdelávania dospelých v regiónoch vychádza z legislatívnych predpokladov a úloh samosprávnych krajov. Tvorcovia politiky vzdelávania dospelých majú pri tvorbe politiky vzdelávania dospelých zohľadniť množstvo faktorov, ktoré získavajú štúdiom oficiálnych dokumentov (stratégie, koncepcie, akčné plány, štatistiky, výsledky výskumov a analýz), ale majú možnosť získať požadované informácie aj formou konzultácií s kľúčovými aktérmi v regióne.

Proces konzultácie pozostáva z troch hlavných etáp:

1. Poskytovanie informácií: aktéri tvorby politiky vzdelávania dospelých zabezpečujú tok informácií smerom k expertom, občanom, záujmovým skupinám, zamestnávateľom a poskytovateľom ďalšieho vzdelávania dospelých, aby konzultácie mohli prebiehať na rovnocennej úrovni.
2. Spracúvanie podnetov: aktéri tvorby politiky vzdelávania dospelých v úradoch samosprávnych krajov aktívne hľadajú, spracúvajú a posudzujú podnety počas celého cyklu tvorby politiky, resp. jej implementácie, sledovania, kontroly, hodnotenia a revízie a pracujú v programovo-politickom cykle.
3. Aktívna participácia záujmových skupín, občanov a iných subjektov (napr. pracovné skupiny, komisie, diskusné fóra) v procese konzultácie ku tvorbe a implementácii politiky vzdelávania dospelých, prostredníctvom ktorej sa v samosprávnom kraji dosiahnu vytýčené ciele.

Podstatnou súčasťou realizácie modelu konzultácie je koordinácia samotného procesu konzultácií tak, aby konzultácia bola osočná a efektívna, prebehla bez zbytočných prieťahov, duplicity alebo vynechania dôležitých partnerov. Proces konzultácie by mal zahŕňať čo najširšie spektrum organizácií a jednotlivcov:

1. rôzne rezorty, keďže väčšina verejných politik sa dotýka viacerých rezortov;
2. konkrétny sektor školstva a vzdelávania, napr. všetky inštitúcie, ktoré poskytujú služby vo vzdelávaní dospelých (stredné a vysoké školy v regióne, verejné a súkromné inštitúcie poskytujúce vzdelávanie dospelých populácii, regionálne združenia zamestnávateľov, zamestnancov, profesijných komôr, záujmové a občianske združenia, neziskové organizácie);
3. odborníci z oblasti vzdelávania dospelých z fakúlt a vysokých škôl, profesijných komôr;
4. experti rôznych politických strán, ktorí sa špecializujú na regionálny rozvoj, demografické zdroje, vzdelávanie dospelých a pod.;
5. záujmové skupiny ako odborové organizácie, zamestnávateľské organizácie, stavovské a profesijné organizácie, mimovládne organizácie;
6. poskytovatelia vzdelávacích služieb v oblasti vzdelávania dospelých;
7. verejnosť – občania s priamym záujmom o tému alebo všeobecná verejnosť.

Technickými prostriedkami sú webstránky obcí a samosprávnych krajov, pričom niektoré komponenty majú interaktívny charakter a umožňujú bezprostrednú komunikáciu a hodnotenie navrhovaných zámerov. Mnohé obce, mestá a regióny majú vlastné stránky na sociálnych sieťach a fungujú na bezprostrednom kontakte.

Samosprávne kraje môžu uvedený model využiť pri verejnom prerokovávaní svojich návrhov za účasti širokej a odbornej verejnosti. Výstupom konzultácie má byť jasne formulovaná informácia o počiatočnom návrhu, zmenách prijatých v konzultačnom procese a konečnom pracovnom návrhu dokumentu.

Tab. 2 Model konzultácií s kľúčovými aktérmi v regióne

Charakteristiky modelu	Prejavy uplatňovania modelu v praxi
------------------------	-------------------------------------

Zapojenie regionálnych aktérov	Konzultácie s kľúčovými aktérmi v regióne (poskytovanie informácií, spracúvanie podnetov).
Riadenie zo strany samosprávnych krajov	Koordinácia konzultačného procesu, vyhľadávanie relevantných organizácií a jednotlivcov.
Miera angažovania verejnosti a jej predstaviteľov	Aktívna participácia záujmových skupín, občanov a iných subjektov.
Výstup procesu konzultácie	Verejné prerokovávanie návrhov a zverejňovanie výsledkov rokovaní.
Formalizovaná platforma	Pracovné skupiny, komisie, diskusné fóra, poradné skupiny prierezového charakteru.
Technické prostriedky	Webstránky samosprávneho kraja, stránky na sociálnych sieťach.

Zdroj: vlastné spracovanie

Model interakčných vzťahov

Model interakčných vzťahov v regiónoch sa zakladá na interakcii, komunikácii a kooperácii kľúčových aktérov vzdelávania v regiónoch a obciach, ku ktorým sa zaraďuje územná samospráva, verejný, súkromný a neziskový sektor. Tento model môže byť využitý na začiatok formovania dialógu, platforiem a koalícií vzdelávania v regióne.

Interakčný model vzdelávania v regiónoch spája šesť dimenzií:

1. zapojenie aktérov z verejného, súkromného a neziskového sektora;
2. dôraz na funkcie inštitucionalizovanej štruktúry verejnej samosprávy a vzdelávania a ich možnú kooperáciu pri tvorbe politiky vzdelávania v regióne;
3. rešpektovanie malých a stredných podnikov v procese formulovania stanovísk a požiadaviek smerom k regionálnemu trhu práce a regionálnemu trhu vzdelávania;
4. vytváranie vzťahov a interakcií medzi obyvateľmi obcí a regiónov a materiálno-kultúrnym prostredím, v ktorom obyvatelia žijú (v integrovanej kontinuite minulosť-súčasnosť-budúcnosť);
5. budovanie sietí vzťahov medzi regionálnou a miestnou samosprávou, podnikateľskými subjektmi (inkubátory, start-upy), strednými a vysokými školami, výskumnými a vzdelávacími centrami;
6. prepojenosť rozvoja a konkurencieschopnosti regiónu s národnou, európskou a globálnou úrovňou.

Platformou na realizáciu interakčného modelu sú predovšetkým verejné zhromaždenia obyvateľov, výzvy samosprávnych orgánov na predkladanie podnetov a hodnotení návrhov prostredníctvom prostriedkov verejnej komunikácie, príležitostné stretnutia predstaviteľov samosprávy s občanmi, predstaviteľmi podnikateľov, vysokých škôl a vedecko-výskumných inštitúcií.

Tab. 3 Model interakčných vzťahov

Charakteristiky modelu	Prejavy uplatňovania modelu v praxi
Zapojenie regionálnych aktérov	Interakcia, komunikácia a kooperácia kľúčových aktérov v regiónoch pri tvorbe politík
Riadenie zo strany samosprávnych krajov	Zapojenie aktérov z verejného, súkromného a neziskového sektora
Miera angažovania verejnosti a jej predstaviteľov	Rešpektovanie malých a stredných podnikov smerom k regionálnemu trhu práce a regionálnemu trhu vzdelávania

Výstup procesu konzultácie	Vytváranie vzťahov a interakcií medzi obyvateľmi obcí a regiónov
Formalizovaná platforma	Verejné zhromaždenia obyvateľov, prostriedky verejnej komunikácie
Technické prostriedky	Budovanie sietí vzťahov (dialóg, platforma, koalícia) medzi samosprávou, podnikateľskými subjektmi, strednými a vysokými školami, výskumnými a vzdelávacími centrami

Zdroj: vlastné spracovanie

Prístup na báze medzigeneračných vzťahov

S modelom interakčných vzťahov sa prepája prístup na báze medzigeneračných vzťahov, lebo nevyhnutne obsahuje medzigeneračnú interakciu. Interakcia medzi generáciami sa uskutočňuje ako samozrejímavá súčasť života medzi aktérmi rozvoja obcí, miest a regiónov. Týka sa odovzdávania vedomostí, skúseností a zručností medzi jednotlivými generáciami s cieľom, aby sa zachovala sociálna a kultúrna koherentnosť a podporila regionálna a miestna identita, ktorej zdroje sa hľadajú v historických dokumentoch, ľudových tradíciách, hmotnej a nehmotnej ľudovej kultúre (historické sídelné celky, kroje, hudobné nástroje, hudba, ľudový spev a piesne, tanec, zvyky, tradície), v priemyselnej histórii a tradíciách priemyselnej výroby a remesiel v regióne (spriemyselňovanie a deindustrializácia regiónov, historické výrobné areály, historické remeslá, jarmoky historických remesiel a výrobkov, historické dopravné cesty, geocaching, a pod.), ale aj v najnovších industriálnych trendoch, regionálnej kultúre a kreatívnom priemysle.

Predstavitelia samosprávnych orgánov a občianskej spoločnosti si uvedomujú, že sociálne a kultúrne hodnoty majú vplyv na životnosť a perspektívu rozvoja regiónu, v ktorom prakticky minulosť, súčasnosť a budúcnosť existujú integrálne. Prístup na báze medzigeneračných vzťahov sa významne uplatňuje pri veľkých regionálnych podujatiach, oslave významných a pamätných dní obcí, miest a regiónov, ako aj v občianskom a záujmovom vzdelávaní obyvateľov regiónu. V posledných rokoch sa tento prístup uplatňuje v mediálnej sfére, verejných a súkromných médiách (televízia, rozhlas, internetové vysielanie) a na sociálnych sieťach. Najmä médiá svojimi špecifickými formami (dokumentárne filmy, súťaže, vzdelávacie a zábavné formáty, interaktívne vysielanie) udržiujú v oblube tento prístup.

Model riadenej interakcie

Model riadenej interakcie predstavuje osobitný druh spolupráce medzi samosprávnymi krajinami, vysokými školami, výskumnými inštitúciami a podnikateľskou sférou. Cieľom spolupráce je podpora rastu inovácií a proces spolupráce od regionálneho klastra cez regionálnu inovačnú sieť po regionálny inovačný systém a podpora rozvoja učiaceho sa inteligentného regiónu a rozvoj regionálneho centra poznania.

Vysoké školy ovplyvňujú rozvoj regiónov dvoma spôsobmi, spätnými vzťahmi (backward relations) a vzťahmi zameranými do budúcnosti (forward relations). Spätné vzťahy sa vzťahujú na výdavky určené pre personál vysokých škôl, študentov, prevádzkové náklady a výdavky domácností, miestnych samospráv a podnikateľov. Vzťahy do budúcnosti predstavujú zmeny, ktoré sa prostredníctvom vysokej školy dosiahnu a prejavujú v úrovni vzdelanosti ľudského kapitálu, v poznatkových databázach a posilnení atraktívnosti vysokej školy pre firmy a domácnosti.

Uvedené zmeny možno označiť ako výstupy vysokej školy. Predstavujú tvorbu a difúziu poznatkov prostredníctvom absolventov a spoločných výskumných projektov medzi vysokými školami a podnikateľskou sférou.

Tab. 4 Model riadenej interakcie medzi vysokými školami a podnikateľskou sférou

Kontrolované formy interakcie	Charakteristika prejavov modelu
<i>Regionálny klaster</i>	Skupiny nezávislých firiem a inštitúcií, ktoré sú koncentrované v regiónoch a špecializované v konkrétnom priemyselnom odvetví. Keďže klastre sú previazané spoločnými technológiami a vedomosťami, ich členovia navzájom spolupracujú, ale zároveň aj súťažia.
<i>Regionálna inovačná sieť</i>	Úzka spolupráca medzi podnikateľskými subjektmi založená na vzájomnej dôvere a normách, podporujúca inovačný rozvoj regiónu.
<i>Regionálny inovačný systém</i>	Spolupráca medzi podnikateľskými subjektmi a vysokými školami (výskumnými inštitúciami).

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Ručinská, S. 2008. s. 770

Model partnerstva

Ďalšou úrovňou je model partnerstva medzi aktérmi vzdelávania v regionálnom prostredí. Partnerstvo sa chápe ako organizačná inovácia, ktorá dostala formalizovanú podobu formou dohôd medzi subjektmi zúčastnenými na aktivitách v rámci partnerstva. Partnerstvo je široko koncipovaná spolupráca medzi rozmanitými subjektmi, ktoré majú predpoklady participovať na rozvoji regiónu, miest a obcí.

Partnerstvo predstavuje spoluprácu pri hľadaní riešení na základe spoločnej dohody, ktorá určuje funkcie a konkrétne úlohy partnerov. V partnerstve sa integrujú rozdielne záujmy a ciele do návrhu takého riešenia, z ktorého majú profitovať všetci partneri. Prostredníctvom partnerstiev možno riešiť také výzvy a problémy v rozvoji obcí, miest a regiónov, ktoré by jednotlivé subjekty (partneri) pravdepodobne ťažko zvládli alebo zabezpečili sami. Partnerstvo buduje a využíva silné stránky a príležitosti, ktoré predstavuje potenciál jednotlivých členov partnerstva, ktoré môžu prispieť k synergickému efektu v rozvoji obce, mesta a regiónu.

Regionálna, mestská a miestna samospráva môže využívať model partnerstva medzi aktérmi vzdelávania najmä v spolupráci s ďalšími aktérmi. Model partnerstva prispieva k udržateľnej kultúre učenia sa a vzdelávania všetkých generácií v regióne vtedy, keď:

- podporuje prepojenie vzdelávania a kultúry prostredníctvom informačných sietí, regionálneho vysielania, festivalov vzdelávania a kultúry, vrátane kultúrnych podujatí národnostných menšín;
- podporuje investície do vzdelávania, odbornej prípravy, ďalšieho profesijného, občianskeho a záujmového vzdelávania;
- využíva poznatkové a inštitucionálne siete, združenia firiem a podnikov, vzťahy medzi vysokými školami a priemyselnými podnikmi (uplatňujúc triple helix model);
- formuje žiaduce vzťahy medzi generáciami, majoritnou spoločnosťou a minoritami a podporuje formy sociálnej inklúzie;
- formuluje rozvojové ciele obce, mesta a regiónu, pričom zohľadňuje špecifické podmienky a požiadavky jednotlivých generácií;
- organizuje a podporuje občiansku spoločnosť, občianske a záujmové aktivity a demonštruje príklady dobrej praxe z medzigeneračnej interakcie v iných obciach a regiónoch Slovenska a zo zahraničia (Matúšová, 2019).

Tab. 5 Model partnerstva

Charakteristiky modelu	Prejavy uplatňovania modelu v praxi
Zapojenie regionálnych aktérov	Široko koncipovaná spolupráca medzi rozmanitými subjektmi, ktoré majú predpoklady participovať na rozvoji regiónu, miest a obcí.
Riadenie zo strany samosprávnych krajov	Partnerstvo ako organizačná inovácia s formalizovanou podobou na základe spoločnej dohody.
Miera angažovania verejnosti a jej predstaviteľov	Spoločná dohoda využívajúca silné stránky potenciálu jednotlivých členov partnerstva.
Výstup aktivít v partnerstve	Synergický efekt, posilnenie občianskej spoločnosti, vzťahov medzi majoritou a minoritami, podpora sociálnej inklúzie, rozvojové ciele obcí, miest, regiónu.
Formalizovaná platforma	Poznatkové a inštitucionálne siete, triple helix model.
Technické prostriedky	Informačné siete, regionálne vysielania, festivaly vzdelávania a kultúry, kultúrne podujatia národnostných menšín.

Zdroj: vlastné spracovanie

Model učiaci sa región a učiace sa mesto

Model učiaci sa región predstavuje proces postupného vytvárania teritoriálneho (regionálneho) interakčného systému, na ktorom sa v procese občianskej participácie zúčastňujú jednotlivé subjekty – občania, verejnosť a zúčastnené subjekty.

Tento model sa odvíja od modelu partnerstva, je však doplnený o ďalšie znaky:

- hľadanie vnútorných zdrojov rozvoja, zvyšovanie vnútorného potenciálu regiónu;
- komplexné aktivity v prospech vzdelávania a učenia sa obyvateľov;
- komplexné aktivity v prospech zvýšenia kvalifikácie, prepojenia a sieťovania vzdelávacích kapacít regiónu (školy, univerzity, centrá vzdelávania, podnikové vzdelávacie strediská) s cieľom zlepšiť vzdelanostnú infraštruktúru regiónu;
- podpora ekonomického rastu, zamestnanosti a sociálnej kohézie v regióne;
- trvalé investície do vytvárania koalícií zdola nahor a zhora nadol ako integrácie všetkých subsystémov a inštitúcií (samospráva, podniky, poskytovatelia vzdelávacích služieb, občianska verejnosť).

Každý učiaci sa región musí zohľadniť vlastné regionálne inovačné systémy, ktoré využívajú interpersonálne a inštitucionálne vzťahy, siete tvorby a sprístupňovania poznania, aj tzv. poznatkové siete na podporu vzťahov a partnerstiev regionálnych aktérov, ktoré môžu pôsobiť ako determinanty zmien v úrovni vzdelanosti, inovácií, konkurencieschopnosti a rozvoja regiónu.

Tab. 6 Model učiaci sa región a učiace sa mesto

Charakteristiky modelu	Prejavy uplatňovania modelu v praxi
Zapojenie regionálnych aktérov	Občania, verejnosť a zúčastnené subjekty, prepojené a sieťované vzdelávacie kapacity regiónu s cieľom zlepšiť vzdelanostnú infraštruktúru regiónu a zvyšovať vnútorný potenciál regiónu.
Riadenie zo strany samosprávnych krajov	Trvalé investície do vytvárania koalícií zdola nahor a zhora nadol ako integrácie všetkých subsystemov a inštitúcií, podpora inovácií. Úlohou samosprávy je fungovať ako iniciátor a facilitátor spolupráce medzi všetkými aktérmi.
Miera angažovania verejnosti a jej predstaviteľov	Zamestnávateľa a zamestnávateľské združenia, poskytovatelia a príjemcovia vzdelávacích služieb.
Výstup aktivít v modeli	Prepojenie a sieťovanie vzdelávacích kapacít regiónu, podpora ekonomického rastu, zamestnanosti a sociálnej kohézie v regióne, ľudského a sociálneho kapitálu s prvkami sociálnej organizácie.
Formalizovaná platforma	Vlastné regionálne inovačné systémy, podporné platformy v prospech kultúry učenia sa v regióne. Poznatkové siete na podporu vzťahov a partnerstiev regionálnych aktérov.
Prostriedky	Inovácie a poznatkové siete, patentové aplikácie, združovanie firiem. Investície do vzdelávania. Sociálne vzťahy a formy sociálnej inklúzie.

Zdroj: vlastné spracovanie

Interaktívne učenie sa v regiónoch má viesť k vzniku, tvorbe, diseminácii a využitiu inovácií v prospech obyvateľov. Na inovačnom procese sa zúčastňuje celý rad aktérov v podobe regionálnych samosprávnych orgánov, zamestnávateľov a zamestnávateľských združení, poskytovateľov a príjemcov vzdelávacích služieb. Inovácie nemožno považovať za obyčajný výsledok tlaku trhu alebo aplikácie technológií, lebo tento lineárny model inovácií je už prekonaný. Inovačný proces sa dnes chápe ako proces úzko prepojený s ľudským a sociálnym kapitálom a prvkami sociálnej organizácie. Tú predstavujú siete, pravidlá, inštitucionálne komponenty a procedúry, spoločenské dohody a vzťahy vzájomnej dôvery, ktoré facilitujú koordináciu a spoluprácu v mene dosiahnutia očakávaných edukačných efektov a najmä spoločných benefitov (OECD, 2001). Každý región má svoje vlastné osobitosti a proces interaktívneho učenia sa zohráva rôznu úlohu, keďže do neho zasahujú silné a slabé stránky v rozvoji regiónu, príležitosti rozvoja a riziká.

Proces interaktívneho učenia sa má sledovať líniu podpory a rozvoja *kultúry učenia*. Rozvinutú (udržateľnú) kultúru učenia v regióne charakterizujú:

- investície do vzdelávania a odbornej prípravy, do výskumu a vývoja,
- inovácie a poznatkové siete, patentové aplikácie, združovanie firiem, a v tomto ohľade osobitné vzťahy medzi univerzitami a priemyslom a samosprávou,
- sociálne vzťahy a formy sociálnej inklúzie.

V učiacom sa regióne sa dôraz kladie nielen na upevňovanie interakčných vzťahov a sietí, ale najmä na vytváranie formalizovaných partnerstiev.

V súčasnosti prístup *učiace sa regióny* dopĺňa prístup *učiace sa mestá*, ktoré koncentrovane rozvíjajú poznanie prostredníctvom procesov interaktívneho učenia a podporujú *kultúru učenia sa* a *kultúru celoživotného vzdelávania*, s cieľom dostať sa na vyššiu trajektóriu vývoja označovanú ako *inteligentný región podporujúci inovácie a centrálne poznania*.

Model inteligentný región ako centrum poznania

Model inteligentný región môže byť výsledkom transformácie učiaceho sa regiónu vo viacerých aspektoch. Inteligentný región má jasne definované spoločné ciele, identitu a hodnoty. Svojimi opatreniami a rozhodnutiami podporuje samospráva inteligentného regiónu sociálnu kohéziu, environmentálnu ochranu, ľudské práva, udržateľný rozvoj a zodpovednú spotrebu.

Inteligentný región formuluje a podporuje komplexnú regionálnu vzdelávaciu politiku a stratégie vzdelávania, má primerane rozvinuté ľudské zdroje, materiálnu (inštitucionálnu) štruktúru, komunikačnú štruktúru a vzťahy medzi aktérmi, spoločnosťou a svetom.

Ústredným záujmom inteligentného regiónu je získavanie a transfer poznatkov na zvyšovanie zamestnanosti a sebarozvoj svojich obyvateľov. V súčinnosti s regionálnymi aktérmi sa tu koncipovala a rozpracovala *politika vzdelávania v regióne*, a región poskytuje celé spektrum vzdelávania, od predškolského, základného, stredoškolského, vysokoškolského vzdelávania až po rôzne druhy ďalšieho vzdelávania dospelých (profesijné, občianske a záujmové). Poskytovatelia vzdelávacích služieb v oblasti ďalšieho vzdelávania sú jasne identifikovaní na trhu vzdelávania a spoločensky oceňovaní z hľadiska poskytovania služieb verejnosti a jej špecifickým skupinám.

Udržateľná kultúra učenia, prestupujúca vzťahy medzi regionálnymi aktérmi prispieva k tomu, že učiaci sa región alebo učiace sa mesto sa stáva *inteligentným regiónom* a *centrom poznania*. Centrá poznania v rámci regiónov možno vnímať ako inteligentné regióny s pridanou hodnotou, ktorých charakteristiky sú ešte komplexnejšie:

1. primerane rozvinuté ľudské zdroje, materiálna a komunikačná infraštruktúra, ktorá umožňuje generovať, udržiavať a posilňovať prepojenia a vzťahy medzi rôznymi aktérmi, spoločnosťou a svetom;
2. ústredným cieľom budovania regionálneho centra poznania je získavanie a prenos poznatkov, najmä poznatkov potrebných na zvyšovanie vzdelanosti, zamestnanosti a sebarozvoj jednotlivcov, vrátane využívania poznatkov v rodinách a spoločenskom živote;
3. rozpracované vzdelávacie politiky a poskytovanie celého spektra vzdelávania (predprimárneho, primárneho, sekundárneho, terciárneho, postgraduálneho vzdelávania a vzdelávania dospelých) akademického a odborného charakteru;
4. jasne vymedzený verejný sektor a súkromný sektor, verejná správa plní svoje poslanie a funkcie, angažuje súkromný sektor, vzdelávacie inštitúcie, výskumné centrá a občiansku spoločnosť k aktívnej účasti na rozhodovaní o smerovaní regionálneho centra poznania;
5. aktívne podporuje takú výrobu a služby, v ktorých poznatky zohrávajú hlavnú zložku, čím napomáha rozvoju požadovaných vedomostí, zručností, postojov a hodnôt, vzdelávaniu a kreativitě ľudských zdrojov a ku zvyšovaniu tzv. organizačnej inteligencie;
6. má jasne definované spoločné rozvojové ciele, identitu a hodnoty;
7. podporuje sociálnu kohéziu, environmentálnu ochranu, ľudské práva, trvalý rozvoj a zodpovednú spotrebu.

Tab. 7 Model inteligentný región ako centrum poznania

Charakteristiky modelu	Prejavy uplatňovania modelu v praxi
Zapojenie regionálnych aktérov	Verejný sektor a súkromný sektor, vzdelávacie inštitúcie, výskumné centrá a občianska spoločnosť sú zapojené do rozhodovania o smerovaní regionálneho centra poznania.
Riadenie zo strany samosprávnych krajov	Získavanie a transfer poznatkov na zvyšovanie zamestnanosti a sebarozvoj svojich obyvateľov.
Miera angažovania verejnosti a jej predstaviteľov	Poskytovatelia vzdelávacích služieb na trhu vzdelávania sú spoločensky oceňovaní
Výstup aktivít v modeli	Podpora sociálnej kohézie, environmentálnej ochrane, ľudským právam, trvalému rozvoju a zodpovednej spotrebe.

Formalizovaná platforma	Centrá poznania podporujú udržateľnú kultúru učenia medzi regionálnymi aktérmi.
Prostriedky	Rozvinuté ľudské zdroje, materiálna a komunikačná infraštruktúra, ktorá umožňuje generovať, udržiavať a posilňovať prepojenia a vzťahy medzi rôznymi aktérmi, spoločnosťou a svetom.

Zdroj: vlastné spracovanie

Model smart city

Osobitnú úlohu v rozvoji inteligentného regiónu v súčasnosti zohrávajú inteligentné mestá (smart cities).

Koncept smart city sa môže zameriavať na informačné a komunikačné technológie, pričom širšie poňatie zahŕňa sociálno-ekonomické aspekty, ako je využívanie účasti verejnosti na zvýšení udržateľnosti, kvality života a dobrých životných podmienok v mestách.

Smart city možno definovať ako mesto, ktoré riadi a integrujúcim spôsobom implementuje svoju dlhodobú stratégiu rozvoja, pričom kultivuje politické, spoločenské a priestorové prostredie mesta s cieľom zvýšiť kvalitu života a atraktivitu mesta a obmedziť negatívne dopady na životné prostredie. Nasadením vhodných informačno-komunikačných technológií umožňuje občanom zapojiť sa do rozvoja mesta a uplatniť svoje nápady a námety prostredníctvom komunitných (občianskych) programov (Dovčiak, 2019).

Plánovanie inteligentného mesta musí obsahovať aspoň jednu zo šiestich charakteristík: inteligentná správa, inteligentní ľudia, inteligentný život a bývanie, inteligentná mobilita, inteligentná ekonomika a inteligentné prostredie.

Označenie inteligentné mestá (smart cities) sa v súčasnosti na Slovensku týka takých miest, ktoré hľadajú inovatívne riešenia v najrôznejších oblastiach s cieľom skvalitniť život svojich obyvateľov na základe aplikácie najnovších technológií a riešení. V súčasnosti sa dôraz kladie na inteligentné riešenie problémov dopravy, služieb, samosprávnych úradov, problematiku inteligentných (pasívnych) budov a dosiahnutie viditeľných výsledkov pre všetkých obyvateľov z hľadiska životného prostredia a zmierňovania dôsledkov klimatických zmien.

Nositeľom označenia smart city je mesto, ktoré podporuje inteligentné (smart) riešenia. Iniciátori návrhov inteligentných riešení môžu byť obyvatelia, samospráva a podnikateľské subjekty. Nositeľmi a realizátormi konkrétnych inovatívnych návrhov a riešení sú spravidla malé a stredné podniky, združenia občanov a neziskové organizácie, fungujúce na území inteligentného mesta, ktoré svojimi projektmi reagujú na aktuálne a perspektívne potreby mesta a jeho obyvateľov. Zámerom projektových aktivít je iniciovať spoluprácu medzi samosprávou, obyvateľmi a podnikmi a ich účelom je dosiahnuť synergický efekt. Úlohou samosprávy je fungovať ako iniciátor a facilitátor spolupráce medzi všetkými aktérmi – obyvateľmi a ich združeniami, podnikateľskými subjektmi a ďalšími inštitúciami.

Návrhy projektov a ich riešenia môžu prispieť k premene mesta na platformu na testovanie a zavádzanie inteligentných a udržateľných riešení rozvoja. Adresátom a odberateľom výsledkov inteligentných projektových aktivít a riešení sú všetky generácie obyvateľov žijúcich v inteligentnom meste. Takto smerované projekty majú dosah nielen na atraktivitu mesta, ale aj na celý región, prispievajú k zlepšeniu regionálnej ekonomiky a k zvýšeniu kvality života jeho obyvateľov.

Tab. 7 Model smart city

Charakteristiky modelu	Prejavy uplatňovania modelu v praxi
Zapojenie regionálnych aktérov	Cieľom je iniciovať spoluprácu medzi samosprávou, obyvateľmi a podnikmi a ich účelom je dosiahnuť synergický efekt.
Riadenie zo strany samosprávnych krajov	Úlohou samosprávy je fungovať ako iniciátor a facilitátor spolupráce medzi všetkými aktérmi. Smart city má dlhodobú stratégiu rozvoja, kultivuje politické, spoločenské a priestorové prostredie mesta s cieľom zvýšiť kvalitu života a atraktivitu mesta a obmedziť negatívne dopady na životné prostredie.
Miera angažovania verejnosti a jej predstaviteľov	Iniciátormi návrhov inteligentných riešení môžu byť obyvatelia, samospráva a podnikateľské subjekty, nositeľmi a realizátormi konkrétnych inovatívnych návrhov a riešení sú spravidla malé a stredné podniky, združenia občanov a neziskové organizácie.
Výstup aktivít v modeli	Inovatívne a inteligentné riešenia problémov dopravy, služieb, samosprávnych úradov, problematika inteligentných (pasívnych) budov a dosiahnutie viditeľných výsledkov pre všetkých obyvateľov z hľadiska životného prostredia a zmierňovania dôsledkov klimatických zmien.
Formalizovaná platforma	Vhodné informačno-komunikačné technológie umožňuje občanom zapojiť sa do rozvoja mesta a uplatniť svoje nápady a námety prostredníctvom občianskych a komunitných programov.
Technické prostriedky	Informačné a komunikačné technológie, inovatívne riešenia, platformy inteligentných a udržateľných riešení.

Zdroj: vlastné spracovanie

Záver

Nezastupiteľnú úlohu v podpore vzdelávania v regionálnom kontexte a v procese tvorby vzdelávacej politiky v regióne majú orgány samosprávneho kraja aj obyvatelia regiónov.

V súčasnosti sa do popredia dostáva otázka vytvárania regionálnych kooperačných sietí, do ktorých sa premyslene a cielene začleňujú sociálne skupiny, inštitúcie a občianske spolky za účelom, aby prispeli do tvorby a realizácie návrhov a rozhodnutí v oblasti verejných politík. Viaceré miestne a regionálne samosprávy skôr intuitívne ako vedome či plánovito postupujú podľa uvedených modelov spolupráce samosprávy s obyvateľmi obcí, miest a regiónov. Spravidla vychádzajú z modelu konzultácií a modelu interakčných vzťahov. Po získaní poznatkov a skúseností sa postupne posúvajú na vyššiu úroveň riadenej interakcie a partnerstva a usilujú sa dosiahnuť úroveň učiaceho sa regiónu a učiaceho sa mesta. Táto úroveň je štartovacím momentom k dosiahnutiu úrovne inteligentného regiónu a inteligentného mesta. Najvyššiu úroveň predstavuje model smart city. V každom modeli a jeho realizačnej podobe zohráva vzdelávanie dospelých kľúčovú úlohu a prejavuje sa v mnohých podobách ako profesijné, záujmové a občianske vzdelávanie.

Interaktívne učenie sa a vzdelávanie v regióne je procesom, v ktorom nastáva spojenie medzi aktérmi strategického plánovania v regióne, ktorý podporuje a posilňuje proces interakcie učenia sa, komunikácie a kooperácie. Nadobúdajú rôznorodé podoby, ako sú verejné fóra, diskusie alebo zhromaždenia organizácií regionálnej samosprávy, ktoré dopĺňa komunikácia a kooperácia s inštitútmi kultúrneho dedičstva a spoločenských tradícií, ktoré môžu fungovať ako odrazový mostík zmien.

Literatúra

- [1] BENČ, V. 2002. Regionálna politika. In Marcinčin, A. (ed.). *Hospodárska politika na Slovensku 2000-2001*. Bratislava : Slovenska spoločnosť pre zahraničnú politiku, 2002. s. 289-321.
- [2] BUČEK, M. 2006. Úloha poznatkov a vedomostí v regionálnom rozvoji a ich výskum. In Buček, M. (ed.) *Novšie teórie regionálneho rozvoja*. Bratislava: Ekonóm, 2006.
- [3] BUČEK, M., REHÁK, Š., TVRDOŇ, J. 2010. *Regionálna ekonómia a politika*. Bratislava: Iura Edition. 2010. ISBN 978-80-8078-362-4.
- [4] DOVČIAK, P. 2019. *Metodika tvorby SMART cieľov na úrovni samosprávy v oblasti programového rozpočtovania*. Rukopis. Máj 2019.
- [5] HAMALOVÁ, M., BELAJOVÁ, A., MATÚŠOVÁ, S. a kol. 2012. *Partnerstvá – významný faktor rozvoja regiónov a obcí v podmienkach trhovej ekonomiky*. Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. 2012. ISBN 978-80-89458-23-3.
- [6] KOREC, P. – POLONYOVÁ, E. 2011. Zaostávajúce regióny Slovenska – pokus o identifikáciu a poukázanie príčin. s. 165-190. *Acta Geographica Universitatis Comenianae*. Vol. 55, 2011. No. 2.
- [7] OECD. 2001. *Learning to Innovate : Learning Regions*. 2001. 265 s. ISBN 84-86783-32-1.
- [8] MATLOVIČ, R., MATLOVIČOVÁ, K. 2005. *Vývoj regionálnych disparít na Slovensku a problémy regionálneho rozvoja Prešovského kraja*. *Prírodné vedy, Folia Geographica*, 8, PU Prešov, s. 66-88.
- [9] MATÚŠOVÁ, S. 2018. Regionálna dimenzia vzdelávania dospelých. In Prusáková, V. – Matúšová, S. (eds.) *Vzdelávanie dospelých v regionálnom kontexte*. Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. 2018. 319 s. ISBN 978-80-89654-40-6.
- [10] PRUSÁKOVÁ, V. 2018. Regionálne aspekty rozvoja vzdelávania dospelých. In Prusáková, V. – Matúšová, S. (eds.) *Vzdelávanie dospelých v regionálnom kontexte*. Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. 2018. 319 s. ISBN 978-80-89654-40-6.
- [11] PRUSÁKOVÁ, V. – MATÚŠOVÁ, S. a kol. 2019. *Determinanty regionálneho rozvoja vzdelávania dospelých*. Bratislava : Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. 2019. 319 s. ISBN 978-80-89654-49-9.
- [12] PRŮCHA, J. 2014. *Andragogický výskum*. Praha : Grada Publishing. 2014. ISBN 978-80-247-5232-7.
- [13] RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2009. *Zlepšenie partnerstiev medzi inštitúciami vzdelávania a odbornej prípravy a sociálnymi partnermi, vrátane zamestnávateľov, v kontexte celoživotného vzdelávania*. 30.4.2009.
- [14] RAJČÁKOVÁ, E. – ŠVECOVÁ, A. 2009. *Regionálne disparity na Slovensku*. Košice: GEOGRAPHIA CASSOVIENSIS III. 2 / 2009.
- [15] RUČINSKÁ, S. 2008. Pôsobenie univerzity na podnikateľský sektor v regióne. In Šoltés, V. (ed.) *National and Regional Economics VII*. Košice: Technical University. 2008. ISBN 978-80-553-0084-9.
- [16] TVRDOŇ, J. – KMECOVÁ, Z., 2007. *Implikácia – regionálne disparity vs. absorpčná schopnosť*. Dostupné na: http://www3.ekf.tuke.sk/work/Konferencia%20Herlany/zbornikCD/doc/Tvrdon_Kmecova.pdf.
- [17] ŠTATISTICKÝ ÚRAD. 2011. Sčítanie ľudu, domov a bytov. Bratislava : Štatistický úrad SR, 2011.
- [18] ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY. 2017. *Vyhodnotenie uplatňovania aktívnych opatrení na trhu práce za rok 2016*. Máj 2017. 15000 s. Dostupné na: <http://www.upsvar.sk/statistiky>.
- [19] VETEŠKA, J. a kol. 2011. *Teorie a praxe kompetenčního přístupu ve vzdělávání*. Praha: Educa Service. 228 s. ISBN 978-80-87306-09-3.
- [20] VÝBOR REGIÓNOV. 2015. *Uznávanie zručností a kompetencií nadobudnutých neformálnym vzdelávaním a informálnym učením sa*. Stanovisko. Úradný vestník EÚ. 2015/C 019/16) Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52014IR3921>.

Priestorová alokácia finančnej pomoci v najmenej rozvinutých okresoch Slovenska

Nikolas SZABÓ*

Spatial allocation of financial assistance in the least developed districts of Slovakia

Abstract

Financial assistance is specifically redistributed under the policy for the least developed districts. This creates space for the study of spatial justice in the context of the allocation of these resources; whether the financial assistance is distributed evenly within these districts or, on the contrary, is concentrated only between certain districts. Lot of authors provided concentrated allocation of financial assistance in Slovak regions. And it is in the interest of this paper to answer mentioned issue. Analysis of the distribution of financial assistance may point to a possible injustice in the allocation itself, which may also negatively affect the polarization of the regions. This paper evolve topic of spatial allocation of financial assistance in Slovak research space.

Keywords: *least developed districts, grants, regional policy, cohesion policy, spatial justice*

JEL Classification: 018, R12, R13

Úvod

Prehľbovanie regionálnych rozdielov na Slovensku s negatívnym socio-ekonomickým dopadom bolo dlhodobo neriešením problémom. Až súčasné prístupy založené na endogénnom rozvoji sa dostávajú aj do súčasných politík regionálneho rozvoja, pričom sa prikladá dôraz aj na zapojenie širokého spektra miestnych aktérov (Korec-Rusnák, 2016/5). Politika podpory najmenej rozvinutých okresov (NRO) bola schválená zákonom č. 336/2015 Z. z. o podpore najmenej rozvinutých okresov v roku 2015 a v roku 2016 sa začala implementovať. Na základe uvedeného zákona táto politika umožňuje koncentráciu nástrojov, opatrení a aj peňažných zdrojov na rozvíjanie hospodárskeho a sociálneho rozvoja a zamestnanosti v NRO. V rámci 5-ročných akčných plánov sú narozpočítované odhadované nenávratné finančné podpory, ktoré pozostávajú z multisektorových zdrojov a z Európskych štrukturálnych a investičných fondov (Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu, 2020/16). Politika najmenej rozvinutých okresov sa začala na Slovensku implementovať ako špecifická regionálna politika pre vybrané okresy, ktoré sú zaradené do tejto kategórie. Súčasťou tejto politiky je aj dôraz lokálnej iniciatívy, ktorý predpokladá pozitívne dopady. Proces samotnej implementácie, výsledky monitorovania a hodnotenia poukazujú však na neefektívnosť tohto prístupu (Varecha-Fáziková, 2019/20). Trvalo-udržateľný rozvoj v okresoch má byť dosiahnutý integrovaným prístupom, ktorý je determinovaný nenávratnou finančnou pomocou a úspešnou spoluprácou medzi všetkými zainteresovanými subjektami; miestnymi, regionálnymi a národnými (Pospišová, 2018/11).

Okresy sú zaraďované do zoznamu NRO zákonom č. 336/2015 Z. z. prostredníctvom Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, ak z disponibilného počtu uchádzačov o zamestnanie, ktorú

ústredie vykazuje, bola v období za aspoň deväť kalendárnych štvrtrokov vyššia ako 1,6-násobku priemernej miery evidovanej nezamestnanosti v Slovenskej republike za rovnaké obdobie. Na základe uvedeného mechanizmu zaraďovania okresov do najmenej rozvinutých okresov, sa radia do tohto zoznamu nasledovné okresy: Medzilaborce, Poltár, Revúca, Vranov nad Topľou, Stropkov, Sobrance, Sabinov, Gelnica, Snina, Kežmarok, Svidník, Trebišov, Rožňava, Bardejov, Michalovce, Košice-okolie, Veľký Krtíš, Rimavská Sobota, Lučenec a Levoča. V súčasnosti evidujeme 20 najmenej rozvinutých okresov, pričom celkový počet okresov na Slovensku predstavuje 79. Legislatíva stanovuje kľúčový a jediný indikátor na posudzovanie, či okres patrí do najmenej rozvinutých okresov, a tým je miera nezamestnanosti. Na webovej stránke Úradu podpredsedu vládu SR pre investície a informatizáciu(2020/18) sa uvádza k podpore najmenej rozvinutých okresov nasledovné; „*Cieľom podpory je v prvom rade tvorba pracovných miest*“. V súvislosti rozvoja najmenej rozvinutých okresov sa vynára priestor na posudzovanie priestorovej alokácie nenávratných finančných prostriedkov. V podmienkach Slovenska sa viacero autorov zaoberalo vzťahom medzi pridelovaním grantov a socioekonomickou úrovňou regiónov v podmienkach Slovenska. V rámci problematiky získavania a čerpania grantov ako pojem môže byť výstižná práve priestorová spravodlivosť.

Priestor môže byť definovaný z rôznych aspektov, predovšetkým však priestorová spravodlivosť zahŕňa férovú a rovnomernú distribúciu spoločensky hodnotných zdrojov a príležitostí využívať ich v danom priestore (Soja, 2010/12). Koncept priestorovej spravodlivosti úzko súvisí s ideami EÚ ako: konceptom územnej súdržnosti, trvalou udržateľnosťou alebo s Európskym sociálnym modelom. (Madinapour–Shucksmith–Talbot, 2017/6).

V rámci tohto príspevku je hlavným cieľom zodpovedať otázky, či sa medzi najmenej rozvinutými okresmi finančná pomoc koncentruje, alebo naopak, či je rovnomerne distribuovaná medzi danými okresmi. I keď viacero autorov sa zaoberalo vzťahom medzi socioekonomickou úrovňou regiónov a alokáciou nenávratnej pomoci v rámci všetkých regiónov alebo okresov, tento príspevok sa zaoberá komparáciou alokovanej predovšetkým nenávratnej pomoci v rámci najmenej rozvinutých okresov. Môžeme tvrdiť, že najvhodnejšie je hodnotiť danú regionálnu politiku, a teda aj alokáciu čerpaných prostriedkov až po jej ukončení, čo je možné predovšetkým v prípade kohéznej politiky, vzhľadom k jej 7-ročnému programovému obdobiu, alebo v rámci politiky NRO, keďže akčné plány sú vypracované na základe obdobia 5 rokov. Na druhej strane ako Slovensko, tak aj svet čakajú výzvy v podobe riešenia negatívnych dopadov aktuálnej krízy spôsobenej pandemiou, čo spôsobí aj prehodnotenie alokácie a následné čerpanie daných prostriedkov. Z uvedeného tak bolo dôvodom hodnotiť alokáciu plánovaných, zazmluvnených a čerpaných finančných prostriedkov pre najmenej rozvinuté okresy. Metodika príspevku pozostáva z komparácii plánovaných (t. j. 5 ročné rozpočty akčných plánov), zazmluvnených a čerpaných finančných prostriedkov v priemere na obyvateľa medzi najmenej rozvinutými okresmi.

Akčné plány predstavujú strategické dokumenty, ktoré sú pripravované výborom pre rozvoj konkrétneho okresu (subjekty územnej spolupráce) spolu s relevantnými ministerstvami a schvaľované vládou. Uvedené 5-ročné akčné plány sa skladajú z kombinácie rôznych univerzálnych zdrojov; európskych, národných, ale aj zdrojov miestnych aktérov. Na základe smerodajnej odchýlky, variačného koeficientu, koeficientu šikmosti a špicatosti a Giniho koeficientu boli porovnané rozdiely a rovnomernosť alokácie finančnej pomoci medzi najmenej rozvinutými okresmi. Konkrétne uvedené koeficienty boli využité na plánované, zazmluvnené a čerpané prostriedky na obyvateľa v stave k 21.01.2020. Štandardná odchýlka sa bežne využíva na absolútne hodnoty, i keď zriedka sa využíva aj na relatívne. Giniho koeficient je známy ako indikátor príjmov nerovnosti, môže sa však využívať na meranie aj iných zdrojov, či na základe indikátorov regionálnych disparít (Michálek, 2012/10). Štandardná odchýlka poukazuje na veľkosť rozdielov v prijatých prostriedkoch medzi okresov. Variačný koeficient podiel štandardnej odchýlky na priemere. Giniho koeficient nadobúda hodnoty od 0 až 1, pričom 0 znamená absolútnu rovnosť a 1 znamená absolútnu nerovnosť v rámci nami skúmanej prijatej finančnej pomoci. V rámci analýzy boli využité aj koeficienty šikmosti a špicatosti. Ak koeficient šikmosti dosahuje nulu, znamená to, že rozdelenie hodnôt je symetrické, kladné hodnoty šikmosti indukujú, že prevažujú podpriemerné hodnoty nad nadpriemernými a záporné hodnoty šikmosti indukujú, že prevažujú nadpriemerné hodnoty nad

podpriemernými. V prípade špicatosti, hodnoty nižšie ako 0 udávajú plochejšie rozdelenie dátového súboru, hodnoty nad 0 udávajú špicatejšie rozdelenie dátového súboru. Matejková a kol. (2018/7) uvádzajú, že miera normality je v špicatosti viacerými autormi uvádzaná v rozmedzí -2 až 2.

Na plánovanú, zazmluvnenú a čerpanú alokáciu prostriedkov na obyvateľa v rámci 5-ročných akčných plánov bol vo vzťahu k nezamestnanosti využitý korelačný koeficient. Na základe uvedených pojmov máme na zreteli, že plánované prostriedky znamenajú odhadovanú narozpočtovanú finančnú pomoc, ktorá sa skladá z európskych štrukturálnych a investičných fondov (EŠIF) a multisektorových zdrojov. Multisektorové zdroje označujeme ako zdroje, ktoré sú súčasťou akčných plánov a skladajú sa z rezortných programov, z regionálneho príspevku, či iných zdrojov, ktoré sú tvorené aj rôznymi inštitúciami fungujúcimi na danom území (napr. miestne podniky, štátne a mestské lesy, samosprávy alebo treťosektorové organizácie a pod.). Časť z multisektorových zdrojov predstavuje aj zvýhodnená návratná finančná pomoc zo Štátneho fondu rozvoja bývania. Ako príklad uvádzame aj samostatne naplánované zdroje z EŠIF pre porovnanie s aktuálnymi zazmluvnenými a čerpanými prostriedkami z EŠIF. Neporovnávame však aktuálne čerpanie zazmluvnených a čerpaných prostriedkov z celkovej politiky NRO, keďže napr. zdroje miestnych aktérov nie sú dostupné.

Dáta multisektorových zdrojov boli použité z webovej stránky podpory NRO, spravovanej Úradom podpredsedu vlády pre investície a informatizáciu, z 5-ročných plánov každého okresu. Dáta o nezamestnanosti daných okresov boli použité zo štatistického úradu evidovanej nezamestnanosti. Dáta o zazmluvnených a čerpaných prostriedkoch ku 21.01.2020 z európskych štrukturálnych a investičných fondov boli osobitne zaslané z Úradu vlády SR, nie sú tak voľne dostupné.

1 Priestorová alokácia finančnej pomoci v rámci NRO

Problematika čerpania nenávratnej pomoci je ovplyvnená viacerými faktormi. Často sú opomínané problémy s verejným obstarávaním, ako aj iné chyby súvisiace s výdavkami, ktoré boli vynaložené neoprávneným spôsobom (EDA, 2013/3). Alebo je to nízka transparentnosť v hodnotení projektov. Nedostatočná informovanosť ako napr. nezverejnené špecifické hodnotenia, ktoré by žiadateľom vykázali, kde sú závažné problémy. To následne vedie k manipulácii s výsledkami (Šipikal, 2015/14). Bouvet – Dallerba (2010/2), uvádzajú, že čerpanie grantov je bezpochyby ovplyvnené viacerými faktormi, jedným z nich je však aj politický vplyv. Bourdin (2018/1) uvádza, že kohézna politika EÚ je založená na priestorovej alokácii a na základe ekonomickej úrovni regiónov (NUTS 2), či je však konvergencia regiónov skutočne dosahovaná prostredníctvom tejto pomoci je otázne. Viacero autorov však poukazuje na vzťah socioekonomickej úrovne daného regiónu (kraja alebo okresu) a na výšku pridelenej nenávratnej pomoci. V tomto kontexte je potrebné rozlišovať úroveň NUTS 2 regiónov, kde výška nenávratnej pomoci z fondov EÚ je rozdeľovaná na základe kritérií ekonomickej úrovne daného kraja, pričom o úrovni NUTS 3 (kraje) a LAU1 (okresy) rozhoduje hlavne národná úroveň. Matlovič – Matlovičová, (2011/8) uvádzajú vo svojej štúdii, že príspevok z národnej pomoci nielen, že nesúvisí s tým, na akej socio-ekonomickej úrovni je daný región, dokonca táto podpora prehľbuje polarizáciu. V súvislosti s čerpaním nenávratnej pomoci v kontexte najmenej rozvinutých okresov je na mieste opomenúť štúdiu Michálka, (2014/9), ktorý vyčlenil marginálne okresy na základe 7 indikátorov a porovnával v rámci nich alokáciu nenávratných finančných prostriedkov. V závere uvádza: „Zo získaných výsledkov jednoznačne vyplýva, že alokácia v sledovanom období nesmerovala vo zvýšenej miere (s výnimkou okresu Rimavská Sobota) prednostne do vyčlenených marginálnych okresov“. Rovnako autor uvádza, že nerovnomerná distribúcia zdrojov môže byť spôsobená aj politickou afiliáciou verejných orgánov. Marginálne okresy boli vyčlenené vzhľadom k tomu, že v období danej štúdie sa ešte nerealizovala politika najmenej rozvinutých okresov. Výrostová, (2016/21) uvádza, že analýza priestorového rozdelenia štrukturálnych fondov, Kohézneho fondu v spolufinancovaní so štátnym rozpočtom nie je v súlade so socio-ekonomickou úrovňou slovenských regiónov. Vzhľadom k danému poznatku by sa mali skúmať aj ďalšie faktory, ktorý ovplyvňujú čerpanie prostriedkov. Je však potrebné nazerať na využívanie týchto prostriedkov aj s dôrazom na ich efekty a dosahovanie cieľov. Rovnako

Klamár a kol. (2019/4) uvádza, že nie je korelácia medzi distribúciou grantov a socio-ekonomickým statusom slovenských regiónov, t.j. krajov. Zo štúdie však vyplýva, že je to čiastočne kompenzované podporou stratégií verejno-súkromných partnerstiev, ktoré predstavujú miestne akčné skupiny, kde sa ukazuje pozitívna korelácia so socio-ekonomickým statusom regiónov.

Tabuľka 1 (nižšie) znázorňuje narozpočítované plánované finančné prostriedky v rámci multisektorových zdrojov v sumáre s EŠIF a EŠIF samostatne. Naplánované prostriedky z EŠIF uvádzame aj v komparácii so zazmluvnenými a čerpanými z EŠIF v tabuľke 2. Výška nezamestnanosti je uvádzaná z priemeru posledných troch rokov pred zaradením daného okresu do NRO. Je však žiaduce uviesť, že Okresy ako Gelnica, Bardejov a Medzilaborce sa stali súčasťou NRO v roku 2017 a okresy ako Snina, Levoča, Michalovce a Košice-okolie sa stali súčasťou NRO až v roku 2018. Každý plán pre daný okres má dotačný rozpočet na obdobie 5 rokov, čiže porovnávanie rozpočtov v rámci okresov je relevantné.

Tab. 1 Plánovaný rozpočet finančných prostriedkov pre NRO z multisektorových zdrojov + EŠIF a EŠIF samostatne v rámci 5-ročných plánov

Okresy	Celková výška multisektorových zdrojov + EŠIF (EUR)	Výška zdrojov na obyvateľa z multisektorových zdrojov + EŠIF (EUR)	Celková výška dotácií z EŠIF (EUR)	Výška dotácií z EŠIF na obyvateľa (EUR)	Výška nezamestnanosti v %	Rok zaradenia medzi NRO
Bardejov	169 026 683	2 174	60 905 113	783	18,27	2017
Gelnica	55 749 100	1 763	32 700 000	1 034	16,61	2017
Kežmarok	52 000 000	705	33 827 000	459	27,82	2015
Košice-okolie	71 430 000	570	66 689 375	532	15,09	2018
Levoča	34 203 000	462	28 408 000	384	13,08	2018
Lučenec	147 324 000	1 990	93 094 000	1 258	22,41	2015
Medzilaborce	38 554 000	3 181	16 874 000	1 392	18,16	2017
Michalovce	91 415 000	826	72 500 000	655	13,39	2018
Poltár	98 584 000	4 529	52 064 000	2 392	25,53	2015
Revúca	61 000 000	1 523	23 355 000	583	29,64	2015
Rimavská Sobota	157 000 000	1 858	112 141 000	1 327	32,22	2015
Rožňava	108 914 000	1 742	54 437 000	871	26,05	2015
Sabinov	79 797 000	1 337	41 731 000	699	24,66	2015
Snina	76 103 000	2 079	61 199 291	1 672	13,62	2018
Sobrance	69 000 000	3 024	32 409 000	1 420	22,84	2015
Stropkov	73 855 800	3 581	68 942 000	3 343	13,04	2018
Svidník	63 000 000	1 622	30 946 500	797	21,77	2015
Trebišov	114 426 000	1 082	40 573 000	383	23,09	2015

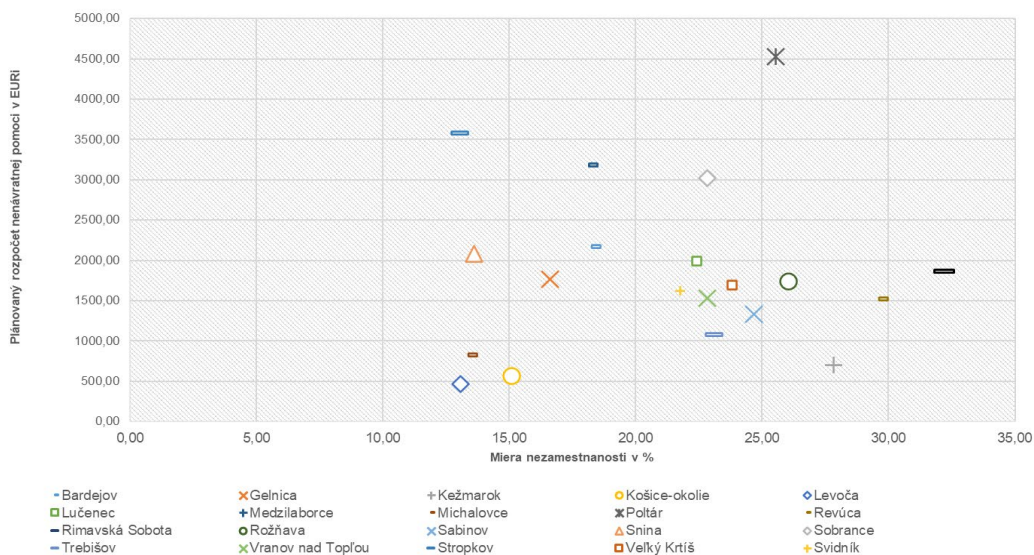
Veľký Krtíš	75 000 000	1 696	37 183 000	841	23,8	2015
Vranov nad Topľou	123 000 000	1 528	55 213 000	686	22,84	2015
Štandardná odchýlka		1014,46		712,49		
Variačný koeficient		54 %		66 %		
Koeficient šikmosti		1,02		1,92		
Koeficient špicatosti		1,02		4,16		
Giniho koeficient		0,31		0,35		

Zdroj: vlastné spracovanie - Štatistický úrad SR – DATACUBE/ Nezamestnanosť/15. A Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu/dokumenty/akčné plánov okresov/19.

Priemerná nezamestnanosť v rámci NRO dosiahla 21,2% a priemerná výška plánovaných zdrojov (Multisektorové + EŠIF) na obyvateľa 1863,60 €. Priemerná výška plánovaných dotácií z EŠIF dosiahla hodnotu 1075,6 € na obyvateľa. Pozoruhodné sú viaceré rozdiely vo výške nezamestnanosti a výškou naplánovaných, teda pridelených zdrojov; multisektorových + EŠIF na obyvateľa. Kým okres Revúca dosiahol nezamestnanosť za sledované obdobie až 29,64 %, pričom mu bolo naplánovaných celkových dotácií iba 1523,02 € na obyvateľa v porovnaní s Poltárom, ktorý dosiahol priemernú nezamestnanosť za sledované obdobie 25,53 % a bolo mu pridelených zdrojov (Multisektorové + EŠIF) na uvedené obdobie až 4529,06 € na obyvateľa. Poltáru bolo tak naplánovaných 2,97 krát viac zdrojov na obyvateľa ako v okrese Revúcej. Smerodajná odchýlka vykazuje menšie rozdiely v plánovaných dotáciách z EŠIF. Vyššiu nerovnomernosť vykazuje variačné rozpätie u oboch ukazovateľov, predovšetkým však u plánovaných dotáciách z EŠIF. Koeficient šikmosti poukazuje, že väčšina celkových naplánovaných zdrojov na obyvateľa sa koncentruje pri nižších hodnotách, resp. pod priemerom. Koeficient špicatosti vykazuje hodnotu v norme v prípade plánovaných multisektorových zdrojov, čo však neplatí v prípade dotácií z EŠIF, kde je evidentne vyššia koncentrácia. Môžeme tvrdiť, že Giniho koeficient nevykazuje výraznú nerovnosť v prijímaní prostriedkov. Nezamestnanosť sme uviedli pre porovnanie, keďže je to hlavný kľúčový ukazovateľ v politike NRO. Šipikal, a kol. (2018/13) uvádzajú, že v rámci pridelovania nenávratnej finančnej pomoci pre okresy je nezamestnanosť jediným hlavným dostupným ukazovateľom, a tak je možné skúmať aj vzťah medzi samotnou nezamestnanosťou a pridelenými dotáciami pre okresy.

Ako z grafu vyplýva; neexistuje vzťah medzi nezamestnanosťou a pridelenými finančnými prostriedkami v rámci plánovaných 5-ročných rozpočtov NRO (multisektorové zdroje + EŠIF), čo dokazuje aj korelačný koeficient s hodnotou 0,05. I keď je politika NRO postavená hlavne na zvyšovaní nezamestnanosti v okresoch, analýza poukazuje nato, že vyššia nezamestnanosť neznamená automaticky aj viac pridelených prostriedkov.

Graf 1 Priemerná plánovaná výška podpory (Multisektorové zdroje + EŠIF) na obyvateľa vo vzťahu k nezamestnanosti v danom okrese

Zdroj: vlastné spracovanie z Štatistický úrad SR – DATACUBE/ Nezamestnanosť/15. A Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu/dokumenty/akčné plánov okresov/19.

Tab. 2 Výška plánovaných, zazmluvnených a čerpaných dotácií z EŠIF pre NRO (Stav ku 21.02.2020)

Okresy	Absolútna výška plánovaných dotácií z EŠIF v rámci 5 ročných plánov (EUR)	Výška plánovaných dotácií na obyvateľa v rámci 5 ročných plánov (EUR)	Absolútna výška zazmluvnených dotácií (EUR)	Výška zazmluvnených dotácií na obyvateľa (EUR)	Absolútna výška čerpaných dotácií (EUR)	Výška čerpaných dotácií na obyvateľa (EUR)
Bardejov	60 905 113	783	68 213 829	877	20 461 184	263
Gelnica	32 700 000	1 034	31 939 700	1 010	9 822 474	311
Kežmarok	33 827 000	459	70 704 090	959	19 722 325	267
Košice - okolie	66 689 375	532	97 742 308	780	34 300 115	274
Levoča	28 408 000	384	31 652 026	428	11 101 268	150
Lučenec	93 094 000	1 258	52 282 343	706	13 959 981	189
Medzilaborce	16 874 000	1 392	21 005 798	1 733	6 935 137	572
Michalovce	72 500 000	655	86 407 518	780	31 049 602	280
Poltár	52 064 000	2 392	30 140 723	1 385	10 961 332	504
Revúca	23 355 000	583	52 191 190	1 303	23 786 204	594

Rimavská Sobota	112 141 000	1 327	60 529 498	716	14 824 003	175
Rožňava	54 437 000	871	57 005 408	912	14 322 573	229
Sabinov	41 731 000	699	61 672 828	1 033	22 451 805	376
Snina	61 199 291	1 672	35 170 521	961	14 297 358	391
Sobrance	32 409 000	1 420	25 103 118	1 100	8 690 369	381
Stropkov	68 942 000	3 343	24 805 498	1 203	11 460 919	556
Svidník	30 946 500	797	36 180 267	931	14 736 355	379
Trebišov	40 573 000	383	96 991 629	917	44 304 705	419
Veľký Krtíš	37 183 000	841	34 149 883	772	13 174 644	298
Vranov nad Topľou	55 213 000	686	103 753 460	1 289	36 805 905	457
Štandardná odchýlka		712,49		282,11		129,49
Variačný koeficient		66 %		28,50 %		36,70 %
Koeficient šikmosti		1,92		0,70		0,37
Koeficient špicatosti		4,16		1,28		-0,79
Giniho koeficient		0,35		0,17		0,22

Zdroj: vlastné spracovanie zo získaných dát z Úradu podpredsedu vlády pre investície a informatizáciu a z Úradu podpredsedu vlády pre investície a informatizáciu/dokumenty/akčné plány okresov/19.

Na základe tabuľky č. 2 Podiel čerpaných dotácií na zazmluvnených dotáciách predstavuje 35 % spomedzi NRO a dokonca zazmluvnené dotácie prevyšujú o 6 % naplánované dotácie. Plánované rozpočty však boli odhadované. Vzhľadom ku pravidlu $n+3$, je možné čerpať prostriedky z EŠIF z aktuálneho programového obdobia až 3 roky po ukončení programového obdobia (Úrad podpredsedu vlády pre investície a informatizáciu SR, 2020/17). Priemer naplánovaných zdrojov na obyvateľa predstavuje hodnotu 1076 €, zazmluvnených dotácií 990 € na obyvateľa a čerpaných dotácií 353 € na obyvateľa. Najnižšia hodnota štandardnej odchýlky nám ukazuje, že najnižšie rozdiely v alokácii sú v čerpaných dotáciách z EŠIF. Variačný koeficient udáva nesúrodnosť v prípade plánovaných dotácií z EŠIF, čo znamená, že hodnoty, t.j. daných dotácií spomedzi okresov, kolíšu až 66 % z priemeru, čo predstavuje vysokú variabilitu. Koeficient šikmosti môžeme interpretovať ako vyššiu koncentráciu nižších hodnôt, pričom ukazovatele zazmluvnených a čerpaných dotácií vykazujú vyššiu symetriu. Výrazný koeficient špicatosti v plánovaných dotáciách z EŠIF presahuje výrazne normalitu na rozdiel od zazmluvnených a čerpaných prostriedkov. Interpretácia Giniho koeficientu nám udáva, že medzi okresmi nie sú výrazné nerovnosti v získavaní zdrojov, pričom zazmluvnené prostriedky vykazujú hodnotu len 0,17. Celkové zazmluvnené dotácie z EŠIF vykazujú pozitívny trend oproti plánovaným dotáciám z EŠIF, pričom aktuálne zazmluvnené prostriedky presahujú plánované dotácie. Koeficient korelácie poukazujúci na vzťah medzi nezamestnanosťou a uvedenou alokáciou dotácií na obyvateľa vykazuje veľmi nízku závislosť; a to v rámci plánovaných dotácií zápornú (-0,18), zazmluvnených (0,14) a čerpaných rovnako (0,14). Vzhľadom k aktuálnej problematike prehodnotenia získavania finančnej pomoci nie je úplne jasné, ako sa bude vyvíjať pomoc pre najmenej rozvinuté okresy, a práve preto môžu byť v rámci aktuálnych politík smerodajné práve aktuálne čerpané alebo zazmluvnené prostriedky.

Záver

Je potrebné uvádzať, že celkový proces v plánovaní, kontrahovaní a čerpaní grantov je ovplyvnený viacerými faktormi, a preto je potrebné sa zamerať na hlbšie a komplexnejšie analýzy. A rovnako je žiaduce nazerať na výsledky regionálnych politík aj cez spektrum dopadov a dosahovateľných cieľov. Na základe uvedených koeficientov sa nám nepodarilo potvrdiť výraznú nerovnosť v zazmluvnených ani v čerpaných prostriedkoch. Skutočnosťou je, že konečný sumár čerpaných prostriedkov predstavuje najrelevantnejší ukazovateľ spomedzi plánovaných a zazmluvnených prostriedkov, avšak vzhľadom k aktuálnej pandémie môže prísť ku tomu, že finančné prostriedky budú prerozdelené iným kľúčom, a tak môžu byť rozdelené rovnomernejšie, alebo naopak, disproporcia bude vzrastať. V rámci korelačnej analýzy, ktorá bola využitá medzi dvomi premennými, a to medzi mierou nezamestnanosti a výškou pridelených finančných prostriedkov sa nepotvrdila závislosť. Príspevok analyticky rozvíja tematiku priestorovej alokácie finančnej pomoci v danom území, ktoré predstavujú najmenej rozvinuté okresy. Rovnako môže ďalej napomôcť vo výskumnej oblasti najmenej rozvinutých okresoch, nakoľko je táto téma aktuálna, pričom naberie na relevancii v blízkom období, kedy budú môcť byť plne hodnotené dopady tejto politiky.

Literatúra

- [1] BOURDIN, S.: Modeling and Simulation of Cohesion Policy Funding and Regional Growth Diffusion in an Enlarged European Union. 2018. In THILL, C. J. (ed.). Spatial Analysis and Location Modeling in Urban and Regional Systems. Berlin: Springer Nature, 2018. s. 387. ISBN 978-3-642-37895-9.
- [2] BOUVET, F. – DALLERBA, S.; 2010: *European Regional Structural Funds: How large is the influence of Politics on the Allocation Process?*. In Journal compilation, Oxford: Blackwell Publishing. Roč. 4, s. 501-528. [online] Dostupné na: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2010.02062.x>.
- [3] EURÓPSKY DVOR AUDÍTOROV (EDA). (2013). *Audit EÚ v skratke - informatívna správa o výročných správach za rok 2012*. Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie. ISBN 978-92-9241-351-441 [online] Dostupné na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6ed55331-cea9-4369-af50-21047ea4fa45/language-sk>.
- [4] KLAMÁR, R. & kol.: Local action group as a tool of inter-municipal cooperation: case study of Slovakia. In Folia Geographica. ISSN: 2454-1001. 2019. Roč. 61, č. 1, ss. 36-67. [online] Dostupné na: <https://www.unipo.sk/public/media/32579/529%20LOCAL%20ACTION%20GROUP%20AS%20A%20TOOL%20OF%20INTER-MUNICIPAL%20COOPERATION%20-%20CASE%20STUDY%20OF%20SLOVAKIA.pdf>.
- [5] KOREC, P. – RUSNÁK, J.: Zaostávajúce regióny Slovenska v kontexte nového (európskeho) regionalizmu. 2016. In Geografické informácie. ISSN: 1337-9453. Roč. 20, č.2. s. 213-2016. [online]. Dostupné na: <http://www.kgrr.fpv.ukf.sk/index.php/publikacie/publ/geograficke-informacie/22-obsahy-gi/328-rocnik-20-cislo-1-2016-2>.
- [6] MADANIPOUR, A. – SCHUCKSMITH, M. – TALBOT, H.: Locality spatial justice: A conceptual framework. Newcastle Upon Tyne: University of Newcastle Upon Tyne, School of Architecture, 2017, s. 3-28. [online] Dostupné na: <https://ec.europa.eu/research/participants/documents/downloadPublic?documentIds=080166e5b5710599&appId=PPGMS>.
- [7] MATEJKOVÁ, E. – PIETRIKOVÁ, M. – POLÁKOVÁ, Z.: Praktikum zo štatistiky A. 2018. Nitra: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre. ISBN 978-80-552-1909-7.
- [8] MATLOVIČ, R. – MATLOVIČOVÁ, K.: Regionálne disparity a ich riešenie na Slovensku v rozličných kontextoch. In Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Folia Geographica, ISSN 2454-1001. 2011, Roč. 53, č.2., ss. 8-88. [online] Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/283546727_Regionalne_disparity_a_ich_riesenie_na_Slovensku_v_rozlicnych_kontextoch_Acta_Facultatis_Studiorum_Humanitatis_et_Naturae_Universitatis_Presoviensis_Folia_Geographica_18_2011_8-88.
- [9] MICHÁLEK, A.: Disparity v alokácii a čerpaní zdrojov s dôrazom na marginálne regióny Slovenska. 2014. In Geografický časopis. ISSN 2453-8787. Roč. 66, č. 3, s. 269-286. [online] Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/03101257Michalek.pdf>.

- [10] MICHÁLEK, A.: Vybrané metódy merania regionálnych disparít. In Geografický časopis. ISSN 2453-8787. 2012. Roč. 64, č.3 s. 219-235. [online] Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/03101247Michalek.pdf>.
- [11] POSPIŠOVÁ, L.: The Least-Developed Districts as a Tool of Regional Development. 2018. In Verejná správa a regionálny rozvoj. ISSN 1337-2955. Roč. 14, č. 2, s. 46-53. [online]. Dostupné na: <https://www.vsemvs.sk/VedaAVyskum/VedeckyCasopis>.
- [12] SOJA, W. E.: Seeking Spatial Justice. London: University of Minnesota Press, 2010, s. 256. ISBN 978-0-8166-6667.
- [13] ŠIPIKAL, M. – VRÁBL'OVÁ, K. – LEŠKOVÁ, A.: Efekty priestorovo neutrálnej politiky na najzaostalejšie regióny. In XXI. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách, Sborník příspěvků. Brno: Masarykova univerzita. 2018. ss. 231-236. [online] ISBN 978-80-210-8970-9. Dostupné na: DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-8970-2018-30.
- [14] ŠIPIKAL, M.: Political and administrative barriers of cohesion policy implementation in Slovakia. 2015. In International Journal of Social Sciences. ISSN: 1804-980X. Roč. 4, č. 2, s. 39-48. [online]. Dostupné na https://www.researchgate.net/publication/337547379_Political_and_Administrative_Barriers_of_Cohesion_Policy_Implementation_in_Slovakia.
- [15] ŠTATICKÝ ÚRAD SR. DATACUBE. Miera evidovanej nezamestnanosti. [online] Dostupné na: http://datacube.statistics.sk/#!/view/sk/VBD_SK_WIN/pr3108rr/v_pr3108rr_00_00_00_sk.
- [16] Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu.: Podpora najmenej rozvinutých okresov. [online] Dostupné na: <https://www.nro.vicepremier.gov.sk/>.
- [17] Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu.: Raši: V novom eurofondovom období treba priaznivejšie nastaviť financovanie a udržať pravidlo n+3. [online] Dostupné na: <https://www.vicepremier.gov.sk/aktuality/cko/rasi-v-novom-eurofondom-obdobi-treba-priaznivejsie-nastavit-financovanie-a-udrzat-pravidlo-n3/index.html>.
- [18] Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu: Podpora najmenej rozvinutých okresov a regionálny rozvoj; Čo znamená podpora najmenej rozvinutých okresov ? [online] Dostupné na: <https://www.nro.vicepremier.gov.sk/podpora-najmenej-rozvinutych-okresov/index.html>.
- [19] Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu: Podpora najmenej rozvinutých okresov: dokumenty; Akčný plán rozvoja okresu Kežmarok, Akčný plán rozvoja okresu Lučenec, Akčný plán rozvoja okresu Poltár, Akčný plán rozvoja okresu Revúca, Akčný plán rozvoja okresu Rimavská Sobota, Akčný plán rozvoja okresu Veľký Krtíš, Akčný plán rozvoja okresu Sabinov, Akčný plán rozvoja okresu Svidník, Akčný plán rozvoja okresu Vranov nad Topľou, Akčný plán rozvoja okresu Rožňava, Akčný plán rozvoja okresu Sobrance, Akčný plán rozvoja okresu Trebišov, Akčný plán rozvoja okresu Gelnica, Akčný plán rozvoja okresu Bardejov, Akčný plán rozvoja okresu Medzilaborce, Akčný plán rozvoja okresu Košice-okolie, Akčný plán okresu Snina, Akčný plán rozvoja okresu Levoča, Akčný plán rozvoja okresu Michalovce, Akčný, plán rozvoja okresu Stropkov.[online] Dostupné na: <https://www.nro.vicepremier.gov.sk/dokumenty/index.html#legislativa>.
- [20] VARECHA, L. – FÁZIKOVÁ, M.: Vybrané procesy formulácie a implementácie politiky podpory najmenej rozvinutých okresov. 2019. In: XXII. Medzinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků. Brno: Masarykova Univerzita, s. 272-279. [online] ISBN 978-80-210-9268-6. Dostupné na: DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9268-2019-34.
- [21] VÝROSTOVÁ, E.: Spatial Allocation of EU Cohesion Policy Fundings in Slovakia for 2007-2013. 2016. In XIX. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků. Brno: Masarykova univerzita,. ss. 130-138. [online] ISBN 978-80-210-8273-1. Dostupné na: DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-8273-2016-15.
- [22] Zákon č.336/2015 Z. z. o najmenej rozvinutých okresoch v. z. n. p.

Návrh politiky súdržnosti EÚ po roku 2020 s vymedzením na regionálny rozvoj Slovenska

Silvia VADKERTIOVÁ*

Draft EU cohesion policy after 2020 defining on the regional development of Slovakia

Abstract

Regional development is focused on addressing the spatial disparity of border areas, namely rural areas, micro-regions, the labor market, quality of life, socio-pathological phenomena, etc., At the same time to the creation and cooperation in the creation of documents for the development of various territories. The vision and strategy of Slovakia's development by 2030 is about to fulfill the function of the National Regional Development Strategy. The strategy is based primarily on the support of sustainable and dynamic inclusive development of communities and modern innovation-oriented economy in the regions, cities and municipalities of Slovakia. It focuses on improving the living conditions of the population, the quality of their residential environment and creating conditions for exploiting their specific potentials. Emphasis is placed on the sustainable and efficient use of human, economic and natural resources, in particular to their development and protection.

Keywords: Cohesion Fund, Cohesion policy European Union, Regional development

JEL Classification: R5, R58

Úvod

V máji 2018 zverejnila Európska komisia návrhy nariadenia týkajúceho sa politiky súdržnosti EÚ po roku 2020. Obsahuje nariadenie o Európskom fonde regionálneho rozvoja (EFRR) a o Kohéznom fonde. Kohézny fond bude plniť úlohu so zabezpečovaním podpory projektov s cieľom Investovania do rastu a zamestnanosti. Cieľom Kohézneho fondu bude podporovať dva špecifické ciele, a to: ekologickejšie, nízkouhlíkové a obehové hospodárstvo (cieľ politiky (CP) 2) a prepojenejšia Európa (CP 3). Komisia navrhla zoznam činností, ktoré nemajú byť predmetom podpory z EFRR a Kohézneho fondu, a to vrátane priamej podpory pre veľké podniky, letiskovú infraštruktúru (s výnimkou najvzdialenejších regiónov) a niektoré činnosti v oblasti nakladania s odpadom (napr. skládky).

V programovom období 2021 – 2027 sa pre Kohézny fond plánuje vyčleniť 41,3 mld. EUR, z ktorých 10 mld. EUR by predstavovalo príspevok pre Nástroj na prepájanie Európy. Kohézny fond po roku 2020 bude naďalej financovať projekty pre tie isté členské štáty, ako to bolo zadefinované v programovom období 2014 – 2020. Na návrh Komisie sa vzťahuje riadny legislatívny postup, v rámci ktorého má Parlament rovnocenné postavenie s Radou. V krátkosti to teda znamená, že tieto dve inštitúcie budú musieť pred koncom roka 2020 sa dopracovať ku konsenzu, čo sa týka budúcich pravidiel Kohézneho fondu. V príspevku sa budeme zaoberať otázkami, ktoré sa týkajú zabezpečovania podpory projektov s cieľom investovania do rastu a zamestnanosti v Európe.¹

1 Úloha Európskeho parlamentu

Nariadenie o Kohéznom fonde, ktoré sa vzťahovalo k rokom 2014 až 2020, podliehalo riadnemu legislatívnemu postupu a parlament mal vo svojej právomoci predkladať pozmeňujúce návrhy. Parlament takto dostal možnosť flexibile reagovať na akútne potreby členských štátov. Týmto

sa zabezpečilo, že sa rozšírila pôsobnosť investícií Kohézneho fondu a začlenili sa investície do energetickej efektívnosti a využívania obnoviteľných zdrojov energie, najviac sa to odzrkadlilo v sektore bývanie. Parlament zastával myšlienku zavedenia spoločných ukazovateľov Kohézneho fondu, ktorými sa zjednodušilo hodnotenie jeho využívania. Po preskúmaní viacročného finančného rámca na roky 2014 – 2020 v polovici trvania, ktorý sprevádzal balík legislatívnych návrhov, neprišlo v súvislosti s Kohéznym fondom k žiadnym podstatným zmenám.

Regionálna politika

Kým v predchádzajúcej kapitole sme sa zaoberali kohéznym fondom ako formou pomoci smerom k regiónom, v praxi sa bežnejšie označuje ako regionálna politika.

Neexistuje iba jeden názor, či sa skutočne jedná o (samostatnú) teóriu, zároveň má regionálna politika viacero definícií. Podľa vyjadrenia niektorých autorov, ide skôr o pomenovanie novej správy, ktorý bol vytvorený za účelom vhodnejšieho prístupu k využívaniu miestnych zdrojov a možností. Zvyčajne býva priamo spojená s fyzickou infraštruktúrou, ale nový prístup regionálnej politiky sa podľa Morgana a Nauwelaersa² skôr orientuje na vytváranie sociálneho kapitálu, inovácií, výskumu, životného prostredia a pod. Celkovo sa dá definovať, že ide o „súbor ekonomicky, sociálne a ekologicky zameraných opatrení, pomocou ktorých sa štáty snažia dosiahnuť národné ciele, ako sú ekonomický rast, trvalo udržateľný rozvoj, sociálna a politická stabilita, rovnosť šancí obyvateľov a rozdeľovanie príjmov spôsobom, ktorý považuje väčšina obyvateľov za spravodlivý a ekonomicky stimulujúci.

Regionálna politika ako nástroj národnej politiky zameraná na regióny má niekoľko prostriedkov, ktoré využíva. Je to predovšetkým podpora infraštruktúry, finančné stimuly a prekážky. Súčasne i decentralizácia vládnych orgánov či prerozdeľovanie verejných investícií a verejných zákaziek v regiónoch, migrácia a ovplyvňovanie mobility obyvateľov a iné. Objektom regionálnej politiky je región.

V súlade s vyjadrením Keatingom, ktorý región definuje z pozície územia ako priestor „niekde medzi priestorom národným a miestnym, na ktorom majú dosah aktéri zo všetkých úrovní, miestnej, regionálnej, národnej a teraz aj nadnárodnej. Ucelenejšie delenie regiónov rámci Európy vzniklo vplyvom reformy Kohéznej politiky Európskeho spoločenstva, a to v 80. rokoch na podklade zefektívniť a zjednotiť pojmy pre samotnú regionálnu politiku.

Ako sme už vyššie opomenuli objektom regionálnej politiky je región. Subjektom regionálnej politiky sú zvyčajne v prvom rade nadnárodné inštitúcie, potom inštitúcie národného štátu, ako sú vláda, ústredné orgány štátnej správy, ale i inštitúcie miestnej, regionálnej a územnej správy, alebo regionálne združenia. A nakoniec i občianska spoločnosť, ktoré predstavujú neziskové organizácie orientujúce sa na regionálny rozvoj, ako sú rozvojové agentúry a pod.

2 Regionálna politika a jej kľúčové oblasti:

- Individuálnejší prístup k regionálnemu rozvoju - prostredníctvom politiky súdržnosti pokračujú investície vo všetkých regiónoch, a to na základe troch kritérií (menej rozvinuté, prechodné, rozvinutejšie regióny). Metóda prideľovania finančných prostriedkov je zväčša založená na HDP na obyvateľa. Boli doplnené nové kategórie (nezamestnanosť mladých ľudí, nízka úroveň vzdelania, zmena klímy a prijímanie a integrácia migrantov), ktoré zrkadlia skutočné podmienky. Politika súdržnosti ďalej podporí rozvojové stratégie riadené na miestnej úrovni a posilní postavenie miestnych orgánov pri riadení fondov. Podnikom a podnikateľom využívajúcim podporu EÚ nový rámec ponúka menej byrokracie a jednoduchšie spôsoby nárokovania platieb vďaka zjednodušenému vykazovaniu nákladov.
- Pružnejší rámec - Nový rámec umožňuje potrebnú stabilitu pri investičnom plánovaní s pri-

² Morgan, K. and Nauwelaers, C., Regional Innovation Strategies: The Challenge for Less-Favoured Regions.

meranou úrovňou rozpočtovej pružnosti na zvládanie nepredvídaných udalostí V určitých medziach bude možné v rámci programov vykonávať prevody zdrojov bez toho, aby bol potrebný formálny súhlas Komisie. Osobitné ustanovenie uľahčuje v prípade prírodnej katastrofy mobilizáciu finančných prostriedkov EÚ už od prvého dňa.

- Silnejšie prepojenie medzi Európskym Semestrom a správou hospodárskych záležitostí Únie - politika súdržnosti podporuje reformy v prospech priaznivého investičného prostredia, v ktorom môžu podniky prosperovať. Odporúčania pre jednotlivé krajiny formulované v kontexte európskeho semestra sa v priebehu rozpočtového obdobia zohľadnia dvakrát: na začiatku pri navrhovaní programov politiky súdržnosti a počas preskúmania v polovici obdobia. V záujme ďalšieho stanovenia správnych podmienok pre rast a tvorbu pracovných miest môžu nové „základné“ podmienky odstrániť prekážky brániace investíciám. Ich uplatňovanie sa bude monitorovať počas celého rozpočtového obdobia.
- Viac príležitostí pre synergiu v rámci rozpočtových nástrojov EÚ. Jednotný súbor pravidiel týkajúci sa fondov politiky súdržnosti a Fondu pre azyl a migráciu zabezpečí budovanie miestnych stratégií integrácie migrantov podporovaných zo synergicky využívaných zdrojov EÚ. Fond pre azyl a migráciu bude orientovaný na krátkodobé potreby migrantov po ich príchode, zatiaľ čo politika súdržnosti podporí ich sociálne a profesionálne začlenenie.
- Interreg: odstránenie cezhraničných prekážok a podpora medziregionálnych inovačných projektov. Medziregionálna a cezhraničná spolupráca sa uľahčí tým, že regióny dostanú novú možnosť využívať časti vlastných pridelených finančných prostriedkov na financovanie projektov kdekoľvek v Európe spoločne s inými regiónmi. Nová generácia programov medziregionálnej a cezhraničnej spolupráce (Interreg) pomôže členským štátom prekonávať cezhraničné prekážky a rozvíjať spoločné služby. V nadväznosti na úspešné pilotné opatrenie z obdobia 2014 – 2020 podporuje vytvorenie medziregionálnych inovačných investícií.
- Prísnejšie pravidlá pre lepšiu výkonnosť investícií EÚ. Všetky programy budú mať výkonnostný rámec s kvantifikovateľnými cieľovými hodnotami (počet vytvorených pracovných miest alebo dodatočný prístup k širokopásmovému pripojeniu). Nový rámec zavádza výročné preskúmanie výkonnosti vo forme politického dialógu medzi orgánmi zodpovednými za programy a Komisiou.
- Intenzívnejšie využívanie finančných nástrojov. Značné medzery v investíciách sa môžu efektívne doplniť finančnými nástrojmi, ktoré majú pákový efekt a sú bližšie trhu. Členské štáty budú môcť dobrovoľne previesť časť svojich zdrojov v rámci politiky súdržnosti do nového, centrálne riadeného fondu InvestEU, aby mali prístup k záruke z rozpočtu EÚ.
- Intenzívnejšie komunikačné úsilie s cieľom zlepšiť viditeľnosť politiky súdržnosti. Zabezpečiť, aby bola Európa bližšie k občanom, sa preto kladie dôraz na nutnosť lepšie informovať o pozitívnych výsledkoch politiky súdržnosti. Členské štáty a regióny rozšírili požiadavky v oblasti komunikácie, ako je organizácia podujatí pri príležitosti otvorenia veľkých projektov financovaných zo zdrojov EÚ a vypracovanie plánov kampaní v sociálnych médiách.

2.1 Regionálna politika v kontexte teórií regionálneho rozvoja

Pri regionálnej politike môžeme klasifikovať viaceré prístupy, ktoré sa na danú problematiku nazerajú. Je nutné oddeliť dva protichodné póly, keďže každá krajina so svojou regionálnou politikou sa pohybuje na škále medzi nimi.

Na jednej strane poznáme úplnú centralizáciu regionálnej politiky, ktoré môžeme pozorovať v regionálnom riadení štátov tzv. Východného bloku pred rokom 1989. V súčasnosti môžeme hovoriť skôr o krajnej hodnote, ktorá sa tradične nerealizuje. V tomto ohľade by mala regionálna politika prinášať pozitívne výsledky nielen pre obyvateľov podporovaného regiónu, ale celej spoločnosti, a to vďaka otvoreným vzťahom a prepojeným väzbám medzi jednotlivými regiónmi. Centrálné riadenie má slúžiť k tomu, aby sa poskytoval prísun zdrojov do regiónov, ktoré to potrebujú najviac, čím sa zároveň zabezpečí vyrovnávanie rozdielov v regiónoch. Súčasne sa koordinuje spolupráca na všetkých úrovniach, lokálnej, národnej i nadnárodnej, tým sa kapacitne zastrešujú samotné regióny. Štát sa snaží vyrovnávať rozdiely medzi regiónmi, aby sa zamedzilo neefektívnemu prerozdeleniu nákladov a inflácie.

Na druhej strane je prenesenie regionálnej politiky na regionálnu úroveň. K tomuto pólu sa prikláňa z veľkej časti aj práve Európska únia prostredníctvom jedného zo základných princípov európskej integrácie, princípu subsidiarity, pretože sa približuje bližšie k občanom, ktorí majú lepšiu príležitosť sa zúčastňovať na verejnom živote.

Využitie teórie regionálnej politiky v európskej kohéznej politike Európska regionálna politika, ktorej hlavný nástroj, európska kohézna politika, si stanovila ako hlavný cieľ vyrovnávanie rozdielov medzi regiónmi. Týmto spôsobom podporuje hlavne menej rozvinuté, periférne regióny, aby im pomohla sa priblížiť k úrovni rozvinutým regiónom, ktoré sú prirodzenými jadrami. Týmto prístupom sa zaoberá tzv. polarizačný prístup, ktorého zakladateľom bol Friedmann a vychádza zo spomínaného keynesiánskeho pohľadu na teórie regionálneho rozvoja. Európska kohézna politika v podstate využíva polarizačný prístup, ktorý sa primárne zameriava na chudobnejšie alebo inak znevýhodnené regióny. Aj Lipset a Rokkan vo svojom slávnom diele predstavujú jeden z hlavných stretov západnej civilizácie medzi centrom a perifériou³. Tento prístup rozlišuje regióny na jadro a perifériu, a to nielen z ekonomického hľadiska, ale aj zo spoločenského či politického. Podstatou polarizačného prístupu je sústrediť sa na periférne, menej rozvinuté regióny a prepájať ich s tými rozvinutými. Autori ako Morgan a Nauwelaers počítajú s podporou menej rozvinutých regiónov ako s jedným z hlavných znakov regionálnej politiky Európskej únie.⁴ Konkrétnym príkladom podpory periférnych regiónov môže byť výstavba nových priemyselných podnikov v chudobných regiónoch, ktoré neboli vybrané prirodzeným trhovým mechanizmom, ale rozhodnutím centrálnej vlády.

Regionálny rozvoj a súdržnosť po roku 2020 - nový rámec v skratke

Ide o zameranie sa na päť významných investičných priorít, pri ktorých má EÚ vhodné predpoklady dosahovať výsledky. Investície EÚ v rokoch 2021 – 2020 bude podporovať týchto päť hlavných cieľov:

- Investície do regionálneho rozvoja sa budú intenzívne zameriavať na ciele 1 a 2. Na tieto priority sa v závislosti od relatívneho bohatstva členských štátov prideli 65 % až 85 % zdrojov EFRR a Kohézneho fondu.
- Inteligentnejšia Európa, ktorá sa má docieľiť prostredníctvom inovácií, digitalizácii, hospodárskej transformácii, ale i podpore malých a stredných podnikov,
- Prepojenejšia Európa, ktorá sa zabezpečí strategickými dopravnými a digitálnymi sieťami.
- Ekologická bezuhlíková Európa, a to skrz implementáciu Parížskej dohody a investíciám do transformácie energetiky, obnoviteľných zdrojov energie a boja proti zmene klímy.
- Sociálnejšia Európa, ktorá bude zachovávať Európsky pilier sociálnych práv a rovnako podporovať vytváranie kvalitných pracovných miest, vzdelávania, zručností a sociálne začlenenie, či spravodlivý a rovný prístup k zdravotnej starostlivosti.
- Európa, ktorá bude blízka k občanom- cez podporu rozvojových stratégií, ktoré budú riadené na miestnej úrovni a udržateľného rozvoja miest v celej EÚ.

3 Východiská pre formulovanie stratégie regionálneho a územného rozvoja SR do roku 2030

Definícia a analýza identifikovaných problémov a ich okolia pre SR sa zakladá na klasifikovaní problémov sa poukázal dôraz na ich závažnosť, povahu a systémové súvislosti. Boli identifikované štyri hlavné oblasti:

- Hospodársky rozvoj - udržateľnosť, výkonnosť a konkurencieschopnosť ekonomiky na úrovni štátu, ako aj na úrovni regiónov, miest a obcí je nastavená na efektívnom a udržateľnom zhod-

³ Lipset, Seymour M. and Stein Rokkan, Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives

⁴ Morgan, K. and Nauwelaers, C., Regional Innovation Strategies: The Challenge for Less-Favoured Regions.

notení prírodných, surovinových a ľudských zdrojov a infraštruktúry v regiónoch i pre podporu motivácie pracovnej sily s cieľom zvyšovať kvalitu života.

Problém, jeho príčiny a dôsledky:

a/ robotizácia na úkor využitia ľudských zdrojov – vysoký rast produktivity práce je vo väčšine regiónov sprevádzaný zavádzaním robotizácie do výroby, čo následne vplýva na potrebu zamestnávať menej kvalifikovanú pracovnú silu na úkor zvyšovania ľudských kapacít. Vysoká citlivosť národnej ekonomiky voči vonkajším vplyvom je spojená s nízkym využitím vnútorných zdrojov v regiónoch, dominantným postavením veľkých podnikateľských subjektov zo zahraničia v exporte, nedostatočným pokrytím domácej spotreby domácou produkciou, nízkou previazanosťou ekonomiky s domácimi zdrojmi inovácií či nízkou pridanou hodnotou exportu.

V kontexte očakávaných zmien vo financovaní zo zdrojov EÚ po roku 2020 bude potrebné sústrediť sa v oveľa väčšej miere na zapojenie iných zdrojov a to tak verejných, ako aj zdrojov súkromného sektora. Navyše, dôraz musí byť kladený na efektívne využitie verejných zdrojov. Preto bude potrebné vytvoriť priestorovo-organizačné, legislatívne a inštitucionálne predpoklady pre takúto aktivizáciu zdrojov.

b/ centralizácia - príčinou vyššie uvedených problémov prispieva je silné centrálné riadenie národnej ekonomiky realizované cez rezortné prístupy, ktoré sa dostávajú do konfliktu nielen s komplexnosťou hospodárskeho rozvoja regiónov, ale aj do konfliktu s možnosťou postihnutia regionálnych špecifik z polohy centra. Regióny, mestá a obce nie sú vybavené právomocami umožňujúcimi tvorbu vlastných problémovo orientovaných stratégií hospodárskeho rozvoja ich územia, ktoré by boli založené na podpore využitia lokálnych a regionálnych zdrojov a orientované na uspokojenie lokálneho/regionálneho dopytu, čo by posilnilo udržateľnosť a odolnosť regionálnej ekonomiky. Malé a stredné podniky svojou produkciou netvorí protíváhu dominantným nadnárodným spoločnostiam, na ktoré sú v mnohých odvetviach priamo závislé. Verejný sektor na úrovni obcí, miest a regiónov je málo aktívny pri tvorbe lokálneho ekonomického prostredia. Riešenie sociálnych problémov v regiónoch musí vychádzať v prvom rade z rozvoja regionálnej ekonomiky. Dlhodobým problémom sú aj disproporcie medzi rozdelením zodpovedností a disponibilítou nástrojov na jednotlivých úrovniach verejnej správy, ale najmä skutočnosť, že priestorová organizácia regionálnej politiky vrátane riadiacich štruktúr nevychádza z priamych väzieb na prirodzené funkčné regióny, a tým sa znižuje adresnosť regionálnej politiky.

Sociálny a demografický rozvoj - podstatnými otázkami sociálneho rozvoja regiónov sú najmä populačný vývoj, veková a vzdelanostná štruktúra spojená s trhom práce, migrácia obyvateľstva za prácou, službami a ďalšími aktivitami, ekonomická sila a stabilita domácností, funkčnosť lokálnych alebo regionálnych komunít ale i výskyt sociopatogénnych javov ako aj sociálna inklúzia.

Problém, jeho príčiny a dôsledky:

a/ Disproporcia medzi priestorovým rozložením, alokáciou ľudských zdrojov a konkrétnym uplatnením na trhu práce. Hlavným problémom sociálneho a demografického vývoja regionálneho rozvoja je rozdiely medzi priestorovým rozložením, alokáciou a skladbou disponibilných ľudských zdrojov na jednej strane a podmienkami ich adekvátnej realizácie a uplatnenia sa na trhu práce na strane druhej. Súčasná situácia je definovaná nízkou populačnou dynamikou ekonomicky silnejších sociálnych skupín, vysoká migrácia mladých ľudí z ekonomicky zaostávajúcich regiónov za vzdelaním a prácou, vyšší počet osôb s nízkym vzdelaním bez možnosti uplatnenia sa na trhu práce a ďalšie. Pretrvávajúce tohto problému v kombinácii s problémami v nastavení sociálneho systému a chápaním nízkej ceny práce ako hlavnej konkurenčnej výhody vedie ku strate motivácie zamestnať sa, dlhodobej nezamestnanosti a ku strate základných pracovných návykov. Tento stav vedie k problémom sociálneho vylúčenia, výskytu sociopatogénnych javov ako je kriminalita, extrémizmus a etnická neznášanlivosť. Absencia štruktúr a mechanizmov pre spoluprácu medzi vzdelávacími inštitúciami a zamestnávateľmi na úrovni regiónov vedie k neefektívnemu nastá-

veniu systému vzdelávania, ktorý neodráža potreby trhu práce ani existujúci potenciál ľudských zdrojov.

Kvalita života - je z pozície regionálneho a územného rozvoja definovaná najmä úrovňou sídelného prostredia integrujúceho problematiku bývania, bezpečnosti, životného prostredia, vzdelania, dostupnosti a kvality služieb – sociálnej a technickej infraštruktúry (vrátane dopravnej infraštruktúry). Zabezpečenie prijateľnej kvality života je cieľom politiky regionálneho a územného rozvoja, a preto predstavuje hlavnú oblasť verejných výdavkov. Garancie kvality života pre obyvateľov majú sociálny rozmer a sú ukotvené v Ústave SR.

Problém, jeho príčiny a dôsledky:

Nedostatočné riešenie dostupných služieb - rozhodujúcimi problémami sú nízka efektívnosť a pružnosť systémov, ktoré zabezpečujú úroveň života v obciach, mestách a regiónoch. Výrazným problémom je vysoká miera zraniteľnosti vo vzťahu k sociálne slabším skupinám obyvateľstva v dôsledku oslabenej pozície verejného sektora a nízka miera participácie na zabezpečení kvality života. Jednou z podstatných príčin je nedostatočná priestorová organizácia odvetvových politík. Organizácia mnohých služieb dôležitých pre kvalitu života a zabezpečovaných verejným sektorom nerešpektuje prirodzenú funkčnú priestorovú štruktúru, a na seba nadväzujúce služby nie sú priestorovo skordinované. Obyvatelia musia teda neefektívne migrovať a niektoré zariadenia sociálnej a technickej infraštruktúry sú nerovnomerne využívané (na jednom mieste sú preťažené, a zároveň na inom mieste nedostatočne využívané). Je nutné aktívne podporovať proces optimalizácie priestorového usporiadania verejnej infraštruktúry, ktorý je založený na spoločenskej dohode a spolupráci regiónov, miest a obcí. Jedným zo závažných problémov zabezpečenia kvality života je rozdelenie poskytovania služieb kľúčových pre kvalitu života medzi verejný a súkromný sektor. Súkromný sektor efektívnejšie zabezpečuje výkony pre obyvateľstvo v plne konkurenčnom prostredí, ale verejný sektor musí zabezpečovať existenčne dôležité verejné služby (vodárenské služby, dodávky energie, základná zdravotná služba, likvidácia komunálneho odpadu a pod.) a služby spojené s bezpečnosťou (fyzickou, zdravotnou, environmentálnou a pod.).

Tvorba a implementácia politiky regionálneho a územného rozvoja na jednotlivých úrovniach verejnej správy - základné predpoklady pre efektívnosť politiky regionálneho a územného rozvoja sú dané už v procese jej tvorby, pri definovaní problémov, určení úrovni ich riešenia a adresnosti politiky.

Problém, jeho príčiny a dôsledky:

Nesystematické rozloženie intervencie v rámci regionálnej politiky. Politika regionálneho a územného rozvoja nedostatočne plní funkciu koordinačného a integračného nástroja jednotlivých sektorových politík a rôznych hierarchických úrovni politík (t. j. lokálne, regionálne, celoštátne úrovne), a rôznych aktérov regionálneho a územného rozvoja (t. j. od občanov, cez podnikateľský sektor, tretí sektor až po verejnú správu). Prílišná roztrieštenosť zodpovedností za regionálny a územný rozvoj medzi ústrednými orgánmi štátnej správy znižuje akčnosť manažmentu regionálneho a územného rozvoja. Regióny, obce a mestá skôr pasívne spravujú, ako manažérsky usmerňujú regionálny a územný rozvoj. Na miestnej a regionálnej úrovni je tiež nedostatok motivácie pre aktívne intervencie samospráv v oblasti hospodárskej politiky, najmä v takých otázkach ako je tvorba pracovných miest pre marginalizované sociálne skupiny, vytváranie podmienok pre medzitrh práce a podobne. Politika regionálneho a územného rozvoja je nesystémovo rozdrobená medzi viacero ústredných orgánov štátnej správy, pričom nedostatočná je aj celková koordinácia medzi ústrednými orgánmi štátnej správy a ich strategickými zámermi. Kompetencie verejnej správy sú aj na nižších úrovniach neraz vecne aj priestorovo nesystémovo rozdelené (napr. cesty v jednej obci sú kompetenčne v zodpovednosti troch až štyroch subjektov verejnej správy). Preto dochádza často k nekoordinovanému postupu, neefektívnemu vynakladaniu verejných prostriedkov a neschopnosti riešiť problémy včas.

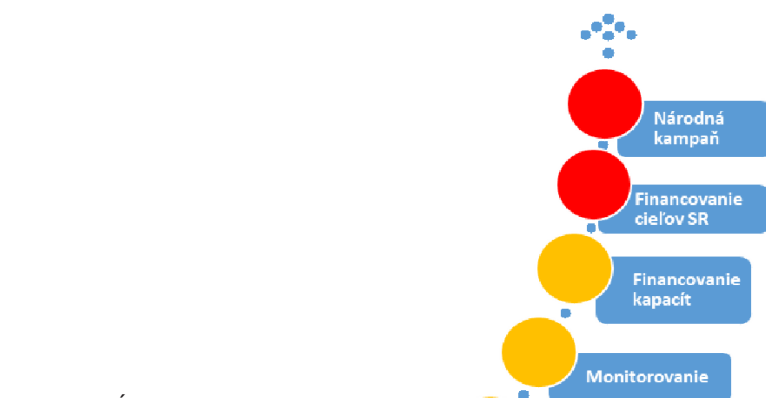
4 Legislatívny rámec Stratégie regionálneho a územného rozvoja Slovenskej republiky

Je daný predovšetkým zásadami definovanými Ústavou Slovenskej republiky, rovnako i Zmluvou o fungovaní Európskej únie, a to najmä článkami 107 – 109 a 174 – 178, zákonom č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov, zákonom č. 336/2015 Z. z. podpore najmenej rozvinutých okresov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a zákonom č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení neskorších predpisov a rozhodnutí Ústavného súdu SR. Mimoriadne dôležité sú tiež princípy vyplývajúce z medzinárodných zmlúv a dohôd, a to najmä Agendy 2030, Územnej agendy a Územnej agendy 2020 Európskej únie, Európskej charty viac-úrovňového spravovania, Partnerskej dohody SR na roky 2014-2020.

Vláda SR už pristúpila ku schváleniu národných priorít implementácie Agendy 2030, konkrétne národné ciele v jednotlivých prioritných oblastiach zatiaľ neboli ešte definované.

V SR práve prebieha príprava materiálu „Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030“, v ktorom majú byť stanovené aj tieto národné ciele. V tomto materiáli majú byť súčasne označené aj národné indikátory pre meranie pokroku v dosahovaní národných cieľov. Preto NKÚ SR vyhodnotil tieto procesy ako čiastočne zabezpečené.⁵

Graf 1 Semafor pripravenosti Slovenskej republiky na implementáciu cieľov udržateľného rozvoja Agendy OSN 2030

Zdroj: NKÚ SR

Nová stratégia regionálneho a územného rozvoja Slovenskej republiky do roku 2030 vyplýva z aktualizácie Národnej stratégie regionálneho rozvoja SR schválenej uznesením vlády č. 222/2014 k Návrhu Aktualizácie Národnej stratégie regionálneho rozvoja SR. Vychádza najmä z potreby zvýšiť efektívnosť jednotlivých priestorovo relevantných rezortných politík ich priestorovou, časovou a vecnou koordináciou na základe rámca tvoreného národnými strategickými dokumentmi (Národný investičný plán, vnútroštátna implementácia Agendy 2030), nadradených medzinárodných dokumentov (Agenda 2030, Habitat III, Územná agenda 2030 EÚ)⁶, a na zá-

⁵ <https://www.nku.gov.sk>

⁶ <https://www.vicepremier.gov.sk/sekcie/investicie/agenda-2030/index.html>

klade udržateľného využívania špecifického územného kapitálu jednotlivých regiónov, miest a obcí.

V júli 2018 predstavil podpredseda vlády SR pre investície a informatizáciu prvú dobrovoľnú správu o pokroku v plnení Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj na pôde Organizácie Spojených národov.⁷ Stratégia zohľadňuje potrebu zvýšiť efektívnosť využitia vnútorných potenciálov ich rozvoja posilnením väzieb odvetvových politík na priestor regiónov a obcí, a vzájomným prepojením regionálneho a územného plánovania, ako aj posilnením kapacít, aktívnej účasti a zodpovednosti jednotlivých aktérov regionálneho a územného rozvoja a vytvorením adekvátneho priestoru pre ich účasť na jeho riadení.

Záver

Na záver predpokladáme, že využiteľnosť stanovená na základe teórie regionálnej politiky ďalších rokov bude efektívnejšia, ako v predchádzajúcom období, ktorú charakterizovalo nedostatočné čerpanie fondov EÚ. Túto situáciu pochopiteľne ovplyvní zmena politického vedenia, ktorá umožňuje programovú a strategickú prípravu, čo umožní začiatok čerpania zdrojov vo všeobecnosti.

Dôležitým faktom zostáva, že či už sa jedná o diaľnice, škôlky alebo integráciu Rómov, eurofondy stále tvoria viac ako polovicu slovenských verejných investícií. V súčasnom programovom období, ktoré sa skončí v roku 2020, má Slovensko z politiky súdržnosti k dispozícii vyše 15,3 miliardy eur. V tom predošlom vyčerpalo z Európskych štrukturálnych fondov finančné prostriedky vo výške 11,25 miliardy eur. Množstvo uskutočnených projektov by nevzniklo bez tejto pomoci, keďže slovenský rozpočet by ich financovanie neutiahol. Bez intervencie kohéznej politiky by nedošlo k realizácii mnohých projektov, a ak by boli uskutočnené, tak so značným oneskorením a v menšom rozsahu.

Literatúra

- [1] LIPSET, SEYMOUR M., ROKKAN, S. Party Systems and Voter Alignments: CrossNational Perspectives. Free Press; First Edition edition, 1967. ISBN 978-0029191507.
- [2] Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky. Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj. online]. [citované 15.4.2020]. Dostupné na: <https://www.minzp.sk/agenda-2030/>.
- [3] MORGAN, K., NAUWELAERS, C. Regional Innovation Strategies: The Challenge for Less-Favoured Regions. Routledge, 2004. ISBN 0117023795.
- [4] Najvyšší kontrolný úrad Slovenskej republiky. 2018 Záverečná správa Preverenie pripravenosti krajiny na plnenie cieľov udržateľného rozvoja Agendy OSN 2030 [online]. [citované 15.4.2020]. Dostupné na: <https://www.nku.gov.sk>.
- [5] Uznesenie vlády č. 222/2014 k Návrhu Aktualizácie Národnej stratégie regionálneho rozvoja SR. [online]. [citované 28.03.2019]. Dostupné na: <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/10836/1>.
- [6] Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu. Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj. online]. [citované 15.4.2020]. Dostupné na: <https://www.vicepremier.gov.sk/sekcie/investicie/agenda-2030/index.html>.
- [7] Zákon č. 539/2008 Z.z. o podpore regionálneho rozvoja [online]. [citované 15.4.2020]. Dostupné na: <https://www.epi.sk/zz/2008-539>.

⁷ <https://www.minzp.sk/agenda-2030/>

Recenzia: Kollár, V. – Matúšová, S.: Manažment inovácií

*Miroslav RUSKO **

Manažment ako vedecká disciplína i reálna činnosť manažérov sa člení na mnohé špecifické časti a témy, ktoré sa priebežne vyvíjajú a zdokonaľujú. K nim sa zaraďuje aj problematika manažmentu inovácií, ktorá nadobúda na význame práve v súvislosti so zavádzaním inovácií a podporou inovačných procesov v organizáciách.

Touto problematikou sa zaoberá učebnica Manažment inovácií – Výber základných poznatkov, ktorú autori vytvorili z hľadiska požiadaviek rovnomenného vyučovacieho predmetu.

Cieľom učebnice je poskytnúť študujúcim základné poznatky z teórie riadenia inovačných procesov a rozvinúť u nich zručnosti aplikovať inovačné nápady v podnikaní. Tomuto zámeru slúži členenie učebnice na päť samostatných kapitol, ktoré postupujú od teoretického vymedzenia rámca inovácií k produktovým inováciám a vývoju nových výrobkov, poukazujú na právny rámec inovácií známy ako duševné vlastníctvo a jeho odvetvia, charakterizujú problematiku eko-inovácií a napokon uvádzajú európsky rámec inovácií v zmluvách, stratégiách, politických dokumentoch, politikách, programoch a inštitúciách Európskej únie.

Autori učebnice vychádzajú v 1. kapitole z teoretického vymedzenia rámca inovácií, v ktorom uvádzajú základné pojmy a kategórie inovácií, prepojenie inovácií s ekonomickými cyklami a technologickými zmenami. Zdôrazňujú komplexnosť inovácií a potrebu strategického prístupu k riadeniu inovácií. Podnikateľom odporúčajú, aby uplatňovali poznanie, že „inovácia sa stala kľúčovou hnacou silou súčasného sveta, globálnej ekonomiky i mikroekonomiky, sociálnej i politickej stability,“ a aby si osvojili stanovisko, že „nové idey vstupujú do dizajnu podnikania 21. storočia a vyžadujú si sústavný pokrok podnikateľov ako mysliteľov a tvorcov, osvojovateľov neustále sa obnovujúcich programov.“ Z tohto hľadiska je potrebné vnímať inováciu ako realizáciu nových ideí ľudí, aplikovanú do produktov, služieb, procesov, systémov a spoločenských vzťahov. Zmeny, ktoré inovácie prinášajú, by mali byť užitočné nielen pre organizáciu, ale aj spoločnosť.

S inováciami, ich manažovaním a uplatňovaním v podnikateľských subjektoch a v spoločnosti sa spájajú také pojmy ako konkurencieschopnosť, výskum a vývoj, ale aj transfer technológií. Pri definovaní inovácií autori čerpajú z európskej koncepcie, podľa ktorej sa inovácia definuje ako tvorba, zavádzanie a využívanie novinek v hospodárskej a sociálnej sfére, a ako obnova a rozšírenie škály výrobkov a služieb s nimi spojených trhov, vytvorenie nových metód výroby, dodávok, distribúcie, zavedenia zmien riadenia, organizácie práce, pracovných podmienok a kvalifikácie pracovnej sily. Uvádzajú, že za účelom štatistického zisťovania bola už dávnejšie publikovaná jednotná definícia inovácií na úrovni krajín OECD a EÚ (tzv. Oslo manuál OECD), ktorý slúžil ako návod na zber a interpretáciu údajov pri zisťovaní stavu v oblasti inovácií v európskych krajinách. Na tento dokument nadviazala Zelená kniha Európskej komisie o inovácii, pričom členské štáty EÚ v súlade s uvedenými dokumentmi vniesli pojem inovácie a jej charakteristiky do vnútroštátnej legislatívy (na Slovensku napr. Zákon o organizácii štátnej podpory výskumu a vývoja, 2005).

Pre potreby študujúcich uvádza učebnica základnú charakteristiku a členenie inovácií, pričom sa zdôrazňuje predovšetkým ich komplexnosť z hľadiska inovácie produktu, inovácie procesu, marketingovej inovácie a organizačnej inovácie. Komplexné poňatie inovácií a uplatňovanie inovácií v manažmente podnikov predstavuje komplexný prístup nazvaný manažment inovácií. Ten predstavuje prepojenie troch kľúčových prvkov, medzi ktorými sa vytvárajú a nepretržite aktualizujú vzťahy: metodológia prípravy a realizácia inovácií je previazaná s manažérskymi inovačnými činnosťami a manažérskym inovačným správaním. Alebo jednoducho povedané, bez pochopenia podstaty inovácií a zavádzania inovačných procesov manažérmi nebude možné dosiahnuť úroveň inovácií v riadení a získavaní konkurenčných výhod podnikov a firiem na trhu.

Teoretické východiská sú špecificky aplikované v 2. kapitole, ktorá sa venuje problematike produktových inovácií a vývoju nových výrobkov. Pre študujúcich sú primárne charakterizované jednotlivé úrovne produktových inovácií z hľadiska výrobcu a z hľadiska zákazníka. Tie dopĺňa členenie inovácií na inovačné stupne, ktoré sa viažu na výrobné procesy a inovácie produktov. Autori upozorňujú, že v poslednom období dochádza k rýchlemu rastu dynamiky a intervaly medzi jednotlivými inovačnými stupňami sa výrazne skracujú.

Zdôrazňujú, že pre podnikateľské subjekty je žiaduce jednak pochopiť zdroje inovácií, ktoré môžu podnikatelia identifikovať ako interné a externé inovačné príležitosti, a jednak zavádzať vo firme inovačné stratégie produktov. Hlavným motívom a poslaním inovačných stratégií je dosiahnuť potrebnú úroveň konkurenčnej schopnosti podnikov. Osobitné hľadisko predstavujú inovačné stratégie prepojené na stupeň novosti výrobkov, ktoré môžu mať charakter prírastkových inovácií, technických inovácií, aplikačných inovácií, radikálnych inovácií alebo pôjde o ich kombináciu v podobe rovnovážnej stratégie inovácií firmy. Na doplnenie pohľadu uplatňovania inovačných stratégií z hľadiska produktu slúži hodnotenie efektívnosti trhovo orientovaných produktových stratégií a ich závislosť od architektúry produktu a zrelosti trhu.

Osobitnú problematiku predstavuje právny rámec inovácií, nazývaný duševné vlastníctvo, ktorej sa venuje 3. kapitola. Tento pojem vyjadruje právny vzťah k nehmotným statkom, ktoré sú výsledkom duševnej (intelektovej) a tvorivej činnosti človeka. Zdôrazňujú tak povinnosť ochrany výsledkov výskumu a vývoja inovácií, pričom upozorňujú na platné právne rámce medzinárodných organizácií ako Európska únia a Medzinárodná organizácia duševného vlastníctva (WIPO). Tie vymedzujú všetky kategórie výsledkov duševnej činnosti, ktoré spadajú pod ochranu duševného vlastníctva. Ide najmä o autorské právo a práva súvisiace s autorským právom, právo priemyselného vlastníctva a mediálne právo. Pri zavádzaní inovácií a manažmente inovácií sa síce môžu uplatňovať všetky tri kategórie, ale pravdepodobne najvýznamnejšie bude patentové právo, právo priemyselných vzorov, právo nových odrôd rastlín a plemien zvierat (šľachtiteľské právo), právo topografií polovodičových výrobkov. Pri sledovaní inovačných produktov z hľadiska pôvodu sa uplatňuje právo označenia pôvodu výrobkov. V podnikateľskej činnosti si podnikateľské subjekty chránia svoje duševné vlastníctvo formou práva ochranných známok, práva na ochranu obchodného mena a práva na ochranu obchodného tajomstva, i práva na ochranu pred nekalou súťažou.

V 4. kapitole autori zdôrazňujú, že dnes nadobúdajú na význame ekologické inovácie, nazývané ako eko-inovácie, ktoré sa vzťahujú na také inovatívne produkty, procesy alebo organizačné inovácie, ktoré znižujú environmentálne náklady, zvyšujú akceptáciu inovácií v spoločnosti a prispievajú k udržateľnému rozvoju na planéte. Ide o eko-inovácie, druhovo kategorizované na environmentálne technológie, organizačné inovácie pre životné prostredie, produkty a služby prinášajúce environmentálne benefity a tzv. zelené systémové inovácie, ktoré sú ekologicky neškodné (biologické poľnohospodárstvo, zdroje obnoviteľnej energie a pod.). Ich zavádzanie v podnikateľských subjektoch a na trhoch často naráža na externé bariéry (ako napr. právne prekážky na strane výrobcov a spotrebiteľov) a interné prekážky (ako nedostatočné finančné a ľudské zdroje v podnikoch, nevšímavosť voči politike trvalej udržateľnosti), ako aj na faktory motivácie.

Otázkam inovácií v Európskej únii sa venuje 5. kapitola. Východisko predstavujú jednotlivé míľniky v európskej politike výskumu a vývoja inovácií od začiatkov európskej integrácie v 50. rokoch minulého storočia. Na ne nadväzujú vybrané informácie ohľadom zakotvenia inovácií v zmluvách a dokumentoch EÚ (Zelená kniha inovácií a koncepcia Únie inovácií 2010) a postupné kroky k realizácii politiky inovácií prostredníctvom prístupov „desať krokov k Únii inovácií“ a „desať kľúčov k inovácii“. Najvýznamnejší zmluvný základ sa nachádza v Lisabonskej zmluve (2009), ktorý slúžil aj pre vytvorenie európskeho výskumného priestoru a súčasné poňatie inovačnej politiky EÚ, ktorá sa považuje za horizontálnu a integrovanú do celého radu vertikálnych oblastí politik (ako priemyselná, hospodárska, sociálna a inovačná politika EÚ). Vyjadrením spoločného záujmu členských štátov EÚ sú programy v oblasti vedy, výskumu a inovácií (napr. program Horizont 2020 a nový program Európsky horizont) a budovanie inštitúcie Spoločné výskumné centrum, ktoré reagujú na požiadavky a výzvy na podporu excelentnej vedy, vedúceho postavenia priemyslu

a inovačnej výkonnosti, a na spoločenské výzvy (zdravie, bezpečnosť, energie, doprava, demografické zmeny, kvalita života a pod.) a požiadavky obyvateľov Európskej únie.

Uvedený prierez obsahovým zameraním učebnice potvrdzuje, že autorom sa podarilo dosiahnuť stanovený cieľ. Konštatujeme, že publikácia Manažment inovácií je faktograficky objektívne, koncepčne ucelene a didakticky správne zostavená učebnica, v ktorej autori predložili výber poznatkov, ktoré študujúcim pomôžu osvojiť si a pochopiť vybrané informácie v oblasti manažmentu inovácií. Každú kapitolu dopĺňajú vhodné grafy, tabuľky a právne normy k príslušnej problematike. Na záver každej kapitoly sú uvedené Úlohy a kontrolné otázky, ktoré obsahujú súbor otázok na zamyslenie, kontrolné otázky a súbor úloh na vypracovanie, a tak slúžia študentom na sebakontrolu vedomostí, a ako podnety na spracovanie samostatných zadaní, seminárnych prác a výstupov.

Rukopis predstavuje vyvážený materiál, ktorý zainteresovaným predostrie informácie o predmetnej problematike.

Predkladaný rukopis je potrebným a vhodným študijným a odborným materiálom, obsahuje teoretické a praktické poznatky týkajúce sa predmetnej oblasti. Štruktúra predloženého rukopisu, vedecká, odborná, didaktická ako aj grafická úroveň je na požadovanej úrovni.

V rukopise sa nevyskytujú žiadne závažné nedostatky a chyby, po formálnej stránke spĺňa požiadavky kladené na tento druh publikácií a preto odporúčam vydanie tohto diela.

KOLLÁR, V. – MATÚŠOVÁ, S.: Manažment inovácií. Výber základných poznatkov. - Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, 2019. – 110 s. ISBN 978-80-89654-55-0.

Recenzia: Kollár, V. – Matúšová, S.: Produktové manažérstvo

*Miroslav RUSKO**

Publikáciu Produktové manažérstvo vydala Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave v roku 2019 ako učebnicu rovnomenného predmetu pre študentov magisterského štúdia. Autori učebnice reagujú na širokú interdisciplinárnu oblasť produktového manažérstva, ktoré nadobúda na význame aj v podmienkach veľkých, malých a stredných podnikov na Slovensku. V troch kapitolách autori pojednávajú o troch kľúčových témach, v prvom rade o problematike makroekonomických a mikroekonomických vzťahov na trhu, ďalej o špecifikách strategického riadenia v malých a stredných podnikoch z hľadiska produktového manažérstva, a napokon o označovaní a sprostredkovaní informácií o produktoch.

Otázky makroekonomických a mikroekonomických vzťahov na trhu sú predmetom 1. kapitoly. Má za cieľ u študentov podporiť pochopenie týchto vzťahov a porozumieť ľudským potrebám ako hybnej sile hospodárskej činnosti. Primárnym cieľom tejto kapitoly je uviesť študenta do problematiky produktu ako predmetu skúmania trhu. Keďže je mnohvrstevná a predstavuje východisko pre ďalšie časti učebnice, uvedieme aspoň niektoré kľúčové informácie. Aj otázka produktového manažérstva vychádza z poznania trhu. Trh je sférou ekonomiky, kde dochádza k výmene medzi subjektmi trhu a predmetom výmeny je produkt, ktorý musí prostredníctvom svojej užitočnej hodnoty preukázať schopnosť uspokojovať potreby ľudí. Neustále uspokojovanie rastúcich potrieb je príčinou a hybnou silou hospodárskej činnosti. Tak ako potreby sú heterogénne a diverzifikované, tak aj produkty predstavujú rôznorodé kategórie, ako sú produkty hmotné (tovar), komodity, nehmotné tovary (služby a softvéry) a nehmotné výsledky duševnej (intelektovej) činnosti. V súčasnosti treba k produktom pristupovať z hľadiska systematiky a klasifikácie, teda produkty je potrebné klasifikovať a triediť. Dohodnuté a prijaté medzinárodné klasifikácie uľahčujú výmenu produktov na regionálnych a svetových trhoch. Hoci štandardizácia názvoslovia produktov prešla v medzinárodnom systéme v 20. storočí výraznými zmenami, ustálila sa pod názvom Harmonizovaný systém. V krajinách Európskej únie sa uplatňuje tzv. Spoločný colný sadzobník, ktorý každoročne aktualizuje a vydáva Generálne riaditeľstvo pre dane a colnú úniu Európskej komisie. Otázku obchodnej a tarifnej (colnej) legislatívy v členských štátoch Európskej únie obsahuje tzv. TARIC – Integrovaný sadzobník Spoločenstva (prepojený na Harmonizovaný systém).

Pri osvojovaní základov poznatkov o tovare má dlhodobý, až historický význam tovaroznalcstvo. Tovaroznalcské poznatky sú obsahovo veľmi rôznorodé a interdisciplinárne, čerpajú nielen z ekonomických a sociálnych vied, ale aj z odvetví práva, prírodných vied a techniky, špeciálnych oblastí a odborov, ako napr. manažérstvo kvality a pod.

Jadro prvej kapitoly tvorí teória a prax poznatkov o produktoch, produktová politika a produktové manažérstvo. Ide o informácie, úvahy, rozhodnutia a opatrenia týkajúce sa jednotlivých etáp, od vzniku idey nového výrobku a jeho užitku, cez marketingové stratégie až po podporu zákazníkom, ktorí si nový produkt kúpili. Produktové manažérstvo sa stáva významnou súčasťou strategického rozhodovania a uplatňovania analýz pri rozhodovaní o produkte. Najdôležitejším komponentom marketingových prieskumov sa stal výskum trhu z hľadiska tvorby produktu, stratégie životného cyklu výrobku (tovaru) až po výber vhodnej ponuky, ale aj príprava produktu na predaj, promotion a podpora predaja.

Druhá kapitola sa venuje špecifikám strategického riadenia v malých a stredných podnikoch, ich konkurenčným stratégiám a postaveniu produktového manažérstva v rámci organizačnej štruktúry. Rozhodovanie o produktoch je súčasťou usporiadania vzťahov v organizačnej štruktúre podnikov. Ku kľúčovým faktorom patrí určenie úrovne riadenia, na ktorej sa rozhodovanie o produktoch uskutočňuje. V organizačných štruktúrach sa v súčasnosti uplatňujú aj cieľovo-programové organizačné štruktúry (projektová koordinácia, integrovaná projektová organizácia, maticová

organizácia, čistá projektová organizácia). Osobitnú úlohu v týchto štruktúrach zohráva pracovné miesto produktového manažéra a jeho kompetencie, lebo neraz musí reagovať na individuálne požiadavky zákazníkov (tzv. kustomizácia).

V súčasnosti sa pred produktového manažéra, výrobcu, marketéra a predajcu postavila úloha označovania a poskytovania informácií o produktoch. Tejto širokej problematike sa venuje 3. kapitola. Označovanie výrobku údajmi musí pravdivo a úplne informovať predávajúceho o vlastnostiach dodaného výrobku. Primárne sa označovanie považuje za povinnosť výrobcu, ak túto povinnosť nesplní, výrobok označí dovozca, v krajnom prípade dodávateľ. Najvýznamnejšími požiadavkami, ktoré produkty (potravinársky a priemyselný tovar) musia spĺňať pri ich výrobe, komercializácii a spotrebe, sú bezpečnosť a kvalita.

Požiadavky na bezpečnosť a kvalitu majú záväzný charakter. Na národnej úrovni sa legislatívne a inštitucionálne zabezpečujú v súlade s požiadavkami nadnárodných medzinárodných organizácií. Produkty a produkcia má aj ochranné označenie formou ochrannej známky (trademark) registrovanej v registri ochranných známok, mnohé produkty nesú aj označenie pôvodu (appellation of origin) podľa dohodnutých a uplatňovaných pravidiel pôvodu. Informačnú úplnosť o produktoch vyjadrujú tzv. čiarové kódy (EAN/UCC), ktoré zabezpečujú jednoznačnú identifikáciu produktov. Osobitným druhom je environmentálne označovanie produktov a služieb (GEN), ktoré poznáme ako európsky ekolabelingový program, ktorý doplnilo udeľovania európskej environmentálnej značky (napr. Modrý anjel z r. 1978 ako prvý eko-štítok na svete a neskôr vzor pre environmentálne označovanie typu I). Takéto označenie vyjadruje, že produkt nezaťažuje životné prostredie a prispieva k trvalej udržateľnosti života na planéte.

Obsahové zameranie učebnice potvrdzuje, že problematika produktového manažérstva je v súčasnosti významnou oblasťou, ktorá predstavuje veľmi široký rámec poznatkov, ktorých spracovanie a osvojenie študentmi vôbec nie je jednoduché. Preto pri spracovaní textu autori aplikovali najnovšie trendy v odbornom-metodickom spracovaní učebníc. Predovšetkým treba zdôrazniť, že učebnica predstavuje jasný, prehľadný a systémový rámec sprostredkovania odbornej problematiky, ktorú prezentuje z hľadiska najnovšieho vedeckého poznania a príslušných výskumov u nás i vo svete.

Uvádzané poznatky dopĺňa relevantnými tabuľkami, grafmi, obrázkami a schémami, ktoré sledujú didaktický princíp názornosti a konkrétnosti s cieľom, aby uľahčili študujúcim osvojovanie súboru náročných poznatkov. Pri štúdiu učebnice zohrávajú kľúčovú úlohu práve schémy, tabuľky, znázornenia postupov, ale aj obrázky a príklady kódov a značiek, keďže konkretizujú teoretické rámce a formulácie a prepájajú teóriu s praxou produktového manažérstva.

V úvode každej kapitoly je sformulovaný súbor vzdelávacích cieľov formulovaných v kategóriách vedomostí, zručností a kompetencií, ktoré by študent po preštudovaní kapitoly mal mať osвоенé. Sú formulované prostredníctvom aktívnych slovies ako „vedieť odlišiť, poznať, porozumieť špecifikám, identifikovať, osvojiť si, preniknúť do, pochopiť postavenie“ a podobne. Na konci každej kapitoly sa nachádzajú úlohy a kontrolné otázky, ktoré študenta podnecujú k ďalším úvahám o preštudovanej problematike a ktoré majú u študenta prepojiť pochopenie jednotlivých častí preštudovaného textu. Na ilustráciu uvádzame napríklad tieto úlohy: „Voľne charakterizujte produktové manažérstvo a produktovú politiku“ alebo „Použite argumenty a vysvetlite, prečo je potrebná systematická a klasifikácia produktov?“ Kontrolné otázky majú za cieľ motivovať študenta ku kontrole dosiahnutej úrovne osвоенých poznatkov a sebahodnoteniu. Na ilustráciu uvádzame tieto kontrolné otázky: „Definujte, poznatky z ktorých vedných oblastí by mali byť zahrnuté do tovaroznaectva, a uveďte príklady“ alebo „Vysvetlite rozdiely medzi nehmotnými produktmi a nehmotnými výsledkami duševnej činnosti.“ Poslednou kategóriou úloh sú „úlohy na vypracovanie“, ktoré predstavujú súbor podrobne formulovaných zadaní, pri spracovaní ktorých majú študenti využiť všetky osвоенé poznatky z príslušnej kapitoly. Takto formulované zadania môžu slúžiť ako témy seminárnych prác, pričom orientujú študenta v obsahovom zameraní zadania. Ako príklad uvádzame zadanie „Spracujte text, v ktorom na konkrétnom tovare vysvetlíte krivku životného cyklu tovaru. Zohľadnite, či ide o náročný tovar, nenáročný tovar, módný tovar alebo výstrelok.“ K spracovaniu zadaní môžu študenti čerpať aj z literatúry, ktorá je uvedená za každou kapitolou.

Učebnicu uzatvára výberová bibliografia vedeckých prác a monografií previazaných so zameraním učebnice. V prílohách je uvedený zoznam tabuliek a obrázkov.

Recenzovaná učebnica Produktové manažérstvo potvrdzuje, že autorom sa podarilo poukázať na to, že problematika produktového manažérstva ako špecifická časť manažovania podnikov si vyžaduje osvojenie mnohých, veľmi rôznorodých a odlišných poznatkov, ktoré treba pochopiť v jednotlivostiach a pretaviť do komplexného celku poznania.

Publikácia Produktové manažérstvo je úspešným príkladom moderne koncipovanej a spracovanej učebnice, ktorá v sebe spája výsledky výskumov a vedeckého poznania a ich didakticky vhodné usporiadanie, doplnené reálnymi príkladmi zo súčasnosti. Predkladaný rukopis je potrebným a vhodným študijným a odborným materiálom, obsahuje teoretické a praktické poznatky týkajúce sa predmetnej oblasti. Štruktúra predloženého rukopisu, vedecká, odborná, didaktická ako aj grafická úroveň je na požadovanej úrovni.

V rukopise sa nevyskytujú žiadne závažné nedostatky a chyby, po formálnej stránke spĺňa požiadavky kladené na tento druh publikácií a preto odporúčam vydanie tohto diela.

Vojtech Kollár – Silvia Matúšová: Produktové manažérstvo. - Bratislava: Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, 2019. – 170 s. ISBN 978-89654-58.

Informácie a pokyny pre autorov príspevkov

Redakcia prijíma a uverejňuje príspevky v slovenskom, českom a anglickom jazyku. Za originalitu, odbornú i formálnu správnosť príspevku zodpovedá autor. V časopise nie je možné publikovať článok, ktorý už bol uverejnený v inom periodiku. Redakcia si vyhradzuje právo uverejnenia len pôvodných príspevkov, ktoré spĺňajú obsahové a všetky formálne náležitosti vedeckého článku.

Príspevky sa predkladajú:

- jedenkrát elektronicky (e-mailom na adresu: edita.kulova@vsemvs.sk)
- a v dvoch tlačенých exemplároch na adresu redakcie časopisu ČasOpis, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava. Príspevky je potrebné odovzdať vo formáte MS Word. Rozsah príspevku je limitovaný na max. 10 strán, pri recenziách a správach je rozsah limitovaný na max. 5 strán predpísaného formátu vrátane grafov, tabuliek a literatúry.

Základné formátovanie

NASTAVENIA STRANY:

- Veľkosť papiera je B5 (ISO) (rozmery šírka 17,59 cm, výška 24,99 cm).
- Okraje stránky musia byť nastavené na 2 cm zo všetkých strán.
- Musí sa zvoliť voľba zrkadlových okrajov.
- Vzdialenosť záhlavia a päty od okraja stránky má byť 1,25 cm.

TEXT:

- Typ písma textu príspevku musí byť Arial s veľkosťou 10 bodov.
- Riadkovanie 1,5.
- Prvý riadok každého odseku má byť odsadený o hodnotu 0,8 cm.
- Za každým odsekom je potrebné nastaviť medzeru 6 bodov.
- Pred každým nadpisom je potrebné vynechať dva prázdne riadky a za každým nadpisom jeden voľný riadok.

OBRÁZKY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za obrázkom sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie obrázka sa musí začínať skratkou a číslom (Obr. 1), za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis obrázka.
- Skratky Obr. a číslo obrázka sú napísané tučnými písmenami.

GRAFY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za grafom sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie grafu sa musí začínať slovom (Graf 1) a číslom, za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis grafu.
- Slová Graf a číslo grafu sú napísané tučnými písmenami.
- Grafy je potrebné uviesť v Exceli, a to aj ako prílohu v elektronickej verzii k rukopisom.

TABUĽKY:

- Musia byť začlenené do textu článku s číslovaním.
- Pred a za tabuľkou sa vynecháva jeden voľný riadok.
- Označenie tabuľky sa musí začínať skratkou a číslom (Tab. 1), za ktorými sú dve medzery a nasleduje popis tabuľky.
- Skratka Tab. a číslo tabuľky sú napísané tučnými písmenami.
- Pod každým obrázkom, tabuľkou i grafom musí byť uvedený zdroj, z ktorého autor údaje čerpal.

ROVNICE:

- Musia byť napísané v editore rovníc Microsoft Equation, ktorý je súčasťou textového editora MS Word.
- Matematické symboly je nutné písať aj vo vnútri textu pomocou editora rovníc.

ANGLICKÝ NÁZOV A ABSTRAKT:

- V každom príspevku musí byť uvedený anglický názov a abstrakt rozsahu 8 riadkov v anglickom jazyku.
- Pod abstraktom je potrebné uviesť kľúčové slová (keywords) v angličtine (viď http://www.aeaweb.org/journal/jel_class_system.html).

LITERATÚRU:

- Uvádzať v súlade s normou STN ISO 690 v abecednom poradí podľa vzoru uvedenom v šablóne.
- Odvolania na literatúru sa označujú v texte metódou mena, dátumu a poradia v zozname literatúry tak, že na príslušnom mieste v texte sa do zátvoriek napíše meno autora, dátum publikovania dokumentu/ číslo podľa toho, ako sú tieto údaje uvedené abecednom profile v zozname literatúry; napr. (Kotler,2001/14).

Recenzovanie príspevkov:

Recenzovanie príspevkov zabezpečuje redakčná rada. Recenzné konanie voči autorovi príspevku je anonymné.

Príspevky nie sú honorované.

Instructions for authors

The scientific journal - Public administration and Regional Development publishes scientific contributions, discussion contributions and reviews related to its focus. Contributions must be at the required professional and scientific level. They are published in the Slovak, Czech, Russian or English language.

The editor's office of the journal accepts contributions electronically (by email to: edita.kulova@vsemvs.sk), or in a written form in 3 copies together with a CD in the text editor Word (operation system Windows), page size A4 (21×29.7), 2 cm margins, font type: ARIAL, single line spacing.

Title of Article (size 12 pt bold, centred)

Title (size 11pt bold, italic, centred)

Name and SURNAME* (size 10,5pt, italic)

Abstract (size 10pt bold)

Body text (size 10pt, italic, max. 8 lines)

Keywords (size 10pt bold)

text (size 10pt, italic)

Introduction (size 10pt bold)

Text (size 10pt, normal)

1 Title of chapter (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal) 1.1

Subchapter title (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal)

Conclusion (size 10pt bold)

Text (size 10 pt normal) Bibliography

Autori príspevkov

Ing. Nina Baculíková, PhD. Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: nina.baculikova@vsemvs.sk

doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava 5, e-mail: iveta.dudova@vsemvs.sk

JUDr. Mgr. Petra Hullová, Paneurópska vysoká škola, Fakulta práva, Ústav medzinárodného a európskeho práva, Tomášikova 20, 821 02 Bratislava, e-mail: hullovap@gmail.com

prof. Ing. Ladislav Kabát, CSc., Ústav ekonómie a manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: ladislav.kabat@vsemvs.sk

prof. Ing. Vojtech Kollár, CSc., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.kollar@vsemvs.sk

Mgr. Pavol Ivanov, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: pavol.ivan.ivanov@gmail.com

prof. JUDr. Jozef Kuril, CSc., Katedra práva a bezpečnostného manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.kuril@vsemvs.sk

doc. PaedDr. PhDr. Marcel Lincényi, PhD., Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra manažmentu, VŠEMvs, Furdekova 16, Bratislava, e-mail: marcel.lincenyi@vsemvs.sk

Ing. Michal Fabuš, PhD., Ústav ekonómie a manažmentu, Katedra ekonómie a financií, VŠEMvs, Furdekova 16, Bratislava, e-mail: michal.fabus@vsemvs.sk

PhDr. Silvia Matúšová, PhD., Katedra manažmentu vzdelávania, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.matusova@vsemvs.sk

Ing. Nikolas Szabó, Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre, Fakulta európskych štúdií a regionálneho rozvoja, Katedra regionalistiky a rozvoja vidieka, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, e-mail: xszabon@uniag.sk

PhDr. Silvia Vadkertiová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.vadkertiova@vsemvs.sk

doc. RNDr. Miroslav Rusko, PhD., Slovenská spoločnosť pre životné prostredie, Koceľova 15, 815 94 Bratislava, <https://www.sszp.eu>

Recenzenti:

doc. Ing. Iveta Dudová, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Ústav verejnej správy, Katedra verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: iveta.dudova@vsemvs.sk

Dr. h. c. prof. mpx. h. c. prof. Ing. Vladimír Gozora, PhD., MBA, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vladimir.gozora@vsemvs.sk

prof. Ing. Ladislav Kabát, CSc., Ústav ekonómie a manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: ladislav.kabat@vsemvs.sk

Ing. Marián Kováč, PhD., Katedra práva a bezpečnostného manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: marian.kovac@vsemvs.sk

prof. JUDr. Jozef Kuril, CSc., Katedra práva a bezpečnostného manažmentu, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: jozef.kuril@vsemvs.sk

PhDr. Silvia Matúšová, PhD., Katedra manažmentu vzdelávania, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: silvia.matusova@vsemvs.sk

prof. Mykola Sidak, DrSc., School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, Slovak Republic, e-mail: mykola.sidak@vsemvs.sk

prof. Ing. Vojtech Stanek, PhD., Katedra verejnej správy, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vojtech.stanek@vsemvs.sk

Dr. h. c. doc. JUDr. Ing. Vlastimil Vicen, PhD., Honorary Professor, Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra bezpečnostného manažmentu, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: vlastimil.vicen@vsemvs.sk

doc. Ing. František Vojtech, PhD., Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave, Katedra malého a stredného podnikania, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, e-mail: frantisek.vojtech@vsemvs.sk

Zodpovedné redaktorky (Editors)

Lucia Balajová

Edita Kulová edita.kulova@vsemvs.sk

© Vydavateľ (Publishing House)

Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave

Furdekova 16

851 04 Bratislava

Tel.: +421905864457

IČO: 35 847 018

Webová stránka časopisu (Journal Website): <http://www.vsemvs.sk/VedaAVyskum/VedeckyCasopis>

Periodicita: vychádza dvakrát ročne

Číslo (No.): 1, august 2020, ročník XVI.

Registračné číslo (Registration No.): MK SR EV 2950/09

ISSN 1337-2955

Tlač (Printed by):

Tlačiareň IRIS, spol. s r. o.

Žitavská 14

821 07 Bratislava

Slovenská republika

Tel.: +421908741472

E-mail: dtp@iris-knihy.sk

VEREJNÁ SPRÁVA A REGIONÁLNY ROZVOJ

Verejná správa a regionálny rozvoj je recenzovaný vedecký časopis Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. Uverejňuje vedecké príspevky, príspevky do diskusie a recenzie. Je orientovaný predovšetkým na problematiku verejnej správy a regionálneho rozvoja, manažmentu, marketingu, financií, malého a stredného podnikania, ale aj na iné oblasti, ktoré sú v súlade s profilom a zameraním školy. Jeho poslaním je publikovať významné výsledky vedeckého výskumu trvalejšieho obsahu z oblasti verejnej správy a príbuzných tém, vytvárať priestor pre publikovanie výsledkov výskumných projektov Vysokej školy ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave a ponúkať priestor na publikovanie dôležitým záujmovým skupinám (verejná správa, domáce a zahraničné vysoké školy, výskumné inštitúcie).

PUBLIC ADMINISTRATION AND REGIONAL DEVELOPMENT

Public Administration and Regional Development is a reviewed scientific journal of the School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava. It publishes scientific articles, contributions to discussions and reviews. It mainly focuses on problems in public administration and regional development, management, marketing, finance, small and medium sized entrepreneurship as well as on other areas that are related to the profile and aim of the school. Its mission is to publish significant results of scientific research with continuous content from the field of public administration and related topics, to create space for publishing results from research projects of the School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava and to offer space for publishing articles to important interest groups (public administration, domestic and foreign universities, research institutions).

School of Economics and Management in Public Administration

Chairperson of Editorial Board: Dr. h. c. prof. Ing. Viera Cibáková, CSc., rector

Editor in Chief: prof. Ing. Vojtech Kollár, CSc.

Order and distribution of the Scientific Journal are administrated by editor.

Reg. No 2950/09

Scientific Journal

No. 1, Aug. 2020, Volume XVI.

Vedecký časopis Verejná správa a regionálny rozvoj vydáva Vysoká škola ekonómie a manažmentu verejnej správy v Bratislave. Vychádza 2-krát ročne.

ISSN 1337-2955